

Coperta: Eugen Ciucă

M
ILARIE CHENDI

SCRIERI

IX

Ediție, note și comentarii

de

DUMITRU BĂLĂEȚ

și

ION SPĂȚAN

D. inv. 1802665

ACADEMIA ROMÂNĂ
FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ
București • 2006

211357/211356

Editat cu sprijinul Autorității Naționale pentru Cercetare Științifică
ISBN 973 - 7934 - 86 - 5
Tiraj 100 ex.

~~7714048~~

7714048

PREFEȚE

(1902 - 1912)

PREFAȚĂ

(la vol. M. Eminescu, *Opere complete*, I, *Literatura populară*)

Într-o poezie rămasă fragment ca formă și gândire, Eminescu face astfel apologia personalității:

Spun popoare, sclavii, regii,
Că din câte-n lume avem
Numai *personalitatea*
Este binele suprem.

Că-n ziua-n care lumii te dete mai întâi
Sta soarele pe ceruri spre-a saluta planeteii;
Crescuși după-acăa lege, de ea și azi te ții
Cum o urmași pe-atuncea, pășind în drumul vieții;
Nu scapi de tine însuși, cum ești trebuie să fii,
Din vechi ne-o spun aceasta sibile și profeții;
Și nici un timp, cu nici o putere laolaltă
Nu frîng tiparul formei, ce vie se dezvoltă.

Cităm acest fragment nu numai pentru că exprimă o teorie, ce din capul locului răstoarnă un întreg sistem de critică, care o parte a personalității lui Eminescu o atribuia cu stăruință unor factori și fenomene exterioare, sociale, dar mai ales pentru că prin acela poetul însuși ne conduce pe calea pe care trebuie să înaintăm, voind a-l cunoaște, și fiindcă ne arată cât de mult Eminescu prețuia personalitatea sa, - rămasă până astăzi nestudiată pe deplin.

Din complexul de trăsături fundamentale, cari constituie personalitatea aceasta puternică, deopotrivă de interesantă din punct de vedere omenesc și artistic, foarte puțin cunoscută este partea asupra căreia ne propunem să insistăm aici, anume legăturile sufletești și cele de rasă dintre poet și poporul

românesc. Materialul cunoscut pînă acum poate nici nu era suficient, ca să se poată dobîndi convingeri definitive, privitoare la fondul național al creațiunilor lui Eminescu. Asupra accentelor de revoltă sufletească din *Satire*, din *Doină* și din cele câteva articole antilevantine nu s-a stăruit îndeajuns, poeziile lirice și fondul reflexiv al câtorva altor poezii prezentînd criticilor noștri mai atrăgătoare elemente de studiu și de combinațiuni teoretice.

Din fericire însă – și pentru noi și pentru poet – ni s-au conservat dovezi abondente cari tocmai caracterul național ni-l pun în cea mai desăvârșită lumină. Manuscrisele lui, păstrate cu atîta sfințenie de cătră domnul Maiorescu – și ca și noi, viitorii cercetători vor trebui să-i fie recunoscători pentru asta – ne fac posibilă cunoașterea lui mai cu seamă din acest punct de vedere.¹

Din vrafal de hîrtii și caiete, ale căror slove prizărite sunt adeseori nedescifrabile, te întâmpină la fiecare pagină câte-o notă, câte-un vers, câte-o nouă dovadă de naționalismul lui. Mărturisiri de credință, făcute în treacăt, studii și versuri inedite, schițe și începuturi de lucrări dramatice cu subiecte din istoria națională, ne arată ideile ce-au format obiectele preocupățiunilor lui continue. La început aceste preocupățiuni se manifestă printr-un puternic instinct de rasă al copilului ce părăsește „dulcea Bucovină“, iar mai târziu ele devin convingeri ferme, întemeiate pe studii teoretice îndelungate și între altele și pe contemplarea – prin prisma de poet – a stării de decadență națională a poporului nostru.

Poezia și artele în genere în mintea lui n-au fost concepute altfel decât în lumina naționalismului. Și fiind Eminescu totdeauna cel mai bun interpret al său, pentru a învedera modul lui de-a judeca în materie de artă, lăsăm să urmeze aici un articol al lui, în care, după ce definește „națiunea“ ca fiind „o totalitate de indivizi cari subiectiv se numără a fi una“ continuă astfel:

¹ Manuscrisele dăruite Academiei de domnul Maiorescu cuprind epoca de activitate a lui Eminescu pînă la 1883, - pînă la întăia ivire a boalei crunte. De la 1884 pînă la 1889 nu avem documente la îndemână (n. a.).

„Însă pentru ca totalitatea de oameni să se numere pe ei înșiși că sunt una, trebuie ca o sumă oarecare de note caracteristice să le fie comune: limba, religia, obiceiurile etc. Cu cât aceste note sunt mai risipite, mai puține sau mai șterse în conștiința singularilor indivizi, cu atît simțămîntul apartinerii unuia de altul e mai slab, cu cât însă aceste note în totalitatea lor sunt mai vii în conștiința fiecăruia, cu atît simțămîntul subiectiv al națiunii, va să zică al solidarității naționale, e mai intensiv și mai înrădăcinat.

Acuma artele sunt oarecum aceste note grămădite într-un tablou, într-o singură presă *sunt bucăți din viața subiectivă a poporului, și de aceea arta națională, caracteristică, pe de-o parte, întărește conștiința națională, pe de alta, îi lărgeste orizontul ei...* Artă, grămădind într-un punct trăsături caracteristice, cari se aflau risipite, aduce în locul unor simțuri vagi, de-o corelațiune îndoielnică, tablouri întregi și unitare din viața poporului, astfel încât viața individului ce le concepe, se cristalizează și ia trăsături singulare ce le avea asupra națiunii sale, într-o singură și mare intuiție organică.

Artă, avînd facultatea de-a fi mai perceptibilă pentru că-i plăcută, pătrunde mai lesne în masa claselor și produce astfel o conștiință publică, care pe nesimțite se preface într-o solidaritate etică... Vasăzică, *numai arta națională are rațiune de-a fi, numai ea naște în inimile indivizilor întărirea și intensivitatea aceluia simțămînt subiectiv care-i face ca toți să se numere membrii aceluiași corp...*

Aplicînd la sine teoriile aceste, Eminescu a căutat să întrupeze în poezia sa toate acele elemente cari ar putea constitui o poezie artistică națională și a recurs la toate izvoarele, de la cari trebuie să pornească poezia oricărui popor.

Din manuscrisele lui se pot vedea cu câtă dragoste a citit și studiat *vechea literatură* românească. Afară de toți scriitorii mai vechi ca dînsul, de la Ienache Văcărescu pînă la Alecsandri, îl interesa de-aproape *literatura poporană*. Din manuscrisele ce se găseau în circulație prin popor își extrage o lungă „Istorie în stihuri întru care se află viața marelui viteaz Doncilă, împreună cu a lui Ștefan-Vodă și a Brâncoveanului“, apoi „Cîteva irmoase și cîntece de lume“, precum și „Vedenia ce au avut un

schimnic Varlaam de la mănăstirea Secul“ (o scurtă paralelă la *Heteria* lui Beldiman) și altele. Stihurile aceste Eminescu le citea nu numai pentru limba lor, sau numai dintr-un sentiment de venerație pentru trecut, ci și din o altă cauză de ordin național, care i-a inspirat și poezia *Epigonii* și căreia, incidental, îi dă expresie în următoarele șire:

„Când mă aflu față cu cei bătrâni, cu literatura din deceniile trecute, pare că sunt într-o cameră încălzită. Simți că acești oameni erau într-un contact nemijlocit cu un public oarecare, mic ori mare, dar în sfârșit era un public. Față cu cei moderni pare că mă simt într-o cameră rece și într-o cameră rece va fi observat oricine că lipsește ceva... Ai simțământul c-a murit cineva în casă... Față cu cea mai mare parte a scriitorilor noștri moderni și se impune simțământul, că ei nu sunt pentru public, nici publicul pentru ei; *că ei nu sunt inele în lanțul continuității istorice a culturii noastre*, ci, cum s-ar zice, *extra-muros*. Și asta e soarta oricărei culturi importate, atât de nefirește ca a noastră, ce n-a făcut drumul lung al condensării ideilor în creierul poporului, ci este inel din dezvoltarea unui cap strein...“

Scriitorul deci, ca simțire și mentalitate, trebuie să fie expresia tipică a rasei sale; toată activitatea sa să pornească din spiritul și cercul de gândire al acesteia; să păstreze „tiparul formei, ce vie se dezvoltă“; să stea în strânsă *legătură de continuitate* cu trecutul, căci numai astfel va putea înrâuri asupra vieții intelectuale și culturii poporului său.

Cum poetul, mai mult ca orișicare alt individ, trebuie să se simtă drept o entitate a neamului său, ne-o spune Eminescu și în următoarea notiță rezleață, scrisă – ca multe altele ale sale – în nemțește:

„Nu pierd niciodată ocazia de-a lua parte la petrecerile populare. Ca un prieten pasionat al poporului, când acesta se adună în mase, simt că sunt o parte a totalității. *E ceva dumnezeiesc în acest sentiment*, așa că orice sărbătoare a poporului mi se pare o sărbătoare sufletească, o rugăciune cucernică. Într-un asemenea moment pare că deschid un mare Plutarch și din fețele cele vesele sau de-o tristeță ascunsă, din mersul vioi sau obosit, din legănarea și din gesturile diferite citesc biografiile

unor oameni fără nume, dar nimeni nu va putea înțelege pe cei renumiți, fără a fi simțit vreodată pe cești necunoscuți.“¹

Și din acest „sentiment dumnezeiesc“ ne explicăm și dragostea lui cea mare pentru *literatura populară*, un alt element principal ce trebuie să fie la baza literaturii naționale.

Avem motive de-a crede că din cea mai fragedă tinerețe o ocupațiune predilectă a lui Eminescu a fost culegerea și citirea literaturii populare nescrise. Caietele lui sunt pline de versuri din popor. A adunat și proverbe și zicători caracteristici, a scris povești în proză și poezie, iar figuri din lumea fantastică a basmelor noastre îl urmăresc în diferitele lucrări poetice.

Versurile populare le-aduna din toate regiunile locuite de români, pe cari le-a străbătut el însuși, mânat de râvna de-a-și cunoaște neamul și de nestatornicia sufletului de poet, ce-aleargă după idealuri. Din Bucovina, din Transilvania lui cea mult iubită², pe care a cutrierat-o întregă, din Banat³ și Maramurăș, pe unde umblase asemenea, el și-a însemnat cântece din popor, mijlocit și nemijlocit. Asupra materialului adunat Eminescu obicinuia să țină conferințe, arătând importanța literaturii populare. Iată o notiță, care ne-arată subiectele conferințelor lui publice:

„Prelegeri, pe cari le voi ține în *Maramurăș*: 1. Geniul național. 2. În favoarea teatrului⁴. 3. Studii asupra pronunției. 4. Patria română. 5. *Poezia populară*.“

¹ În judecățile acestea Eminescu a fost influențat în parte și de studiile făcute la Viena. În caietele lui găsim notițe luate după un curs de psihologie etnică *Einleitende Gedanken über Völkerpsychologie*. Viena, 1871 (n.a.).

² „*Moldova și Țara-Românească nu sunt decât promontorii ale Ardealului*“ - zice Eminescu într-o notiță (n.a.).

³ Legăturile lui cu bănățenii au fost intime. O mare parte a versurilor populare le-a cules de-acolo. Se pare că a petrecut pe-acolo în 1867. Într-o scrisoare, adresată unui avocat din Timișoara, în care întreabă de frate-său, „Nicolae Eminovici, scriitor la avocatul Emerich Christiani din Timișoara“, zice: „În anul 1867 am avut onoarea a vorbi cu d-voastră“ (n. a.).

⁴ Față de mișcările teatrale ale românilor din Ungaria, Eminescu a dovedit un interes deosebit, fiind el însuși printre cei dintâi cari au luat inițiativa la întemeierea „Societății pentru adunarea unui fond teatral“ de astăzi. Vezi articolul lui: *Repertoriul nostru teatral din Familia*, 1870, p.25 (n. a.).

Nu știm dacă a ținut aceste conferințe, este însă verosimil că le-a ținut, ceea ce se poate deduce și dintr-un articol-vorbire, ce găsim imediat după programul arătat și care începe astfel:

„Ce să vă spun? Iubesc acest popor bun, blând și omenos, pe spatele căruia diplomații croiesc hârtii și rezbele, zugrăvesc împărății... iubesc acest popor nevinovat, care geme sub măreția tuturor palatelor de ghiată, ce i le așezăm pe umeri...”

În propagarea interesului pentru literatura populară și în culegerea acestui vast material, Eminescu se conducea nu numai de considerațiuni naționale și estetice, nu numai de îndemnul de a-și alcătui o limbă literară cu elementele viguroase ale poeziei populare *din toate provinciile române*, ci mai găsea un farmec deosebit.

„Farmecul poeziei populare – zice el în una din reflexiunile sale – îl găesc în faptul că ea este expresia cea mai scurtă a simțământului și a gândirei. Lăsând la o parte tot ce e nenatural, ea nu este decât limba simțământului și pentru ca această limbă să fie totdeauna curată, adeseori se renunță și la rimă¹ și căutându-se cuvântul cel mai apropiat nu se impune nici o silă la construirea versului. *Și să sperăm că tot se vor mai găsi suflete, cari să nu fie jignite de rima neîndemânatecă sau de simplitatea unui cuvânt vechi, ci vor preferi a se adăpa mai bine la izvorul curat ca lamura și mai prețios ca aurul al poeziei noastre populare, decât să bea din izvorul de apă de zahăr cu portocale.*”²

Că Eminescu a fost un aprig propagator al cultului literaturii populare ne-o dovedește și următorul fapt.

La 1 aprilie 1869 se formase la București cercul literar *Oriental*, având de președinte pe H.G. Grandea. Scopul acelei societăți – despre a cărei activitate avem puține date³ – era

¹ Poeziile populare culese de Eminescu într-adevăr păstrează forma primitivă și incompletă a celor mai multe poezii din popor. Izvoarele din cari le-a adunat n-au fost totdeauna cele mai fericite (n. a.).

² Ar fi fost potrivit să arătăm și părerile exprimate de Eminescu și prefața ce-a scris la broșura *Balade și anecdote* de E. Baican (1882). Broșura însă fiind rară, nu ni-a fost cu putință s-o vedem (n. a.).

³ D. G. Bogdan-Duică, relevând într-un articol din „România-jună” (1900) existența acestei societăți, a făcut apel la foștii ei membri, dintre cari câțiva (N. Droc Barcian, V.C. Pop și I. Bădescu) se mai află în viață, să comunice amănunte asupra activității lor, - apelul însă n-a avut răsunetul meritat (n. a.).

„cultura literară prin discuții și strângerea basmelor populare și a documentelor cari interesează istoria și literatura română”. Era deci un fel de grupare după pilda romanticilor germani de la Heidelberg (1802-1808), cari în frunte cu Görres, Brentano și Arnim, porniseră o activitate tot de felul acesta, avînd să cultive îndeosebi literatura populară.

Din gruparea celora de la „Oriental”, împreună cu bunul său amic Miron Pompiliu, făcea parte și Eminescu.

În „Albina Pindului” (an. II. p. 47) citim că la 29 iunie 1869 „cercul literar a numit din sânul său comisii, cari să facă în lunile lui iulie și august excursii în părțile Daciei și să culeagă tot ce vor putea din ceea ce se atinge de literatura poporului: poezii, basme etc.”

Și în comisia destinată pentru Ardeal era Miron Pompiliu, iar în cea pentru Moldova, Eminescu.

Multe din poeziile ce le publicăm în acest volum precum și poveștile în proză de la sfârșit sunt o dovadă că Eminescu a satisfăcut chiar mandatului ce-l avea și a cules material folcloric destul de interesant.

Un alt mediu, prin care Eminescu ajunge în atingere cu sufletul poporului român este studiul *istoriei naționale*. El citea cronicile și documente istorice și în citirea lor se călăuzea de aceleași principii de literatură națională, cari se învârt în jurul continuității. În genere istoria în ochii lui era poezie ea însăși, cea mai înaltă poezie.

„Și cînd strănepoții – zice el – vor citi odată despre luptele naționale, reflectate nu în lumina nouă a teoriei, care o preface într-o luptă de interese, ci în lumina viorie a simțământului, cu toată bogăția de culori, de pasiuni, de înamorare specifică în fetișismul național, citirea acestor fapte va face asupra lor impresia romantică, care asupra noastră o face rezelul cruciaților... Cum că în fond sâmburele vecinic al tuturor acțiunilor omenești este egoismul, care verifică aceste forme, asta nu va interesa pe nimeni, - acest sâmbure îl vor avea și nepoții noștri sub cine știe ce formă, - dar bogăția de forme exterioare ale vieții noastre, mulțimea de culori prismatice, de limbă, de poezie și artă, de *apăsare cu animozitate asupra unor teorii și puncte*, necrezute în fond de cei ce le susțin (d. p. drept

istoric, religiune), *această minciună în aparență atât de frumoasă, în fond țesătura durerilor noastre, atât de cumplită în esența ei, va procura multe ore de fericire strănepoșilor noștri...*"

Credincios acestor idei, Eminescu a străbătut cu fantazia timpurile cele mai îndepărtate, „trecutul cel mai vechi“, cum zice el într-un loc. Din istoria legendară a Meziei și a Daciei plăsmuiește planuri de epopee. Legenda Dochiei, în forma popularizată de Asachi, luptele între Traian și Decebal, Burivist, craiul „eroilor daci, mari la suflet, tari la braț, cu spete late“ îi atrag atențiunea. Dragoș-Vodă e apoteozat într-o dramă, pe Mircea și Ștefan-Domnul îi cunoaștem din poeziile publicate, iar prin alte strofe trec alte figuri mărețe de Domni români:

Și din negurile vremii a lor capete își clatin
Vulturii lui Basarabă, zimbrii neamului Mușatin.

În special din istoria românilor din Ardeal l-a însuflețit figura lui Horia, pe care-l preamărește în juvenile sale *Horiade*, un ciclu de poezii început prin 1866, rămas neterminat. În jurul poetului Mureșanu și a războiului din 1848 a dat întâile contururi unui tablou dramatic (fragment scris la 1869), cu o introducere foarte romantică. Din toate acestea, afară de nota războinică se observă adeseori și-o rază de optimism, mândria de a-și fi văzut neamul triumfând secole de-a rândul. În multele elemente dușmane ce ne încunjură el găsea adeseori un prilej de înălțare:

Ai închegat furtuna, ca să înalți stejarii
Iar ca să-nnalți românii Tu ai creat barbarii...

Astfel Eminescu era singurul poet care din proprie intuiție cunoștea întreg neamul românesc, singurul care s-a însuflețit de poezia și istoria noastră întreagă; el a visat o glorie unitară și o cultură unitară pentru toți românii de la Nistru pînă la Tisa și cea mai puternică dovadă a legăturilor lui cu acest popor sunt inspirațiunile poetice din *La arme!* și *Doina*, în cari se dezvelește soarta și ținta comună a noastră a tuturor și în cari idealismul lui național își atinge apogeul.

Devotamentul acesta cucernic pentru trecutul văzut în culorile virtuții străbune și a poeziei, era în parte și o urmare psihologică a lipsei de conștiință națională în neamul nostru de pretutindeni pe timpul activității lui Eminescu. În cultura modernă, cu groasa tencuială streină, poetul vedea pericolul național. În elementele etnice streine, pe cari valurile vremii ni le-a lăsat drept triste sedimente, găsea amenințat caracterul puritan al rasei autohtone. În amestecul de sânge vedea virusul dizolvant ce se introducea în corpul nostru național. De-aci filipicile lui în contra a tot ce era străin printre români, îndeosebi contra cosmopolitismului distrugător de sentimente naționale.

Tema aceasta, discutată adeseori în articolele lui politice și accentuată și în *Satira III-a*, o îmbrățișează și într-o bucată mai lungă de proză, intitulată *Geniu pustiu*, în care, vorbind cu un tînăr din Ardeal (tipul sărmanului Dionis), îi zugrăvește astfel stările din București:

„Oamenii noștri (din București) sunt de-un cosmopolitism sec, amar, sceptic, ba și mai mult, au frumosul obicei de-a iubi orișice-i strein și a urî tot ce-i românesc. *Noi am rupt-o cu trecutul, fie ca limbă, fie ca idee, fie ca mod de-a privi și cugeta*, căci altfel n-am putea trece în ochii Europei de națiune civilizată.

...La noi vezi istorici ce nu cunosc istoria, literați și jurnaliști ce nu știu scrie, actori ce nu știu juca, miniștri ce nu știu governa, financieri ce nu știu calcula și de aceea atâtea hîrtie mîzgălită fără nici un folos, de aceea atâtea țipete bestiale, cari umplu atmosfera teatrului, de-aceea atâtea schimbări de ministere, atîtea falimente. *Vei afla mai lesne oameni ce pun la vot existența lui D-zeu, decât suflete înamorate de limba și datinile străbunilor*¹, decât inimi închinătoare lui D-zeu, sau minți ocupate de cestiunile de viață ale acestui popor, căruia îi scriem pe spate toate fantasmagoriile falsei noastre civilizațiuni... Cât despre «inteligența» noastră, o generație de amploiați și de

¹ Cît de bine cunoștea Em. datinile și credințele poporului vezi între altele și bucata *Sft. Gheorghe* din volumul de *Nuvele* (Ed. Șaraga), pag. 137, (n. a.).

semidocti, oameni cari calculează cam peste câți ani vor veni ei la putere, - e o inteligență falsă, care cunoaște mai bine istoria Franciei decât a României, fiii unor oameni veniți din toate unghiurile, oameni cari au făptură și caracterele de la tații greci și bulgari și numai numele de la muma - disgrățiata Românie...“

Când prezentul îl judecă cu atâta aparat critic, cu așa obiectivate, Eminescu nu poate fi numit un simplu *laudator temporis acti*, un cântăreț nostalgic al vremilor apuse. El evocă trecutul ca oglindă, ca măsură de comparație și ca îndemn la lupte de conservare națională, cum o face orice luptător idealist. Aici nu este un plângător deznădăjduit și resignat pe ruinele trecutului glorios, e un cântăreț specific al rasei sale, intonând o întreagă gamă națională, de la domoalele accente ale poeziei populare pînă la registrele stridente ale unui marș barbar de revoluție, pînă la exclusivismul de rasă, ce culminează în proza lui politică, în blestemele împotriva „sedimentelor de cocote și pungăși“, cum numea el pe tinerii degenerați, produși de pătura suprapusă elementului românesc.

*

Îndeobște în lumea artelor înclinarea aceasta spre poporanism, prezintarea în lumină poetică a istoriei și a lumii de basme, retragerea din prezent pentru a vieți cu fantasia într-un colț mai fericit al trecutului și fetișismul național, se consideră drept fenomene romantice. Se știe că în orice epocă a romantismului o frumoasă floare e și naționalismul și era imposibil, ca la Eminescu, cel mai tipic și mai genial reprezentant al romantismului în literatura românească, nota națională să nu fie mai puternică decât se credea pînă acum.

Dar să vedem mai departe dezvoltarea lui sub raportul romantismului.

De la început putem observa o fantasmă extraordinară în planurile fantastice ale încercărilor lui. La 1866 instrună și el, după pilda tuturor poezilor romantici, *harfa lui Eol*, pentru a cânta despre o *Undină*, ce cunoaște „cântecul lebedei României din Carpatul cel ars și bătrân“. În încercările dramatice el rezervă un rol *geniilor și silfilor de lumină*. *Zine și zeități* streine se

amestecă cu similare simboluri mitologice din lumea credințelor și basmelor noastre. Are momente în cari sufletul i se umple de-o religiozitate sublimă, mistică, căutîndu-și însă vecinic un simbol de credință, pe care nu și l-a putut stabili. Și-n afară de figurile istorice, de cari am vorbit, reînvie în imaginea lui vechea splendoare a Greciei clasice:

Văd Grecia cum se naște din întunecata mare,
Nălțînd umere de munte, îmbrăcate cu ninsoare
La un cer-adânc-albastru, străveziu, nemărginit,
Din colan de dealuri nalte se întind văile pline
De dăbravă, de izvoare și de râuri cristaline,
Ce rid mării, taie munții și-a lor mantii de argint.¹

Dar notele aceste de romantism, cari de altfel se mențin pînă la asfințitul lui Eminescu, din simple ce sunt la început, se complică în măsură ce cultura dobândită îi deschide terene mai largi de reflexiune. Se ivesc toate celelalte elemente, cari sunt apanagiul romantismului: subiectivismul exagerat, tendința continuă spre meditare asupra problemelor transcendente, resignarea și contradicțiile, cari adeseori fac din poezie un amestec de artă și știință, de religie și filosofie, de inconsecvență și neclaritate și cari din cînd în cînd fatal împing în umbră instinctul național al oricărui poet și-l scot pe oceanul larg al poeziei universale, cum s-a întîmplat și cu Eminescu.

Meritul ca și vina la aceasta îl are în mare parte literatura germană și îndeosebi romanticii germani, față de cari Eminescu s-a simțit mereu atras prin înrudire spirituală. Manuscrisele lui Eminescu ne dau în privința aceasta deslușiri mai multe decât cele ce pînă acum le puteam avea prin deducțiune. Într-adevăr nu numai *floarea albastră*, acest simbol al romantismului lui Novalis, nu numai *teiu sfânt*, *Linden-baum*-ul patriarhal al germanilor și *dulcele corn*, *Walldhorn*-ul păstorilor din Alpi ne reamintesc aceste legături. Nu numai *ironia romantică*, acea durere amară de-a nu-ți ști neamul sau propria-ți ființă la o înălțime mai ideală, meritată, o are comună cu aceștia. Cultura

¹ Desigur tot din epoca tinereții lui Eminescu datează cele câteva fragmente de traducere din *Odiseea* (n. a.).

germană și lectura cea vastă l-au apropiat întru atâta de romanticii germani, încât Muza lui, alături de-a acestora, străbate odată chiar până în Walhalla, cetatea zeilor germani, și se-nchină lui Odin, ca și lui Zamolxe al geților.

Într-un început de schiță autobiografică, *Suveniri din copilărie*, în care Eminescu își propune a descrie „casa cu plopi; grădina cu meri în cari își făcea cuibul; căsuța în care juca teatru cu Armeanul (?); pe „Grosapă“ și bostanul găurit, cu lumânare“ etc., - el adaugă și cuvintele: *Sentimentalismul lui Schefer*. E caracteristic aceasta, întrucât ne arată timpuria predilecție a lui Eminescu pentru literatura sentimentală germană. Leopold Schefer, din ale cărui versuri găsim câteva transcrise în caietele lui Eminescu, este un autor de nuvele excesiv de romantice, iubitor al poeziei orientale și fără îndoială a convenit mult firei poetului nostru.

Dar și ceilalți poeți germani, de la cari ne-au rămas urme că au interesat de aproape pe Eminescu și cari n-au fost cu toții figuri remarcabile în literatura germană, l-au atras mai ales pentru sentimentalismul lor. Astfel el își mai notează versuri de-ale scriitorului de romane Andreas Münch, autor norvegian; de-ale lui Pfeffel, scriitorul de povești și de versuri lirice de la sfârșitul veacului al 18-lea; de contele Schack, admirator al poeziei orientale și acesta; de I.V. Scheffel, poet romantic; de puternicul poet național-romantic Hofmann von Fallersleben; de Platen, căruia prin eroare i se atribuiseră originalul sonetului *S-a stins viața fâniceii Veneții*, al cărui autor, sau mai corect inspirator este neimportantul Gaetano Cerry. Despre Gottfried Keller știm că l-a influențat în conceperea poeziei *La steaua*. Din Lenau – melancolicul și nefericitul Lenau cu al cărui nume Eminescu este adeseori adus în legătură pentru multele trăsături de analogie între unul și altul, mai ales din punctul de vedere estetic și al concepțiilor filosofice – a tradus *Foaia veștedă*. Bürger i-a plăcut pentru fondul sombru al baladelor, îndeosebi al celebrei *Lenore*, a cărei influență se resimte vădit în povestea lui Arald din *Strigoii*, partea III și pe care a început s-o traducă, oprindu-se însă la întâia strofă:

Din visuri grele-a tresărit
În zori de zi Lenore,

Wilhelm, ești infidel ori mort
Și cât mai pregeți oare?...

Dintre clasici cunoaștem simpatiile lui pentru Schiller, din care a tradus *Resignațiunea*, *Hector și Andromache* și *Mănușa*. Wieland asemenea pare a-l fi preocupat îndelungat, căci Hyon, numele eroului din *Oberon* e amintit adeseori prin manuscrisele lui; se pare că *Oberon* i-a servit chiar ca model în conceperea și scrierea poveștilor *Fata în grădina de aur* și *Miron*. Chiar și senzualismul din aceste și din streina *Cesara*, - de altfel un senzualism lipsit de brutalitate, mai mult în forma scenelor din *Dafnis și Chloe* sau din *Musarion* al lui Wieland, - poate fi considerat ca o influență a acestuia.

Tot la romanticii germani și-a însușit Eminescu în mare parte și cultura estetică. Cunoștea bine principiile estetice hegeliane, după cum ne dovedesc diferitele lui notițe („*Er hat auch bei den Hegelianern die Schweine gehütet*“ – ar fi zis frivolul Heine și despre Eminescu), iar în privința dramaturgiei germane și îndeosebi a lui Schlegel și Tieck, cei doi corifei ai romantismului german, cunoștea de-aproape părerile lui H. Th. Röhsscher, istoric literar și dramaturg. Pentru acest din urmă avea o considerație deosebită, căci i-a făcut biografia și i-a tradus valoroasa lucrare critică *Arta reprezentării dramatice*, care se găsește întregă printre manuscrisele lui Eminescu.

Ca nou element romantic se asociază apoi fructul intensei lui îndeletniciri cu literatura indică, care i-a alimentat mult predispoziția psihică, înclinarea lui spre sferele metafizice. În cele patru semestre din anii 1872-1874, cât a fost la universitatea din Berlin, studiile lui cele mai îndrăgite au fost: *egiptologia* propusă de profesorul Lepsius, antichități, istorie și credințe din Orient. Vedem că l-au interesat de-aproape: artele orientale, cultul morților și diferite sisteme de religie. În urma tuturor acestora se deșteaptă în el simpatia pentru poezia orientală cu toate fantasmagoriile ei, cu mirt și ciprese, cu Gangele cel sfânt și cu Nilul cel bătrân. Zoroastru și alți apostoli ai Nirvanei lui Schopenhauer îl atrag în mreaja dulce a uitării de sine și într-un moment toate aceste îl răpesc în așa măsură, încât exclamă cu patos: *Eu sunt budhist!*...

Pe cum vedem deci legăturile lui Eminescu cu literatura universală și îndeosebi cu cea germană sunt destul de multe și de ramificate și cel ce va voi să stabilească întreaga bază romantică a

creațiilor lui va trebui să treacă în conștiențioasă revistă acest lung șir de scriitor mari și mărunți, la cari Eminescu a umblat la școală.

Nefiind intenția noastră a face aci un studiu amănunțit de izvoare și de comparație, ne mărginim a constata că influențele aceste streine i-au fost binefăcătoare din punct de vedere artistic și cultural, i-au lărgit mult orizontul intelectual, i-au rafinat gustul pentru o poezie subtilă; dar în același timp nu i se pot tăgădui părțile defavorabile. Sentimentalismul sugestiv a fost prea mult ulei pe focul ce-l moștenise; umbra melancoliei s-a așternut peste simțirea și cugetarea lui și l-a făcut să se piardă adeseori în abstracțiuni, cari din când în când poartă chiar caracterul artificialității. Influența streină l-a împiedicat pe neobservate a ajunge la deplină dezvoltare în limitele principiilor de artă națională, pe cum el însuși le profesa și le avea așa de clare în mintea sa. Oricum însă, un studiu cât de sever al influențelor streine nu poate duce la rezultate cari ar detrage vreodată ceva din valoarea și originalitatea scriitorului nostru.

*

În volumul acesta – întâiul din operele complete ale lui Eminescu ce se tipăresc în editura Minervei sub îngrijirea d-lui Nerva Hodoș și a subsemnatului - am grupat o parte a materialului ce dovedește spusele noastre privitoare la legăturile lui cu literatura populară. Publicăm versurile din popor culese de Eminescu, fiindcă asupra acestor versuri ochii poetului au vegheat îndelungat; el le-a studiat, s-a inspirat din ele și s-a alcătuit o bogată limbă literară. De când Eminescu a adunat aceste versuri în cursul călătoriilor sale, ca un pribeag ce-și culege un mănunchi de flori din luncile prin cari trece, - s-a strecurat vreme lungă și ele au trecut în mai multe colecții, căci interesul pentru folclorul nostru a crescut¹. Cu toate acestea colecția

¹ Iată colecțiile pe cari le-am consultat la stabilirea variantelor acestor poezii: Iarnik-Bărseanu, *Doine și strigături din Ardeal*, București, 1885; Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, București, 1866; G.D. Teodorescu, *Poeziile populare române*, București, 1885; D.O. Sevastos, *Cântece moldovenești*, Iași, 1888; M. Canianu, *Poezii populare*, Iași, 1888. Enea Hodoș, *Poezii populare din Banat*, Caransebeș, 1892. Idem, *Cântece cătănești* („Biblioteca noastră”); I.G. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania*, București, 1892; I. Rădulescu-Codiu, *Din Muscel, Cântece*, vol. I, București, 1896; Gr. G. Tocilescu, *Materialuri folcloristice*, București, 1900, 3 vol (n. a.).

lui Eminescu poate servi nu numai de orientare celor ce au să facă studii speciale asupra elementelor lui de inspirație, ci va fi o lectură folositoare laicilor, ca și omul de știință.

Urmează apoi versurile lui cu motive populare, imitațiuni rămase parte fragmentare, parte fără ultima cizelare a lui Eminescu. Acestea ne arată o direcție specială, în care poetul e prea puțin cunoscut, anume direcția poporanistă, importantă fiindcă este una din originile romantismului său.

Poveștile-poeme, cu subiecte din popor, cu forma însă artistică, de asemeni erau cunoscute în forma în care se prezintă aici, afară doar de câteva fragmente din ele, pe cari poetul le-a contopit în poezia *Călin* din ediția d-lui Maioreșcu și în substratul *Luceafărului*.

La sfârșit alăturăm cunoscutului *Făt-Frumos* alte trei povești în proză. Acestea sunt mai mult niște schițe, prinse de autor din gura vreunui povestitor moldovean și redată întocmai după modul de povestire țărănesc. Eminescu și-a adunat aceste povești între altele și cu scopul de-a le prelucra în versuri; cum a făcut și cu *Călin*, pentru care în manuscris găsim și forma prozaică originală, sub titlul *Călin Nebunul*, culeasă tot din Moldova, pe la anul 1869.

Nădăjduim că generația de astăzi, care nu cunoaște pe Eminescu decît sub eticheta laconică de *pesimist* – un cuvânt ce spune prea puțin, fiind vorba de-o personalitate așa de multilaterală – va găsi în acest volum un prilej de-a începe să-și formeze o credință mai obiectivă și demnă de marele poet al poporului nostru.

București, în mai 1902

PREFAȚĂ

(la vol. M. Eminescu, *Poezii postume*, ediție nouă, 1908)

La 1902 dl. Nerva Hodoș a tipărit întâia culegere de poezii postume ale lui Eminescu. Ediția noastră e completată cu un mare număr de inedite. Ca și cea dintâi însă, ea are un caracter provizoriu și nu vrea să fie decât o tranziție la o ediție critică definitivă.

Pentru a descifra și studia cu temei poeziile lui Eminescu, coprinse în vraful de caiete de la Academie, pentru a le cerceta sub raportul timpului în care au fost scrise și al izvoarelor de inspirație, în sfârșit, pentru a stabili asemănările și variantele, atât de multe, se cere o muncă încordată de mai mulți ani. Cu timpul se va face și asta, dar pînă atunci era păcat ca postumele să lipsească din mâinile cetitorilor, fie și în forma necritică, în care le prezentăm.

Cetitorul va vedea ușor că aici este Eminescu cel tânăr, cel imperfect, nerevăzut de el, nici de alții, cel fragmentar și intim. Printre poeziile publicate în acest volum va găsi și planuri de lucrări, ca *Ondina* și poemele lungi, abia schițate, de la sfârșit. Vor fi cetite și acestea cu interes, nu pentru forma lor neisprăvită, dar pentru ideile cari poartă pecetea genialității poetului nostru.

Toate împreună întregesc în mod favorabil pe Eminescu cel cunoscut pînă-acum, chiar dacă postumele n-ar avea decât valoarea unui material de studiu.

Notițele de la sfârșit dau deslușiri despre locul de unde poeziile au fost scoase și câteva alte mici informațiuni.

PREFAȚĂ

(la Al. Odobescu, *Opere complete*, vol. I)

La 10 noiembrie s-a împlinit un deceniu de la moartea lui Alexandru Odobescu. Rudele și un număr foarte mic de scriitori s-au adunat în o bisericuță din Capitală, pentru ca în rugăciuni și în pioasă ascultare a cântecelor bisericesti să-i închine câteva clipe de amintire. Vreo două ziare i-au consacrat articolașe comemorative. Încolo nici o manifestație. Dovadă că Odobescu – omul – e aproape uitat cu toată vraja ce o răspânda odinioară în juru-i, prin cuvântul său și prin nobila-i înfățișare.

Scriitorul e însă viu, căci operele lui au popularitatea de mai înainte. Și astăzi încă, cu toată evoluția prozei noastre, Odobescu are aderenți entuziaști. Critica zilnică continuă a-i menține un loc de căpetenie printre principalii scriitori și alcătuitori ai limbei române. El farmecă prin bogăția neîntrecută și mlădioșia frazei, prin spiritul cel profund și vasta cultură, atât de rară mai cu seamă la prozatorii veniți în urma lui.

Cuvântul din urmă asupra întinsei lui activități, de la 1855 până la 1859, nu s-a scris însă. Opera lui necesitează un studiu amănunțit, prin care să se fixeze pentru totdeauna meritul ei. Datoria viitorului critic și biograf va fi să arate dacă valoarea estetică a prozei lui Odobescu este sau nu inegală, cum s-a afirmat de adversarii literari ai lui. Același critic va avea să stabilească întrucât Odobescu a exagerat în întrebuintarea cronicilor pentru îmbogățirea limbei și a formelor și care este partea lui în alcătuirea limbei literare de astăzi. Vrednică de discutat va fi apoi chestiunea dacă în lucrările sale a fost mai mult poet sau om de știință, dacă l-a preponderat fantazia, sau simțul realității.

Mai ales punctul din urmă ni se prezintă demn de cercetare, căci multe din lucrările lui, în frunte cu *Pseudokynegeticos* sunt un amestec de poezie și de știință aridă, încât în întreaga noastră literatură stau unice, cu forma lor. Odobescu, - care nici școală multă oficială n-a făcut, căci a rămas pururea autodidact de cea mai elegantă expresie, estet și savant deopotrivă - n-a tras niciodată linii clare de demarcare între cele două câmpuri ale manifestării spiritului omenesc.

Cine va elucida aceste câteva direcții de gândire în opera lui, își va câștiga un merit pentru literatură.

Noi de data asta ne-am propus a-i pregăti terenul printr-o ediție populară a operelor scriitorului nostru, din cari prezentăm aci întâiul volum, întocmit acum, ca un semn de amintire cu prilejul împlinirii a 10 ani de la moartea autorului.

Credem că era nevoie de o nouă ediție din două motive principale. Mai întâi pentru că cea tipărită la 1887 este vândută și, spre paguba tuturor, ieșită din circulație. Al doilea, pentru că aceeași ediție așa cum este, nu e nici completă, nici cu totul conștiințioasă.

În ediția noastră am ținut cu cale a face o grupare nouă a materialului, nu în ordine cronologică, după cum o făcuse Odobescu, ci după înrudirea de gen a lucrărilor. Este aceasta și mai rațional, căci scutește pe cititor a găsi la un loc proza literară cu articole de știință, sau cu rapoarte făcute în chestia reformei învățământului.

Volumul nostru prim nu cuprinde decât partea artistică a activității lui. Începe cu cele două poezii, fericitele și singurele lui încercări de versificare, apărute în primii lui ani de muncă, când poezia romantică a lui Bolintineanu stăpânea spiritele. Urmează nuvelele istorice, scrise în tonul popular cronicăresc, cari alcătuiesc titlul lui principal de prozator-nuvelist; *Pseudokynegeticos*, cel elegant, spiritual și bogat în excursii științifice; basmele lui originale și cele traduse și, la sfârșit, cele două mari povestiri istorice despre Moți și Curcani, prin cari ridică două frumoase monumente vitejiei românești de aici și de dincolo.

În volumul al doilea vor avea deci să intre studiile literare, cele de arheologie și de istorie și o parte din articolele de interes

economic și social, apărute în ziare. Mai există apoi un șir de alte studii tot atât de importante, pe cari Odobescu a uitat să le primească în colecția sa. Le vom adăuga și pe aceste. Iar dacă onorata familie a răposatului scriitor ne va pune la îndemână manuscrisele lui inedite, de care s-a făcut amintire prin ziare, credem a-i putea completa opera definitiv, făcând-o întreagă accesibilă publicului.

Il. Chendi și E. Carcalechi

30 nov. 1905

PREFAȚĂ

(la Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*
vol. IV „suplimentar“, B.p.t., 1905)

În anul 1880 găsim în *Convorbiri literare* un gen literar, cultivat cu mult gust și cu atâruiță deosebită: scrisori către prieteni. Sunt povestiri, sau mai bine convorbiri asupra evenimentelor din trecut și a stărilor sociale contemporane, cu amintiri istorice și culturale. Ion Ghica și Al. Papadopol-Callimach stau de vorbă cu Alecsandri; Luca (Caragiale?) publică, tot în formă de scrisori, amintiri din viața boemă a actorilor; redacția reîmprospătează corespondența între Eliade și Costache Negruzzi. Iar ca o coincidență fie amintit că și întâia „Scrisoare“ (Satiră) a lui Eminescu, tot în acest an al *Convorbirilor* a apărut.

Acest fel de scrisori, destinate de-a dreptul tiparului, au o formă fără formă; nu coprinde nici proză beletristică sau științifică, nici istorie sau estetică, ci de toate. Se apropie mai mult de tonul familiar al foiletonului, având a informa și a distra în același timp și îmbrățișând o materie cât se poate de variată. Așa se explică acea inegalitate în expunere la aproape toți autorii de scrisori, căderea de la verva cea mai caldă în stilul sec de cancelarie, întreruperea continuă a firului și urmărirea epizodurilor secundare. Ele sunt mai mult improvizații, sau scrise la anumite îndemnuri, și autorii, înzestrați cu o memorie încărcată de bogății, nu mai au timp să-și grupeze imaginile în sisteme, să aștearnă culorile în mod armonios, ci fac o adevărată risipă de toate.

Ghica mai cu seamă! Din toată generația de fier de la 1848 el a trăit, a călătorit și a văzut mai mult. Russo și Bălcescu mor prea curând; pe ceialalți îi absoarbe politica aproape cu

totul; el însă mai are timp și pentru literatură și pentru viață și pentru drumuri lungi cu variate peripeții și cu misiuni serioase prin lumea străină. În el două ființe rămân pururi deștepte: romanticul visător și omul științelor exacte, inginerul care măsoară, cântărește bine, gândește limpede.

Unul singur putea să i se apropie și, în multe, să-i fie păreche: Alecsandri. Pentru însușirile lor asemănătoare au și rămas prieteni, de pe când studiau împreună la Paris până la moarte, o prietenie rară, care ar putea servi de model caricaturilor de prietenii de astăzi și asupra căreia s-ar putea scrie un studiu întreg, deoarece dovezile ce ne-au rămas în corespondența lor intimă¹ sunt abondente. De la 1842 corespondența lor n-a încetat decât în momentele când prea mult drag de viață sau o muncă prea încordată îi făcea să-și uite unul de altul, pentru ca din nou și cu mai multă căldură să-și recadă în brațe. Niciodată între ei nu s-au ivit neînțelegeri personale sau de principii.² Până și chestiunea detronării lui Cuza – în același timp detronarea politică a lui Alecsandri – acțiune în care Ghica era căpetenia și vrăjmașul politic cel mai înverșunat al prietenului său din Mircești, nu le-a tulburat legătura sufletească. Alecsandri își închide durerea în suflet, vorbește în scrisorile sale de toate, glumește ca mai înainte, evită însă în mod constant a-i pomeni de cazul Cuza. E o dovadă frumoasă de demnitate a prieteniei lor căci față de alții Alecsandri n-a procedat tot astfel. Cu alți anticuziști, de cari asemenea îl legau amintiri din trecut, se îndușmăni cu totul și nu încetă a-i numi „hidoase pocituri“, turnând în această injurie tot amarul pentru neizbutirea visurilor sale politice.

¹ Corespondența intimă, nu cea publicată în ediția aceasta – se păstrează la Academie în mss. nr. 803–807. Întâia scrisoare datează din 1842 și cea din urmă din 3 iulie 1890. E întreagă în franțuzește. O parte a fost publicată, în traducere, de d. Pătrașcu în *Revista p. literatură și artă română*, altă parte a fost tradusă (imediat) de E. Carcalachi, după care reproducem aici mai multe pasaje (n. a.).

² „Aceleași sentimente se manifestă totdeauna și în același timp în inimile noastre“ (Al. către Ghica, scrisoare din 21 dec. 1848) (n. a.).

Ce-și scriau ei?

Judecând după scrisorile lui Alecsandri – e foarte regretabil că partea a doua, răspunsurile lui Ghica, lipsesc până acum din colecția păstrată! – ei își comunicau, cu cele mai mici amănunte, toate întâmplările vieții lor zilnice. Se țineau în curent cu tot ce lucrau în viața lor socială și literară, croind planuri împreună: judecau asupra faptelor contimporanilor; pe ici pe acolo presărau câte o notă picantă, mici intrigi și aventuri galante din viața familiilor boierești. Amândoi însă încunjurau, cu tact, a-și descoperi partea lor curat omenească: e o corespondență în care publicul putea orîșicînd să privească.

Tonul scrisorilor e cel mai simplu posibil, intim, ștregăresc până la sfârșit, mai serios când fac politică, mai solemn în descrieri de călătorii, la cari se îndemneau, parcă și-ar fi făcut din călătorie un principiu de viață.¹

Întâiul rezultat bun al acestei corespondențe a fost colaborarea lor literară. Aici Alecsandri era acela care îndemna mai mult pe cel ce nu-și făcea o ambiție din cariera sa de scriitor, deși avea atâtea calități pentru ea, căci se mărginea la articole politice de ocazie.²

La 1844 îi găsim împreună, iscăind (cu M. Kogălniceanu și Petre Balș) programul *Propășirei* și muncind alături cu multă însuflețire. Amândoi aici s-au manifestat întâiași dată ca scriitori de forță în fața românilor și a străinătății³, unul ca poet și prozator, celălalt ca excelent expunător al chestiunilor de învățământ, de economie politică și agricultură.

¹ Alecsandri lui Ghica (în scris. de la 26 mai 1846): „Nu te opri niciodată nicăieri și la București mai puțin ca oriunde. Ești liber, ești bogat, petrece, ștregărește cât te simți cu vervă în suflet și în pungă. Răzbună-ți de tot urâtul, pe care l-ai înghițit în frumoasa ta patrie și oridecâteori se va vorbi de datorii, de viitor, de dobitocii în sfârșit, – întoarce spatele oratorului tău, fă-ți pachetul și șterge-o. Iată adevărata filozofie!” (n.a.).

² La 1835 Ghica publică întâia sa lucrare politică, *Coup d'œil sur l'Etat actuel de la Valachie*, scrisă cu ajutorul profesorului său, după notițele lui Câmpineanu. (Mărturisire proprie) (n.a.).

³ Vezi părerea lui Ubicini asupra *Propășirei* în scrisoarea lui Al. către Ghica din 16 iunie 1855. Despre încetarea revistei și intenția de a o continua la București sub conducerea lui Ghica, vezi scrisoarea din 9 decembrie 1844, publicată în *Luceafărul* din 1905 p. 230 (n.a.).

Forțați de mîna cenzurei, harnicii redactori închid revista, înainte de a împlini anul și abia după 7 ani Alecsandri contempla iarăși continuarea ei:

„Peste câteva zile plec la Moldova – scrie Alecsandri prietenului său – luînd cu mine hotărârea fermă de a funda o foaie științifică-literară. Dar cum n-aș putea face nimic fără să te înștiințez și pe tine, mă grăbesc să-ți împărtășesc acest plan, pentru ca să primesc sancțiunea ta. Numai la tine nădăjduiesc pentru partea serioasă a foaiei. La lucru deci! Trimite-mi manuscrisele pe drumul cel mai scurt.”¹

Trec însă alți 4 ani la mijloc² – timp în care Ghica începea să facă ordine în Archipel, ca stăpînitor al insulei Samos – până ce Alecsandri putu să-l vestească:

„E foarte adevărat că sunt în fruntea unei foi care apare sub titlul *România literară*³ și că cu mare trudă am scos 24 numere. Ți le trimit dar cu condiția că-mi vei jertfi câteva din ceasurile tale de prinț domnitor, pentru a-mi întocmi câteva articole, căci aș fi foarte mâhnit, văzînd că numele tău nu figurează în *România literară*, cum figura în *Propășirea*. Adu-ți aminte, dragul meu vechi prieten, că ție, lui Kogălniceanu și mie datorește Moldo-Valachia cea mai bună publicație periodică ce a apărut de la renașterea literară încoace.”

Cu tot apelul călduros, prințul de Samos, mai ocupat în acest an ca oricînd, trebuind a fi cu atenția încordată la cele ce se desfășurau în urma evenimentelor din Crimeea, nu putut satisface dorința amicului său și revista se închide fără a fi avut de colaborator zelos pe Ghica. Locul lui, la partea economică, îl ținuse cu vrednicie Ionescu de la Brad.

¹ Scrisoare din 27 oct. 1851 (n.a.).

² Scris. din 16 iunie 1855. În acest interval apare și broșura lui Ghica, în care Alecsandri face corectura și scoate din ea „tot ce era prea violent și prea personal”: *La dernière occupation des Principautés danubiennes par la Russie* de G. Chainoi, Paris, 1853 (vezi scris. lui Al. din 1 aprilie 1853) (n.a.).

³ Apare de la 1 ian.-3 dec. 1855 sub redacția exclusivă a lui Alecsandri (n.a.). 1851 (n.a.).

³ Scris. din 16 iunie 1855. În acest interval apare și broșura lui Ghica, în care Alecsandri face corectura și scoate din ea „tot ce era prea violent și prea personal”: *La dernière occupation des Principautés danubiennes par la Russie* de G. Chainoi, Paris, 1853 (vezi scris. lui Al. din 1 aprilie 1853) (n.a.).

³ Apare de la 1 ian.-3 dec

La 1861 și '62 Ghica urmează însă sfatul de a colabora la *Revista Română* a tânărului archeolog Odobescu, care în *România* lui Alecsandri se remarcase și ca poet. Curând după asta încep să apară broșurile din *Convorbiri economice* (1865), valoroasa lucrare a lui Ghica, care a făcut cu drept cuvânt atâta vâlvă în vremea ei. Și cu ocazia asta tot Alecsandri era căldurosul apreciator; el își dedia seama și de forma lor atrăgătoare și recunosc în această primă încercare de a populariza știința economică o faptă ce trebuie continuată:

„Tu ți-ai însușit adevărata cale de a populariza cunoștințele folositoare și de a face fermecătoare cetirea unor lucruri abstracte. Urmează cum ai început și vei face un serviciu nemărginit generației actuale a României, generație inteligentă dar foarte ignorantă și prezumțioasă. Totdeauna am visat pentru țara mea o bibliotecă populară, scrisă într-un stil mai limpede și simplu și cuprinzând comorile științei omenești pe înțelesul tuturor.“

Iar într-alt loc:

„E clar, precis, logic și spiritual. Cât sunt de fericit, regăsind pe vechiul meu amic și tovarăș de muncă de la *Foaia științifică* mai stăpân ca oricând pe cugetarea și condeiul lui.“¹

Nici nu se poate o judecată mai dreaptă. Prin importanța social-economică a subiectelor și prin forma lor, convorbirile economice rămân ca modele de stil și de cugetare; prin ele autorul lor s-a făcut întemeietorul acestui gen popular, pe care avem să-l reîntâlnim mai târziu și în „Scrisorile“ către Alecsandri.

La 1871 cei doi prieteni plănuiau iarăși scoaterea unei reviste și poetul comunică lui Ghica un plan întreg de acțiune:

„Ar trebui să vorbim cu viitorii noștri tovarăși și să le explicăm limpede și categoric adevărata menire a operei noastre. Reacțiune împotriva gustului prost din literatura de astăzi, propagarea ideilor sănătoase și practice pe tărâmul chestiunilor sociale, vulgarizarea cunoștințelor folositoare și a descoperirilor științifice care fac mărirea veacului nostru... și mai ales *vade retro* politicei de provincie și polemicilor

¹ Scrisorile din 1 iulie 1865 și 10 ianuarie 1866. La oct. 1869 Alecsandri, primind a treia broșură din aceeași publicație, vestește pe amicul său că pleacă la Paris, dar că va scrie de acolo o „critică acerbă“ și o va trimite *Convorbirilor literare*“, – ceea ce nu s-a întâmplat (n.a.).

meschine. Iată programul nostru“¹, – scrie Alecsandri, fără să revie mai târziu asupra motivelor cari au zădărnicit proiectul.

Ca un fel de încheiere a acestei lucrări comune, desfășurată de cei doi stâlpi ai culturii române, putem socoti *Scrisorile* lui Ghica, dedicate lui Alecsandri și apărute rând pe rând în *Convorbiri literare*.

*

Iată geneza acestor scrisori:

„Într-o seară lungă de iarnă², pe când ninsoarea bătea în geamuri, așezați în jețuri la gura sobei dinaintea unei flăcări dulci și luminoase, am petrecut ore întregi și plăcute cu amicul meu V. Alecsandri, povestindu-ne unul altuia suvenirile noastre din tinerețe“, – scrie Ghica în „Introduțiunea“ la ediția de la 1887 a scrisorilor sale³. „Se apropia de ziuă, când ne-am adus aminte de camerele noastre de culcat și ne-am despărțit, găsindu-ne amândoi la un gând, zicându-ne: De ce nu ne-am scrie unul altuia, sub formă de epistole intime, cele ce ne-am povestit în astăseară; poate ca unele din istorioarele noastre ar interesa pe unii dintre acei cari n-au trăit pe acele vremuri. Și astfel am început corespondența, deși adesea întreruptă, dar pe care am reînviat-o, de câte ori ocupațiile ne-au permis.“

Adevărul este însă că cel ce s-a ținut de angajamentul, luat în ora vespérală din Mircești, a fost numai Ghica. Amicul său rămâne cu vecinicile promisiuni pentru viitor⁴, cu scuzele că nu poate ține pas, – și nu contribuie la corespondență decât cu

¹ Scris. lui Alecsandri din 1 dec. 1871 (n.a.).

² Desigur anul 1878 (n.a.).

³ „Introduțiunea“ a apărut ca Scrisoare a XXVI-a în *Convorbiri literare*, an XX [1886], p. 625 și ca prefață la ediția a II-a, din 1887. Aceeași mărturisire despre geneza corespondenței o face Alecsandri în *Iată-ne cu iarna-n țară*, scrisoare ce figurase ca prefață la întâia ediție, din 1884. (n.a.).

⁴ Scrisoarea lui Al. către I. Negruzzi, 18 dec. 1880; către Ghica, la 8 septembrie 1881; către I. Bianu, în scris. de la 25 oct. 1883: „Mărturisesc, cu rușine, că la multele și spiritualele scrisori ale amicului meu nu am răspuns decât numai odată“ (n. a.).

Vasile Porojan¹, *Pânea amară a exilului*² și cu scrisoarea-prefață *Iată-ne cu iarna-n țară*³.

Nu va fi greșită afirmația noastră că Alecsandri, chiar de ar fi voit să-i răspundă, n-ar fi putut rămânea în aceeași materie, deoarece în amintirea lui nu trăiau aceleași figuri. Tradițiile lor familiare erau diferite. Dacă poetul ar fi cunoscut în adevăr o galerie atât de bogată de tipuri dispărute, de caractere neaoșe românești, el le-ar fi utilizat de mult în creațiunile lui dramatice, unde a fost silit să creeze figuri cu mult mai mărunțele, ca Surugiul, Barbul Lăutarul și chiar boeri antipatici.

Încolo Alecsandri a avut mai mult un rol de mijlocitor între Ghica și directorul *Convorbirilor literare*, rol pe care el și-l îndeplinea cu dragoste nu numai față de Ghica, ci și față de Papadopol și alții din garda cea veche, pe care voia să-i vadă dând sprijin foii „Junimei”.

Pe la sfârșitul lui 1879 sosesc la Mircești cele dintâi trei scrisori ale lui Ghica și poetul se grăbește a-l vesti că impresia ce a produs aici cetirea lor a fost mare:

„Primind ieri seara (scrisoarea) am citit-o cu glas tare la toți ai mei, strănși în jurul biuroului, și am constatat cu plăcere că acea lectură ne-a făcut pe toți să petrecem o seară frumoasă. Cauza e că scrisoarea ta conține tablouri savant colorate și cari se scot în relief prin contrastul lor: acela al ciumei lui Caragea și acela al nunților așa cum se făceau îndată după dispariția flagelului. Ce groaznice vremuri și cât de fericită e aceasta de acum, cu toate mizeriile, luptele și pasiunile cari o caracteriză...

Am până acum trei scrisori de amintiri, scrise pe hârtie cu același format... Din parte-mi voi urma pilda ta, căci chiar

¹ *Conv. lit.* 1880 p. 165 (n. a.).

² Vezi ms. Acad. Rom. nr. 803 p. 229, unde se păstrează această scrisoare, necopriată în volumele tipărite până acum și despre care Alecs. scrie lui Ghica la 12/24 febr. 1881: „Îți scriu o scrisoare și ți-o adresez sub titlul *Pânea amară a exilului*. Strada Doamnei n-are să fie deloc mulțumită”. — Sub „Strada Doamnei” Alecs. înțelegea pe liberali și în special pe Damé, care tipărea în „Independența” critici nefavorabile poetului. — *Pânea amară a exilului* a apărut, neisprăvită, în *Conv. Literare*, an XXV, pp. 721–26. Vezi și volumul de *Scrisori* [ed. I.C. și E.C.] p. 121 (n. a.).

³ Ms. 804, p. 117 (n. a.).

măine voi începe să-ți răspund. Până atunci vrei să public epistolele în *Convorbiri*, sau vrei mai bine să le dai un loc în *Analele Academiei*?¹

Se aleg *Convorbirile*.

„Iată ce-ți propun — scrie Alecsandri d-lui I. Negruzzi² — ne-am decis cu Ion Ghica să preschimbăm un șir de scrisori amintitoare de timpurile trecute. Posed până acum trei epistole foarte interesante ce mi-a trimis Ghica. Dacă-ți convine, sunt gata a le pune la dispoziția foaiei *Convorbirilor*. Acele scrisori nu se ating nicidecum de politica zilei: ele sunt niște prețioase schițe de moravuri vechi și de datini istorice. Aștept răspunsul d-tale...”

Învoiala se face³ și publicația începe cu *Clucerul Alecu Georgescu*⁴. Repede urmează una după alta, în 1880 opt scrisori, în 1881 alte patru, în 1882 una și în cel următor scrisorile XIII–XVI, cu cari se încheie prima serie. Primirea ce li se face e din cale-afară prietenoasă și Alecsandri putea să raporteze amicului său asigurări ca:

„Scrisorile tale au atras atenția și au deșteptat interesul cetitorilor, fiindcă ele ridică vălul care ascunde trecutul de ieri privirilor generației nouă. Completându-se, ele vor căpăta importanța unei adevărate cronice, în care se va afla adevărul asupra evenimentelor, ca și asupra oamenilor care au luat parte la ele în cei din urmă 40 de ani.”⁵

Cu altă ocazie:

„Bucurie mare la *Convorbiri*. Tablourile ce ai făcut în primele tale scrisori despre societatea veche, au fost foarte

¹ Scris. lui Alecsandri din 24 noiemb. 1879 (n. a.).

² Scrisoarea către I. Negruzzi din 5 febr. 1880 (colecția Chendi-Carcalechi) (n. a.).

³ Mai înainte Alecs. trebui să risipească nedumerirea în privința sentimentelor lui Ghica pentru directorul *Convorbirilor*. (Către același, 11 febr., 1880) (n. a.).

⁴ În *Conv. literare* din 1 aprilie 1880, cu următoarea notă a Redacției: „D-nul V. Alecsandri a binevoit să ne comunice o foarte interesantă corespondență dintre d-nul Ion Ghica și d-nealui, corespondență coprinzătoare de amintiri a timpului trecut. Începem cu numărul de astăzi această publicare ce conține o serie de tablouri istorice, de schițe ușoare asupra obiceiurilor pământești, care tind a se șterge pe fiecare zi din mintea generației actuale.” (n. a.).

⁵ Scris. lui Alecs. către Ghica, 8 sept. 1881 (n. a.).

gustate de public.¹ „Negruzzi primește totdeauna cu o nouă plăcere tot ce iese din pana ta și asta arată că e om de gust. Parbleu! Orice foaie literară ar fi foarte fericită să te aibă de colaborator.”²

Plăcând atât de mult, dorința de a aduna scrisorile într-un volum se născu în curând. Cel ce se însărcinează cu aranjarea lor pentru tipar este d. I. Bianu³. În acest scop se încinge între d. Bianu, care supraveghease și alte lucrări ale lui Ghica, Alecsandri și autor o corespondență vie. În mai puțin de o lună și jumătate volumul e aproape gata și poetul putu să-i scrie lui Ghica, care în acest interval părăsise direcția teatrului și se găsea acum la Londra⁴:

„Bianu m-a anunțat că volumul tău e aproape gata să apară; bunul băiat mi-a sugerat chiar ideea de a-i da o prefață sub forma de scrisoare și de a-ți face o surpriză cu ea. Scrisoarea mea e sfârșită. Trebuie s-o trimit direct lui Bianu, fără știrea ta, sau să ți-o comunic mai întâi, ca să vezi dacă-ți convine. Mi se pare că aceasta e mai corect.”

Prefața, pe cum se știe, e scrisoarea: *Iată-ne cu iarna-n țară*. Ea place lui Ghica și mai ales editorului, care vizitase pe poet la Mircești în zilele de Crăciun 1883.⁵ Iar după un timp foarte scurt Alecsandri putu să mulțumească d-lui Bianu de primirea volumului⁶ și să-i scrie lui Ghica: „Volumul a apărut”, Bianu mi l-a trimis și i-am scris să expedieze un exemplar și fratelui meu.”⁸

¹ Idem din 1 oct. 1882 (n.a.).

² Idem din 11/23 noiemb. 1883. Despre felul cum au fost primite alte scrisori ale lui Ghica, vezi corespondența din (ms. Acad.) 11 febr. 1881, 15 oct. 1882, 1 noiemb. 1884, 18 iulie și 15 sept. 1884 (n.a.).

³ Alecs. către Ghica, la 22 oct. 1883, același către I. Negruzzi (vezi *Scrisori*, I, p. 137), Ghica către I. Bianu la 15 oct. 1882 (ined.): „Aș vrea să adun scrisorile mele către Alecsandri. Dacă ai o colecție vorbește cu Ispirescu sau un alt tipograf să mi le adune și să mi le tipărească pe comptul meu, o edițiune bună și un format frumos” (n.a.).

⁴ Ghica pleacă la Londra, ca ambasador, în iulie 1881 (n.a.).

⁵ Scrisoarea lui Alecs. către Ghica, 25 dec. 1883. Ghica o trimite d-lui Bianu la 31 dec. 1883: „Ți-o transmit *ad-hoc*” (n.a.).

⁶ Scrisoare către I. Bianu, 7 ian. 1884 (colecția noastră, inedită) (n.a.).

⁷ Scrisoarea lui Alecs. către Ghica, 10 ian. 1884 (n.a.).

⁸ Scrisoarea către I. Negruzzi, 21 febr. 1884 (n.a.).

Primirea ce s-a făcut volumului era prea plină de satisfacție pentru autor, așa că cei doi prieteni puteau să se bucure de succesul și valoarea corespondenței lor. Ei și hotărâră a o continua și nu trecu nici o lună până când Alecsandri prezintă d-lui Negruzzi un nou plocon din partea lui Ghica, pe simpaticul căpitan Laurent:

„Iată-l, el începe o nouă serie de epistole interesante, care vor cuprinde notițe istorice, schițe de moravuri dispărute, din societatea română și tipuri caracteristice bine colorate”.

Seria continuă deci cu subiecte din aceeași vistierie a amintirilor, întreruptă ici-colo cu cercetări economice. Numărul scrisorilor însă nu crește în proporția de mai înainte și, până la 1887, – când apare nu al doilea volum, ci o a două ediție, *complectată*, – n-a mai publicat decât 10, dintre cari una, cea despre Grigorie Alexandrescu, fusese tipărită și în *Analele Academiei*¹. Sfârșitul seriei este mișcătoarea scrisoare asupra lui Nicu Bălcescu², care constituie un fel de legătură între *Amintirile din pribegie* și acest volum.

Despre această scrisoare, precum și despre hotărârea de a publica o nouă ediție complectată, iată ce scrie Ghica d-lui Bianu, cu data: Londra, 17 iulie '86:

„Prin poșta de astăzi îți trimet introduțiunea ce am crezut să fac la cartea mea: *Epistole către Alecsandri*. Gândesc să trimet o copie și lui Negruzzi, dacă o va găsi demnă de a fi cetită de publicul *Convorbirilor*. Vol. II se va încheia cu câteva pagini asupra vieții lui Nicolae Bălcescu, pe care l-am început, dar pentru care prânzurile, seratele, balurile, garden partiurile, droningurile nu mi-au lăsat câteva ore libere. Dar acum, slava Domnului, muzicile se depărtează cu încetul și timpul rămâne al meu și al serviciului.

Dar, *à propos*, de Bălcescu, am cetit în *Independența* lungile elucubrațiuni ale lui B. Fl., cine-o fi ăla! și pot să-l asigur că dacă ar trăi bietul Bălcescu să le citească, s-ar lua cu

¹ *Analele Academiei*, seria II, tom. VIII, 1887 (n.a.).

² Publ. în *Convorbiri*, XXI (1887), p. 198. În volum s-a mai adăugat la această scrisoare un act autentic, prin care exilații autoriză pe Ghica a trata, la Constantinopol, în numele lor (n.a.).

măinile de păr. Rea este ignoranța, dar este ceva și mai rău decât ignoranța, este de a nu ști bine, de a ști rău. Ignorantul nu face nici un rău altora; pe când dacă nu știe ceea ce pretinde că știe, introduce eroarea și minciuna și otrăvește sufletele acelor pe care pretinde să-i învețe...”

Volumul apare prin iunie 1887, la Socec¹. Față de prima ediție, prezintă oarecari schimbări. Prefața lui Alecsandri trece (ca Scrisoarea a XVII-a) în corpul cărții și în locul ei apare menționata *Introducere* a lui Ghica, această concisă privire retrospectivă asupra stărilor sociale din Principate de la 1821 încoace.

*

Ediția din Biblioteca pentru toți este prin urmare a treia. Cele dintâi trei volume (no. 224–229) conțin, afară de o scurtă biografie, făcută de d. I. Popescu, un prieten al familiei Ghica, întreg coprinsul ediției de la 1887, fără nici o schimbare. Iar prin volumul de față, publicația se completează cu alte scrisori și articole rezlețe ale lui Ghica, tipărite mai târziu în *Convorbiri literare*, *Revista nouă*² și *Voința națională*, cari nu sunt întru nimic inferioare celor din edițiile mai vechi. Articolele le-am grupat în ordine cronologică, având în fruntea lor *Pânea amară a exilului*, fragmentul de scrisoare cu nuanță curat personală a lui Alecsandri către Ghica.

*

Am zis la început că Ghica, la conceperea „Scrisorilor“, a urmat același plan ca la scrierea *Convorbirile economice*. Iată în prefața acestora, ce zicea el despre forma lucrărilor sale:

¹ În 8°, XXIV + 723 pp. (n.a.)

² Corespondența pentru tipărirea articolelor în *Revista nouă*, îndeosebi a *Amintirilor din pribegie*, Ghica a purtat-o cu d-l Bianu. Sunt foarte caracteristice șirele cu cari Ghica saluta apariția noului organ, unde era chemat să colaboreze: „Voi ați făcut o Revistă cu care o să întimidați pe acei cari ar îndrăzni să scrie. Edițiunea este atât de luxoasă, bogată și frumoasă, încât autorul ar semăna un biet om, dacă nu un alt dobitoc, închis într-o colivie de aur. Chiar Gion și Hasdeu par palizi. (scris. către I. Bianu, din Londra, 19 februarie 1888) (n.a.)”

„Am căutat a le trata cu liniște și maturitate, cum se cuvine a fi tratate chestiuni de filozofie politică și socială. Am ales poate forma cea mai anevoie, sub care se puteau prezenta... mi s-a părut *singura formă* sub care se pot prezenta asemenea chestiuni unui public puțin obicinuit cu studiul științelor, puțin obicinuit încă a da unei cetiri o atenție necurmată și ostenitoare de mai multe ore pentru înțelegerea și învățătura adevărului, care rezultă numai dintr-o serie de raționamente. Am crezut că oricât de mic ar fi meritul literar, ca utilitate însă, efectul va fi mai mare decât dacă am fi adoptat forma de un tractat sistematic...”

A căutat deci înadins forma cea mai ușoară și mai potrivită pentru popularizarea unor fapte istorice și adevăruri științifice: corespondența, sau convorbirea cu un prieten, fiindcă aici nu mai era legat de sisteme și avea mai multă libertate de exprimare, putând să se apropie mai ușor de mulțime.

În *Convorbiri* poți să întrebuințezi o limbă mai populară până și pentru chestiuni abstracte și poți să faci diferite digresiuni, cu descrieri și anecdote, cari, dau subiectului o înfățișare mai atrăgătoare. Ghica a procedat astfel în cele mai multe, atingând un maximum de vervă în *Școala de acum 50 de ani*, cu admirabila biografie a lui Filimon. Uneori a făcut chiar salturi mari, pierzând firul cu totul, ca în *David Urquardt*, unde, după o lovitură măiastră în contra străinilor, cari prin originea lor sunt condamnați a nu putea gusta frumusețea poeziei și bogăția limbei române – trece la anul 1840. Și totuși lipsa asta de unitate nu este un cusur, ea este dinpotrivă în natura convorbirilor.

Cât pentru fond, Ghica avea credința că scrie istorie și de aceea căuta să stabilească adevărul. Începutul scrisorii *Din timpul Zaverii* e o adevărată mărturisire în această privință și o constatare foarte nimerită asupra greutății cu care se poate scrie istoria contimporană.

Aici vorbește de „unii oameni“ – și pare c-ar face aluzie la mulți limbuți din cei de astăzi – cari „pot spune și scrie tot ce le vine la gură și la condei, și verzi și uscate; vorbesc și scriu, fără să se gândească; nu cred ceea ce scriu și singura lor preocupare este de a face *efect asupra galeriei*...” Tot despre aceștia, citând

fraza franceză: *Nul n'aura de l'esprit que nous et nos amis*, se întreabă: „Ce ar zice Molière dacă ar trăi să vadă cum oamenii de gașcă se tămăie și se canonizează între dâșii, pentru cea mai mare glorie a istoriei? Ce vrei! Trăim în o epocă de camaraderie!“

Acestui sistem mincinos de a scrie istoria politică și literară, Ghica îi opune, cum zisei, principiul adevărului:

„Mie nu-mi este iertat să scriu decât numai atunci când pot spune un adevăr, și a cunoaște adevărul și a-l spune, nu e lucru lesne, mai ales când în chestie se amestecă și puțină politică... Țin mult, dar foarte mult a nu-ți scrie decât ceea ce a fost și așa cum a fost... Fii sigur, amice, c-or putea găsi epistolele mele proaste, lipsite de aprecieri adânci, lipsite de simț politic, proză și stil anevoie de înghițit, dar niciodată nu le vor putea găsi alături cu adevărul.“

Caracterul solid și memoria aleasă a lui Ghica sunt o cheazășie pentru cele afirmate și mai ales pentru buna sa credință, dar nu mai puțin adevărat este că de dragul efectului și a formei literare adeseori dă și el fantaziei un rol preponderant și că multe din moravurile descrise și din galeria de tipuri dispărute se aseamănă figurilor din romanul lui Filimon, cari nici ele nu sunt exact istorice. Se poate chiar ca multe din figurile contimporane să fi fost descrise sub înrăurirea raporturilor sociale și politice.

Afară de Ghica prozatorul și Ghica istoricul, mai întâlnim în aceste scrisori pe omul politic. În câteva din ele caută anume prilejul de a face profesiuni de credință politică, justificându-și faptele prin teorii. Credința asta a lui în cele naționale se reduce la „a fi bun român“, adică „a contribui prin fapte la înaintarea și dezvoltarea României“, iar în cele politice la un liberalism mai moderat.

În *Liberalii de altădată* și în *Libertatea* nu lasă nici o îndoială asupra acestui fel de a înțelege politica țării. Vecinic caută să îmbine principiul *libertății* cu al *autorității*. „Nici libertatea nu este anarhie, nici legalitatea nu este despotism, — afirmă el — ci dinpotrivă, amândouă sunt elementele primordiale ale vieții sociale.“

Din acest punct de vedere programul politic al lui Ghica, pe când conducea cârma țării, era mai larg ca al oricui; el se

ridica deasupra spiritului de partid, lăsând ca opiniile să se formeze în mod liber. Dorința lui era „de a vedea pe acei cari își iubesc țara, legați între dâșii printr-o comunitate de idei și de principii, iar nu prin interese de partid, prin cabale, cari nu pot avea alt rezultat decât a face pe români să pășească din decepțiune în decepțiune și a-i arunca într-un scepticism politic care poate avea cele mai fatale consecințe.“

E clar că Ghica a rămas până la sfârșit *liberalul de altădată*, idealistul de la 1848.

Pentru forma cea plăcută, pentru varietatea subiectelor și ideile sănătoase, în sfârșit, pentru cunoașterea acelei individualități puternice ce a fost Ghica, scrisorile lui vor continua să fie un prețios magazin literar și istoric. Până acum Ghica nu a avut urmași și ne lipsesc aproape cu totul cărțile scrise așa de popular și de sugestiv și destinate anume răspândirii cunoștințelor istorice.

Locul „Scrisorilor“ într-o bibliotecă de popularizare este prin urmare foarte bine ales. Pentru a putea fi cetite însă mai cu folos, ne-ar trebui, firește, o ediție cu explicările convenite de texte și nume. În fiecare pagină aproape cetitorul întâlnește nume de fruntași politici sau de scriitori de a doua mână, pe cari nu-i pot cunoaște decât cei ce sunt deplin orientați în istoria literaturii române din secolul XIX. Și sunt iarăși cuvinte, turcești și rusești, legate de subiectele tratate, dar neînțelese decât de specialiști. Graba cu care s-au tipărit cele trei volume, a făcut ca deocamdată partea critică să rămână cu totul la o parte.

Sper că alcătuitorul viitoarei ediții va veni în ajutorul cetitorului cu lămuriri largi și cu un glosar bine întocmit.

PREFAȚĂ

(la vol. Țichindeal, Asachi, Donici, *Fabule alese*)

Întâia lectură a scriitorilor noștri începători pare a fi fost *Alexandria și Arghir și Elena*. Dintre străini, ne mărturisește Eliade, Mumuleanu și ceilalți contemporani ai lor, a fost cu deosebire îndrăgit liricul neo-grec Atanasie Hristopol, ale cărui poezii erau citite, lăudate, învățate de rost de către întreaga pătură boierească, în mâinile căreia era începutul literaturii noastre. Plăcea acest grec mai ales pentru erotismul său, pe care așa de bine l-au simțit boierii Beldiman, Dimachi, Conachi în Moldova și Văcăreștii și Mumuleanu în Muntenia.

Dar ceea ce a fost Hristopol în partea lirică, a ajuns Esop în partea așa zicând didactică a poeziei noastre din întâia fază. Pildele sau fabulele lui Esop – „preaînțeleptul“, cum i se zicea în traducerea românească – circulau de timpuriu ca manuscript, sau sub forma tipărită la Sibiu în 1795 și 1811. Aceleași fabule se răspândeau în țările românești și indirect prin localizatori străini, prin La Fontaine, Krâloff și Obradovici, destul de populari la scriitorii noștri. Iar prin acest contact cu fabuliștii străini s-a întemeiat și la noi genul fabulei, - un gen care în acea stare primitivă a literaturii a putut să placă și să pasioneze chiar, fie pentru că era ușor, distractiv și înțeles de toți, fie pentru că era forma cea mai prielnică de-a spune un adevăr social în mod acoperit de sunetul rimelor sau de o alegorie.

În genere, fabula¹ română este un product străin în toate țesăturile ei și dacă o vom dezbrăca de diferitele tendințe de actualitate pe atunci, dar astăzi greu de stabilit – căci în afară de câteva aluzii politice la Alexandrescu și Eliade și de aluziile lui

¹ Numită și „apolog“ și „pildă versuită“ (n.a.).

Donici la mizeriile funcționarismului, cu greu se pot urmări tendințele sociale în mulțimea de versuri alegorice! – nu ne rămâne decât interesul pur literar și nu avem de căutat la fabuliștii noștri decât meritul lor de interpreți, de localizatori și de versificatori. Iar acest merit literar variază foarte mult, și este uneori foarte problematic, de la Țichindeal prozatorul, până la elegantul mânăitor de vers, care era Alexandrescu.

Rămâne în orice caz caracteristic că la începutul literaturii noastre avem o epocă de înflorire a fabulei. Cel care a pornit curentul a fost profesorul aradan Țichindeal. Lui i-au urmat în Moldova Asachi, Donici și Săulescu, iar dintre cei din București, începând cu George Lazăr, n-a fost nici un scriitor până prin anii 1850, care să nu fi încercat, cu diferite succese, scrierea de fabule. Subiectele erau din același izvor, din meșterul Esop și discipolii săi, dar prelucrările se deosebeau după talentul și fantezia autorilor. Unele subiecte erau prelucrate de câte cinci autori, cum este de pildă *Greierele și furnica*, o fabulă cunoscută în cinci redacțiuni românești.

La 1840, când apare *Dacia literară*, fabula era atât de obicinuită, încât editorii revistei o numesc un gen „à la mode“. Despre popularitatea acestui curent scrie Sion: „Pe atunci junele muze, cari răsăreau de pe băncile școalelor, se grăbeau a se îmbrăca în haina lui Esop. Docenții începători în școale și la examen nu recitau decât fabule. Publicul în genere gusta fabula cu predilecțiune.“

Literatura, la modă pe atunci, este firește mult demodată astăzi. Limba și formele versului au evoluat mult. Dar interesul pentru trecutul nostru literar ne îndeamnă totuși a mai răsfoi prin aceste pagini, atât de instructive și de înveselitoare oarecând și a privi mai de aproape la aceste naive plăsmuiri ale vechilor scriitori.

Ar fi bine ca să se dea pe rând o alegere din toți fabuliștii noștri. Aici ne vom restrânge la cei trei dintâi: Țichindeal, Asachi și Donici.

Fabulele lui Țichindeal, după cum se știe acum, nu au nici o originalitate și toată renumele lui de fabulist, atât de exagerată de Eliade-Rădulescu, s-a uzurpat mai târziu. Aceste fabule în proză sunt numai tălmăcirii textuale din sârbește, după Obradovici,

și amplificate numai în partea lor moralizatoare numită „Învățăături“. Dar ceea ce nu se poate contesta este limba în care sunt traduse, o limbă destul de bogată și de curgătoare pentru acel timp, mai ales în unele povestiri ca *Rânduneaua și privighetoarea*, în care talentul de prozator al lui Țichindeal iese la iveală.

Asachi a fost în fabule mult mai fericit ca în poeziile originale și asta pentru că în fabule avea subiectele date, pe când în celelalte alcătuirii se pierde adeseori în vorbărie goală, căutându-și subiectul. Mai concis și mai puțin aspru ca în poezii, Asachi, imitând îndeosebi pe La Fontaine, a reușit să fie mai cetit ca fabulist și din toată opera lui enciclopedică poate fabulele merită să fie salvate de peire.

Mai poet ca ceilalți, Alecu Donici e mai curățel și mai limpede în simbolizarea ideii. Frazele lui au oarecare grație și rotundire poetică. Dialogurile sunt vii. Firea mai veselă. Amărăciunea și veninul altor fabuliști, înăcriși de mizeriile omenești, îi sunt străine. Și acestea vor fi motivele pentru cari Donici, bunul localizator al rusului Krâloff, poate fi cetit fără multă stânjenire.

Împropătarea acestor fabuliști, dacă nu pentru altceva, cel puțin pentru rolul ce l-au jucat în viața culturală din trecut, nu poate fi lipsită de interes.

DEMETRIU ȚICHINDEAL
(1775-1818)

Biografie și bibliografie

D. Țichindeal, „parohul Becicherechului Mic și al școalelor preparande din Aradul-vechi catehet“: *Filosofice și politice prin fabule moralnice învățăături*. Ediția I, apărută la Buda, 1814, Ediția II la București, 1838, p. 430.

„Înainte-cuvântarea“ lui Țichindeal ni-l arată pe acest scriitor ca pe o minte foarte lucidă, care urmărește cu fabulele sale scopuri instructive. După ce expune vrednicia lui Esop,

Lessing și La Fontaine, a celor mari fabuliști ai omenirii, spune că „unele ca aceste laudate exempluri mi-au dat și mie îndemn, mai vărtos văzând sânguinta și aplecăciunea iubitorilor de învățătură preparanzi, odrasle românești, spre cetirea așa fel de cărți“. Importanța fabulei, ca gen literar, Țichindeal o găsește în faptul că „ele desăvârșit, pe cum filozofului și politicului celui mai mare, așa și sateanului, pre care cel mai prost îl socotim a fi, numai să știe ceti, se cuvin“. „Fabulele sunt asemenea aerului și apei, care numai pentru aceea, căci pretutindenea sunt, nu se prea arată a fi de mare preț: dar întru singura lor lucrare cele mai de lipsă și de mai de folos pe fața acestui trup pământesc sunt.“ Romanii potoleau poporul răzvrătit cu o singură fabulă. Iisus Hristos vorbea tot în pilde. „De-acîi urmează că nimic mai cu spornicie a îndulci pe prunci cătră cetire, a-i îndemna spre luare de seamă și a-i obicinui cătră socotința gândirei și a prejudecării decât fabulele, adăugând cuviincioasele tâlcuieli.“

În prefața la ediția II-a, Eliade, neobositul editor al literațiilor ce se iveau, ne spune mai de aproape cine a fost Țichindeal: născut în Becicherechul Mic în Banatul Timișoarei, învățator în Berecsău și în Belinți, preot în satul său natal și la anul 1812, înființându-se în Arad o preparandie (școală normală de învățători) catehet la această școală. Ca scriitor, Eliade îl pune în rând cu Maior, Șincai și Iorgovici, găsindu-i activitatea plină de „patriotism și de creștinătate“. Din cărțile ce a dat la iveală, cele mai însemnate sunt: *Sfaturile înțelegerii cei sănătoase*, tip. la 1802; *Adunare de lucrări moralicești*, la 1808; *Epitomul*, 1808; *O cărticică despre școalele pedagogice din Aradul vechiu*, 1813 și *Fabulele* în 1814. În urma acestei ultime scrieri își atrase ura sârbilor bănățeni, pe-atunci stăpâni pe biserică și „se sculă asupra-i cea mai crudă și cea mai neomenoasă gonire care îi și pricinui o moarte prematură, ce îl smulse din sânul familiei sale dinpreună cu unul născut al său fiu, june care atunci își săvârșise cursul științelor înalte“. Pe urma lui au mai rămas și alte manuscrise – despre cari Eliade afirmă că „nu se știe înr-ale cărui mâini au trecut“. Interesante sunt următoarele pasagii din prefața lui Eliade:

„Epoha în care a scris atât autorul nostru cât și alți bărbați, a fost când literatura română abia începea a se închipui. Deși

limba bisericească era formată, însă autorii nației nu puteau a se mărgini numai în orizontul ideilor teologice; solia lor era a lăși și a înființa limba, a vorbi românilor și de alte cunoștințe. Aceste cunoștințe le stăpâneau autorii noștri și vrea să le propovăduiască, dar limba nu putea să exprime legiuit decât numai pe cele bisericești. Fiecare își făcuse educația în alte limbi și învățase a se gândi despre dânsule nu în limba română. Dar fabulele lui Țichindeal cuprind o limbă cât se poate pe acele vremi mai corectă și mai românească generală, încât unele pot fi un model și de gramatică și de moral sănătos. Nimic nu lipsea acestui bărbat din câte trebuie să aibă aceia, pe cari îi alege cel Preaînalt ca să pregătească un viitor mai fericit și să deschiză porțile omenimei unui norod, ce se paște într-un somn trudit de visuri mai d-alătura cu dobitoacele.“

După ce vorbește și de ceilalți scriitori ardeleni și compară fabulele lui Țichindeal cu „tablele legii aduse din pustie“, Eliade termină:

„Dar, fraților români, mari bărbați au ieșit dintre voi dincolo de Carpați și de-acolo a venit și în zidurile dărăpănate din St. Sava nemuritorul Gheorghe Lazăr, care, contimporan cu Țichindeal și cu ceilalți apostoli ai regenerației românești, s-a pus să arunce semințele naționalității românești într-un pământ nelucrat și plin de rodnicie. Cetiți, tinerilor, pe Iorgovici, Maior, Țichindeal, Șincăi... și veți învăța întrânsii și limba noastră și ceea ce au fost moșii voștri și ceea ce veți putea fi de veți urma învățăturile lor. Aceștia toți au fost jertfa închinării lor întru slujba nației... Vouă vi se deschid înainte alte timpuri și zilele voastre pot fi mai senine și mai fericite decât ale lor. Viforile nopții au trecut și dimineața românilor a răsărit cu soarele cel vecinic, ale cărui raze sunt luminile ce încălzesc veacul al 19-lea. Vor coace ele și spicele române și vor umplea jătnițele acestui neam vrednic de soarta ce o păstrează cel vecinic pentru toți câți se deșteaptă și îl cunosc cu adevărat...“

*

Nu tot cu același entuziasm vorbește însă despre Țichindeal preotul Ioan Russu, tot din Arad, care la 1885 a făcut surprinzătoarea constatare că toate fabulele lui Țichindeal sunt

traduceri din sârbește după autorul Dositei Obradovici. Acest Ioan Russu tipărește o carte (213 p. în 8°), în care vorbește de scriitorul sârb Obradovici, arătând că Țichindeal a cunoscut și alte scrieri de-ale acestuia și le-a tradus în românește, fără însă a tăgădui pe autorul lor original. Cum însă Obradovici moare la 1811, Țichindeal a preferit să tipărească fabulele (apărute la 1814) ca ale sale.

După mărturisirea și probele cari le dă Russu, nu mai încapă nici o îndoială că Țichindeal nu a compus, ci a tradus numai aceste fabule. Până și introducerea și comentariile sau „învățăturile morale“ trase din fabule sunt ale lui Obradovici, cu singura schimbare că Țichindeal a înlocuit pretutindeni numele de „sârbi“ cu acela de „români“, - căutând astfel a localiza aceste instructive povestiri. În felul acesta reputația de autor original a lui „Țichindeal gură-de-aur“ e considerabil știrbită și tot meritul lui pentru marele volum de fabule rămâne în limba lui destul de curată pentru începuturile literaturii.

G. ASACHI
(† 1871)

I. Poeziile lui. George Asachi are desigur o frumoasă pagină în istoria noastră culturală, dar greșesc aceia cari îi exagerează meritele literare. Ca neobosit tovarăș al marelui mitropolit moldovean Veniamin, ca iscusit organizator al școalelor cu ajutorul marelui număr de dascăli ardeleni, ca unul din întemeietorii ziaristicii și ca inițiator în diferite direcțiuni ale culturii naționale, el și-a câștigat un nume vrednic de stimă, cu toată puțină coerență, a muncii sale multilaterale. Dar în apostolica sa activitate, partea literară i-a rămas fără îndoială cea mai slabă, căci pentru aceasta nici nu era artist îndeajuns, nici simțul limbei românești nu-l avea în destulă măsură și nici nu era stăpân pe o cugetare mai limpede și mai robustă, ca de pildă contimporanul său ceva mai tânăr, Eliade-Rădulescu, care în Muntenia îndeplinea cam aceeași misiune ca Asachi în Moldova.

Din momentul în care începe să scrie versuri – unele sunt datate din 1810 – Asachi rămâne același, ca scriitor. Limba lui nu evoluează și forma lui nu se descarcă. Vine anul 1840 și 1844 cu apariția tinerei generații moldovene prin care s-a renăscut limba română; apare admirabilul Negruzzi cu proza lui și Alecsandri cu volumele de balade populare și totul reînviază, numai Asachi rămâne surd la toate și continuă, în forme greoaie și cu cuvinte latino-grece, a cânta subiecte străine, naționale și anacreontice. Lui i se adresează, de nu ne înșelăm, epigrama lui Hrisoverghi:

Muza ta în românește
Greco-latino grăiește.

În mijlocul mișcării literare din Iași a fost el, ce e drept, multă vreme. În salonul lui, unde fermecătoarea-i fiică Ermiona răspândea o vrajă deosebită, se aduna multă lume, dar mai cu seamă actori și scriitori de-a doua mână. Aceia însă, cari au adus lumină nouă în câmpia tânără a literelor române, talentele cele mari și înțelegătoare cari au alcătuit epoca de la 1848, n-au ținut niciodată prea mult la opera bătrânului om al școalei. Abia Negruzzi de se îndura a-l socoti printre cei șapte preoți, cari la 1845 formau „pleiada“ literaturii române, dar se găseau alții cari să glumească pe socoteala lui Negruzzi, pentru că îl primise și pe Asachi printre „stele“.

De ce Asachi nu poate fi socotit printre poeții noștri de frunte?

Pentru că, mai întâi, nu este un poet original. Om cult, cunoscător al poeziei clasice, a versificat multe subiecte străine; a imitat toate formele posibile, de la cei mai vechi până la cei mai moderni: sonete incetibile după Petrarca, ode greoaie după Lamartine, strofe în genul lui Anacreon și satire după Boileau. E atâta străinism și atâta imitație în toate aceste, încât un Asachi propriu-zis nici nu există, numai un tâlmăcitor, care luptă și se trudește din greu, ca în limba sa neformată încă, în versurile acele factice și adeseori șchiopătânde să comunice motivele de inspirație ale altora. De aceea poeziile lui Asachi sunt așa de îngrămădite de nume alegorice străine, de zei și zâne ca *Joaie(!)*, *Atina* și *Febus*, de *Naiade* și *Sirene*, îmbrăcate într-un

cadru romantic, banalizat și șters. De aceea e așa de puțin suflet și căldură în ele.

Versurile în cari Asachi dă ceva mai mult de la sine sunt de două categorii: unele de ocazie, - căci, ca orice poet fără inspirații adânci, iubea mult să versifice la zilele festive – și altele patriotice. Cele dintâi sunt poate cele mai ușoare de cetit din toate și mai curgătoare ca formă, cum este de pildă următorul „Imn“ dedicat moldovenilor, cu ocazia anului nou 1832:

Din tronul cel de stele,
O, Doamne, ia aminte!
A fiilor, părinte,
Ascultă ruga-n cer.

Pe anul ce acuma
Din sânul tău de rază,
Îl binecuvântează
Cu cei ce-l vor urma.

Nici casa, nici câmpia
Cu grindini, cu furtună,
Cu fulgeri ce detună
Nu ni le mai certa.

Pe vasul nou, ce duce
A patriei noastre soarte
Lui zefir ca să-l poarte
Spre țărnul cel dorit.

Moldovei fericirea,
O, Doamne-nțemeiaz-o,
Urmașii noștri vaz-o
Din zi în zi sporind.

Idei mai luminoase însă, sau imagini poetice mai frapante n-o să găsim nici în aceste urări precum nu există nici în șirul de poezioare lirice, în cari amorul „nobil și virtuos“ își joacă șăgalnic rolul său nevinovat din mitologia greacă. Tot astfel o pățim și cu poeziile lui naționale.

Ca toți apostolii culturii române din vremuri, Asachi ținea să accentueze originea noastră latină și o făcea și în o mare parte a poeziilor sale. Petrecerea sa prin Italia și reacțiunea împotriva fanarioților erau două motive cari îl făceau să

stăruiască și mai mult în direcția patriotică. Roma eternă și Dacia nenorocită, dar vitează, erau pentru dânsul două izvoare de entuziasm superficial, din cari și-a creat, între altele, cunoscuta legendă, *Dochia și Traian*, tratată destul de confuz, - o legendă care, prin traducere și prin muzica ei a ajuns la oarecare popularitate și ar merita într-adevăr o prelucrare de cătră o mână de artist.

Ce mică este valoarea lui Asachi ca poet patriotic s-ar putea dovedi printr-o singură comparație. Și el, și Bolintineanu, ceva mai târziu, au fixat momentul istoric dintre Ștefan cel Mare și mamă-sa. Când, biruit, Ștefan cel Mare se întoarce la cetatea sa, cerând mamei sale să-l lase să intre, iată cum se petrece scena după Asachi:

Când de zi se luminează, cu a lui putere
La cetate Ștefan vine și intrare cere,
Dar Elena inimoasă de pe ziduri zice:
„Biruit nu voi să intre fiul meu aice.
Fiule, întâia oară te văd fără vântă
Totdeauna biruit-ai cu dreptate sfântă,
Eu nu pot deschide-acuma a cetății poarte
Pe eroi în câmp așteaptă triumful sau moarte,
Mergi adună a ta oaste, zboară pe peire
În a ta virtute patria aște mântuire,
Asta-i singura nădejde, voia maicei tale
De-i cădea și eu urma-voi pe a morții cale.“

Aceeași scenă însă la Bolintineanu, care nu avea, ca Asachi, totdeauna obiceiul de a povesti în rime o bucată de proză, se petrece în acest chip:

Ce spui tu, străine? Ștefan e departe
Brațul său prin taberi mii de morți împarte.
Eu sunt a sa mamă, el e fiul meu,
De ești tu acela, nu-ți sunt mamă eu.
Însă dacă cerul, vrând să-ngreuneze
Anii vieții mele și să mă-ntristeze,
Nobilul său suflet astfel l-a schimbat;
Dacă tu ești Ștefan cu adevărat;
Apoi tu aicea fără biruință
Nă poți ca să intri cu a mea voință;
Du-te la oștire, pentru țară mori
Și-ți va fi mormântu-ncununat cu flori.

Evident, Asachi avea mult mai puțin talent ca Bolintineanu pentru înfățișarea în o haină cu adevărat poetică a momentelor istorice. De aceea, Asachi nu mai face parte dintre scriitorii cari merită să fie reînviați pe de-a întregul nici măcar ca titlu de document literar-istoric. Din tot ce-a scris el, fabulele sunt cele mai rezistente, căci fiind scurte, ușoare de înțeles și localizate după alții, mai pot fi cetite și astăzi. În antologia de față ne-am și mărginit la această parte, mai reușită, din complexa operă a fecundului scriitor moldovean.

II. Bibliografia fabulelor

1. *Fabule alese*, pe românie aduse de Aga G. Asachi, Mădular Academiei de Roma. Iași, 1836, p. XX+55. Cu următoarea „Înainte-cuvântare“: „Fabula sau basna, numită și apolog, este o poetică compunere din acele didactice, adecă învățătoare; se poate zice că ea este o regulă practică întru de a câștiga înțelepciunea viețuirii cu oamenii. Spre nimerirea acestui scopos, fabulistul înfățișează a sa noimă în forma alegorii (cimiliturei), mai adeseori insuflând dobitoacelor patimile și deprinderile omenești. Acei mai vechi fabuliști au fost la Orient, precum: indianul Bilpai, arapul Locman, între greci Esop, la romani Fedru, iar între francezi s-au deosebit La Fontaine. Astăzi se află fabulele mai în toate limbile Europii. Esop socotindu-se a fi căpetenie fabuliștilor, vom împărtași aice oarecare descriere despre a sa viață și întâmplări.“ Urmează descrierea pe larg a vieții lui Esop, modelul din care - fără să-l numească - Asachi și-a „adus pe românie“ fabulele sale.

2. *Fabulele versuite* de G. Asachi, Mădular Academiei din Roma și a mai multor societăți învățate, Iași, 1844, partea I și II, p. 138, cu următoarele rânduri introductive: „Cele întâi fabule versuite în limba română s-au făcut cunoscute publicului prin tipăririle cuprinse în partea întâi a acestei culegeri. În astă ediție se adaugă și partea a doua, „cu dorința a putea câștiga îngăduirea de care se învrednicise pârga Apostolului Român“. Sfârșitul părții a doua este un „Vocabular de oarecari cuvinte întrebuintate“.

Din aceste volume am extras exemplele reproduse aici.

AL. DONICI
(1806-1866)

Bibliografie. Debutază prin *Căruța poștei*, cântecel care devine popular; publică la 1837 traducerea poemei *Țigării*, după A. Pușkin; urmează două broșuri de *Fabule*, I-a la 1840, II-a la 1842; doi ani în urmă, la 1844, publică împreună cu C. Negruzzi volumul de *Satire și alte poetice compuneri*, traduse din autorul rus de origine moldoveană Antioh Cantemir.

Biografie. Cu Al. Donici s-au ocupat de aproape: C. Negruzzi în articolul său biografic din *Convorbiri literare*, 1867, p. 66; Radu Ionescu în *Revista română* din 1863, p. 130 sq. într-un studiu neterminat și Gh. Sion în discursul său de recepție, ținut asupra acestui subiect, la 6 sept. 1870, în Academia Română și tipărit în *Analele* din acel an la p. 51 sq.

Cuvintele călduroase cu cari ni se vorbește despre Donici de către contemporanii săi ne fac să credem că acest autor a fost foarte mult considerat pe când trăia. Operele sale, între cari afară de câteva poezii de la sfârșitul broșurei a doua de fabule nu erau originale, s-au răspândit totuși pentru claritatea cu care erau scrise. În felul lui de-a scrie era ceva firesc, ceva nesilit și poate aceasta îl făcea mai simpatic, ca de pildă pe Asachi, ale cărui lucrări erau mai artificiale.

Dragostea pentru fabulistul Donici poate să aibă însă și o altă explicație. El descindea dintr-o familie cu merite pentru țară, era nepotul logofătului și legislatorului Andronake Donici, cel care la 1814 se făcuse renumit printr-o prăvălie, sau o carte de judecată, după care se făcea dreptate în Moldova. Fiu de boier deci, crescut la Petesburg în școala militară, fost ofițer în armata rusească și întors la Iași, avea o mare trecere în familiile boierești și îndată ce a început să scrie era natural să fie îmbrățișat și să i se acorde un loc printre cei buni și ca criticii lui să-l pună între Iancu Văcărescu și Grigore Alexandrescu. Grație acelor legături și viața lui i-a fost vecinic senină. Fără a lua parte esențială la vreo mișcare socială mai serioasă, fără a se zguduși în epocile de revoluție și de unire a Principatelor, el rămase tot timpul până la moartea sa în serviciul magistraturei,

îndeletnicindu-se numai la intervale cu versificarea și imitarea glumelor lui Krâloff și Esop.

Îndemnul de-a scrie – zice autorul însuși – l-a luat de la Gr. Alexandrescu cu ocazia unei „pricini de judecată“ la București:

Dar dorita întâmplare-ți
Mă făcu să stau un ceas
Și din cuprinsul Temidei
Să m-acațăr pe Parnas.

Încolo i-au servit mai mult străinii ca modele și a avut mai ales o bună orientare în literatura rusească, din care ne-a dat traduceri mai multe. Este prea probabil că în colaborarea cu Negruzzi la traducerea satirelor lui Cantemir, meritul de căpetenie este al lui Donici.

PREFAȚĂ

(la vol. Mumuleanu, Hrisoverghi, Cuciureanu,
Scrieri alese, 1909)

Una din datoriile bibliotecilor populare este și reeditarea autorilor mai vechi, ale căror scrieri, din pricina rarității lor, sunt aproape inaccesibile mulțimei. Elevii din liceu și studenții universitari sau chiar și ceilalți cititori din reviste, aud adeseori pomenindu-se nume de scriitori pe cari ei însă nu-i pot cunoaște mai de aproape decât cel mult din vreo carte didactică. Sunt apoi o serie de scriitori de tranziție, *scriptores* sau *poetaes minores*, oameni cari fără a lăsa urme simțite în dezvoltarea limbei și a literaturii noastre, ș-au avut și ei părțica lor de muncă și de însuflețire, alcătuiind mici epizoduri în mișcarea culturală, - figuri simpatice, cari câștigă în interes prin importanța ce le-a dat-o generația în care au trăit. Ar fi păcat ca toți aceștia să rămână necunoscuți, fiindcă, în orice caz, pe lângă imperfecțiunile lor, ei au spus totuși uneori câte un gând frumos și vrednic a fi slavat de peire. În formele acele greoaie vibrează multă simțire și, cu oarecare bunătate pentru dâșii și cu îngăduință pentru curiozitățile lor, lectura lor ne procură senzații plăcute. Citirea vechei literaturi își are în general farmecul ei, chiar și când nivelul artistic al formei e mai scăzut uneori.

Din acest motiv ne-am hotărât să scoatem mai mulți autori de la începutul literaturii noastre. Începem cu bucăți alese din trei poeți din întâia jumătate a veacului trecut - unul muntean și ceilalți moldoveni - cari fără a fi făcut epocă, au mers și ei alături de cei cu mai mult talent, pururea încălziiți de focul sacru al poeziei.

Despre Paris Mumuleanu, răsfățatul și sentimentalul boem, cântărețul de birt și de epitafori boerești, apologetul

Domnitorilor, iubitorul de chef, de dragoste și de patrie, dar încolo mult râvnitor de știință și adevăr, - doar numele se mai știe astăzi, deși în vremea lui Anton Pann cântecele lui erau mult răspândite prin glasul cântăreților. Despre „frumosul ca un zeu“ Hrisoverghi și plângătorul „Miluță“ Cuciureanu, cei doi tineri boieri priviți cu iubire și admirație de frunțașii literaturii moldovene, cei doi eroi de romane dureros de dulci din epoca noastră wertheriană, când se citeau nopțile lui Young și se vărsau lacrimi cu Chénier, - despre aceștia cine mai aude astăzi amintindu-se?

Și credem că ei nu trebuie dați uitării. Fragmentele reproduse aci, precum și descrierea vieții lor dovedesc îndeajuns că cei trei scriitori merită interesul celor doritori a cunoaște trecutul nostru literar.

Octombrie 1908

BARBU PARIS MUMULEANU
(1794-1838)

I. **Operele lui.** 1. *Rost de poezii, adecă stihuri*, acum întâi alcătuite în limba românească, 1822. (Fără numele autorului¹); 66 p. Cu o „înainte-cuvântare“ de 4 pag., în care ne vorbește de știința celorlalte neamuri europene, de la cari ar trebui să luăm și noi românii îndemn, îndeosebi de la elini și de la francezi. Interesantă este definiția pe care o dă Mumuleanu poeziei. „*Rost de poezie* - zice el - nu este alt(ceva) decât o mișcare a simțirei, o patimă sufletească și o naștere a fantaziei. Acea nălucă a minții, pătîmind de un ce, țese idei și păreri, alcătuiind stihuri după înălțimea duhului.“ De-o asemenea mișcare a patimilor celor dinlăuntru, fiind plecat și eu, îndemnul cel din afară m-a supus acestor ostenele și în slobozenia vremii cei politicești am întins condeii spre ceea ce fantazia a ajuns.“ În urmă ne spune că în alcătuirile sale a urmat pilda liricului

¹ S-a semnalat și o primă ediție a acestui volum, apărută în anul 1820, la București.(n.a.)

contemporan Atanasie Hristopol, un poet grec mult cettit pe atunci în Țara Românească. În *Rost de poezii* Mumuleanu luptă cu greutățile limbei, ceea ce o mărturisește de la început în lunga sa *Odă răzbitoare spre învățături* care, ca de altfel o mare parte a poeziilor, vrea să fie mai mult un apel zguduitor către tineri și bătrâni, sau către „frații simpatrioți“, pentru pornirea unei activități culturale și practice. „Să canōnisim limba, să ne cătăm de școale, Patria s-o folosim“, – sună mereu în strofele lui puțin armonice.

2. A doua lucrare a lui Mumuleanu este o broșură de 16 pagini apărută la Buda, 1825 sub titlul *Plângerea și tânguirea Valahiei asupra nemulțumirii străinilor ce au dărăpănat-o*. Scrisă îndată după revoluția lui Tudor Vladimirescu, într-un timp când ura împotriva străinilor era generală, poezia aceasta, împărțită în trei capitole, conține mai întâi o plângere împotriva cutropitorilor străini, apoi un blestem asupra lor și la sfârșit o rugăciune de mântuire:

Dumnezeule prea sfinte...
Vezi a mea dărăpănare
Că sunt aproape să pier,
Nu mă lăsa-ntru perzare,
Ajutor la tine cer...

Bucata aceasta e reprodusă întreagă, cu câteva modificări, de Aron Pumnul în al său *Lepturariu* (tom III p. 332).

3. În același an, 1825, Mumuleanu își tipărește la București, sub titlul *Caracteruri*, vreo 14 poezii de coprin mai mult moral, în care caută să biciuiască diverse moravuri sociale. Cartea (172 pp. în 8°) cuprinde la sfârșit o listă de cuvintele străine, întrebuintate de autor, iar la început o prefață de 80 de pagini, în multe privințe mai interesantă decât însuși textul versificat. Rezumarea acestei prefețe nu va fi de prisos. Într-o proză limpede și puternică uneori, Mumuleanu își motivează scrierea satirelor sale. Se ridică vehement împotriva luxului, a trufiei, a neînvățături și a lipsei de credință. Lovește în relele influențe streine, zicând că „noi am urmat streinilor numai la cele rele năravuri, iar cele bune au rămas tot pe seama lor... De

la unii am luat desfătările, plimbările, jocul cărților și cheltuielile de peste seamă... Și de la alții zavistiile, neunirea, hrănirea, întrecerea la necinste¹ stricarea sângelui...“ Pentru toate aceste „boale“, poetul recomandă „doftoria învățaturii“.

„Dar – continuă, vorbind despre sine – se va zice că (de) ce am scris și nu pot scrie ceva bun, în vreme ce n-am învățat științele și filosofia, nici multe limbi și că mai de lipsă era românilor acum acestea, decât poezia și versurile mele? La acestea nici eu nu mă împotrivesc, nu mă lasă adevărul să zic altfel, decât că filosofia și științele sunt mult mai trebuincioase în viața socială, dar când moralul lipsește, Logica și Metafisica nimic nu ne folosește, decât ne ascute mintea spre răutăți, ne agerește duhul spre dezbinare și ne dă arme de născociri cu care să rănim și să ne rănim.“

Poezia pentru popoare cu o cultură începătoare are o menire mai mare decât știința, o menire pur patriotică. Un motiv pentru care poetul îndeamnă pe toți patrioții să-și agonisească nemurirea sufletului jertfind pentru „limba patrii și luminarea neamului“.

Lăudând nizuințele ardelenilor pentru literatură, arată procesul dezvoltării limbii noastre și zice: „În starea în care ne aflăm acum, nu putem scoate d-odată nici poeți mari, nici autori vestiți, pe care să-i primim în școalele noastre de clasici. Prea bine vedem în istorie că toate lucrurile și învățăturile la început au fost proaste și cu vremea s-au desăvârșit și au ajuns în starea care le vedem. Nici noi dară nu trebuie să cerem lucruri peste putința noastră, ci să mulțumim celor ce se ostenesc pentru orice ne vor da. În destul că ceea ce zidesc, zidesc fără de materie, lipsiți fiind și d-un dictionar, de unde să putem ideile și zicerile noastre prin termeni hotărâți să le arătăm.“

Din restul prefeței se vede buna orientare a lui Mumuleanu în vechea literatură bisericească, tipărită în țară. Cunoștea bine istoria lui Petru Maior și gramatica lui Enăchiță Văcărescu.

Ca principiu de limbă literară Mumuleanu stabilește:

„Să lucrăm limba noastră cea vorbitoare și să lucrăm numai acelea care ne vor fi de lipsă de la greci și de la latini, iar

¹ În original: *cinste*.

cele slavonești vorbe și ziceri, câte sunt dulci la auzul nostru și câte sunt prea de obște în norod, să le întrebuițăm, iar câte sunt numai în gura învățaților și câte sunt aspre, de fărâcă limba și dinții noștri, să le lăsăm.

Eu nu dau sfaturi, nici nu zic să lăsăm de tot limbile cele streine, că aceasta ar fi o-nebunie nesocotită a mea, dar mai întâi trebuie să învățăm gramatica și științele în limba noastră.“

Recomandând cărțile române de pretutindeni, prin urmare și cele tipărite în Transilvania, observă: „Unii pricinuesc cum că limba din Transilvania nu este plăcută; ci și aceasta este o proastă îndreptare, pentru că albina nu scoate miere numai din cele bune flori, nici cel greu bolnav nu se sănătoșește numai dintr-o doftorie“. Precum vedem, Mumuleanu avea destul de corecte principii de limbă literară și dacă n-a reușit să le întrupeze, era de vină mai mult faptul că nu era destul de artist pentru a simți el însuși armonia limbei românești cum a simțit-o de pildă Cârlova, contimporanul său.

4. Ultima culegere de versuri ale acestui autor a ieșit la 1837, la București; este intitulată *Poezii* (120 pp.) și reproduce desigur tot ce Mumuleanu a creat mai cu răgaz. Gândurile lui sunt aici ceva mai puțin confuz exprimate, părțile lirice mai compănitoare și versurile mult mai curate. Cele mai multe bucăți sunt reflexiuni ușoare asupra naturii, iar la sfârșit se înșiră mai multe epigrame, epitafuri și alte cântece de ocazie, fără valoare.

Afară de lucrările cuprinse în aceste patru volume, Mumuleanu mai are cel mult câteva versuri resfirate prin colecțiile lui Anton Pann, între cari *Deschide-te gură, cântă* armonizată în colecția *Cântecelor de stea* ale numitului psalt popular.

*

II. VIAȚA LUI. Asupra vieții lui Mumuleanu avem un document contimporan, pe care-l vom reproduce aci. E articolul din *Curierul de a. S.* an. I, p. 8, neiscălit, dar scris, evident, de Eliade Rădulescu. Acel articol biografic e reprodus și în fruntea volumului de *Poezii* ale lui Mumuleanu din 1837, ca prefață, sub titlul *Viața poetului*. Iată acea introducere:

„Barbul Paris Mămuleanu¹ s-a născut în Slatina la anul 1794, din părinți orașeni. Viind în București s-a lipit pe lângă casa răposatului Constantin Filipescu² care-n acele vremi era una din cele mai ospitaliere, și unde prin urmare se adunau mai mulți străini și deosebite nații și cu deosebite talente și mijloace. În această casă crescându-se, amestecul și întâlnirea cu mai mulți străini și pământeni învățați, i-a fost un fel de educație, ce putea lua cineva în acea epocă și la un om cu mijloace ca ale sale. Duhul său cel firesc și aplecarea către cunoștințe l-a făcut să înceapă a-și strânge o colecție de cărțile ce erau tipărite românește. Cărțile bisericești erau un izvor nesleit pentru dânsul și din cele lumești pe atunci abia se ivise *Alexandria*, *Arghir*, poeziile lui Barac și Aron. Când i-a intrat în mână *Gramatica* răposatului Enăchiță Văcărescu și *Achil în Schiro* de răposatul Iordache Slătineanu³, era un lucru scump pentru poetul nostru, ca o povață a regulării limbii sale și un model de versificație regulată. Pe urmă poeziile d. logofătului Iancu Văcărescu, prescrise din mână în mână și publicate prin mijlocul prescrierii râvnitorilor, fură un alt model și îndemn, care ardică în oarecare chip și insuflă de un entuziasm mai nalt duhul autorului. În toată vremea îl vedea cineva ocupându-se de acești trei autori ai neamului nostru, meditănd și învățând de rost poeziile și scrierile lor. Trebuința de a înțelege pe *Achil în Schiro* și *Primăvara Amorului* l-a făcut să întrebe, pe oricine socotea destoinic, a-l lumina asupra zeilor păgânătății, cari i-au ațâțat dorința a cunoaște mitologia, unde a aflat îndestulă hrană pentru duhul său poetic. Talentul oricât de ascuns să fie, trebuie să se dea pe față și mai vărtos când îi se îmbrățișează mijloacele de a se cultiva. Mămuleanu începu a simți trebuința a produce și el ceva, și patima cum și prilejul cel mai firesc pentru poezie în vremea juniei este amorul. Niște mici madrigale și elegii amoroase

¹ Eliade scrie când „Mămuleanu“, când „Mumuleanu“ (n.a.).

² Despre acest Filipescu cetim în *Curierul român* din 1830 (ianuarie 12) că era „șeful instrucției publice, om bine învățat care se silește foarte pentru cultura limbii și a tradus câteva bucăți din Lord Byron“ (n.a.).

³ E vorba de *Archilefs la Skiro*, traducerea din grecește a lui Iordache Slătineanu, tipărită în Buc., 1797.(n.a.)

fură cele dintâi încercări ale sale. După aceasta, surginirea boerului Filipescu, în vremea domnului Caragea, îi dăde îndestul pricina a medita și a vedea valurile și necazurile vieții, intrigile societății și deșertăciunea omului. Însoțind pe susnumitul boier la moșia Bucovul, mahnirea și meditațiile sale își aflară locul lor cel favorabil în mijlocul unei naturi înconjurătoare de munți, de văi, de dealuri, la șiroiul și murmura apelor, în umbrele pădurilor și la vederea cea zâmbitoare a câmpiilor. Astea toate fură o hrană la imaginația lui cea melancolică și învitară pe acest copil firesc al muzelor a intra în cariera sa poetică. Scrise acolo mai multe încercări de elegii, care deși neregulate, erau însă de o mare dovadă de talentul cel firesc al poetului. Amorul dăde loc durerii și melancoliei și zborul poetului fu în oarecare chip mai înalt și mai filosofic. După aceasta, moartea patronului său îi dăde prilej a aface o odă, mai bine elegie asupra mormântului acestui patriot însemnat. Pe la sfârșitul domniei lui Caragea se întemeiasă școala românească în Sfântul Sava, sub răposatul George Lazăr. Acest frumos început îi dăde pricină a compune oda ce se vede în capul micii sale broșure ce a publicat în anul 1817¹, în care se văd și unele din începuturile lui cele dintâi poetice. Vârsta poetului înainta și cu dânsa piereau și iluziile juniei: pășirile de la oameni, cunoștința lumii dobândită prin experiență, starea societății noastre de atunci îl făcură să urască obiceiurile veacului și, fără a urî pe om, să războiească viciul și patimile ce îl micșorează. Muza melancolică și tânără îl părăsi, și-îmbrățișă satira. Epoca revoluției îl făcu și mai mult a se scârbi asupra nelegiuirilor omului și scrise *Plângerea patriei* și *Characterurile*, ce se cuprind în a doua broșură, publicată în 1825.

După aceasta căsătorindu-se, începu a simți alte greutăți și alte datorii: experiența poetului creștea, simțământul de tată se deștepta într-însul, și religia de care îi fusese de cel dintâi principiu din copilăria sa, începu a încălzi a lui inimă și a hrăni

¹ Eliade greșește. Broșura a ieșit la 1820 și oda este cea „răzbitoare spre învățători“, de care am amintit și care e în adevăr pătrunsă de duhul lui G. Lazăr (n.a.).

ale sale cugetări poetice într-un chip mai-nalt și mai vrednic de poezia veacului nostru. *Noaptele* lui Jung, meditațiile poetice și armoniile poetice și religioase ale lui Lamartine ațâțară în poetul nostru dorința de a se lua după acești mari poeți și scrise în cele de pe urmă poeziile acestea.

Pretutindenea vede cineva o versificație slobodă; fețe întregi vrednice de cei mai clasici poeți și dacă autorul ar mai fi trăit, sau dacă grijile și necazurile l-ar fi lăsat să poată a-și mai corecta și îngriji pe unde și unde lucrările sale, sau a se sfătui cu prietenii săi, scrierile aceste de pe urmă ar fi fost un cap d-operă.“

Analizând apoi poeziile, despre cari susține că sunt însăși oglinda vieții poetului, Eliade încheie:

„Puțini oameni au trăit și au murit ca Mumuleanu. În scârbele cele mai supărătoare, în boala sa cea delungată, în ne-averea sa și mai obositoare decât boala, în sfârșitoarea cugetare că se desparte din sânul familiei sale și o lasă atât de tânără și numeroasă și fără stare și ajutor, îl vedea cineva plin de mulțumire și liniște.“

ALEXANDRU HRISOVERGHI
(27 februarie 1811 – 9 martie 1837)

Doi dintre cei mai de seamă scriitori români – Kogălniceanu și C. Negruzzi – s-au pronunțat cu atâta însuflețire despre Hrisoverghi, prietenul copilăriei lor, încât trebuie să presupunem că în adevăr a fost o apariție rară în viața publică din Moldova pe la începutul veacului al 19-lea. Se pare că acel tânăr, care n-a lăsat în urma sa decât vreo câteva „tălmăciri și alcătuirii originale mărunțele“, a avut calități sufletești strălucitoare, căci numai astfel se explică prefața lui Negruzzi la *Antoni*, traducerea dramei lui Dumas, și introducerea lui Kogălniceanu la volumașul de versuri, apărut la 1843, șase ani în urma morții poetului.

„Natura părea că s-a întrecut a înzestra pe Hrisoverghi cu toate darurile ei. Un suflet îndurător, o inimă simțitoare și

gingașe, o imaginație aprinsă, o figură bărbătească și frumoasă, pe care văzând-o odată nu o mai puteai uita“ – așa ni-l prezintă Negruzzi. Iar Kogălniceanu complectează: „Însușirile inimei nu-i erau în nimica mai jos decât ale trupului. Patria o iubea mai mult decât viața; ideile sale erau liberale și potrivite cu veacul; prejudecățile nu l-au avut niciodată de partizan; sufletul său era deschis la toate întâpăririle și pentru prietenii săi era de miere. Părerile noastre de rău, că l-am pierdut, cu atâta trebuie să fie mai mari, cu atâta vedem în ce lipsă se află patria noastră de bărbați cu însușirile lui.“

E un adevărat document psihologic în mărturisirile aceste prietenești, cari ni-l fac pe Hrisoverghi atât de simpatic ca om. De altfel, fie zis în treacăt, documente de aceste avem noi mai multe din acea epocă literară. Scriitorii moldoveni din întâia jumătate a veacului al 19-lea se stimau foarte mult între dânșii, își recunoșteau cu drag calitățile și lucrau mână în mână pentru propășirea literaturii. Era o epocă de elan și de sinceritate, o epocă sentimentală și lipsită de tendințe egoiste. Și Hrisoverghi este o pildă clasică în privința aceasta.

Sentimental el însuși, din fire și prin lectură, - cu totul influențat de elegiacul Chénier – Hrisoverghi ne apare mai mult ca erou de roman în scurta și zbuciumata lui viață. Coborător din neam de boieri, el pierde pe tatăl său și pe frații săi și are de luptat cu un șir de mizerii familiare. Îmbracă apoi haina strălucitoare de ofițer și ca adjutant domnesc, cu figura lui de semi-zeu, își trăiește în zbor câțiva ani de cavalier romantic, iubind și cucerind... „Se dedu cultului sexului frumos și amorul, sentimentul care are atâta analogie cu poezia, îi stăpâni toate mișcărilor inimii, – ne spune biograful. Când el iubea, iubea din toate puterile sufletului și lumea pentru dânsul se mărginea în amorea sa. Amorul, această plăcută și misterioasă legătură, avu o prea mare înrăurire asupra vieții sale, ca să o putem trece sub tăcere, fără însă a o desvăli mai mult decât ne iartă cuviința. Era o femeie tânără, frumoasă, cu o închipuire vie, ce-și păstrase încă toate iluziile copilăriei sale și care, tremurând la cuvintele de foc a tânărului poet, îi răspunse: iubește-mă, fii norocit, fă-ți un nume strălucit între oameni, ca să mă acoperi și pe mine cu slava ta. Hrisoverghi află idealul

eroinelor ce văzuse în Byron, Dumas și în atâția romancieri; el câștigă un suflet ca să-i înțeleagă sufletul, o inimă pentru inima sa, o stea pentru orizontul său. El uită dar tot, slavă, cinstiri, viitor, ca să trăiască numai pentru iubita sa.“

Astfel ne descrie Kogălniceanu pe acest erou wertherian și pe misterioasa lui amantă, gășind următoarele frumoase – și pentru Kogălniceanu desigur caracteristice – cuvinte de justificare a iubirei:

„Viața noastră este așa de scurtă, atât de monotună, atât de plină de supărări și de necazuri, încât, când ni se înfăpșează un minut de fericire, ar fi o nebunie pentru noi dacă am lăsa să treacă, fără să ne bucurăm de dânsul“.

Amorul a fost alfa și omega pentru Hrisoverghi. El i-a dat clipa de fericire, dar el i-a adus și grabnicul sfârșit.

Despre sfârșitul timpurii a lui Hrisoverghi avem două mărturisiri. Una este a lui Kogălniceanu, care ne spune că poetul a fost bolnav de piept și răcind la un bal de Curte, unde ar fi apărut într-un bogat costum de templier, ar fi căzut la pat. Avem însă și mărturisirea lui G. Sion în privința aceasta, care aduce mai multă lumină asupra sfârșitului acestei vieți. În ale sale *Suveniri contemporane*, Sion ne povestește că iubita lui Hrisoverghi, despre care Kogălniceanu amintește cu atâta mister, ar fi fost doamna Catinca, fata vornicului Dimachi, - poet și acesta în acele vremuri – și măritată cu boerul Iordache Beldiman. Surprins într-o noapte la iubita sa, Adonisul nostru vru să sară prin fereastră, dar căzând cu violență își zdruncină tot corpul și muri peste câteva zile.

Viața, poeziile și sfârșitul lui au fost romantice.

*

După cum am arătat, pe urma lui Hrisoverghi ne-au rămas două volumașe de literatură¹, apărute amândouă după moartea lui, căci cât era în viață nu publicase decât *Ruinele cetății Neamțul* și versurile lui circulau numai ca manuscript printre

¹ *Poezii*, ediție completă, Iași 1843, p. 82 și Al. Dumas, *Antoni*, dramă tradusă, Buc., 1837 (n.a.).

prieteni. Probele cari le extragem noi aci din volumele lui învederează îndeajuns realitatea talentului. Stând cu totul sub influența romantismului apusean, Hrisoverghi e mai mult un imitator al acestei școli, dar are destule note de simțire personale și – mai ales în „fragmente“ – câteva idei originale. Forma e mult neglijată, ceea ce se explică de altfel pe de-o parte din necunoașterea poeziei românești populare, iar pe de alta din faptul că autorul însuși nu-și destinase poeziile sale publicității, - sau cel puțin n-ajunsese a le da forma din urmă pentru tipar.

MIHAIL CUCIUREANU (1819-1844)

Încă unul din ceata „tinerilor cari au lucit ca stele luminoase, cu fapta sau cu nădejdea, pe cerul întunecat al deșteptărei și al falei românești“. Așa-l caracterizează bunul său prieten Alecu Russo, în notița biografică din *România literară* (an. 1855, p. 453), din care vom scoate și noi informațiunile ce ne trebuie.

Cuciureanu, poate cel mai puțin talentat dintre prietenii săi: Hrisoverghi, Negruzzi, Ralet, Kogălniceanu și Alecsandri, a fost totuși o personalitate simpatică, cum se vede din cuvintele călduroase ale tovarășilor lui, cu cari împreună au făurit aceleași visuri literare și aceleași idealuri naționale. Boier de seamă, ca și ceilalți reprezentanți mai viguroși ai generației conducătoare moldovene, el s-a născut la Botoșani, în 5 noiembrie 1819 și a avut în prima tinerețe o educație mai mult germană, studiind la gimnaziul din Pesta¹, apoi la Cernăuți, unde desigur a făcut cunoștință cu literatura germană, îndeosebi cu Schiller, al cărei sentimental cântec către Laura îl și traduce.

Pornit pe drum spre Germania ca să-și completeze studiile, află de moartea tată-său, se întoarce la Botoșani și rămâne în

¹ La Pesta, Cuciureanu avea un frate mai vârstnic, pe doctorul Gheorghe Cuciureanu, cunoscut ca autor de câteva broșuri de igienă (*Povățuiri pentru sătenii Moldovei la tâmplare de holeră*), iar ca profesor avea tot acolo pe renumitul doctor și scriitor român Paul Vasici (n.a.).

țară. Domnitorul Moldovei, Mihail Sturza, cunoscându-i frumoasele însușiri, îi oferă o funcție de judecător la tribunalul din Piatra-Neamț, post pe care el însă îl refuză, deoarece acela era ocupat de amicul său Alecu Russo. Mai târziu primi însă o funcție de același fel la Suceava, dovedi atâta istețime, încât fu înaintat la rangul de comis. „Dar – scrie biograful lui – o răceală pătrunzătoare i-au prilejit o inflamație serioasă din care i s-a tras și moartea în Fălticeni, la 5 mai 1844, în vârstă de 24 ani și 6 luni.“

Cu această notiță biografică Alecu Russo adaogă: „Miluță Cuciureanu era un suflet gingaș și dulce, îndatoritor, blând cu cei mici, vrednic cu cei mari, un suflet ales, iubitor de flori, de natură și de frumusețile zidirei; lucrul ce inima lui iubea mai mult decât viața, decât prietenii poate, decât natura, florile și poezia însăși era...România“.

Cuciureanu a tipărit puțin. La 1839, deci în vârstă de 20 de ani, scoate întâia sa broșură de versuri *Poetice cercări* (pag. 40), iar la 1840 aceeași broșură mult augmentată sub titlul *Poezii* (pag. 64). Partea patriotică a acestor versuri, cum e de pildă *O noapte pe ruinele cetății Neamțu* (ruinele erau foarte căutate de această pleiadă de poeți), este cea mai slabă a acestor „cercări“. În schimb versurile lui lirice, cu duișia lor caracteristică oricărui tânăr romantic, cu dragostea sfielnică și îndurerată pentru un ideal pierdut de femeie (cine o fi „Maria“, la mormântul căreia Cuciureanu varsă lacrimi?), cu adorarea naturei, sunt versuri destul de curate și, dacă limba n-ar fi pe alocurea imperfectă și încurcată cu neologisme, ar putea fi și astăzi băgate în seamă.

Dăm aici ca titlu de document două din poeziile lui, iar din ce-am găsit necoprins în volume, reproducem bucata în proză *Peatra Corbului*, - un subiect pe care l-a scris și Alecu Russo în franțuzește, însă mai artistic și în o concepție cu totul deosebită.

PREFAȚĂ

(la vol. *Momente culturale* de Ion Bianu)

ION BIANU

Notiță biografică

În seria dascălilor de origine ardeleni cari au muncit mult și cu spor pentru ridicarea culturii române, Ion Bianu, profesor universitar, membru și bibliotecar al Academiei Române, este un factor însemnat.

Fiu de țăran, dintr-o regiune a Transilvaniei unde la 1848 s-au petrecut atâtea scene dureroase și s-au creat atâtea visuri îndrăznețe – din Făget, un sat de pe Târnave – Bianu și-a făcut școala în Blaj, orașelul care a concentrat în sine multe raze de cultură, unde ideile marilor istorici nici astăzi n-au încetat a fi propagate, iar școala latinistă și acum este socotită ca cel mai glorios moment din epoca de renaștere a românismului.

Din Blaj, unde Cipariu i-a fost dascăl, a venit la București într-un timp când Societatea Academică abia își începuse activitatea și asupra viitorului ei rol plutea încă un aer nebulos, pe care nu-l puteau împrăștia discuțiile aprinse, ce tot mai dăinuiau în jurul chestiunilor de limbă și de ortografie.

Filologia română nu trecuse încă definitiv prin epoca sa romantică, acea epocă, judecată cu prea multă exagerare în rău și fără multă considerare la ideile înalte, cari i-au dat naștere și au susținut-o atâta vreme în mod artificial. Istoria aproape tot astfel. Cuvinte mari și frumoase se strecurau în toate lucrările și scrutările, ce porneau pe drumul cel lung de la originea neamului până la vârsta scriitorilor. De altfel, resimțeau dorul și putere de muncă în toate, iar agitarea ideilor de unitate națională se continua.

Cercetând cu de-amănuntul activitatea d-lui Bianu vom vedea resfrângându-se în ea influența acestei epoci și a

reprezentanților ei. În scrierile filologice îl vom găsi bun cunoscător al teoriilor de limbă, dezvoltate în cursul deceniilor, de la întâia gramatică românească încoace. În istorie îl vom vedea însuflețit pentru crezul marilor istorici blăjeni. În literatură adept al direcției șoviniste naționale și apărător intransigent al trecutului și al tradițiilor. A fost de tânăr și a rămas până astăzi, – tânăr la ani încă, dar vechi muncitor – un șovinist în viața noastră intelectuală.

În istoria culturii noastre, șoviniștii, acei luptători idealști și în același timp sectari cari în afară de binele neamului nu cunosc alt ideal și față de tot ce este străin manifestă o ură continuă, sunt figuri ce se impun.

Însușirea lor principală se descopere prin vecinica preocupare de istoria și limba neamului. Din aceste două, ei își creează platforma lor de luptă, și e poate singura luptă din care nu poate să rezulte un rău statornic, căci, în definitiv, chiar când se trece peste țintă, cum s-a trecut din partea latinistilor, lupta se dă pentru rasă și nu împotriva ei.

În cultivarea acestor două ramuri, a istoriei și a limbii, șoviniștii merg totdeauna paralel, socotindu-le aproape ca identice și atribuindu-le valoarea pe care o merită: aceea de păstrătoare a caracterului de rasă.

„Istoria și limba – zice d. Bianu vorbind despre Cipariu – sunt factorii esențiali ai unui popor. Într-una, el își vede pe strămoșii săi din generație în generație lucrând, luptând și suferind; iar cealaltă este mijlocul prin care în fiecă minut gândurile și simțirile noastre le comunicăm celor aproape de noi.

Istoria și limba sunt cele mai intime și mai tari legături, cari unesc pe oameni într-o națiune. Din această cauză s-au aruncat cu atâta energie asupra studiilor istorice și lingvistice toți acei care se aflau ca propagatori în fruntea acestei mișcări.

Prin studiile istorice ei căutau să lege an de an trecutul neamului românesc ducându-l ca un lanț verigă de verigă... În limbă apoi vedeau proba cea mai pipăită și mai neîndoioasă a latinității noastre...“ și în cuvintele aceste exprima convingerile sale fundamentale.

Afară de istorie și limbă, șovinistul, când nu e simplu frazeolog de bălci, cum din mila lui Dumnezeu am avut și avem

destui, se distinge prin o muncă neîntreruptă, prin aşazisul *naționalism de fapte*. Fiecare individ poate să producă fapte bune pentru semenii săi. Șovinistul se gândește însă mai departe: ca pe urma faptelor sale națiunea întreagă să aibă foloase reale, se gândește la educarea generațiilor.

Ferice de cei ce au puterea și ocazia de a munci cu succes, cum a știut s-o facă scriitorul de care vorbim.

Când a venit la București, ca să-și completeze studiile la Universitate, Papiu, Laurian și ceilalți mari contemporani ai lor, în frunte cu Barițiu și Iosif Hodoș, dezvoltau o activitate frumoasă în sânul Academiei. De tânăr student s-a alipit de cuvântul acestor bătrâni și a intrat în serviciul înaltei instituții, găsind într-o cameră – un fel de simulacru de bibliotecă – primele cărți prin cari a pus temelia uriașului izvor de cultură, cum se poate numi biblioteca de astăzi.

Grație spiritului său practic de organizație și de disciplină în muncă, o carte s-a alăturat celeilalte. Un dar urmează după altul. Naște respectul și priceperea față de orice literă scrisă sau tipărită românește. Cărțile ce zac pe la mănăstiri sau prin podurile caselor particulare se adună cu pasiune. Și se găsesc doi bărbați luminați, oameni cari au o parte mare la clădirea României de astăzi: Ion Ghica și D.A. Sturdza, cari disting străduințele bibliotecarului cu încrederea lor desăvârșită și-l ajută cu sfatul lor înțelept și cu bună-voință părintească.

Astfel s-a ridicat monumentală biblioteca de astăzi, cu cele peste 120 000 de cărți tipărite, singura bibliotecă ce poate rivaliza cu instituții similare în străinătate și căreia i se rezervă un rol educativ din ce în ce mai pronunțat.

Pe când celelalte așezăminte culturale din țară tânjesc și mijloacele lor de educație publică dau greș; pe când educația estetică, pe care ar trebui să o dea poporului un Muzeu național, cu o pinacotecă, în care să fie adunate la un loc toate produsele picturii noastre naționale, suferă complectamente; pe când Ateneul și Teatrul sunt obiectele ironiilor zilnice, – Biblioteca Academiei adăpostește în sânul său pe cei mai serioși cititori și muncitori pentru cultura românească, ținând fiecăruia deschise izvoarele principale de istorie și de limbă.

Meritul special îi revine aceluia care de curând a împlinit douăzeci și cinci de ani de activitate în mijlocul acestor cărți și a norilor de praf ce s-au ridicat de pe ele:

Carierea literară d. Bianu și-a început-o la 1876, descriind într-o broșură și în *Analele Academiei*, viața și activitatea lui Samuil Clain, a celui „modest dar erudit monah român, care, devotându-se cu totul binelui națiunii și limbii sale mult iubite, a lucrat toată viața pentru ele, a scris istoria națiunii și gramatica limbii noastre, pe cari – cutez a afirma – el cel dintâi le-a renăscut, scriind prima istorie despre originea noastră și prima gramatică a limbii noastre...” Lucrarea asta a rămas întâiul izvor de informație critică asupra părintelui școalei latiniste.

Analele Academiei, ca și diferite reviste, îndeosebi *Columna lui Traian* și *Revista Nouă* ale d-lui Hasdeu, copriind apoi o mulțime de lucrări mai mărunte ale d-lui Bianu: însemnări istorice și literare, adunate din bibliotecile și arhivele străine, îndeosebi din Polonia și Galiția, dări de seamă, mici comunicări și monografii critice, – momente prețioase din mișcările literare curente. Toate aceste se leagă între sine prin ideile de cari am amintit și își găsesc o expresie concisă într-o viguroasă conferință despre cultura română în secolul XIX. Autorul lor nu pronunță nici o judecată ce n-ar porni din convingerile sale subiectiv-naționale.

O valoare specială însă au edițiile sale critice de texte vechi: *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei (1887); *Predicile* lui Antim Ivireanul (1888); textele macedo-române ale doctorului Obedenaru (1889); socotite ca cea mai bună dintre edițiile critice de până acum; iar de la 1899 încoace *Bibliografia românească veche*, scoasă împreună cu învățatul său ajutor de bibliotecar și publicist Nerva Hodoș.

Edițiile aceste ne dovedesc că pe terenul literaturii vechi, d. Bianu este *întâia noastră autoritate*. A adus însă un serviciu și literaturii mai nouă prin editarea lui Alecsandri (la 1897 și 1902) și prin un ciclu de recenzii apărute în *Anale* și în reviste.

În toată activitatea asta, atât de variată ca formă și totuși unitară, în principii, este o viață întreagă, trudnică, plină de răspunderi și lipsită de momente de odihnă, o viață ce nu oferă sufletului altă plăcere mai mare ca satisfacția datoriei împlinite.

Generația mai tânără este chemată a recunoaște și a urma cu încredere numai bărbați cari se disting prin trei calități: prin o gândire superioară, prin caracter și prin putere de muncă. Numai o contopire armonică a acestor însușiri creează adevărați luptători, pe cari putem să ni-i luăm de pildă.

Privim în jurul nostru și găsim un număr înspăimântător de mic de asemenea bărbați. Foiesc „talentele” din toate părțile: oratori de paradă și literatori de sărbătoare. Dar prea mici pentru a nu avea nevoie de celelalte două însușiri întregitoare, prea puțin ordonate și prea orientale în manifestarea lor, „talentele” rămân străine de sufletul nostru, ca o floare fără miros.

Pe cei puțini însă, îi împresurăm cu dragostea noastră fără rezervă...

*

Pentru ca cetitorii acestei Biblioteci populare să cunoască și ei măcar o parte din activitatea unuia dintre acești puțini, a d-lui Bianu, am crezut de bine a aduna la un loc – cu învoirea autorului – câteva din articolele sale, în cari se fixează momente culminante din istoria culturală. Astăzi, când în societatea noastră s-au ridicat valuri de proteste împotriva influențelor străine și a susținătorilor ei, cunoașterea celor ce totdeauna au dus o luptă aprigă în direcția asta, este o datorie și este folositor, mai ales pentru tinerime.

21 februarie 1904

PREFAȚĂ

(la vol. „Henric Ibsen, Ziua învierii.
Epilog dramatic în 3 acte“)

Traducerea de față a fost făcută de noi la 1901, câteva săptămâni după apariția ediției germane (la S. Fischer, în Berlin). Am publicat-o mai întâi în revista *Familia* și reprodus-o în broșură, cu titlul *Ziua învierii*. Am menținut acest titlu și nu *Când noi, morți, vom învia*, cum este în original, pentru a evita construcția silită a frazei. Astăzi ediția noastră de la 1901 fiind cu totul vândută, am socotit de trebuincios a pune din nou în circulație traducerea acestei prețioase lucrări.

Ibsen, în acest „epilog dramatic” al său, care a fost în același timp epilogul întregii sale vieți și activități literare, nu simbolizează învierea biblico-creștină. Este vorba aici de învierea omului viu încă, a acelor ființe omenești, cari, deși, mai răătăcesc pe acest pământ, au murit de mult, căci a murit o parte dintr-insele: credința, simțirea și nădejdea într-un viitor mai bun. Paradoxalul morților de vii și fulgerătoarea clipă de înviere la conștiința deplinei fericiri, - iată problema principală din cea din urmă operă a colosului norvegian.

Mortul lui Ibsen este un artist, sculptorul Arnold Rubek. Acesta a ajuns celebru prin „Ziua învierii”, - o statuie de marmură, ce reprezintă o femeie ideală, deșteptată din somn, cu față senină și zâmbitoare. Perfectiunea acestei opere Rubek o datorește în mare parte modelului său, frumoasei Irene. E o plăsmuire comună această statuie, un copil sufletesc al amândurora. El i-a dat simțirea și desăvârșirea artistică. Ea, formele corpului și inspirația. Între artist și model dăinuiește acel raport psihologic, care determină acțiunea și conflictul dramei.

Arnold Rubek admiră pe Irena, așa cum admiri un chip ideal, cum își imaginează creștinul ființa preacurată a Fecioarei. Niciodată nu s-a gândit a o coborî din sferele sublimului, căci atunci ar fi alungat tot nimbul, toată sfințenia care înalță femeia în ochii artistului. Irena însă urăște pe *artistul* în Rubek, pentru că o idealizează numai și o socotește o ființă eterică, destinată a-i servi de mijloc numai pentru înălțarea lui spre culmile succesului. Ea iubește pe *omul* într-însul, pe omul cel absorbit de artist, care nu ține seama de pasiunile ce-o frământau.

„Ziua învierii“, statuia, se termină și ei se despart. Dar acum nu mai sunt aceiași, nu mai sunt complecți. Din amândoi o parte fusese întrupată în statuie. El își întrupase energia și toată puterea-i de concepțiune artistică. Ea își dăduse sufletul și iubirea-i întreagă. În momentul despărțirii ei sunt deci morți unul pentru altul.

De-acî înainte căile lor se dezbină. Irena cutrieră o lume. Se arată prin teatre și varieté-uri. E admirată de mulțime. Se cunună cu un american și pe urmă cu un rus. Își ucide copii nenăscuți. Dar nici aventurile, nici avuțiile nu-i redau fericirea, nu o înviază din morți... Rubek, ajuns la glorie prin opera sa sculpturală, găsește pe Maia, o femeie iubitoare de viață reală, și se cunună cu ea. Alături de Maia însă, care era un suflet prea mic pentru a se urca cu dânsul pe culmile iluziilor, el nu-și redobândește viața. De când s-a despărțit de Irena, el nu mai avea liniște și nu mai putea crea nimic de seamă.

După câțiva ani Rubek și Irena se regăsesc la poalele unui munte, în o stațiune balneară. E vară și natura invită la plăceri. Când artistul revede pe Irena, ea e „moartă“ încă, cu ochii rigizi, ca o stafie răzbunătoare, ce vine să-și ceară înapoi sufletul jertfit. Ei se recunosc și tresar din moarte. Își recheamă în amintire timpul fericirii pierdute și un dor se aprinde în amândoi: de-a învia din lunga toropeală. Regăsiți acum, ei vor să se avânte sus, sus pe culmea muntelui, în apropierea fulgerului, în haina negurilor, - și acolo la înălțime să învieze, să soarbă fericirea ce-o lăsaseră să treacă.

Găsindu-și pe Irena, Rubek redă soției sale Maia, libertatea. Ea se desface veselă de el și se aruncă în brațele sănătosului moșier Ulfheim. Două perechi își stau față în față:

Irena și Rubek, Maia și Ulfheim. Sunt două lumi deosebite, înfățișate de autor, cerul și pământul, idelul și realitatea. Cei dintâi vor să-și clădească viața pe un munte de iluzii, aceștia alți pe pământul real, care singurul oferă razimul pozitiv în calea vieții. Din această juxtapunere a celor două lumi tendința autorului reiese cu evidență: Ibsen a mai cântat o dată, ca și în alte piese ale lui, imnul naturii, apoteoza realității.

Sfârșitul dramei e „învierea“. Rubek și Irena se urcă în adevăr la munte. Acolo sus, în mijlocul nopții, ei vor să guste clipa supremă. Dar firea se răscoală împotriva lor. E fulger și trăsnet. Văzduhul e plin de mânie. O avalanșă vine din vârf, îi doboară și-i prăvălește în vale. Atât a ținut învierea lor, o clipă: plăcerea unei părechi de fluturi. Înviând, ei mor. Iar jos în vale părechea fericită, Maia și Ulfheim, își cântă doina fericirii pământești.

Acesta este pe scurt coprinsul „Epilogului“. *Ziua învierii* este, pe cum se vede aici, o dramă modernă, simbolistă. Fiecare persoană, întreaga acțiune, statuia învierii, suișul și prăvălirea pe munte sunt tot simboluri, cari oferă un foarte bogat material de reflexiune. Se pare că Ibsen în această lucrare n-a mai căutat efecte scenice, ca în dramele sale naturaliste, ci mai mult o expunere de probleme de artă, cari erau rezultatele îndelungatelor sale experiențe. În Solness și Borkmann a mai atins el aceste teorii; aici însă rezumă întreaga teorie a naturalismului său, care poate servi ca cheie la înțelegerea operelor anterioare.

Caracterul simbolic al „Epilogului“ a făcut pe critici să aibă păreri foarte diferite asupra piesei. Când a apărut, toți cunoscătorii de-aproape ai lui Ibsen s-au pronunțat. Paul Schletter în *Neue Freie Presse*, Brandes în *Die Zeit* și Rudolf Steiner în *Das Magazin für Literatur*. Unul găsește că Ibsen a voit să stabilească prăpastia între viață și ideal. Altul că aici s-a zugrăvit tragedia omului, ca în *Faust*. Iar al treilea insistă asupra tregicului în viața artistului-creator.

Principalul este însă că *Ziua învierii* e o lucrare de înaltă valoare artistică și încoronează în mod strălucit întreaga operă a lui Ibsen.

Traducătorii

DIN PERIODICE
(1910)

UN SPIRIT CONTIMPORAN:
GEORGE BERNARD SHAW

De obicei literatura străină nu străbate până la noi decât târziu, după ce opera unui autor însemnat ajunge aiurea cu totul populară. De-aci explicarea că cetitorii noștri au o orientare foarte slabă în literatura de actualitate a popoarelor culte. Ce se mai scrie prin Germania de pildă, de la moartea lui Goethe încoace, puțini mai vor să cunoască, deși o serie de spirite viguroase au creat, și după epoca clasicității germane, lucrări de valoare universală. Din puternica literatură a Nordului puține raze de soare mai străbat până la noi: Ibsen nu este tradus și gustat în măsura puterii lui. Doar cei ce se adapă din proaspetele izvoare franceze de ne mai deschid, la anumite intervale, porțile spre Apus, întreținând legături cu civilizația streină.

Încercăm aci să deschidem o nouă portiță, prin care să putem pătrunde în atelierul de muncă a unuia din cele mai alese spirite de azi. E vorba de George Bernard Shaw, de care nu s-a vorbit aproape deloc în presa noastră literară și pe care socot că puțini îl vor fi cetit, fie în originalul englezesc, fie în limba germană, în care i s-au tradus toate operele. Mirare deosebită că până acum n-a fost cetit la noi, firește, nu ne cuprinde, deoarece acest autor n-a fost îmbrățișat până acum mai cu pricepere decât în Germania. În Franța s-a făcut cunoscut abia în anul acesta, când în revista *L'Illustration*, s-a pronunțat într-un mod atât de original asupra noului academician Brioux și a teatrului francez.

Scriitorul, de care voim să ne ocupăm, este irlandez de origine, născut la anul 1856, la Dublin, unde s-a născut și contimporanul și amicul său Oscar Wilde. El este prin urmare fiul unui popor asuprit și a moștenit tot caracterul dârz, toată

râvna de libertate a mulțimii și tot entuziasmul pentru bine și adevăr, - însușiri cari sunt proprii poporului irlandez. Pe temeiul acestor calități el și-a adunat o cultură uriașă și a selecționat o vastă materie intelectuală, de pe terenele extrem de pozitive, până la probleme de natura cea mai ideală. Cu o minte limpede și scânteietoare, el vântură toate laturile gândirei omenești. Sociolog, el respiră știința în toate fibrele creațiunii sale; artist în puterea cuvântului, dezvoltă în volume de critici și de opere dramatice gustul și simțirea; poet din fire, prinde frumosul de pretutindeni în pagini de romane. Dar mai presus de toate, Shaw este un luptător de idei, cu o rară eleganță stilistică, cu o gândire rece și liniștită, pururea sigură de ea însăși. Cu spiritul său neîntrerupt, paradoxal, satiric și cinic unde trebuie, el este unul din cei mai străluciți polemisti ai veacului.

Iată câteva părți din complexa lui activitate.

I

Vasta lui cultură l-a îndemnat de timpuriu spre *Teatru*. La o vârstă tânără încă scria recenzii la mai multe ziare și reviste, - recenzii pe cari le-a adunat mai pe urmă în patru volume. Din articolul, în care își ia *Rămas bun* de la această îndeletnicire, vedem că i-a venit greu a-și îndeplini după voie misiunea de critic teatral și a fost silit să renunțe la ea din cauza conservativismului exagerat al spiritului englez, dar mai ales din cauza ignoranței directorilor de teatru.

Totuși activitatea lui a fost regenerătoare pentru opinia publică din Londra. El a fost mai întâi un luptător cu succes pentru o mai adâncă înțelegere a lui Shakespeare și prin polemicile lui a înlăturat pe admiratorii orbi și servili ai clasicului dramaturg, cari îl adorau ca pe un zeu, fără să reușească a remarca vreodată părțile curat omenești din tragediile lui.

În rândul al doilea, Shaw are meritul de a fi făcut, înaintea tuturor, cunoscute operele lui Ibsen în Anglia, deschizându-le drum larg spre scena de frunte. În articolele sale din *Ibsenbrevier*, Shaw insistă asupra idealurilor omenești din

Ibsen, remarcă însușirile tehnice și cele de gândire, reliefează personalitățile și râde uneori de exagerările lui în tendințe. Nimeni n-a scris despre Ibsen un necrolog mai adânc, mai cuprinzător ca Shaw. „Cel mai mare geniu al secolului al XIX a murit - scrie Shaw cu acea ocazie - și criticii noștri, englezi în mare parte pot fi mândri de a-l fi socotit pe Ibsen drept un criminal, un naiv sau o mărimă efemeră. Dar să uităm aceasta. Jurnalismul contimporan, ca și democrația, recunosc pururea mai bucuros talentele de rangul al doilea, decât pe cele de rangul întâi. Adversarii lui Ibsen trăiesc în gunoaiile rătăcirilor, dar Anglia și America știu bine, că firul telegrafic n-ar fi dus niciodată vestea despre moartea lui Ibsen până la granițele lor, dacă acesta n-ar fi fost mai mare decât toate nulitățile noastre“.

Din criticile dramatice ale lui Shaw fac apoi parte (cuprinse în volumul *Essays*) și câteva studii concentrate asupra unor figuri de artiști mai de seamă. Cadrul satiric în care fixează de pildă poza emfatică a faimosului Henry Irving, actor foarte încrezut, dar fără deosebite însușiri sufletești, a schimbat cu totul părerea publică asupra acestuia. Figura actriței de renume Ellen Terry „de care toți bărbații renumiți de la sfârșitul veacului trecut au fost îndrăgostiți“ este un fel de paralelă la biografia lui Irving. Pe Sarah Bernhard și pe Duse, alte două eroine, le compară într-un studiu critic și ne expune cele două concepții deosebite pe cari aceste două ilustre artiste le reprezintă pe scena universului: arta toaletei, a gestului, la Sarah Bernhard și naturaleța la Duse.

Paralel cu munca aceasta de critic dramatic, Shaw a desfășurat cu zel și a propagat neîntrerupt și idei pentru *cultivarea muzicii*, ca artă și ca mijloc de a ridica sufletul omenească din nesimțire. La vârsta de 16 ani a învățat singur să cetească notele și să descifreze a noua simfonie a lui Beethoven. Însușirea lui de a reține în memorie textele muzicale cele mai complicate și zelul de-a asculta concertele publice din centrele Europei, i-au rafinat simțul pentru armonii și l-au introdus în tainele cele mai fine ale tehnicii moderne în muzică. În criticile sale muzicale este dintr-un început revoluționar, stăruind asupra lui Wagner și Debussy.

Cât de mult îl preocupă muzica se vede din multe teme muzicale, pe cari le trata în romanele sale. Un roman, *Căsătoria nebună* începe de pildă cu un concert, dat în folosul muncitorilor, iar Mr. Conolly, electricianul cântăreț și artist în puterea cuvântului, cu felul lui priceput de a vorbi despre muzică, nu poate fi altul decât autorul însuși. De asemenea romanul *Iubire de artiști* se dezvoltă aproape întreg în jurul unui subiect muzical, arătându-ni-se într-însul cum un talent real, pianist și compozitor cu tendințe înaintate, care era Mr. Jack, a știut să lupte împotriva pedantismului vechii școale engleze de la „Antient Orpheus Society“. O atât de înaltă apologie adresată muzicei, atâta competență în zugrăvirea efectelor de orchestră, în prinderea orgiei de mișcări și de tonuri ca în acest roman al lui Shaw nu vom găsi ușor în alte opere contemporane. Pentru acest autor arta în genere și muzica în special este o religie, iar „pianul este cel mai însemnat din instrumentele muzicale, căci invenția lui pentru muzică este egală cu invenția tiparului pentru poezie“. Pentru răspândirea muzicei el face apel la oamenii politici englezi.

Constatările aceste asupra lui Shaw își au importanța lor specială. Ele ne învață că un scriitor modern trebuie să aibă la bază cunoștințe temeinice asupra artelor din diferitele ei ramuri, căci numai astfel poate influența direct asupra sufletului mulțimei.

II

Shaw mai este preocupat în scrierile sale și de curentele *sociale și politice*. Spirit critic cum este însă, nu s-a putut identifica cu niciuna din dogmele politice, nici cu vreun anumit sistem filosofic. Omul cugetării libere, el are o atitudine de rezervă critică față de orice mișcare; e individualist și nu primește nimic de-a gata, fără a o cerne el însuși; e subiectiv și nu poate să adere la principiile convenționale.

Ca toți contemporanii săi, s-a apropiat și dânsul de curentele democratice, cari în Anglia se ridică uneori la proporții uriașe. Socialismul și frământările continue industriale

ale muncitorilor l-au interesat de aproape. Dominațiunea autocrată și capitalismul le-a persiflat totdeauna. Dar cunoașterea teoriilor socialiste și mai ales a felului cum corifeii socialiști voiau să le aplice, i-au servit de bun prilej pentru câteva delicioase izbucniri împotriva lor.

Shaw este în fond un pozitivist și își bate adeseori joc de fantasmagoriile visătorilor sociali și ale demagogilor ce se leagănă în iluzii. În romanul său *Socialistul amator*, precum și în articole contra lui Nordau, sunt câteva pagini caricaturale de o artă deosebită împotriva falșilor profeți. Relevăm cu deosebire articolul din *Încercări* despre „iluziunile socialismului“. După ce combate spiritul de intoleranță al socialiștilor față de alte clase, după ce explică ce greșit este să consideri socialismul ca o dogmă sentimentală, în loc de a-i da cuvenita valoare de știință politică, Shaw expune părțile romantice ale mișcării socialiste și spune că socialismul să se coboare odată din nouri la pământ și să se apropie mai mult de învățămintele actualității și de forța convingătoare a faptelor.

Dar iată chiar cuvintele lui Shaw:

„Ce poate să le folosească socialiștilor iluzia? Până la un punct e sigur că orice iluzie sau orice însuflețire e indispensabilă. Dar atât. Sunt însă câțiva socialiști, cari, la dreptul vorbind, sunt atât de înguști ca inteligență, încât prin propaganda lor primitivă strică mai mult decât să folosească. Alții, mai deștepți, sunt oratori apostolici ai cauzei lor, dar, când vine rândul organizării politice, ajung să fie o sarcină. O a treia categorie dintr-înșii ajung în parlament și-și afirmă acolo neputința, nereușind să facă să triumfe vreo idee. Opera aceasta cere mai multă îndemnare și un anumit temperament, dar cere mai ales renunțarea la iluziuni vulgare. Munca aceasta cere să ai o pronunțată simțire pentru sfințenia vieții și să respecti pe de aproapele tău, fără deosebire de rang sau de clase intelectuale. Căci numai în aceste condiții poate să existe ceea ce numim egalitate între indivizi, mai ales într-o societate în care oamenii, de la țaran până la poet și filosof sunt atât de deosebiți în sine în ceea ce privește calitățile lor individuale...“

Iată aici un cugetător echilibrat și luminos, ale cărui gânduri sănătoase merită să fie cunoscute și la noi. Dar și mai

interesante pentru împrejurările noastre sunt convingerile politice și problemele de rasă de cari abundă scrierile lui Shaw în diversele lor forme literare.

Ca bun irlandez și în același timp înfocat naționalist, Shaw urmărește sistematic raporturile politice încordate dintre neamul său și cel englez. În articole și în prefețele operelor sale – Shaw are obiceiul de a scrie lungi prefețe, cu explicări și teorii, la lucrările sale – revine mereu asupra deosebirii de rasă dintre cele două popoare. Deosebirile acestea se exprimă îndeosebi în strălucita sa comedie *Cealaltă insulă a lui John Bull*, unde își dezvoltă pe larg credințele despre deosebirile sufletești dintre unii și alții, precum și politica de persecuție a englezilor. Se vede din această scriere că irlandezii alcătuiesc o națiune cucerită astăzi, - iar „o națiune cucerită este ca un bolnav de cancer“. Înaltele calități și superioritatea intelectuală a irlandezilor nu se pot tăgădui. Ei au dat literaturii engleze limba lui Swift și mulți fruntași ai vieții publice din statul britanic, încât o Anglie fără irlandezi nu se poate închipui, cum n-ar putea să existe un om, fără un grăunte de minte sănătoasă. Și dacă, cu toate astea, irlandezii rămân în stare de inferioritate politică, vina o poartă sentimentalismul lor și multa lor bunăcredință, precum și cinstea și răbdarea lor cea mare. Ei sunt oameni de ordine, leali și supuși guvernelor, fiindcă sunt deștepți și preferă ordinea înaintea haosului și vor pacea în loc de revoluție. Ei privesc lucrurile drept în față, sunt plini de simțul realității și au o vădită mobilitate a spiritului. Pe de altă parte, englezul e înzestrat cu mai multă încredere în sine, cu toate că are intelectul mai redus. Încăpățânat, întreprinzător, aventurier și nesimțitor față de pericole și dezastre, englezul reușește a stăpâni pe alții mai mult prin curajul ce i-l dau suma de iluzii moștenite.

Din deosebirile aceste de caracter și temperament, determinate prin climă și împrejurări istorice, rezultă apoi în mod fatal relațiunile încordate dintre cele două popoare. Irlandezii așteaptă zadarnic îndeplinirea mult discutatei legi „Home-Rule“, cu reformele ei democratice. Irlanda întreagă e inundată de deputați, judecători și administratori englezi; biserica și școala ajung focarele naționalismului englez și ale

tendențelor cuceritoare. Și, cu toate că englezii sunt mult mai farsori și minți mai confuze, ei se încăpățânează să rămână în posturile lor și nu admit independența și autonomia irlandezilor.

Din toate acțiunile pe terenul public, Shaw a obținut efectul cel mai strălucit prin apărarea caldă a coloniștilor împotriva atrocității armatei engleze. Într-un violent articol din 1906, scris cu ocazia unor cruzimi săvârșite de ofițerii englezi în coloniile din Egipt, el a silit pe Lordul Cromer, ministrul Coloniilor, să recunoască lașitatea administrației engleze. Cu ocazia aceasta a arătat că stările administrative din Irlanda nu sunt mai bune ca cele din coloniile îndepărtate și, în legătură cu aceste constatări, a dezvoltat una din cele mai frumoase idei politice, despre „Dreptul natural“, adică dreptul ca fiecare națiune să-și poată conduce destinele ea singură. Dăm aici în traducere câteva fragmente din pagina aceasta atât de instructivă.

„În timpul din urmă – zice Shaw – universitățile engleze s-au preocupat de lucruri foarte proaste, căutând să combată și să nege temeiul dreptului natural și anume din motivul că nu s-ar putea deriva din nici un principiu al sistemelor politice existente. Dar, dacă ar fi precum zic universitățile, drepturilor acestora nici nu li s-ar zice firești, ci dobândite. Se știe însă că orice drept câștigat derivă din instituțiuni politice și că instituțiunile acestea, la rândul lor se nasc din drepturi naturale.

Dacă un om persistă în cererea unor libertăți, fără să mai aibă trebuința de a dovedi că o face în interesul său sau al societății, se zice că cere un *drept* natural. Dacă același om, cu toate neîncetatele dovezi de la înțeleptul Solomon până la Schopenhauer, știe că viața este un rău și totuși insistă să o trăiască, înseamnă că el își afirmă acest drept al naturii. Dacă, de pildă, stăruiește asupra drepturilor de vot, pentru ca țara să fie administrată mai bine prin prostia sa proprie, decât prin înțelepciunea unui consiliu de coroană, omul nu face uz decât de dreptul său cel mai firesc de a-și întocmi el singur gospodăria. Și, pe de altă parte, dacă ține atât de mult ca de la vârsta de 21 de ani în sus să se conducă el singur, cu toată lipsa lui de experiență, în loc de a mai suporta înțelepciunea bătrânească a părintelui și comoara spiritului sfătos al bunicăi,

nu săvârșește decât o ispravă naturală, ce-l duce la dreptul de neatarnare. Chiar dacă «Home-Rule», această lege a poporului, ar fi nesuferită ca hrana unui englez, atât de nepotrivită și de fără măsură ca băutura acestuia, atât de murdară ca fumatul lui, atât de desfrântă ca o căsnicie englezească și atât de venală ca alegerile din Anglia, - chiar și atunci dreptul Irlandei la o autonomie ar trebui să fie firească și să fie egal cu al englezilor.

Este adevărat că regele Iacob I a știut să dovedească în mod convingător că drepturile firești nu se împacă cu o administrație proprie și independentă. Din cauza aceasta curtezanii lui îl numeau Solomon cel înțelept. Dar noi, oamenii luminați, i-am zis «Smintitul», din pricină că, după toate experiențele făcute, nu este nici o națiune care să nu caute a-și exprima voința proprie în administrarea treburilor sale, și că, orice autoritate care i-ar tăgădui acest drept, trebuie înlăturată, chiar dacă ar veni alta, mai proastă, în locul ei. Totul este ca aceasta să salveze aparențele democrației. America are un sistem de guvernământ mult mai durabil ca Anglia, deoarece pornește din recunoașterea pe larg a drepturilor naturale, și știe să-și mențină iluzia că aceste drepturi sunt ocrotite de un mecanism electoral democratic și bine aplicat. Și după analogia aceasta trebuie să ne cerem cu toții dreptul natural ce ne aparține.“

Aceste expuneri politice, cu puterea lor de a convinge, au rămas cuvinte de ordine în politica irlandezilor.

III

O publicitate mai largă a obținut însă Shaw prin *comediile* sale.

Operele dramatice ale lui Shaw în majoritatea lor sunt comedii și satire sociale. Un spirit critic ca al lui nu se putea pierde în excursiuni poetice sau sentimentale, de aceea e sobru e realist și în cercetările lui e vecinic preocupat de adevărul social și cel individual. La baza fiecărei lucrări a lui e o gândire adâncă, sau o problemă mare, deoarece, după părerea lui, orice dramă, pentru ca să deștepte în public un interes mai mare,

trebuie să cuprindă o teorie logică și să-l învețe pe privitor a gândi. Personagiile lui toate sunt originale și sunt fixate cu o rară agerime până în cele mai mici detalii. Spiritul, reflexiunile lui paradoxale și pasiunea pentru ideea urmărită îl îndepărtează uneori de la meșteșugul tehnicei dramatice, încât multe bucăți de-ale lui se joacă mai rar, - cum este de pildă *Om și supraom* în care desfășoară problema lui Don Juan în lumină modernă. Catehismul revoluționarului din această piesă este tot ce poate fi mai îndrăzneț ca sarcasm și fantazie, dar împiedică jocul de scenă.

Pentru a cunoaște mai de aproape lumea din care autorul nostru își scoate tipurile sale variate și subiectele sale ciudate uneori până la bizarerie, vom schița aici cuprinsul câtorva comedii. Firește, nu ne vom opri de pildă la multele comedioare într-un act, care sunt niște gesturi de originalitate, nici nu ne vom interesa prea mult pentru *Eroii* lui - o comedie ce se petrece într-un orașel din Bulgaria și în care se face mare haz de eroii de ciocoladă ai ofițerimei bulgare din lupta de la Slivnița, - ci ne vom mărgini la câteva din cele mai caracteristice.

Interesantă este de pildă comedia *Amantul* (*The Philanderer*), în cari ne zugrăvește figuri de extravagani și de molesți și femei isterice, cari știu să leșine, cu toții fiind... membrii ai unui club pentru cultul lui Ibsen. Eroul este un amant capricios, care știe să iubească, fără a fi în stare a se hotărî numaidecât să se însoare. În realitate, toată piesa vrea să fie o parodie la adresa celor ce propagau ideile moderne ale lui Ibsen și să ne dovedească felul cum ideea din *Nora* se reflecta în mințile mai superficiale ale englezoidelor.

Prin *Doctorii la răspântie*, comedie în 5 acte, jucată anul trecut și la Viena, Shaw a provocat un curent ostil din partea oamenilor de știință și îndeosebi a medicilor împotriva cărora pornește aici o cruciadă. În figurile precise ale mai multor doctori savanți, autorul persiflează luxul de știință și de specializare al acestor vivisectori și bacteriologi, cari în realitate dau așa de puține rezultate pozitive. Cu o satiră crudă și un dispreț pronunțat Shaw demască insuccesele antitoxinelor și antituberculinelor, de cari se face atâta paradă printre medici și expune ridicolului pe unul dintre acești medici, care, din

dragoste și gelozie față de o femeie, au lăsat să moară bărbatul acesteia, fără ca să voiască să-l vindece. În opoziție cu aceste tipuri de burtă-verde, Shaw așează un tânăr și genial pictor de paste, modern în toate concepțiile lui, deplin în cugetare, poet și artist în visările lui și cu suflet de ființă aleasă – sufletul și conștiința nu e treaba doctorilor! – pentru a dovedi superioritatea meritului complex și rafinat al modernului față de utilitarismul burghez al doctorilor. Cu firea sa complicată și de un avânt simpatic, caracterul acesta al pictorului Dubedast este unul din cele mai reliefate din câte a creat Shaw și poate că are dreptate numindu-l pe Dubedast elevul său, căci multe din teoriile autorului se regăsesc în firea acestui pictor, mai ales în felul cum moare, preamărind arta, iubirea și ultima clipă a frumosului.

Și mai multă protestare a provocat însă prin *Profesiunea doamnei Warren*, comedie în 4 acte, reprezentată abia de 2 ori la 1902 în Londra și luată de pe afiș. Directorul teatrului din New York a avut proces din pricina reprezentării. Ziarele au tipat ca din gură de șarpe că Shaw răstoarnă ordinea morală, - cu toate că această comedie este poate una din cele mai bune ale literaturii de astăzi. Pe de o parte ni se construiesc și aici tipuri excepționale din societatea engleză, pe de altă parte se dezvăluiesc moravuri cu o severitate deosebită. Această d-nă Warren, eroina piesei, a fost de toate, servitoare, amantă, vânătoare de bărbați și a ajuns în sfârșit fundatoare și proprietară de stabilimente libidinoase la Londra, Bruxelles, Berlin, Viena și Budapesta, având de tovarăși la această rentabilă meserie diferiți capitaliști din nobilimea engleză, cari împărțeau câștigul acesta infamant cu dânsa. În tinerețea sa, d-na Warren avusese o copilă, pe care o creștea însă departe de dânsa, fără să o vadă decât rar și fără să-i dea de bănuț de izvorul vinovat al veniturilor ei enorme. După ce fata își face studiile universitare și se dezvoltă, ca cea mai emancipată copilă de gentilom, se întâlnește în sfârșit cu mamă-sa, care voiește s-o mărite cu orice preț după unul din bătrânii companiști ai întreprinderii scandaloase. Dar Vivie, copila curată și cultă, află secretul profesiei mamei sale, se convinge de viața de desfrâu pe care aceasta a dus-o și respinge categoric și bani și moștenire și pe candidatul scârbos. În

sufletul acestei fete se petrece o interesantă catastrofă: gestul cu care refuză banii necinstiți și gonește pe mamă-sa din casă este de un dramatism din cale-afară de simpatic. Atât fata, cât și tipul decadentei care este d-na Warren, au trăsături de maestru în figurile lor.

Să ne oprim însă ceva mai pe larg la *Maiorul Barbara*, comedie în 3 acte, cu tendințe de ridiculare a moralei creștine mercantile. Mai întâi apar și aici aceleași tipuri unice în felul lor, de cari e plină opera lui Shaw: pe de-o parte, marele fabricant de tunuri și de arme Andrew Underhaft și pe de alta, fiica sa, Barbara, cunoscută ca Maior Barbara, în calitatea ei de conducătoare a mișcării „Salvarea“, societate pentru smulgerea spiritelor creștinești din ghearele ispitelor și ale mizeriei. E o problemă cu totul nouă ce se pune aici în discuție: ce este adică mai fericitor pe acest pământ, sărăcia în înțelesul biblic al cuvântului, adică mizeria și resemnarea creștinească, sau o existență socială mai ușoară de suportat, dobândită prin muncă sistematică și prin întrebuințarea întregii energii omenești, fără a ține totdeauna și în mod penibil seama de alegerea mijloacelor.

Acțiunea se petrece în chip cu totul pasionat. Vedem într-o parte încercarea unei societăți organizate de a aduna de pe stradă pe toți înfrânații și nevoiașii, pe toți chinuiții și alcoolicii și a-i crește într-o casă anumită de îndreptare cu ajutorul perceptelor creștine, - un fel de lazaret creștinesc pentru sărăcime. Într-altă parte, însă, se desfășoară puterea formidabilă a unei alte societăți, este fabrica de tunuri și dinamită, reprezentând ideea distrugerii și a puterii; pretutindeni orânduită în muncă și în așezăminte, iar printre muncitorii activi e o stare bună și o atmosferă de mulțumire.

Aceste două idei se ciocnesc. Lupta se dă între Andrew Unterschafft, milionarul proprietar al fabricii și între fiica sa Barbara, apărătoarea ideii de salvare a celor slabi. Și forța triumfă. Ca și la Nietzsche (Shaw afirmă că n-a cunoscut pe Nietzsche înainte de a fi terminat piesa aceasta), comedia asta este o filipică împotriva a tot ce este uzat și infirm, a tot ce este netrebnic și pierdut din rostul zilnic al omenirii și, în schimb, o glorificare a tăriei, a vigoarei și a ordinii în toate. Evangelitul

acestui fabricant de tunuri, al lui Unterschaft, se reduce doar la ideea fundamentală că răul cel mai mare și crima cea mai teribilă ar fi sărăcia și că datoria oricărui individ este să sacrifice orice altă considerație pentru ca să nu rămână sărac. „Sărac și cinstit“, sau „bietul sărac“ sunt fraze de netolerat și sunt tot atât de imorale precum ai zice „stricat, dar amabil“, „pungaș, dar bun orator...“

Dar iată însuși pasagiul de argumentare al acestei idei din sfârșitul actului al treilea:

„*Unterschaft*: Sufletul omului nu poate fi prin nimic salvat de cele șapte păcate decât prin bani.

Barbara: Cari sunt acele păcate?

Unterschaft: Hrana, îmbrăcămintea, încălzirea, venitul, dările, anemia și copiii. Nimeni nu poate să-ți ia de după gât aceste pietre de moară decât banul. Și cum o să se avânte spiritul înainte de a scăpa de robia acestor pietre? De pe sufletul tău le-am îndepărtat și le-am păzit astfel de crima sărăciei.

Cusius (ginerel său): Cum, numești sărăcia o crimă?

Unterschaft: Da, crima cea mai grozavă dintre toate. Toate celelalte sunt virtuți în comparație cu sărăcia. Orice altă neonestitate este un cavalerism față de aceasta.

Sărăcia nimicește orașe, răspândește boala, ucide sufletele atâtor inși cari trăiesc. Ceea ce numim noi crimă așa în treacăt nu e nimic pe lângă asta. Astea sunt întâmplări sau așa numite boale trecătoare de ale vieții. În Londra întreagă nu sunt 50 de criminali, dar sunt milioane de oameni săraci, de oameni murdari, de oameni rău hrăniți și rău îmbrăcați, cari ne otrăvesc trupește și sufletește șiucid fericirea societății. Aceștia toți ne silesc să ne jertfim libertățile noastre și să organizăm pedepse pe cât de grozave, pe atât de nefirești, numai de teamă ca să nu se ridice și să nu ne târască în prăpastie. Numai nebunilor le e teamă de criminali, pe când noi tremurăm cu toții de sărăcie.“

Teoriile acestea asupra forței stăpânitoare sunt, evident, rezultatele unui grad de conservatism moderat, pe cari l-am semnalat la Shaw. Acest conservatism firesc pornește în mod fatal din constatările ce le face la fiecare pas asupra superficialității și exagerărilor feluritelor curente sociale în Anglia. Între atâția

snobi și farsori ai presei, cari agită cestiuni economice și religioase, îndepărtările de la baza lor reală, o coardă mai iubitoare de adevăr e binevenită. Mai cu seamă cu exagerările religioase Shaw nu se împacă. El este convins că în condițiile de astăzi se pot scrie glume pe socoteala religiilor, deoarece de fapt nici o religie de acum nu este așezată pe un temel demn de credință. Aceasta ar fi, după dânsul, adevărul cel mai surprinzător din toată situația Universului.

În piesa de care fu vorba găsim un pasagiu caracteristic asupra religiei și anume convorbirea dintre Casius, prezumtivul logodnic al Barbarei și între Unterschaft învins.

„*Casius*: În realitate eu sunt un colecționator de religii și partea urâcioasă este că aș fi dispus să cred în toate religiile. Apropos. D-ta ai vreo credință?

Unterschaft: Da am.

Casius: Probabil una deosebită?

Unterschaft: Eu cred în două lucruri pe cari le țin trebuitoare pentru mântuirea noastră.

Casius: Catehismul și botezul.

Unterschaft: Nu, banii și praful de pușcă.

Casius: (*surprins*) De altfel aceasta este obicinuita credință a claselor diriguitoare. Nou este numai faptul că o mărturisești pe față.

Unterschaft: Da.

Casius: Iartă-mă, dar este vreun loc în religia d-tale pentru onoare, dreptate, adevăr, iubire, milă și alte aceste?

Unterschaft: Este fără îndoială. Toate aceste ți le procură farmecul unei vieți bogate, tari și sigure.

Casius: Va să zică aceasta e religia d-tale?

Unterschaft: Ea este.“

Am merge desigur prea departe dacă am analiza toate părțile originale ale acestor comedii, când scopul nostru nu este decât o schițare a lor. Rămâne însă stabilit ca mai rar o pletoară de tipuri distincte și sugestive, mai rar o îngrămădire de probleme nouă și de spirit ca în aceste opere, cari în literatura dramatică de astăzi își au un loc din cele mai alese.

O parte tot atât de atrăgătoare din fecunda producție a lui Shaw o constituie romanele lui. Probabil de altfel ca această parte să fie cea mai puțin căutată și anume din pricina tehnicii lui cam dificile. Nu că Shaw n-ar fi un povestitor cu totul vioi și aprins, căci aceasta este o calitate inerentă mai ales unui scriitor dramatic ca dânsul, dar are aparența că în lucrările sale de proză artistică părăsește adeseori firul povestirii coerente de dragul unei idei sau al unei probleme, ce-l preocupă: și nu atât de dragul unei idei fundamentale în jurul căreia s-ar grupa romanul întreg, ci pentru a putea urmări felurite cestiuni sociale sau artistice, cari vin în discuție. Așa că multe din paginile lui în proză, de altfel atât de adânci și adeseori încărcate de cea mai subtilă poezie, pierd din impresia lor unitară, câștigând însă cu atât mai mult în amănunte. Ca și din comediile sale apoi, dobândim impresia, că, pe lângă moravuri sociale, Shaw urmărește să ne dea și în romanele sale tipuri bine reliefate de oameni excepționali, cari imprimă societății engleze caracterul modern și al actualității. În genere romanul lui Shaw, în concepțiile sale și cu multele excursiuni caustice, pe cum și cu ascuțișul lui polemic, este romanul cult de astăzi, romanul atmosferei culturale înaintate, care, afară de simțiri diferențiate, ne dă și material de cugetare.

În *Dragoste de artiști*, unul din romanele lui cele mai considerabile, se mișcă tot timpul pe tărâmurile artelor, cu o deosebită iscusință în toate ramurile lor, vorbind îndemânatec de muzica din saloane, ca și de aceea din varietè-uri, de viața teatrelor de seamă, ca și despre aceea din bulevardele franceze, indicând pururea o notă simpatică pentru mișcările libere și caracterizând cu cruzime rezistența pedanților. Neapărat, pe cum este chipul și asemănarea artiștilor, astfel descrie și dragostea lor, cu clipele efemere, cu ușurința modernului liber și individualist și cu consecințele fatale, - căci Shaw nu este un dogmatic. „Eu nu știu să iubesc - zice el prin rostul unui personaj al său. Eu nu știu decât să simt, ca în roman, ca în muzică și ca în poezie; dar în viața reală nu cunosc așa ceva. Eu privesc oamenii și lucrurile prea în adâncul lor, de cât se pot

iubi și de aceea mă mulțumesc cu muzica. Firește e numai umbra la toate, dar în sfârșit e iubire și aceasta.“

Și ceea ce spune aici, cât și ceea ce continuă în romanul *Căsătorie nebună*, unde se vorbește despre aceeași viață de cântăreți și artiști și de același fel de iubire, sunt impresii dintr-o viață bogată, petrecută în mediul londonez al artiștilor de toate categoriile, cărora le-a ridicat o statuie vie în romanele sale.

Are însă Shaw un roman mult mai concentrat ca cele câteva cam difuze, de cari am amintit și anume *Socialistul amator*, sau socialistul diletant, asupra căruia ne vom opri ceva mai mult.

Eroul acestui roman este un anumit Sidnei Trefusis, tânăr gentilom englez, cult și foarte spiritual. Bunicul său a fost însă un om viclean, căruia munca de câmp nu-i plăcea, dar care jăfua pe țărani de vaci și de oi, de lână și de carne, pentru a-i goni pe urmă din bordeile lor și a-și face din satul lor o regiune de vânătoare. Iar părintele eroului își înmulți capitalul, ridicând fabrici de lânărie și chinuind sutele de mii de muncitori cu ziua, pentru a-și aduna grămada de milioane. Și Sidnei Trefusis, omul vederilor înaintate și democratice, văzându-se moștenitorul acestei colosale averi, adunată din sângele și drepturile atâtor sclavi obijduiți, se hotărî: nu să renunțe cumva la averea enormă și s-o împartă cu sclavii, cari i-au adunat-o, dar să pornească el singur o campanie în contra acestui sistem de îmbogățire, să se coboare el singur în mulțimea oropsită, predicând evangeliul socialist de astăzi.

Zis și făcut. Trefusis își jertfește iubirea și soția, lasă palatul și bogățiile, pentru a se putea consacra idealului socialist. Îmbrăcat în costum de țaran, gentilomul se amestecă printre sclavii părintelui său, agită, vorbește, scrie, plătește cheltuieli pentru ziare democratice, pentru pamflete și foi volante, produce greve, tumulturi și aventuri de dragoste. E un tip admirabil această creatură a lui Shaw. Cu o rară volubilitate în frază - aici patetic și grav când perorează în contra căsătoriei, cari n-ar fi altceva decât o „zadarnică cheltuială de energie“, colo învățat lucru mare, de câte ori e vorba de probleme economice, sau de arta pentru proletari - acest Trefusis, un tip psihologicește atât de interesant, îți face impresia alternată,

când de șarlatan vulgar, când de apostol genial. Teoriile pe cari Shaw i le sugerează, în special în materie de educație morală, cu ascuțișul lor antireacționar, precum și părerile în materie de gust artistic sunt atât de frumos conturate, încât socialistul acesta improvizat câștigă temei de crezământ și o ascendență evidentă asupra semenilor săi.

Iar rezultatul? Nici un rezultat! Bășici de săpun, zgomot și poză e totul. Paradă de vorbe mari și deșarte. Planurile lui Sidnei Trefusis se risipesc în vânt și romanul se termină ca orice poveste romantică: eroul se însoară, convertit acum la principiul că „însurătoarea este o datorie, pe cari trebuie s-o îndeplinim cu toții” – și se întoarce în palaturile sale somptuoase, uitându-și desigur de aventura „socialistă”.

Și în felul acesta abrupt și paradoxal multe povestiri de-ale lui Shaw își desfășoară comoara lor de persoane tipice, de spirit și de idei. El le scrie de-a valma, fără un plan pedant și armonios, fără stavilele unor forme fixe, obicinuie la scriitori convenționali. Intenția lui pare a fi să taie numai brazda dintâi, să indice numai locul unde noutățile și gândurile prețioase se pot găsi și să lase apoi în sarcina cetitorului de-a se lămuri din elementele pe cari și le pune la îndemână. Cu firea lui complexă, el ocupă un loc de frunte în rândul spiritelor conducătoare de astăzi.

RUSSU-ȘIRIANUL și D. MARCU

O pagină comemorativă

L-am cunoscut pe timpul mișcărilor memorandiste. Din toată lumea aceea multă, adunată la Sibiu ca la o mare sărbătoare, figura lui Russu era cea mai mobilă. El se ivea pretutindeni; glasul lui răsuna în fiecare colț de stradă sau de sală de întruniri; brațele lui se deschideau pentru toți cei ce veneau din mari depărtări să asiste la conferințe. Și privirile noastre, ale celor mai tineri, cari pe atunci urmăream de la distanță înălțătura panoramă politică, se opreau cu deosebire la Russu, pentru că vedeam în el prototipul luptătorului simpatic. Alături de figurile acele grave din comitet, alături de chipeșul Rațiu și de fiorosul domn Coroinu, Russu era un fel de prâslea al partidului, - argintul viu și pururea agitat.

Această mobilitate a lui i-a adus apoi și popularitatea timpurie. Lumea de la țară, la întrunirile populare, rămânea fascinată de cuvântul cald și comunicativ al lui Russu. Nimeni nu știa vorbi pe înțelesul mulțimei ca dânsul. Și nimeni n-a avut atâta succes în răspândirea gustului de cetit în popor ca Russu, care a creat întâiul organ țărănesc la noi, *Foiaia poporului*. Când astăzi, în frumoasele după-amiezi de vară, treci prin satele românești și vezi în poartă grupulețe de oameni, ascultând la cel ce citește cu glas tare din coloanele vreunei gazete, să știi că meritul pentru această civilizare a stratului de jos îi revine în mare parte lui Russu.

Cu însușirile aceste de bun orator și bun scriitor și cu principiul muncii neîntrerupte, el era predestinat să joace un rol de seamă în conducerea opiniei publice. A venit însă o clipă de dezgust, când intrigi și credințe greșite i-au luat din mână organul de luptă ce conducea. Centrul politic de la Sibiu s-a

spart. *Tribuna* a ajuns în seama unui condei stângaci și a unei inteligențe înguste ca Dăianu. Și în coloanele împodobite până de curând cu stilul cel sobru și cu gândurile curate ale lui Russu, apăreau acum insulte cu grămada la adresa lui...

Ce n-ar fi de zis despre această recunoștință! Ah, dar recunoștința în genere nu este în firea noastră. Dintre toți muncitorii pentru binele public, aceia cari sunt mai vitreg tratați, sunt ziaristii. Ei, cari luminează zilnic pentru alții și se consumă zilnic pentru sine, nu se împărtășesc niciodată de o răsplată morală. Cu cât ești mai tare și mai temut, cu cât cuvântul tău străbate mai ușor, cu atât mai mult crește numărul invidioșilor în jurul tău. Mai ales la noi. La noi nu există cuvenită înțelegere pentru munca intelectuală. La noi nu se respectă puterea inteligenței și meșteșugul scrisului îndeajuns. La noi sunt alte sentimente cari ne hotărăsc atitudinea față de oamenii condeiului. Și ți se poate lesne întâmpla, ca după ani de probe de talent, să vină vreun nespălat și să te întâmpine cu cele mai mari grosolănii, fără ca iubitul și răsfațatul tău cetitor să protesteze.

Așa s-a întâmplat și cu Russu în anii de criză politică. Hulit însă de *Tribuna* lui, scârbit de noua eră ce se inaugura în presă, el a părăsit Sibiiul și cu plecarea lui de-acolo – s-a închis unul din capitolele cele mai interesante ale ziaristiceii noastre. Mutându-și centrul de activitate la Arad, el se reculege mai întâi, apoi pornește cu același zel să desfășoare un nou drapel. *Tribuna poporului* este exclusiv opera lui intelectuală. Cine, ca noi, a asistat la faza primitivă a acestui organ și cunoaște peripețiile prin cari a trebuit să treacă, știe bine câtă energie și cât suflet a îngropat Russu în coloanele lui. Cine vede astăzi Aradul un centru activ în viața noastră culturală și știe că prin nimic mai sigur ca prin un ziar ajungi la acest rol cultural, își va da seama de partea de merit a lui Russu. Căci publicistul trăiește cu vremea sa și cu mediul său și fiecare gând al lui se absoarbe de acest mediu. Tot ce a scris Russu a străbătut în mulțime și și-a făcut efectul. Pe urma lui nu rămân cărți nemuritoare, ci numai acea dâră de lumină de-o zi, ce a încălzit și a dat viață în treacăt.

Un om mare Russu desigur n-a fost și nu a avut pretenția de a fi. Articolele lui zilnice, modestele lui foiletoane și cărțuliile lui statistice și istorice, nu au caracterul unor lucrări originale, căci tind toate spre răspândirea de sfaturi și deslușiri folositoare. Fără a fi mare, a fost deci un om util și fără a fi fost un erou, a fost totuși o călăuză dibace în ultimele noastre mișcări sociale.

*

Dacă Russu, istovit de muncă și de-ale vieții vicisitudini, s-a stins prea de grabă, un alt coleg al nostru, tânărul Demetriu Marcu a trecut la cele vecinice, înainte de a-și fi dat măsura puterii sale.

Rătăcitor de mic copil, Marcu și-a părăsit de mult satul său, așezat în creierii munților sibieni, și a făcut gazetărie prin orașele de provincie din România. Întors în Sibiiu, Goga a descoperit într-însul un frumușel talent de descriere și analiză și l-a angajat la *Țara noastră*. Micile lui contribuții la această gazetă, cugetările lui vagi despre viață și nenorocire, poeziile lui pline de o nebuloasă visare și de multă duioșie, ne făceau la un moment dat să credem în Marcu un talent cu viitor. A venit însă o boală nemiloasă și l-a copleșit. Din înfrigurarea și neliniștea cu care-și așternea rândurile pe hârtie, din gândurile lui tot mai întunecate și tot mai pesimiste luarăm de seamă că flacăra vieții lui se reduce. Și după o zbuciumare de un an, Marcu a încetat din viață, departe de Munții lui și de leagănul copilăriei sale, departe de ai săi – într-un sanatoriu de tuberculoși din București.

În toată figura lui, în felul de a se manifesta, în duioșia și credința lui, Marcu se asemena mult cu un alt tânăr de talent mort de timpuriu și iubit de ziaristii noștri – cu Ioan Doleanu, fost pe vremuri colaborator la *Tribuna*.

Când se va face odată istoricul presei ardelenе, li se cuvine tuturora o pagină comemorativă, căci oricât de tineri s-ar fi stins, ei lasă sufletul și energia lor în obștea pentru care au muncit.

VIATA LITERARA

[1]

*În amintirea lui Creangă • De ce este Creangă
atât de popular • Excursia scriitorilor în Bucovina •
Ce s-ar putea face la noi*

Numele lui Creangă este la ordinea zilei. Împlinindu-se douăzeci de ani de la moartea lui, publicul și presa au pornit să se miște. Un fenomen nou acesta în viața noastră publică, deoarece până de curând era un obicei cu totul străin de noi de a ne arăta sentimentul de grațitudine față de cei dispăruți. Felul cum a fost sărbătorită anul acesta memoria lui Șaguna și, în literatură, memoria lui Eminescu, iar acum în urmă a lui Creangă, ne arată că o fericită schimbare s-a făcut în această direcție. Progresând astfel și cultivând mai departe gustul pentru operele celor morți, precum și pietatea pentru numele lor, vom reuși a le răspândi în cercuri tot mai largi ideile și vom vedea, poate, și minunea de a avea în mijlocul nostru busturi și statui de ale oamenilor noștri mari, după cum se întâmplă la popoarele mai civilizate.

Aceia cari au dăruit de data asta mai mult pentru aniversarea morții lui Creangă au fost moldovenii. Niște ziare din Moldova au făcut întâiele apeluri. Prin orașele din Moldova s-au dat întâiele festivități. Iar pentru ziua de 17 ianuarie se prepară în orașul Târgu-Neamțu, unde iubitul nostru prozator a crescut, în mahalaua Humulești, și unde se află și astăzi casa în care a locuit, o serbare din cele mai frumoase. Nici nu ne miră acest zel al moldovenilor, câtă vreme Creangă este expresia tipică a firei lor. Moldovean de rasă, cu un rar dar de povestire, cu nesfârșita podoabă dialectală în grai, cu umorul și seninătatea atât de caracteristică românilor din acele regiuni, Creangă este în mare parte un scriitor regional și are dreptul la entuziasmul cu care e preamărit de compatrioții săi.

Firește, nuanțele dialectale nu l-au împiedicat pe autorul lui *Harap-Alb* să străbată în toate regiunile românești. În Ardeal nu este, poate, același cult pentru Creangă ca în Moldova, dar nu urmează că ar fi mai puțin cunoscut. Odată ce s-au tipărit în *Convorbiri literare*, amintirile și poveștile lui au fost reproduse de ziarele noastre și răspândite. Excesiva sobrietate stilistică a lui Creangă contrasta odinioară atât de plăcut cu limba cea greoaie a prozatorilor noștri, - cu excepția d-lui Slavici. Umorul lui plin de tinerețe și colosala ușurință de a țese firul povestirii au înlesnit popularizarea lui la noi. Și dacă astăzi s-ar cerceta numele autorilor cari în mod vădit au contribuit la reforma și îmbunătățirea limbei literare în Ardeal, evident Creangă ar figura printre cei dintâi. Este curios acest fapt, ca un autor de povești, cu o singură carte, să aibă o influență atât de hotărâtă asupra limbei și a gustului de cetit. Dar când ne gândim la Grimm, sau la romanul atât de popular din literatura universală *Don Chișot*, nu ne mai miră: cu cât o lucrare e mai apropiată de sufletul mulțimei și cu cât forma ei este mai adecvată cu firea acelei mulțimi, cu atât trăinicia ei este mai asigurată și efectele ei sunt mai mari.

La bucovineni Creangă nu este mai puțin iubit. În cursul zilelor trecute memoria lui a fost sărbătorită în patru orașe, cu Cernăuții în frunte. La aceste serbători au fost chemați și scriitorii bucureșteni și aceștia știu să povestească multe lucruri frumoase despre însuflețirea bucovinenilor pentru Creangă. Când unul din prietenii noștri a cetit la Câmpulung câteva pagini din faimoasele *Amintiri*, sala înțesată de vajnici țărani, cum nu găsești decât în aceste regiuni ale plăieșilor lui Ștefan cel Mare, nu mai putea de râs și de zgomot. E un progres mare acesta, un semn de viață nouă ce se pornește cu ajutorul literaturii. Și scriitorii noștri fac o operă salutară, punându-se în contact cu mulțimea și deschizându-i ochii asupra operelor de valoare.

Excursiile aceste ale scriitorilor bucureșteni în provincie, pentru a citi acolo bucăți din lucrările lor și ale altora și a propovădui prin conferințe principii sănătoase de literatură, sunt o pornire nouă în viața noastră literară. Acum vreo treizeci și cinci de ani alcătuiuse și Eminescu cu Grindea și cu mai mulți

tovarăși o asemenea societate, în scopul de a umbla prin toate provinciile române, a culege material folcloristic și a ține conferințe. Vremile vitrege n-au îngăduit realizarea acestui plan până astăzi. Acum însă rezultatele sunt bune pretutindeni și ar fi bine ca, în vederea străngerii raporturilor noastre culturale, excursiile aceste ale scriitorilor bucureșteni să se facă și în Ungaria.

De felul cât se citește și cum sunt cunoscuți scriitorii români în Ungaria nu am avea tocmai să ne plângem. La noi s-a citit totdeauna, iar acum se citesc și lucruri bune. Dar contactul de aproape cu scriitorii a lipsit totdeauna și găsesc că ar trebui căutat. Bietul Liliencron, marele poet german mort de curând, a cutrierat mai ă Europa întreagă și până și sașii noștri din Brașov l-au primit cu lauri și cu ramuri verzi. Gerhard Hauptmann a trecut și în Grecia și a ținut pe seama curioșilor atenieni o splendidă conferință asupra Olimpului. Este o curiozitate omenească și un adevăr vecinic, că dobândești o încredere mai mare în opera cuiva, când îl cunoști ca om și-l ascuți tu singur vesticându-și cuvântul.

S-ar putea deci ca în curând seria acestor serbări literare și conferințe pornite de scriitorii bucureșteni să se constituie și în Ungaria, în centrele românești, cu aceleași intențiuni curate. Și-mi place să cred că vor fi așteptați cu bucurie.

CATEDRA DE LIMBA ROMÂNĂ

Sunt vreo doisprezece ani de când catedra de limba română la Facultatea de litere din Budapesta a rămas văduvită. Cu moartea lui Alexandru Roman, a întâiului și celui din urmă profesor la acea catedră, a singurului chemat acolo pentru calitățile lui de om special în ale literaturii și ale filologiei, a încetat orice interes pentru această înaltă tribună științifică. Cei veniți în urmă, în frunte cu dl. Ciocan și în coadă cu Alexici, au fost mai mult niște crude ironii la adresa rolului și importanței acelei catedre și timpul de la moartea lui Roman încoace poate fi socotit ca o adevărată vacanță în această direcție a învățământului nostru superior.

Nu că Alexandru Roman ar fi fost un savant și ar fi reușit să scoată elevi mai de seamă prin cursurile sale. Era mai mult un om al vremii sale, un autodidact din școala lui Cipariu. Dar înzestrat cu mult bun simț, cu un frumos dar de vorbire, inima lui românească era un izvor de vecinice îndemnuri, cursurile lui te ispiteau prin evlavia față de trecutul nostru literar și istoric. Era o atmosferă prielnică și sănătoasă în jurul bătrânului academician și tinerii noștri, sub influența lui, ieșeau mai oțeliți în dragostea de neam.

A venit însă dl. Ciocan, pricopsit cu titlul de profesor universitar pentru credința cu care slujise pe șeful guvernului liberal. Dl. Ciocan venise cu stigmatul umilirei politice și a jertferei intereselor naționale din ținutul Năsăudului. Iar ca bagaj intelectual pentru această catedră n-a adus nimic cu sine. O limbă românească stălcită, o orientare nulă în materie literară, o ignoranță crasă în ale filologiei, constituiau o rușine pentru misiunea sa. Catedra de limba română ajunge sterilă pentru

români. Nici știință, nici îmbărbătări, nici caractere. Profesorul e o păpușă în mâinile guvernanților.

Și jocul continuă. Obosit de neactivitate, Ciocanul tocit se retrage la pensie. Cel ce se anunță să-i ia urma e Alexici, un fel de demon dezmațat, cu toate semnele nenorocite ale renegatului. Superficial dovedit prin o scriere prăpădită asupra istoriei noastre literare; dușman declarat al limbei și sentimentului nostru de români, prin încercarea de a deschide cursul de limba română în graiul curat unguresc, - Alexici este un arivist pe de o parte și o creație politică pe de alta, fiind din rasa celor mai perfizi transfugi și neprezentându-ne nici o garanție îmbucurătoare pentru viitor.

Dar soarta își are și ea capriciile ei. Între șireți și trădători există intrigi și trageri pe sfoară. Alexici se scufundă ca prin minune și la suprafață apare un popă în civil canonic, o față spălăcită, supusă și zâmbitoare, bună de ușier la sanctitatea sa din Roma. Falș ca un vulpoi, minte slabă de care nu se leagă nimic, prin oricâte școale ar trece, dar cu spinarea de cauciuc, - Șeghescu străbate și se pomenește deodată stăpân el singur pe catedră. Trăim pare că în vremuri din basme, când fiul porcarului Ibrahim, cu traista goală și cu mintea *idem* ajunse peste noapte împărat.

Ș-acum, vă rog, iată unde am ajuns. Catedra cea sfințită prin graiul de aur al moșneagului Sandu Roman, părintele sufletesc al atâtor generații, a fost pângărită. Ea a fost oferită ca preț și ca răsplată unui tip comun și incult pentru serviciile politice aduse unui partid unguresc, pe socoteala neamului nostru. Ș-acum va porni o epocă de abrutizare a spiritelor. În limba sa sâsăită, pelticul domn Șeghescu își va debita confuziile sale de om nepregătit; va reprezenta el, cel adânc compromis în ochii noștri, sentimentul național și cultura românească în universitatea de căpetenie a țării. Ce oameni învățați, ce caractere pe urmele lui?

Biată tinerime! Tu care alergi de la mari depărtări ca să sorbi din lumina oamenilor de știință; voi sătmăreni și bihoreni, cu dialectul vostru stricat, cu lipsa totală de școală literară, cari veniți să ascultați accente dragi de pe catedra de limbă română; noi candidați de doctori și de profesori, cari căutați cu râvnă

diplome și aveți trebuință de iscălitura profesorului român, - iată cine vă așteaptă!

Năcăjită situație.

În tot cursul învățământului limbei române la noi întâmpinăm aceste dificultăți. Strânși în obezile unor regulamente excepționale, studiul limbei române la noi este dintre cele mai neglijate. Reduși la biata cărticică a lui Lăzărici, sau la alte manuale controlate sub raportul moderațiunii ideilor, am ajuns ca nici la facultate tinerii noștri, obligați a face examene, să nu mai audă o vorbă românească mai adâncă și mai simțită.

Iată o anomalie care nu mai poate fi trecută cu vederea și intră de-a dreptul în rândul gravaminelor noastre politice mai acute. Oameni cumiți au spus-o mai adeseori că în politica noastră noi nu avem încă un program cultural bine precizat și că nu s-au stabilit încă ideile în jurul cărora trebuie să se militeze cu statornicie pe acest teren. Programele noastre politice, hotărârile conferințelor, presa și parlamentarii noștri nu insistă cu destulă stăruință asupra pretențiilor, ce suntem în drept a le manifesta față de progresele noastre în școală. Naționalitate compactă, mai multe milioane de români contribuabili nu au puțină de a-și introduce reforme în școale, de a-și ridica nivelul seminariilor sau de a-și crea o școală superioară! Și cum sunt aduși în fața rușinei de a-și vedea prefăcută în zdreanță și unica lor catedră de limba română? E timpul să ne gândim la toate. Șeghescu nu este un caz izolat, el este un simbol. Și dacă nu se vor lua măsuri categorice împotriva acestor păcate politice, sământa intrusului de la catedra din Budapesta se va răspândi ca pirul pe pământul nostru, cotropindu-l.

VIAȚA LITERARĂ

[II]

*Scriitor și artist • Tendințele de azi • Proza artistică
și proza cu tendinți • Poeți adevărați și virtuoși
ai formei • Cerna*

Ideea că artistul ar fi visătorul, care, plutind vecinic pe aripele fantaziei, ar avea numai să străbată atmosferele tainice din înălțime, iar pe pământ să se lege în tot ce este frumos și armonios, nu mai are astăzi mulți adepți. Artiști în acest înțeles al cuvântului nu mai sunt decât cel mult niște afectați și suflete goale, cari în numele principiului de „artă pentru artă“ își eterizează versul și gândirea, trăind, ca supt puterea unei hipnoze, într-o continuă stare delirantă, fără o privire largă și înțelegătoare pentru viață și omenire.

În schimb, numărul acelor artiști cari nu mai poartă pe umeri mantaua de cavalier romantic, ci se coboară în lumea reală, căutând acolo armoniile și disonanțele vieții, crește mereu. Artistul renunță singur la divinitatea olimpică presupusă, se amestecă cu mulțimea, îi ia toate însușirile, îi cunoaște patimile și trebuințele și se face interpretul ei, - căci cine dintre artiști ar mai putea astăzi să prefere un *odi profanum vulgus*?

Apropierea aceasta a artistului de sufletul mulțimei este o cucerire a vremii, e un bine pentru rolul public al artei - vorbesc în special de literatură - și este un câștig pentru arta însăși, căci orizonturile ei s-au lărgit și problemele ei s-au înmulțit.

Iată cum se explică deci că artistul, de pildă poetul, își părăsește adeseori Pegasul și intră în rândurile luptătorilor, făcându-se un simplu scriitor realist, care îmbrățișează tot ce este actual. În viața noastră politică și socială, în chestiuni de ordin public, artistul cere acum și el cuvântul și știe să se pronunțe cu cel mai înalt meșteșug și cu cea mai mare putere de convingere, deoarece mai are pe partea sa și farmecul formei, care adeseori lipsește unui publicist de rând. Cine citește la noi

articolele politice ale lui Goga, recente articole politice ale lui A. Mirea din *Cumpăna* sau finele analize a stărilor sociale din nordul Moldovei, cum se oglindesc în seria de schițe ale lui Sadoveanu, se va convinge de influența pe care artiștii pot s-o aibă ca scriitori de propagandă. Cine știe că în parlamentul din București sunt nuvelisti ca Delavrancea și Brătescu-Voinești și un poet simpatizat ca Stavri, pot să-și închipuie că această influență poate să crească. Iar de Coșbuc, cu sacrificiile enorme ce le-aduce culturai generale, prin bagatelizarea forțelor sale în muncă, mărunță dar utilă, nu mai amintesc, căci cine n-o știe.

Tendințele tuturor acestora se pot reduce la o singură formulă: răspândirea culturii, prin razele de lumină și adevăr, proiectate asupra mulțimei. La această operă iau parte și alții, îndeosebi prozatorii noștri. Proza noastră de astăzi e plină de tendințe sociale. Nu vorbim numai de diletanți, căci aceștia merg totdeauna peste țintă și sunt din cale-afară transparenți. Dar până și cei mai buni ai noștri se inspiră din stările de actualitate, prind în cadrul unei povestiri momente din frământările zilnice.

Agârbiceanu al nostru de pildă pune adeseori degetul în rănile societății de la noi și are un dar special de a le dezvăli. O degenerare a acestui curent firește că n-ar fi de dorit, căci prea multă transparență a tendințelor ar merge în dauna cerințelor de artă. De aceea trebuie să ne bucurăm că printre prozatori avem scriitori ca Gârleanu, care rămâne în lucrările sale interesat mai mult pentru partea artistică. E bine ca variația să nu lipsească, deoarece și gusturile publicului sunt destul de deosebite. Gârleanu, după cum a dovedit-o și cu ocazia recente apariții a volumului *Nucul lui Odobac*, este acela care printre nuvelistii noștri reprezintă proza modernă, căci, fără a urmări probleme, el este mai subiectiv ca orice impresionist de astăzi. Și e frumos și acest gen de proză, mai ales pentru cei cu exigențe mai rafinate. Noi am preferi ca în mijlocul literaturii noastre, pusă în serviciul culturai naționale, să se continue și cultivarea acestui gen, atât în poezie, cât și în proză și cu atât mai mult că anumite talente, mai gingașe și mai feminine, nici nu sunt potrivite pentru cântecul înalt al vieții și pentru partea reală a ei...

Și pentru că suntem la considerațiile generale asupra scriitorilor, fie-mi permis a atrage aici atenția asupra unui fenomen destul de seducător în aprecierea producției literare de astăzi.

Pe mulți îi va fi surprins faptul că astăzi se scriu la noi atâtea versuri corecte. Apar poeți cu totul necunoscuți, nume cu totul obscure, și totuși, cetindu-le producțiile, ți s-ar părea că stai în fața unor talente încercate. Mai ales când se întâmplă să cetești traduceri, observi cu surprindere limba cea bogată și versurile de o neobicinuită limpezime.

Aceasta nu înseamnă altceva decât marele progres ce s-a făcut la noi pe terenul limbei literare și ușurința cu care se scrie astăzi în comparație cu trecutul. Limba, rimele, imagini complete se iau de-a gata și talente inferioare reușesc să înjghebeze forme de o perfecțiune, cum Eminescu cu trudă și inspirație, abia izbutea să le făurească. Este un mare avantaj acesta, căci înlesnește foarte mult creația poetică. Dar este și un mare pericol, căci numărul stihurilor vulgare crește neconținut și cetitorul laic nu are totdeauna puterea de a deosebi pe poetul cu miez de versificator sarbăd. Rima și muzicalitatea în formă pot fi duse până la un fel de virtuozitate și înmulțirea poezilor virtuozii, atât de mult la ordinea zilei astăzi, nu este un câștig mare pentru literatură.

Pentru mine, în mare parte, și tânărul poet P. Cerna, al cărui volum a apărut de curând, este un virtuoz al formei. E lung și declamatoric, e căutat și afectat și place la bătrâni cari[-l] admiră. Dezvoltat în școala romantică reflexivă, cu odele lui Klopstock, cu meditațiile lui Lamartine, cu poeziile lui Vigny, ale lui Byron și Shelley, el a învățat multe de la aceștia, dar mai ales felul emfatic de a-și analiza sentimentul iubirii. De aceea rămâne străin sufletului, dar plăcut urechii, căci prin virtuozitatea versului el pare a spune mai mult decât exprimă în realitate. Oricum însă, chiar printre virtuozii formei, Cerna ocupă un loc special și merită atenția cetitorilor, deși nu în măsura trâmbițată.

VIAȚA LITERARĂ

[III]

*Cărți cari nu trebuie să se citească • Humor și pornografie •
Un soi de reviste glumețe • Ale noastre*

Depinde cui te adresezi. În genere, firește, e mai bine, când scrii la o gazetă în care mulți dintre cititori se recrutează din pătura cea mare a burgheziei, să nu te ocupi decât de cărțile cele bune și vrednice să fie răspândite. Dar sunt și alții, cari așteaptă să-i informezi despre cărți cari trebuie neglijate sau boicotate chiar. Căci de ce i-am lăsa să se păcălească cumpărând cărți fără valoare și scrise de spirite destrăbălate; de ce-am îngădui, cu știință, să li se strice gustul prin tot ce este fad și neartistic? Când se produce mult, ca astăzi, primejdia stricării gustului e destul de mare, - încât distrugerea unei opere rele și izgonirea ei în rafturile anticarilor ajunge o faptă din domeniul eticei sociale.

Lasă că îndeobște este mai bine să citești puțin și bun, dar nu mult și fără vlagă. Scriitorii mediocri și umpluturile n-ar trebui să se răspândească atât de mult, căci nu sunt decât un balast pentru spiritul cititorilor. Și la noi în Ardeal se face în privința aceasta o prea neînsemnată selecțiune. Cu tot avântul prozei tinere, e rău, de pildă, că Rădulescu Niger tot mai străbate pe la noi. Și printre cei ce tot se mai cumpără este și faimosul Th. D. Speranță, cu multele sale anecdote, care cu spiritul său banal strică de o vreme încoace mai cu seamă pe băieții de școală.

Iată apărută o nouă colecție de *Anecdote* de acest domn. Într-o versificare cu totul primitivă, mai mult proză decât vers, dl. Speranță se întoarce și aici la țigani săi, la popii săi bețivani și la glumele grosolane. Ceea ce nu se potrivește decât la chef, ceea ce nu se potrivește decât pentru convorbirile de distracție brutală în păturile de rând, se preface sub condeiul d-lui

Speranță în anecdote. Glume proaste și pornografii transparente le pune în obezile rimelor silite și le aruncă în piața literară, ajungând astfel, prin lipsa de bun simț și mai ales prin lipsa totală de talent literar, printre corupătorii gustului de citit.

Că există o pornire pentru îmbrățișarea pripită a autorilor de astfel de literatură, este prea firesc. Poporul nostru are multă seninătate în firea lui, iubește umorul și satira și este chiar de mirat cum, cu aceste însușiri, literatura noastră umoristică nu a avut cultivatori mai de seamă. Dar poporul nostru iubește și o potrivită trecere peste țintă în umorul său. Aluziile lubrice și exagerarea fantastică a grotescului, precum și micile pornografii nu lipsesc din convorbirile zilnice și...ce e mai mult, nici din poeziile populare. Aceste semne de umor exagerat atrag multă lume, prin ciudățeniile lor.

După cum se știe, Hasdeu era un mare amator de pornografii din popor, iar Creangă a lăsat în manuscris o serie întreagă de glume cu două înțelesuri, cari însă pentru caracterul lor clandestin trebuie să rămână necunoscute marelui public și ca documente cel mult pentru cei ce vor să cunoască anumite note în psihologia poporului. Însuși Eminescu avea oarecare atenție pentru umorul brutal din popor: printre manuscrisele lui se găsesc câteva mostre și se mai găsește și o poezie originală, *Gazel*, în care pe rimele *milă, silă, copilă, impilă*, țese o delicioasă situație indecentă.

A prinde umorul pur și fără tendințe în opere de artă este o rară calitate, căci ne trebuie în acest scop spirite cu totul subtile. Cei mai mulți scriitori ai noștri cari îmbrățișează acest gen, sunt mai mult satirici, critici sociali, produc hazul mai mult prin caricatură decât prin situații comice firești. De asemenea și pornografia încetează a fi jignitoare, când încape pe mâna unui mare artist. O femeie goală, făcută de mâna binecuvântată a unui sculptor genial, va fi o binefacere pentru simțurile ordonate, pe când sculptată de un cârpaci, te va scârbi. Și vecinic jignitori sunt și pornografiile noastre de la revistele umoristice.

Cei ce fac revistele umoristice cu oarecare spirit de decență și cu discreția cuvenită, sunt puțini. Cei mai mulți, lipsiți de talent, caută să-și asigure de obicei cititorii prin

mijloace vulgare, prin trivalități transcrise pe înțelesul oricui și prin ilustrații abjecte ca idee, cât și ca execuție. În anul trecut am avut în Capitală o puzderie de reviste de acestea pornografice, aproape toate efemere, dar de-o rară dezinvoltură. Ele se numesc *Fitul, Muștarul, Fiorul, Cârligul, Fetița, Lily, Gustul, Țânțarul, Nodul și Scoica*. De nu mă înșel, sunt chiar mai multe și se citesc cu deosebire de tineret, pe care procurorul degeaba caută să-l rețină de la o astfel de lectură.

Cine sunt redactorii acestor fel de reviste infamante? Nici un scriitor cunoscut. Cei ce iscălesc poartă nume ca acestea: *N. Igrasie, Mitică Ghinion, Alecu Cocoșelu, Costache Boroboacă, Năică Grandomanu, Năstase Cartaboș și Sulea Spătaru!* Când se asociază doi inși pentru aceeași bucată, făcută la un loc, ei pun dedesubt că „este scrisă în concubinaj de idei“ ... Și ce tipăresc ei? Întâi de toate lucruri galante, aventuri de dragoste, scene cinice de stradă și de noapte și în toate au tonul pe șleau, numind rușinile pe numele lor. Revista „Gurița“ are chiar o rubrică permanentă în versuri intitulată: „Recenzia aventurilor amoroase din toată țara“, cu amănunte despre scenele de scandal conjugal din orașele de provincie. Altă revistă are ca motto de-a dreptul cuvintele: „De-aș mai trage câte-am tras, eu de fustă nu mă las...“

Ceea ce cultivă mai cu predilecție acest cor de pornografologi, sau mai bine acest cor de broaște râioase, sunt poeziile cu cheie sau bătăniile rimate, de obicei într-un stil epigramatic. Sunt înjosiri și insulte mai ales la adresa femeii și eternele glume de trotuar ale secăturilor. Unul de pildă își înjură astfel iubita necredincioasă, după tipicul celui din urmă slugoi:

Te-am iubit ca un zănatic,
Tu cerut-ai să-ți dau lei,
Pe când eu îți făceam ode.
...Dumnezeii tăi!

I-am izbit pe toți cei care
Vreau să-și bage nasul,
Unde nu le fierbe oala.
...Crucea părăstasul!

Ș-astăzi pleci, mă lași, infamo,
Du-te, fă, dar știi,
Că pe urmă-ți nu voi plânge,
...Paradisul mății!

Nici nu mă voi sinucide
Să mă rădă satu;
Du-te, lasă-mă, adio
...Nafura la tat-tu!

Cititorii să mă ierte că le citez aberații de-aceste, dar e bine să știe și ei la ce nivel stă o parte a literaturii noastre umoristice. Femeia ușoară își are totdeauna rolul ei în acest gen frivol, căci:

Eu sunt înaltă,
Sânul îmi saltă,
E o plăcere să mă privești;
De ești în stare,
Nu-i treabă mare,
Într-o secundă mă cucerești.

E de prisos să spun că cu asemenea chestiuni de senzație, cu lucruri cari nu se pot reproduce aici, fițuicile acestea își află căutare. Iată cum se laudă chiar ele cu succesul lor enorm:

Din întreaga noastră țară,
Severin la Dorohoi,
Ne sosește (sic!) telegrame:
„Rog, trimiteți-ne foi!“

Asta este o dovadă
Că ne dăm tot interesul
Mulțumind pe fiecare
Și ne-asigurăm succesul

Numai unele mai blege și mai sleite de n-o duc bine. Unul dintre directorii pornografi mărturisește, închizându-și revista cu mult cinism.

Ochiul și cu panama
Mi-au feștelit, neică, iacaua...

Ăsta n-are haz, dar e stupid și trebuie să râzi. Ne vină în minte, cu ocazia asta, ce lipsite de haz mai sunt și revistele umoristice de la noi din Ungaria. Ce lipsită de noimă e *Baba satului* din Timișoara, cu traducerea glumelor ungurești. Naive erau drăciile amicului meu Ștefu în *Cucul* lui cu multele strigături politice și electorale:

Frați români, acu-i acu,
Să vedem cui va cânta cucu!?

Ei bine, la noi sunt oamenii mai greoi, umorul este o chestiune de finețe spirituală, la noi nu poate exista un teren prielnic pentru pornografie, societatea noastră fiind în mare mai pudică – mai cu „pudicțiune“, cum este fratele Vasile Popovici de la Oradea – și de aceea n-am dori ca reviste și cărți de aceste, fără valoare artistică și periculoase pentru gustul literar, să afle intrare.

TRECUT ȘI ACTUALITATE

E frumos trecutul și lumina lui romantică ne face totdeauna să-l admirăm. Avem față de el pietatea, proprie până și sufletelor primitive. Îl cântăm în poezie și-l cercetăm în lucrările noastre istorice. Și sunt anumite epoce de decadență în viața noastră socială, când vremurile mai bune ne vin în minte ca un vis de fericire, când personalitățile puternice ale eroilor răpuși ne apar de o măreție fantastică și vin să ne dea tărie de rezistență în mijlocul stărilor vitrege. Un Mihai, un Ștefan cel Mare, Horia, Iancu și Șaguna și alte figuri de bronz, cari trăiesc printre veacuri, își întind spre noi mâna lor ocrotitoare, de câte ori ajungem la margini de prăpastie. Puterea aceasta morală a trecutului asupra noastră, îndeosebi asupra acțiunilor noastre naționale nu se poate tăgădui.

Adevărat că exagerată nu este și nu trebuie să fie influența trecutului, căci sunt slabi și osândiți să piară toți aceia, cari nu au alt sprijin în luptele lor decât gloria din trecut. Existența unui popor nu se întemeiază pe glorie apuse, nici pe așa numite drepturi istorice, obținute de strămoși. Visarea trecutului și așteptarea revenirii unei stări create de alții, aduc moleșală și o falsă mândrie în rândurile luptătorilor, sfărâmând cu desăvârșire simțul pentru realitate.

Întâia condiție însă pentru îndreptățirea noastră la viață este desigur înțelesul pentru actualitate. A cântări valoarea noastră actuală față de celelalte popoare; a judeca normal rostul nostru în stat; a găsi mijloace sigure din propriile noastre puteri pentru îndeplinirea rolului ce ne revine în această țară, grație numărului populațiunii noastre, - iată probleme cari nu se pot rezolva cu simple revendicări istorice, ci numai printr-o politică

din cele mai reale. În învălmășala de azi, cu ferocitatea dușmăniilor, nu te poți afirma decât cu ochii deschiși pentru toate și cu pândirea pricepută a tuturor mișcărilor adversarului, fără să te lași surprins și fără să renunți la nimic din ce este al tău. În război ca în război. Când gloanțele șuieră în jurul tău, când spionii îți cunosc poziția ta și toți din toate părțile îți dau asalt, tu strânge-ți rândurile, chibzuiește un nou plan de apărare și cu Domnul înainte, căci nu e vremea de post și rugăciune, nici de invocare a umbrelor din trecut, ci de acțiune în timp.

S-ar părea că, într-adevăr, această conștiință a actualității, a clipei care trebuie prinsă și exploatată, nu ne lipsește tocmai pe toată linia. Pe ici-colo câte un zgomot la timp, câte un protest sau conferință, câte-o cuvântare caldă în parlament. Dar atâta tot. În general s-ar părea că slăbim în intransigență. An de an cercul postulatelor noastre se strânge, principiile noastre de luptă se decolorează și nu se mai apasă cu destulă limpezime asupra celor ce voim. Dacă nu mă înșel, s-ar putea chiar vorbi de un fenomen psihologic, adică de o slăbire treptată a voinței în viața noastră politică.

Să mă explic mai de aproape.

Dacă noi nu am admira numai trecutul în mod abstract, ci ne-am interesa și în mod practic de isprăvile lui, am vedea ușor cum antecesorii noștri, cu toată starea culturală primitivă de pe atunci, aveau concepții mult mai pozitive și pretențiuni mult mai înaintate în anumite direcții naționale. Și am mai vedea cu surprindere cum acele pretențiuni, în loc de a se mări în raport cu dezvoltarea noastră culturală, au scăzut din deceniu în deceniu, până a ajunge în halul de orice acțiune programatică de astăzi.

Cetiți bunăoară numai petiția Adunării Naționale de la Blaj din 17 mai 1848, și veți vedea cu mirare programul acela plin de prevederi, din care însă, vai, au fost abandonate de generația viitoare punctele cele mai de seamă. Pe atunci de pildă, cu toată nepregătirea mulțimei, nu li s-a părut românilor exagerat de a cere de la împăratul dreptul la o *gardă națională românească*, iar astăzi, când ungurii își cer cu atâta zgomot garda lor ungrească, noi nu mai avem în programul partidului nostru prevederi naționaliste privitoare la armată. Și în același

program din 1848 găsim un punct despre necesitatea înființării unei *universități* pentru românii din Ungaria:

„Cerem înființarea unei Universități naționale românești și dotarea acesteia din tezaurul statului în proporție cu populația contribuabilă, - apoi libertate deplină a învățământului...”

Dar de atunci această legitimă revendicare culturală dispăre din programe și nu va fi primită probabil nici după strașnica palmă ce ne-o dă cazul d-lui Șeghescu. Noi nu avem curajul să reclamăm pentru noi nici ceea ce au obținut mănunchiul de italieni din Austria. Ceea ce cereau la 1848 un Șaguna, un Leményi, Bărnuțiu și Laurian, ni se pare astăzi o îndrăzneală prea mare...

Este o slăbire aceasta, care cu tot spiritul nostru de actualitate și cu tot simțul nostru practic, mai ales în mult folositoarele chestiuni economice, ne pune în inferioritate față de cei din trecut. La vremuri mari însă - pretenții mari! Noi am trecut de curând numai prin frământări mărunte. Dar se apropie acum dezlegări de probleme generale și fiecare naționalitate și fiecare partid sunt la postul lor. Nu înțelegem de ce am fi astăzi mai cu tact și mai moderați în revendicări, după decenii de evoluție culturală și de disciplinare a conștiinței politice. Pentru evenimentele viitoare o augmentare a programului nostru național în deziderate mai precise și mai intransigente, precum și mai conforme cu spiritul actualității, se impune cu siguranță.

VIAȚA LITERARĂ

[IV]

*Scriitorii și problemele sociale • O manifestare cu izbândă
a scriitorilor • Un critic grosolan și zăpăcit •
Casa scriitorilor • Carte nouă*

Efectele minunate ale apropierei săvârșite între scriitori, în vederea unei cooperări comune, pornesc a se simți. Cu toate că aproape toți scriitorii mai în vârstă, sceptici cum sunt, s-au ținut cu o îndârjire vrednică de o cauză mai bună, la o parte și n-au voit să intre în societatea întemeiată astă toamnă, rândurile tinerilor s-au strâns binișor, numele societății a devenit simpatic și orice pas al ei este întâmpinat de public cu multă atenție. În consecință societatea s-a așternut pe lucru, urmărind problemele cari o ating și intervenind cu autoritatea sa acolo unde se cuvine.

Sunt moravuri triste uneori și în literatură pe cari scriitorul izolat, chiar când este o personalitate puternică, nu le poate îndrepta. Sunt probleme culturale, pe cari un singur individ le poate cu greu limpezi sau populariza. Intervenind însă o societate, cu autoritatea ei colectivă, sorții de izbândă sunt totdeauna mai asigurați.

Problemele sociale ce se ivesc neconținut în viața publică sunt așa de varii și nimeni nu este mai chemat de a le urmări, a le înțelege și a lua o atitudine față de ele ca scriitorii. Din acest punct de vedere credem că a fost o faptă bună manifestarea recentă a societății în cunoscuta afacere cu *Noua Revistă Română*.

În numita revistă un scriitor evreu s-a legat de întreaga producție literară a generației de astăzi, căutând s-o bagatelizeze în mod cinic. Rândurile acele revoltătoare au ridicat un val de indignare. Scriitorii s-au întrunit la societate, au dat convenita lecție îndrăznețului evreu și ocrotitorului său și au ridicat cazul acesta la importanța unui principiu. Poate fi în drept un străin să

insulte silințele unei generații de talent? Poți să tolerezi ca indivizi fără chemare și cu totul străini de sufletul nostru, de idealurile noastre, să se amestece în felul nostru de a ne face literatura și de a ne plăzui viitorul nostru cultural? La toate aceste scriitorii cei tineri și-au dat un răspuns categoric și și-au stabilit o platformă definitivă pentru viitor: cultura românească s-o facă românii și orice amestec străin să fie respins cu energie.

Că societatea scriitorilor a ajuns la acest rezultat, îi face desigur onoare. Pericolul intelectualismului evreiesc e destul de mare și-l cunoaștem bine mai ales noi, aceștia din Ungaria, cari vedem zilnic influența corosivă a publiciștilor evrei asupra rasei maghiare. Oricâte motive umanitare s-ar invoca, oricâtă sofisterie ar face oameni de talia d-lui Motru, cari propagă asimilarea și toleranța, curentul acesta pentru păstrarea intactă a caracterului românesc în frământările noastre culturale se va menține cu demnitate.

Și e curios că oricât de convingător ar fi pentru oricine acest principiu și ori cât de mare ar fi pentru o societate literară ca să-l adopte, se găsesc¹ indivizi cari încearcă să se pună de-a curmezișul. Vine, mă rog, un cap grosolan ca al lui Mihalache Dragomirescu și caută să se facă buturugă în calea societății. Sunt câteva luni de când bârfelile lui nu mai încetează și toate scrise în stilul cel mai bătăran de pe lume și cu bănuielile cele mai urâte. Firește că efectul e nul, deoarece acest domn nu are nici o trecere în ochii oamenilor serioși. Este însă totuși extraordinar să se găsească un individ – care întâmplător se învârte și el printre scriitorii și pe care capricioasa soartă l-a așezat chiar într-un scaun universitar – ca să urle mereu înspre casa scriitorilor...

Dar până ce urlă el, caravana trece. Societatea își vede așa de bine de trebile ei, încât a reușit să se instaleze în casele ei. Zilele aceste a fost mare sărbătoare în lumea scriitorilor. S-a inaugurat localul în mod solemn, în prezența unui număr de 30-40 de publiciști. Când președintele, dl. Sadoveanu, spunea că de când există literatură românească acesta este întâiul caz că scriitorii se adună în casa lor și în numele unor idealuri comune,

s-a creat în sală o adevărată atmosferă de satisfacție. Este aceasta în adevăr un mare succes, rămâne numai ca în această casă să se mențină totdeauna acest spirit de frăție și de înțelegere cu care s-a inaugurat.

*

Am vorbit aiurea pe larg despre o carte apărută de curând la București, dar nu mă pot reține să nu atrag și aici, mai pe scurt, atenția asupra ei. E vorba de volumul de versuri, tipărit cu un rar gust estetic, *Luminișuri*, de Artur Stavri.

La noi dl. Stavri nu este cunoscut aproape de loc. Pe vremuri, când controlul critic era mai redus ca astăzi, erau mulți scriitorii trecuți cu vederea și nu străbăteau granițele. Dl. Stavri de felul lui a fost un poet retras mai mult la țară, în fundul Moldovei. Fire blajină și modestă, n-a fost niciodată printre cei îmbulzitori și versurile lui erau gustate mai mult în cercurile intelectuale. O singură dată a căutat să iasă mai la iveală, când, cu dl. Hodoș, a scos revista atât de interesantă *Pagini literare*, dar această publicațiune a încetat destul de repede și poetul a scris de atunci încoace destul de rar, așa că nu e mirare dacă se vorbește așa de puțin despre dânsul.

Dl. Stavri publică versuri cam de la 1888 încoace. Întâiul volum i-a ieșit la 1894 sub titlul *Poezii*. A mai tipărit volumele *De de mult* (1897), *Pe același drum* și *Câteva clipe*. Din toate aceste a făcut acum o selecție și a mai adăugat o serie de inedite, scoțând volumul *Luminișuri*.

Sunt multe și netăgăduite frumusețile lirice în acest volum. Iubitorii de idile, de dragoste bucolică, de pasteluri reușite și mai cu seamă de forme frumoase și eleganță stilistică au ce găsi în *Luminișurile* d-lui Stavri.

¹ În textul din ziar: „se gândesc“, evident o eroare de tipar (n.cd.).

VIAȚA LITERARĂ

[V]

*Un nou jubileu Maiorescu • Spiritul sectar al serbării •
Ardelenii își fac datoria • Încercările literare ale
unui financiar distins • În căutarea marilor talente*

N-au trecut decât vreo câteva luni de când presa și instituțiunile culturale au adus d-lui *Maiorescu* oamgiile lor, cu ocazia retragerii d-sale din învățământ. Manifestarea trecută a fost spontană și a avut un caracter general, căci nu s-a găsit nimeni să tăgăduiască meritele distinsului profesor de logică și istoria filosofiei. Ce se întâmplă însă? Împlinind, la 15 februarie, vârsta de 70 de ani, intimii din jurul d-lui *Maiorescu* îi pregătesc o nouă serbare, aceasta însă mai mult în vederea activității literare a septuagenarului. Mănunchiul rămas la venerabilele *Convorbiri literare*, câțiva oameni politici și un număr de epigoni mărunței, au compus o scriere omagială și i-au oferit-o măiestrului prin graiul d-lui *Delavrancea*. Aceiași au oferit apoi banchetul obligator și l-au preamărit în cuvântări. Încolo nici o mișcare deosebită. Presa literară și cea politică chiar a rămas în rezervă, ca în fața unei agape în familie.

Cu sinceritatea care ne caracterizează, vom mărturisi că acest fel de sărbătorire unilaterală este o curiozitate. După cum orice om cuminte știe, dl. *Maiorescu* astăzi, când silințele lui sunt înscrise în istoria literară, nu mai este o căpetenie de școală sau de sectă literară, ci aparține literaturii întregi. O sărbătorire a meritelor sale nu mai poate fi deci o prerogativă a celor ocrotiți de d-sa, ci trebuie să fie o sărbătoare literară generală. Cinstind pe purtătorul de cuvânt dintre anii 1865 și 1880, ne cinstim pe noi înșine și reputația noastră de oameni înțeleghători și recunoscători.

Dar ce să vezi? Deschidem numărul omagial al *Convorbirilor* și căutăm zadarnic printre colaboratori majoritatea scriitorilor de astăzi. Căutăm în lista celor ce s-au grăbit să ia parte la

serbare și nu găsim dintre scriitori decât pe *Delavrancea*, *Zamfirescu*, *Ciuchi* și *Herz* și alți câțiva. Lipsesc din rândurile jubilanților scriitori ca d-nii *Caragiale*, *Coșbuc*, *Vlahuță*, *Brătescu*, *Gorun*; lipsește toată ceata talentaților poeți și prozatori tineri, în frunte cu *Sadoveanu*, *Goga*, *Anghel* și *Iosif*, lipsesc reprezentanții revistelor de la *București*, *Sibiu* și *Iasi*. Ba nu zău: nu vă spune nimic caracteristic această lipsă? Atât de izolat trebuie să fie astăzi merituosul septuagenar și *Nestor* al criticii române încât în clipa culegerii fructului muncii sale să se afle numai cu puținii credincioși ai săi și marele număr de literați să stea cu totul la o parte?

Ei, Doamne! Exclusivismul acesta a fost mult cultivat în *Junimea* de odinioară. Cum însă acuma s-a prescris și nu mai are rost, el se răzbună într-o clipă psihologică!

Nu se poate vorbi de aceeași abținere și din partea noastră, a ardelenilor. Cu toate că presa noastră a fost întâiași dată materialul brut, în care fina ironie a meșterului curățitor de forme și cuvinte a găsit atâtea exemple de exploatat, la noi s-a dat evenimentului cuvenita atenție. În bine simțitul articol al d-lui *Andrei Bârsan* din *Gazeta Transilvaniei* s-a fixat istoricește rolul d-lui *Maiorescu* în cultura noastră, a românilor de aici. Amintirile d-lui *Panțu* sunt și ele contribuții interesante. Pentru cei ce se interesează de mersul literaturii noastre din trecut și de astăzi asemenea constatări și informațiuni sunt binevenite.

*

Ziarele noastre au anunțat și ele moartea vrednicului financiar și om politic al României, *Eugeniu Carada*, mort la o vârstă înaintată, după împlinirea multor fapte bune. Opera lui politică se reduce la înaltele succese pe terenul financiar și economic, totuși este interesant a ști că în vremurile de tinerețe, *Carada* lua parte activă la mișcarea intelectuală a țării, scria drame originale și traducea piese din franțuzește, cari se jucau pe vremuri cu mare succes.

Ca ziarist la *Românul*, ca tovarăș mai tânăr al lui *Rosetti*, nici nu se putea ca să nu fie elevul demn al acestei școale, în cari se făceau de toate, și drame și versuri și politică. Printre

piesele lui cari astăzi firește stau îngropate ca toată munca diletanților și a amatorilor, s-a menținut mai mult *Fata de la Cozia*, care se juca împreună cu niște melodii, scrise de compozitorul Flechtenmacher. Dintre poezii s-au reprodus acum mai multe exemple. Eu voi atrage atențiunea în special asupra unui cântec, care se cântă și astăzi foarte mult în Ardeal și pe care-l voi scrie exact cum l-am găsit într-o ediție de la 1857:

Frunzuliță, frunzuliță
Verde de stejar!
Ia, vezi dragă mândruliță
Ce mai armăsar.
Armăsar, român, de munte,
Ager, sprintenel,
Negru și cu stemă-n frunte
Dai în foc cu el.
Copiliță bălăioară
Fii cu Dumnezeu,
Eu merg dragă fetișoară
Să-mi fac rândul meu!
La oaste țara mă cheamă
Aidem frați români,
Să ne batem fără teamă
Cu orice străini.
Ia-ți viteaza săbioară
Oștean, dragul meu!
Și dă-ți pentru soțioară
Tot sângele tău,
Pentru dulcea-ți țărișoară
Și steagul tău străbun
Mergi cu dragă inimioară
Mă frate român.

Iată cum prin opera aceasta a tinereții, care a pătruns în sânul româniei de pretutindeni, Carada se afirmă de un om de inimă, care a și fost și mai târziu, când avântul și bunătatea a știut să le exprime pe alte căi decât în poezie.

*

Mă surprinde se văd în presa noastră română revenind mereu jăluirea că nu avem talente mari, că ne lipsesc scriitorii geniali. A cere e, desigur, mai ușor decât a da și a avea poftă bună și un gust ales înseamnă, fără îndoială, să ai stomacul sănătos. Heine numește publicul acesta vecinic flămând: „*Ein Pferd das doppeltes Futter braucht*“, și caracterizează astfel drastic, dar foarte nimerit starea de nemulțumire și de nerăbdare a publicului față de ceea ce este, precum și exigențele lui intelectuale tot mai potențate.

Talentele mari? Ei bine, asta nu se fabrică prin mașinile școlare. Ele răsar din vreme în vreme, sunt chintesența și oglinda epocii lor, sunt interpreții veacurilor și nu se pot improviza la cererea generală. De la o cometă la alta lumea își merge mersul regulat. Și vremea de tranziție este a celor mai mulți, a celor vioi și harnici, a vulgarizatorilor de idei și de forme, prin care se pregătește cumva drumul pentru cei aleși, cari vor veni să închege ceea ce alții au frământat înainte.

Că noi nu avem talente mari, că mulți dintre scriitorii noștri nu ar putea sta alături de stegarii literaturii contemporane de aiurea, nu mi se pare exact. În literatură ca și în natură sunt vietăți de diverse mărimi și numai toate la un loc dau o întregime armonică.

Avem și noi mărimi de toate categoriile, avem scriitori cari pot satisface gusturile cele mai rafinate. Și se tipărește mult și se tipărește bine și nu înțeleg de ce unii nu vor să vadă pădurea de deasă ce-i.

Numai căutați deci îndreptare. Priviți în jurul vostru; puneți mâna pe cea dintâi carte ce apare astăzi; asemănați-o cu cele din trecut ca formă, ca limbă, ca stil, și veți vedea progresul ce se face, lent dar sigur, în largul literaturii.

VIAȚA LITERARĂ

[VI]

Literatura și artele • Sculptura și pictura • Muzica și literatura populară • Viața în asociații

Între literatură și celelalte ramuri ale artei nu s-a stabilit până acum o legătură mai caldă, deși este firesc că aceste diferite direcții ale manifestării spiritului omenesc să se sprijinească și să se împrumute reciproc. Crearea artistică, fie pe terenul poeziei, fie în partea sa plastică, are la bază aceeași simțire și aceleași porniri sufletești și ar trebui prin urmare să fie mai unitară. Apropiind de pildă sculptura, pictura și muzica mai mult de literatură, s-ar face o transfuziune mai fecundă, s-ar stabili mai multă intimitate în dezvoltarea lor și s-ar imprima curentelor un caracter mai românesc.

Și cum datoria artei în popor este de a ridica gustul pentru bine și frumos, se va putea ajunge la acest scop numai când cele patru ramuri vor căuta să se îmbine și să trăiască în cea mai bună tovărășie.

Dintre toate artele, la noi abia poezia a ajuns până acum la o influență mai mare asupra maselor. Cărțiunile morale pentru popor și întâii noștri poeți pătrunseseră de mult în toate păturile, până ce au pornit a se ivi și câte un desenator de călindare sau câte-o daltă de diletanți. Astfel se explică de ce¹ tinerile noastre arte plastice, pictura și sculptura, sunt încă în mare parte în fașe și privesc la literatură ca la o soră a lor mai mare.

Norocul a voit, firește, ca în timpul când Alecsandri a făcut să învie poezia română să se nască și întâiul mare pictor român, Grigorescu. Între acești mari reprezentanți ai artei române s-a stabilit o incontestabilă comunitate de simțire.

¹ În revistă „dacă”, evidentă eroare de tipar (n.ed.).

Lumea poetică a lui Alecsandri, pastelurile lui cu luminișurile cele multe apar vrăjite supt puterea tainică a penelului lui Grigorescu. Literatura și pictura se inspiră pentru întâiași dată din aceeași atmosferă și reușește să producă în public minunatele efecte pe cari le cunoaștem.

Astăzi acest fir s-a întrerupt. Pe când în literatură stăpânesc anumite idei, pe când poeți de seama lui Eminescu și a altora în urma lui au agitat probleme sociale puternice, pictura și sculptura nu s-au putut ridica la acea înălțime de expresie. O vizită în treacăt la expozițiile anuale îți arată că cei mai mulți dintre reprezentanții artelor noastre plastice sunt mai mult elevii școalelor străine, unde au învățat, și nu au aproape nimic comun cu mediul românesc. Avem o literatură românească pe care ei n-o cunosc și din care dâșii nu scot subiecte. Avem bogății și frumuseți în țară, pe cari ei nu le văd cu toate particularitățile caracteristice. Avem un trecut istoric, cu figuri mărețe, avem basme și mituri cu poezia lor romantică și toate aceste elemente nu-și au încă locul lor în sculptura și pictura noastră. E desigur o lacună mare aceasta, - lacună pe care nu o vom găsi de pildă la unguri, cari răușesc așa de bine a-și afirma caracterul rasei lor și în alte ramuri ale artei decât în literatură.

Mai bine stăm însă cu muzica. Cu tot diletantismul mult ce se face pe acest teren, înțelegerea pentru versul popular și melodia lui a fost mai mare. De la Alecsandri încoace, care stăruia atât de mult pe lângă bucovineanul Niculi să armonizeze horele românești, numărul colecționatorilor și al interpreților de muzică populară a crescut și cu ajutorul corurilor și al unor maeștri de mâna întâi, melodiile populare s-au răspândit peste întreaga întindere românească, fiind astfel unul din cele mai fericite izvoare pentru însetații de artă. Păcat numai că artiștii muzicanți români se mărginesc la atât și nu fac un pas mai departe, la poezia cultă. Este totuși o probă de stare primitivă, dacă, în afară de câteva romanețe de o valoare poetică mai problematică, compozitorii noștri nu găsesc alte subiecte în creațiunile poezilor noștri. E plină literatura noastră de versuri melodioase și e încărcată limba noastră de sonorități și nici Eminescu, nici numărul mare de trubaduri veniți în urmă, nu-și au până acum compozitorii lor. Și veți recunoaște că aici rolul

muzicei ar fi mare. Schubert a dat mare sprijin lui Heine și altor lirici. Wagner a reînviat toată mitologia germană. Cuvine-se oare ca noi să ne oprim la *Mama lui Ștefan cel Mare* de Dima sau la lucrările uitate ale lui Flechtenmacher? Ce zici și tu, frate Tempea?

Iată dar o serie de dovezi, că literatura nu are sprijinul necesar în celelalte ramuri ale artei, ceea ce este o piedică firească în răspândirea ei.

Ar fi însă mijloace ca să producă o schimbare în această direcție. Ați văzut cu toții că sezonul vremii de astăzi este spiritul de organizare pe toate terenele artelor. Scriitorii s-au asociat. Pictorii și sculptorii bucureșteni au și ei „Tinerimea artistică” și alte societăți de toate categoriile. Cei ce cultivă muzica, prin chiar natura artei lor, au înțeles, mai demult puterea unirii și societățile corale de astăzi, în frunte cu „Carmen”, își iau zborul lor spre un tot mai mare progres. Acest spirit de solidarizare în vederea unei activități mai concentrate aduce de la șine îndemnul de a căuta o apropiere de interese. Societățile aceste multiple ar trebui să caute să se cunoască, să-și vadă idealurile comune, să-și lămurească rostul lor în viața publică. Contactul între toți și comunicarea reciprocă de idei și de sentimente ar da desigur roade bune în direcția de care vorbim.

CERCUL ROMÂNILOR DE PESTE MUNȚI

Este foarte firesc ca să ne bucurăm de orice mișcare întreprinsă în sprijinul culturii noastre naționale. Și îmi închipuiesc că știrea despre alcătuirea unei nouă societăți la București, al cărei scop e să vegheze și să ajute îndeosebi la îmbunătățirea stării culturale a poporului român din statul ungar, a produs o vie mulțămire și a deșteptat, poate, nădejdi serioase. Astfel trebuie să cred cel puțin după satisfacția cu care presa noastră a înregistrat comunicatele „Cercului românilor de peste munți”, precum și opiniile iscălite de președintele societății, de dl. profesor Măndrescu.

Cu toate acestea sunt oameni cari nu împărtășesc această bucurie, ci, dimpotrivă, judecând mai profund rostul și modul de înjghebare a cercului, nu găsesc pe deplin justificată înființarea lui. Părerile acestora le voi rezuma aici cu atât mai mult, că sunt împărtășite și de mine și socotesc a face un serviciu cauzei culturale, semnalându-le.

Ca principiu, desigur nu este nimic de zis. Că românii din Ungaria, stabiliți în România, rămân sufletește atât de strâns legați de problemele de viață agitate acasă, este foarte natural. Astăzi, când slovacii emigrați în America aduc atâtea jertfe pentru partidul și presa lor din Ungaria, nu poate să surprindă dacă emigranții noștri vor să procedeze asemenea. Astăzi, când mijloacele de luptă culturală în Ungaria sunt așa de reduse, când un popor prigonit, cu o situație economică inferioară ca a noastră, este lipsit de sprijinul oficial al statului și este lăsat în singura grijă a lui, - din orice parte ar veni o încurajare, un razim moral sau material chiar, sunt binevenite. Dar să ne ierte acești binevoitori când le-om spune că forma în care-și oferă bunele servicii este inacceptabilă.

Să ne explicăm.

O societate numai atunci poate avea o autoritate morală și o influență vădită asupra scopurilor urmărite, când prin numărul, energia și capitalul ei poate să obțină rezultate pozitive. La poporul german cunoaștem o singură societate de acest fel, mult numitul „*Schulverein*“, sub scutul căruia se adăpostesc elementele germane de pretutindeni. Dacă deci era să se creeze și la noi această instituție, independentă de fluctuațiile politice și de situația României ca Regat, ea trebuia să aibă un caracter general, să cuprindă capetele și inimile cele mai de seamă ale fruntașilor de astăzi și să cheme la muncă pe aleșii neamului de pretutindeni, fără deosebire de hotară și de provincii. Atâta simț pentru realitate puteau să aibă și întemeietorii cercului și să vadă că cultura, fiind o chestiune care ne privește pe toți românii deopotrivă, nu poate fi lăsată în grija unei grupări cu nuanță provincială.

E sigur că nu e mare lucru să vezi cum astăzi năzuințele tuturor tind spre o contopire armonică a sufletului românesc. Principiul unității se poate întrevădea cu ușurință din toate mișcărilor noastre literare și artistice. Orice acțiune culturală din Regat are răsunet viu în rândurile celor subjugăți și orice scriitor de la noi se simte la largul lui în metropola României. Prin urmare e o faptă pripită când, neținându-se seama de aceste curente, se face separatism, se constituie cercuri pe provincii și cu misiuni speciale.

Când ne gândim la trecutul zbuciumat al culturii noastre și ne amintim de împrumuturile reciproce ale provinciilor române, din seria lungă a dascălilor ardeleni pătrunși ca apostoli în România și de limba dulce a lui Alecsandri, care a redat ardelenilor conștiința unui echilibru în limba literară, ne dăm și mai bine seama că de această unitate nimeni nu mai are dreptul să se atingă.

Și-apoi mai este și o chestiune de delicateță. Un român stabilit odată în România, nu ar mai trebui deloc să lucreze ca „român de peste munți“, căci riscă a se pune astfel într-o situație ciudată față de însăși concepția românismului. Oamenii aceia, mulți și de omenie, harnici profesori, ziariști și negustori, sau buni meseriași ce sunt, s-au solidarizat deplin cu interesele

oricărui cetățean român și nu le mai stă bine o atitudine echivocă. Lumea e susceptibilă, concurența în toate ramurile activității publice e mare și nu este bine ca prin separațiuni de aceste să se dea material de colportat cârtitorilor, nici să se dea prilejuri de bănuieli că la baza acestor fel de grupări provinciale ar putea fi și tendințe mai mult decât culturale.

Iată pentru ce găsesc că înființarea „Cercului românilor de peste munți“ a fost o faptă caritabilă. Și dacă inițiatorii bucureșteni și-ar da mai repede seama de asta, dacă n-ar avea nici un orgoliu să țină prea mult la titlurile de președinte, vicepreședinte și membri în comitet, ar desface îndată această tânără asociație și ar intra, dacă tocmai țin să facă ceva pentru frații lor de-acasă, în alte societăți cu caracter mai general, de cari mai sunt la București.

VIAȚA LITERARĂ [VII]

De ale noastre • Ardelenii și cultura noastră • Avem literatură și n-avem oameni de știință • În căutarea unui istoric • Reflexiuni

Să mai vedem odată și de nevoile noastre de acasă. După cât văd, sunt foarte puțini aceia în presa română din Ungaria și Ardeal, cari să-și facă o specialitate din urmărirea momentelor culturale, să cerceteze diverse fenomene pe tărâmurile vieții intelectuale și să le facă potrivitele comentarii. De ani încoace se poate observa că probleme de natura aceasta rămân cam în umbră sau se tratează în chip cu totul superficial. Mișcarea politică și greutățile economice se pare că absorb atențiunea tuturor și nu mai lasă răgaz pentru preocupările de ordin mai puțin brutal.

Și nu e bine să se întâmple astfel. În regatul ungar trăiește un popor românesc compact, cu trecutul său, limba și credințele sale și chiar dacă el nu ar avea legătură cu elementele românești de aiurea, sau chiar dacă prigonirile ar fi mai vijelioase, el ar putea să-și aibă viața sa culturală mai intensă. Ca număr, românii ardeleni constituie o forță; ca însușiri sufletești ei se pot mândri cu multe; de virtuți au dat pururea probe, - așa că românii de aiurea și în special cei din Regat sunt în dreptul lor să aștepte ca la cultura noastră generală ardelenii să contribuie în mai mare măsură de cum se întâmplă în realitate. Căci, orice s-ar zice, pe vremuri coeficientul cultural era mai mare în Ardeal, personalitățile mai multe, încât Asachi având trebuință de profesori pentru școlile din Iași, a găsit un mare număr de oameni cu carte prin centrele ardelenesti.

Facem, firește, excepție cu literatura. În această privință n-are nimeni a se plânge. Talentele ardelenesti au dat și continuă a da un bun sprijin vieții literare generale, proza și

cântecele noastre se împletesc în mod întregitor cu literatura fraților mai mari. Dar atât. Literatura rămâne tot mai mult singurul teren pe care ne întâlnim, pe când celelalte direcții rămân neglijate.

Ardealul românesc nu mai produce oameni de știință. Mă uit la sașii noștri: sunt așa de puțini față de noi și au aproape aceeași situație politică. Dar câtă știință fac ei! Câți oameni cu carte nu se ridică în mijlocul lor! Ce bogate sunt colecțiile lor istorice și schițele monografice! Ce frumoase sunt dicționarele lor de tot felul! Ce pline sunt muzeele lor industriale și cele de științe naturale. Iar la noi? Unde sunt cărțile înțelepte, unde sunt revistele cu discuții în jurul momentelor curente din știință; unde sunt și ce lucrează ceata cea colosală de profesori din Brașov, Blaj, Năsăud, Brad și Beiuș și ce fac cei de la seminarii? E atât de mic orizontul și atât de puțină energia lor, încât abia le ajunge pentru școală, își pulverizează toată știința. Toată cinstea corpului nostru didactic!

Dar precum există, zice-se, o viață pe pământ și alta de apoi, ar trebui să se gândească și la faptul că adeseori pe lângă activitatea școlară, mai poate exista și una extrașcolară, unde fiecare dascăl își are o largă misiune apostolică pentru răspândirea științelor, și unde are cel mai bun prilej de a duce o viață mai puțin somnoroasă...

Dar, ca să mai deschid o paranteză, aș mai face o întrebare. Unde ne sunt advocații noștri fără număr, unde doctorii și ceilalți tineri cu carte ieșiți din băncile universitare? Prin ce se manifestă știința lor; cine studiază obiceiurile noastre juridice; cine scrie vreo carte pentru vulgarizarea principiilor de drept sau pentru îmbunătățirea igienei țaranului? Zădarnice întrebări. Se scuză cu toții cu mediul nepotrivit, vitrigitatea timpului, cu dificultățile politice și în fond nu sunt decât întrelăsări și neglijențe vinovate.

Starea aceasta se poate constata, de câte ori arunci privirea asupra bărbaților noștri mai de seamă, căutând după cei mai aleși, în vreun scop oarecare. Se întâmplă aceasta îndeosebi de câte ori este vorba să se aleagă un român ardelean la Academia Română.

Se știe anume că Academia Română este sinteza culturii noastre naționale și s-a întemeiat pe principiul că românii din toate provinciile să fie în număr egal reprezentați în acest areopag cultural. La început nu era atât de greu să găsești numărul suficient de ardeleni și bănățeni. Pe la 1865 trăia încă vigoasă generația a lui Cipariu și Bărnăușiu, cari, dacă aveau în multe privințe teorii exagerate, aveau cel puțin avantajul de a ști multă carte și de a fi scris lucrări de valoare. Cu timpul însă falanga aceasta de bărbați s-a micșorat și mulți dintre cei primiți în urmă printre rândurile nemuritorilor nu aveau decât calități de oameni cu greutate în viața socială sau politică din Ungaria, fără însă să fi înregistrat succese pe terenul științific sau literar.

De greutatea asta, după cât văd, va trebui să se izbească Academia în curând, când în luna lui mai, va fi chemată să aleagă un nou ardelean de membru în secțiunea istorică. Cine a mai rămas, după harnicul și inteligentul canonic de la Blaj, la noi un bun istoric și un neobosit cercetător pe terenul istoriografiei române? Care poate lua asupra-și demnitatea de a sta în rând cu generația lui Onciul și Bogdan Ion, cu cari ne mândrim? Alegerea e grea.

Colo, într-un sat prin Banat s-a preoțit de curând un istoric cu multă răbdare la studiu și cu multă chibzuință la lucrări, dl. dr. Ion Sârbu. Temeinica d-sale monografie a lui Mihai Viteazul i-a fost recunoscută și știința l-a îmbrățișat cu recunoștință, dar dl. Sârbu, după convingerea mea, este o figură antiacademică. În toată ființa lui are ceva din primitivitatea fiului pădurei, ceva antisocial și nu mă mir că nu întrunește nici o simpatie.

Dar afară de Sârbu nu mai avem decât un singur istoric cu merite și acesta este tânărul protopop de la Săliște, sprintenul și bunul stilist, omul cu educație modernă și mintea sănătoasă care este dl. dr. I. Lupaș. În primele sale începuturi, în articolele de polemică cu Jancsó Benedek și în alte articole neiscălite, dar mai cu seamă în splendida monografie a lui Șaguna, Lupaș se afirmă ca o forță instruită, ca un învățat cu sisteme proprii de cercetare și mai presus de toate, ca un tânăr căruia îi stă deschisă o întreagă carieră. Atâta comoară de istorici avem și noi și dintre aceștia va avea să aleagă și Academia.

Aceasta este astăzi situația la noi pe scara intelectualității. Pe cum vedeți, nu în literatură ne lipsesc talentele, pe cum discutăm și zilele trecute. Ne lipsesc talentele de seamă în alte direcții, ne lipsesc bărbații cari să ne creeze preocupări mai serioase pe terenul științelor și al învățămintelor practice, ne lipsește probabil și vreun geniu politic, și de-aci această viață publică lentă, greoaie și incoloră, pe care o duc ai noștri de-acasă, cu prea puține excepții.

VIAȚA LITERARĂ [VIII]

De-ale teatrului • Două teatre, doi directori • Literatura dramatică originală • O piesă a lui Zaharie Bârsan • Succesele artistei Olimpia Bârsan

Încă vreo lună de zile și stagiunea teatrelor se încheie. Cum începe a da mugurul, artiștii dramatici sunt cuprinși de dragul naturii, de dorul pribegiei prin provincie și trebuie să le dai libertatea de acțiune. Sătui de atâta disciplină, de repetițiile nefârșite, de torturile directorilor capricioși, ei se respiră prin toate orașele din provincie și acolo, de capul lor, își continuă distracțiile sau dau spectacole prin sălile mărunte și pe scenele primitive. Când te gândești la viața asta intensă pe care o duc artiștii noștri dramatici, cu multele variații și experiențe, cu bogatele impresii ce le pot culege, îți pare rău că nu s-a găsit nimeni dintre dâșii să reușească a fixa, la memorii sau amintiri, tot ce au văzut și trăit.

Amintirile d-nei Aristița Romanescu sunt curat scrise, dar în genere nu cuprind mult. Mai instructive sunt observațiile din cunoscuta cărticică a lui Bârsan, în care se dezvălesc câteva stări sociale din Ardeal. Câte n-ar reuși însă să ne spună, din călătoriile și misiunile lor, acești artiști vaganți de prin orașele provinciale ale României, unde terenul de observație este atât de pitoresc!

Prevăd că la închiderea stagiunii, cele două teatre bucureștene vor prezenta bilanțuri satisfăcătoare. Dezvoltarea gustului pentru teatru și muzică a luat proporții atât de mari în anii din urmă, încât directorii și impresarii de trupe nu mai au de ce se plânge. Teatrul Național de supt conducerea d-lui Pompiliu Eliade, cu toate oscilările în direcția ce i se dă, a atras multă lume. Iar teatrul particular al d-lui Davila, care cultivă mai mult o literatură dramatică selectă din străinătate, a avut succese necunoscute până acum în mișcarea noastră teatrală.

Cele două instituțiuni, departe de a se slăbi unele pe altele, cum se presupunea când dl. Davila a provocat această dezbinare, ele continuă a se completa reciproc. Ceea ce Teatrul Național, ca instituție semioficială, nu poate da ca rafinement și modernism, se admite pe cealaltă scenă și ceea ce nu se potrivește cu ideile estetice mai înaintate ale d-lui Davila, adică tendenționismul patriotic prea colorat, apoi problemele etice și de utilitate prea transparente se introduc pe scena principală. Este deci un bine în realitatea asta ce s-a născut, un bine și pentru public, și pentru autori și traducători, dar mai ales pentru artiștii dramatici, cari au un bun prilej de a-și îngriji jocul și a-și arăta toată măsura talentului lor.

Ar urma în mod firesc ca în fața creșterii interesului public pentru teatru să se înmulțească și producția de lucrări dramatice originale. Se vede însă că deșteptarea acestei ramuri literare merge mai cu zăbavă. Se fac ele încercări, dar cine poate numi scriitorii dramatici pe toți acei începători, ale căror piese se joacă o dată, de două ori, la teatru, pentru a se pierde în urmă pentru totdeauna în nesățioasele rafturi ale arhivelor. De *Viforul* și de *Apusul* d-lui Delavrancea nu mai zicem nimic. Secretul reușitei acestor drame istorice îl cunoaștem. Am citit, undeva, de curând, afirmația că reușita unor drame nu este totdeauna un eveniment artistic, ci mai mult un eveniment social, o probă că a găsit răsunset în mulțimea puțin exigentă. Și vorba aceasta se potrivește și la piesele d-lui Delavrancea. Mai puțin fericiți ca dânsul au fost însă alți autori. Tot în stagiunea asta s-a jucat la Teatrul Național *Noaptea Învierii* de Benjaminul literaturii noastre dramatice, tânărul A. Herz. Dl. Herz are el unele predispoziții de scriitor dramatic, dar plâpând deocamdată și cu puteri modeste face impresie slăbuță și nici piesa aceasta nu s-a menținut. Tot spre vecinică pomenire a pornit și *Chinul* d-lui A. Florescu, un diletant din cercurile aristocratice, care caută să iasă la suprafață ca scriitor dramatic, fără însă a nimeri vreun subiect de seamă și fără a avea vreo profunzime.

Vom vedea zilele acestea dacă d. Z. Bârsan ne va da mai mult decât celelalte victime ale bunelor intențiuni. D. Bârsan a avut anul trecut un debut onorabil cu piesa *Mărul*, în care firește se întrevădeau încă urmele unor concepții romantice din

tinerețe. Acum ne vine cu o piesă nouă, cu un subiect mai apropiat de viață și de mișcările ei. *Sirena*, lucrarea ce se va juca peste câteva zile, are subiectul scos din lumea artistică în care, precum se știe, se petrec atâtea fenomene sufletești potrivite a fi îmbrăcate în forma dramatică. Eroina este un tip psihologic, o femeie modernă care se ridică cu mijloace artificiale pentru a se convinge în sfârșit că n-are talent și a se prăbuși în o mocirlă de amoralism. În jurul ei e o lume întregă de tineri și bătrâni, de femei de tot felul, e zgomot și plăcere, strălucire și mizerie și totul sfârșește ca un vis urât, ca o catastrofă sufletească. Cum zic, așteptăm s-o vedem jucată, s-o privim mai amănunte și atunci ne vom spune cuvântul mai pe larg.

Interesant este că soția autorului (de altfel și el însuși) ține un rol de căpetenie în această piesă. D-na Olimpia Bârsan nu a înșelat pe nimeni în așteptările sale. Ardelenii, cari mai anii trecuți au salutată cu atâta căldură debuturile tinerei artiste, pot fi mândri că ei au fost cei dintâi cari au semnalat, fără rezervă, calitățile acestui talent al scenei. În cursul stagiunii ce expiră, d-na Bârsan a interpretat rolurile de femei de întâiul rang în aproape toate dramele și tragediile jucate. După cele două Oane ale lui Delavrancea, a făcut de curând o creație din *Electra* lui Sofocle și presa îi cântă ode, prevestindu-i un mare viitor. Rămâne acum ca și din *Sirena* soțiorului d-sale – cum face soția lui Maeterlinck cu rolurile de seamă din dramele bărbatului său – să scoată toate acele simțiri și mișcări pe cari autorul li-o fi întrupat.

Își are și viața poezia ei! Să ai o soție care să contribuie la menținerea și răspândirea nimbului tău de artist, este desigur un frumos ideal.

VIAȚA LITERARĂ [IX]

*Darul oratoriei la români • În România •
La noi în Ardeal • În contra retorismului în artă •
Pericolul frazeologiei în literatură*

Printre multe însușiri moștenite, românul mai are și pe aceasta: el e născut orator! Vremurile de obidă și de apăsare nu i-au făcut firea mai închisă, nici nu l-au silit să pună strajă gurei sale. Tăcut e numai ciobanul, care în liniștea văilor și a munților¹ își destăinuiește urâtul și amarul singurătății cel mult prin glasul de fluier. Ursuz și monosilabic e numai țaranul, vecinic îndoielnic și neîncrezător. Dar cu încetul se pare că și țaranul mai prinde limbă. La Rășinari am auzit pe Nae Pricină, în o ședință comunală, discutând legea vânatului, cu verva unui jurisconsult de mâna întâi. La Vâlcea, în România, un alt țaran m-a uimit cu puvoiu de cuvinte în contra legilor agrare. Iar din satul meu țin minte bine, ce sfătoși erau frunțașii sinodului parohial. Da, da, se vorbește mult și se vorbește ușor într-o parte și în alta. Gândul și vorba se potrivesc cu o tot mai mare îndemânare.

Sunt însă anumite deosebiri, după regiuni sau provincii, după împrejurările istorice și cele sociale, de astăzi. Stările politice, felul cum s-au dezvoltat limba și libertățile individuale contribuie toate la pronunțarea tot mai mare sau tot mai redusă a darului oratoric. În orice caz e dovedit că astăzi, supt acest raport, România stă în frunte.

Cetățeanul Regatului român manifestă calități de elocvență încă de tânăr. Studentul român este un orator dibaci. În întrunirile lor, studenții sunt de o volubilitate extraordinară a frazei, fac jocuri de cuvinte și comparații iscusite și dezvoltă mult temperament. În sfaturile partidelor politice răsar apoi

¹ În periodic, greșit „mușchilor“ (n.ed.).

atâtea guri de aur, atâtea meșteri ai vorbei patetice, încât pentru observatorul interesat sălile de întrunire ale orașelor sunt adevărate locuri de distracție. La toate aceste mai adăugați elementele vorbitoare din mișcarea culturală și mai ales cooperativă de la țară unde cuvântările în timpul din urmă curg gârlă și veți vedea că România e astăzi într-o epocă de oratoric. Câte se spun și cât sunt de substanțiale aceste vorbiri nu pot să știu.

Judecând după chipul cum se desfășoară de obicei panoramele de la Dacia și Eforie, evident, sămburele practic al acestei oratorii fecunde este puțin și polemicile dintre partide și oratori rămân sterpe. Dar forma n-o poate contesta nimeni: în formă, la gesturi, în atitudini, în lărgimea și sonoritatea frazei nimeni nu întrece pe retorii noștri.

Altfel stăm la noi în Ungaria. Excepție fac doar bănățenii, aceste simpatice naturi de artiști, cari ne prezintă un aluat etnic pururea fin și interesant și au calitatea oratoriei mai dezvoltată, vorba mai scurtă, gândul mai senin. Din Ardeal și din celelalte regiuni se desface însă un spirit ceva mai greoi. Vorba aceea târăgănată și cu accent unguresc, auzită prin sinoade și congrese, face impresie ciudată. Formalitățile acele curioase cu „Domnilor și fraților, mă rog de cuvânt...”, cum se obișnuiesc la banchetele noastre culturale, dau festivităților acestora un aer medieval și sombru. Iar limba, se știe, lasă atât de mult de dorit. Am citit de pildă o serie de cuvântări ale oamenilor noștri politici către alegători. E o limbă așa de împestrită, atât de plină încă de termeni politici și administrativi de origine latină, încât, cu tot focul național ce pâlăie în ea, poporul nu o poate gusta și înțelege. Nu zic că în aceste regiuni oratorii sunt lipsiți de elocvență. Provincia care a produs pe Gheorghe Lazăr, care numai prin puterea cuvântului a putut deștepta începutul de mișcare culturală; neamul care a produs un orator revoluționar ca pe Bărnăușiu, - nu pot să fie fără oratori. Dar forma, iată ce ne lipsește. Când limba ușoară și sprintenă va sălta și pe buzele cuvântătorilor noștri, vom face, evident, un pas înainte.

Pornirea aceasta spre forma oratorică se resimte adeseori și în viața noastră artistică. Din nenorocire însă retorismul sau exagerarea prin cuvinte este aici un semn de primitivitate. Un

scriitor german ne spune, că „*wo Begriffe fehlen, da stellt ein Wost zur rechten zeit sich ein*”, - unde lipsește ideea, cuvântul salvator se ivește repede. Poeții noștri mai vechi, copleșiți de sentimentul patriotic sau învinși de puterea iubirei, întrebuițau adeseori forma aceasta declamatorică și înlocuiau cuprinsul de idei prin farmecul cuvântului. Nimic însă nu se păstrează mai greu pentru viitor, ca acest gen încărcat în artă. Cuvântul e numai haina, ce se învechește și nu trebuie să amăgească pe nimeni. Dacă printre poeții noștri de astăzi se simte o schimbare, dacă cei emfatici și greoi sunt înlăturați, este o probă că gustul s-a rafinat și suntem pe cale a scoate retorismul din arta poeziei, pentru a-i lăsa strălucirea firească.

Poate tot grație acestui retorism inerent firei românului avem astăzi un spectacol trist în presa noastră literară. De mult adică frazeologia goală n-a fost atât de stăpână pe paginile ce se tipăresc cu nemiluita ca acum. Avem critici, ca pe nenorocitul de limbă Mihalache, care de ani de zile vântură fraze, de o rară incoerență, - un material de reviste umoristice. Avem informatori care, fără să-și pună creierii la contribuție, își razimă toată îndreptățirea lor de fi pe o serie de clișee, pe cari le împodobesc cu un nămol de vorbe, pentru a-și zăpăci cetitorii.

Vedeți dar că talentul oratoric, înnăscut românului, poate fi și păgubitor, căci, alături de gânduri bune, răspândește și multă pleavă orbitoare și în loc de a lumina, așează ceață peste mințile buimăcite de puterea cuvântului.

VIAȚA LITERARĂ [X]

*Lipsa de lucrări etnografice • Monografiile „Tribunii“ •
Cum lucrează ungerii • Un program de orientare pentru
adunarea de material • Muzeul etnografic din București*

Afară de câteva lucrări, apărute în editura Academiei Române, se dă la iveală un material prea puțin însemnat, pentru ca să putem zice că suntem pătrunși de importanța studiilor etnografice. Noi suntem desigur o rasă cu multe și originale particularități. Ne deosebim enorm de celelalte neamuri din jurul nostru. Ne avem felul nostru de a fi în toate. Iar însușirile aceste speciale, cari constituie obiectul etnografic, nu sunt fixate. Ne lipsesc studiile și materialul cuvenit pentru viața intimă a poporului, cu tainele gospodăriei lui, cu manifestările lui sufletești. Nu avem o privire generală asupra părții exterioare a vieții lui, asupra modului cum își întocmește traiul, cum se îmbracă, cum muncește sau se distrează. Tot ce s-a făcut până acum, de la deșteptarea interesului pentru literatura poporului încoace, tot ce s-a scris despre obiceiuri, credințe, despre jocuri și sărbători, a fost mai mult diletantism. Sistemul, studiul și știința au lipsit. Poate numai cele două albumuri ale d-lui Comșa, apărute de curând, dacă mai corespund unor puncte de vedere superioare, îngăduindu-ne să privim mai adânc în abilitățile artistice ale poporului. Iar în lipsa acestor lucrări pregătitoare este foarte natural ca o carte asupra *Psihologiei poporului*, cum a fost cea scrisă acum doi ani de un prezumțios, dar cam încurcat profesor Drăghicescu, să nu reușească.

Desigur, nu sunt cel dintâi care îmi dau seama de inconvenientele acestei lacune în literatura noastră. Căci de la *Tribuna* veche din Sibiiu, printre cari erau, între alții, și economiști de frunte ca frații Brote, au apreciat la timp necesitatea acestor cercetări și au făcut o vie propagandă pentru descrierile monografice ale comunelor românești. Rezultatul a

fost că s-au dat la iveală câteva monografii de comune românești situate în mărginime. Cum însă inițiatorii aveau în vedere mai mult considerații economice; era natural ca acele monografii să se mărginească la date statistice și constatări istorice. Ele n-au pus în evidență partea sufletească a populației, nici însușirile cari îi aparțin numai ei, în deosebire de alte neamuri. Nici nu se putea! Pentru partea *asta* a monografiilor preoții și învățătorii, obișnuiți autori de astfel de lucrări, ar trebui să aibă mai multă pregătire și o înțelegere mai ageră pentru nota originală în viața poporului. Este și aceasta o chestiune de specialitate.

Și câtă vreme noi rămânem în urmă, sau numai cu întâiele începuturi pe acest teren, aiurea se lucrează cu sistem. Până și ungerii, la cari știința aceasta este de origine destul de proastă, au făcut în anii din urmă câteva lucrări substanțiale în fond, iar ca formă și execuție de o rară frumusețe. Voi releva numai câteva, pentru a arăta direcțiunea în care se mișcă preocupările lor. A apărut, de pildă, o carte mare a lui Szendrei Iános despre *Portul unghuresc în dezvoltarea sa istorică*. După vechi desemnuri și manuscrise, după întâiele cărți tipărite și din urmele costumelor de astăzi Szendrei a reușit să dea o icoană complectă a fazelor prin cari a trecut îmbrăcămintea la ungeri, cari au fost influențele străine și cari proprietățile de rasă, care a fost, în sfârșit, gustul lor pentru forme și culori. O altă însemnată operă etnografică a tipărit la 1907 și 1909 d. Malonyai Dezsó, în două volume mari, cu sute de ilustrații sugestive, arătând pe larg *Arta poporului unghuresc din comuna Kalotaszeg și din Săcuime*. Autorul acesta pornește descrierea sa cu interiorul caselor unghurești și cuprinsul lor, cu felul de a clădi o biserică națională, de a împrejmuia o casă sau un cimitir; trece apoi la port, la simțul de ornamentație, la curiozitățile acaretelor și la alte amănunte, pururea interesante pentru a lămuri vreo mică problemă de cultură națională. Și câte nu s-ar mai putea cita din aceste prea frumoase cărți, în cari se cuprind¹ comorile vecinilor noștri și, poate chiar, atâtea influențe de-ale noastre asupra lor.

¹ În revistă urma un *în*, inutil (n. ed.).

Firește, acest fel de opere nu se fac decât de oameni competenți (și s-ar găsi ei cu oarecare bunăvoință!), dar necesitează și sume însemnate, iar instituțiile noastre de cultură nu dispun de mari capitaluri. Ceea ce se poate face este cel puțin pregătirea materialului de lipsă, adunarea datelor și textelor pentru viitoare monografii. Iar pentru ca să nu se mai lucreze fără busolă și să nu se tipărească atâtea lucruri inutile, ar fi bine ca cei ce s-ar hotărî să se îndeletnicească cu acest gen literar să aibă în vedere un mănunchi restrâns de idei, de cari să se conducă un program de la care să nu se abată.

Am înaintea mea o carte care în Germania este luată ca un punct de plecare în strângerea materialului etnografic și nu mă pot reține să nu o recomand, anume a lui Elard Hugo Meyer, *Deutsche Volkskunde*. Lucrarea e împărțită în șapte capitole și rezumă tot ce etnograful trebuie să aibă în vedere. După Meyer o bună monografie etnografică ar trebui să cuprindă: Cap. I. Satul și împrejurimea; Cap. II. Casa, interiorul ei, curtea și grădina; Cap. III. Corpul și îmbrăcămintea; vechimea portului și schimbările lui; Cap. IV. Moravuri: 1) copilăria, bolile de copii, cântece de copii; 2) tinerețea, jocuri, școala, iubirea, șezătorile și nunțile; 3) viața casnică, căsătoria, nașterile, slugile, vecinii, meșteșugarii, cerșetorii, ornamentica în casă, *lectura în casă*; 4) animalele domestice; 5) cum se face agricultura, aratul, seceratul, recolta etc.; 6) alte îndeletniciri în popor; 7) serviciul militar; 8) zile de repaos și de sărbătoare, credințe și superstiții; 9) raporturi cu statul și biserica; 10) bolile și mortalitatea, medicina populară, înmormântarea și comemorarea; Cap. V. Limba poporului și nuanțele dialectale; Cap. VI. Poezia poporului, cântecele lui, baladele, gustul teatral, glume, proverbele, jocurile de cuvinte, culegerea melodiilor; Cap. VII. Povești păgâne, povești creștine și legende istorice. În cadrul acestei împărțiri încap tot ce se poate nota în materie etnografică și va fi bine să ne orientăm după această schiță.

Nu pot să termin aceste reflexiuni, fără să-mi aduc aminte că la București avem un muzeu etnografic, înființat de curând, unde se adună cu multă hărnicie obiectele cari pot servi la studiul de care vorbim. De modestia acestui muzeu nu încap vorba, - e umilitor de puțin ce cuprinde până acum. De vină este

însă și faptul că s-a făcut până acum prea puțin zgomot în jurul muzeului și că românii nu-și dau seama de importanța adunării la un loc a tot ce le privește trecutul și prezentul. În presă, firește, s-a lămurit prea puțin această problemă. Oamenii noștri nu vor să vadă că lucrurile cele mai neînsemnate în aparență, pentru omul de știință își au valoarea lor. Și s-a făcut poate și prea puțin apel la public. Rămâne însă bine stabilit că toți câți ar avea ceva de dăruit pe seama muzeului etnografic, ar face bine să nu zăbovească, căci, pe cum se aude, conducătorii mișcării etnografice ungurești fac tot posibilul ca să adune lucrurile de preț și din regiunile românești și să le încorporeze ei muzeului lor din Budapesta.

FOILETON ȘI FOILETONIȘTI

Într-o revistă se aruncă în treacăt un cuvânt de umilire foiletonistului. Acel cuvânt voiește să exprime rangul inferior, pe care foiletonistul l-ar ocupa în ierarhia literară. Nu mă surprinde această nedreptate. Într-un timp când toți se privesc peste umăr, tendința aceasta de distanțiere reciprocă, este naturală. Eu cred însă, dimpotrivă, că în loc de a privi cu atâta voință de bagatelizare la acest gen literar, creat mai bine de un veac de părintele Geoffroy, ar fi mai potrivit să judecăm mai obiectiv despre foileton și foiletoniști, căci în special pentru împrejurările noastre chestiunea e actuală.

Mai întâi vom constata cu părere de rău că dacă este vreo rubrică oropsită la ziarele noastre, apoi tocmai foiletonul are soarta cea mai vitregă. Nu vorbim de romanele criminale și amoroase, cari se întind pe mai multe pagini, căci acest fel de literatură senzatională figurează și în presa streină și e greu să dezobișnuiești mulțimea de ea. Ne gândim însă la acea parte de supt linie, în care ar trebui să întâlnim zilnic, cu iscălituri cunoscute, faptele din viața noastră intelectuală, comentate precis și expuse în acea formă ușoară și sugestivă, care străbate.

Ei bine, acest serviciu de foileton la noi nu este organizat. De la 7 iunie 1829 încoace, de când Eliade-Rădulescu a introdus subsolul în ziaristica noastră, s-a ivit o serie întreagă de foiletoniști, critici mai întâi în materie de limbă, apoi în afaceri dramatice. O anume stăruință pentru cultivarea acestei rubrici însă, o intenție statornică de a-și face din foileton o specialitate puțini au manifestat și de aceea nici n-am reușit până în ziua de astăzi a ne cristaliza un gen al nostru original, un foileton cu caracter specific românesc. De progrese nu mai vorbim. Când

asemănăm informația teatrală de astăzi cu ceea ce scriau pe vremuri un Racoviță-Sfinx, un Damè și chiar un spirit ușurel ca Gion, vedem dezvoltarea prea lentă pe care o ia literatura noastră de sub linie.

Și care poate fi pricina?

Este înainte de toate lipsa de orientare asupra rolului pe care un foileton, întreținut sistematic de toate ziarele, l-ar putea avea în opinia publică. Pe cum se știe, foiletonul este un fel de "formă fără formă" și nu e legat întru nimic de anumite legi sau principii estetice. El este mijlocul cel mai sigur de a transmite cititorilor, ca prin o convorbire limpede și nesilită, adevăruri și informații asupra oricăror probleme. Știință și artă, literatură și viața socială, clipe ce trec înaintea altora și nu pot fi prinse decât de condeiele agere, o noapte de vară și un vierme târător, toți și toate intră în cadrul foiletonului. Și ziarele noastre nu văd deplin rostul acestui chip de a-și întreține cetitorii.

A doua pricină va fi poate și în greutatea genului. Că foiletonul nu se scrie așa de ușor cum s-ar crede. Umpluturile zilnice, pe cari le vedem, nici nu pot avea pretenția a fi socotite între producțiile foiletoniste. Scopul acestui gen este a fi instructiv și distructiv în același timp, de a reuși ca știința cea mai aridă, faptul cel mai neînsemnat, să aibă acea grație și acea mlădiere artistică în expunere, care înlănțuie pe cetitor. Cel ce nu este un meșter al stilului și nu știe surprinde prin capriciul spiritului său, cel ce nu se știe închina în templul artei și al frumosului și are sufletul sterp, nu are ce căuta la această muncă. Heine a fost prototipul foiletonistului. Cu proza vioaie sacadată, cu spiritul ager și paradoxal, a fost, împreună cu Börne, printre întâii creatori ai foiletonului german. Dar Heine a fost evreu și, când se înjură foiletonul, se ține seama de asta cu multă exagerare.

Așadar lipsa de orientare a editorilor de ziare și oarecum greutatea de a scrie foiletoane, au mai diferențiat ca gust și formă, a făcut să întârzie în presa noastră acest gen literar. Scriitorii noștri lăsau neatins unul din cele mai bogate terene. Siliți a se exprima mereu în formele legate ale versului sau ale prozei artistice și reduși în mare parte la numărul restrâns al cetitorilor de revistă, ei nu aveau prilejul de a îmbrățișa această

formă liberă și nici să pună stăpânire pe un colț de gazetă, pe care să-l prefacă într-un punct de permanentă atracție. Și sunt atâtea întâmplări de relevat, sunt atâtea clipe, cari trec și cărora reporterul profan nu le poate da cuvenita interpretare.

La Veneția, unde se dezbate acum procesul plin de conflicte psihologice al contesei Tarnowska, sunt adunați scriitorii din toate părțile și faptele brute transmise de reporteri prin firul telegrafic, se prefac supt condeiul scriitorilor în foiletoane din cele mai mișcătoare, în pagini literare de cele mai subtile, tipărite la marile organe europene. Câte prilejuri și câtă variație de subiecte nu ne oferă și mișcarea noastră socială în învârtirea ei caleidoscopică!

Că am avea forțe, cari din prisosul lor de talent, ar putea să sacrifice cu drag o parte și pentru foileton, nu ne îndoim. De vreun an sau doi încoace, de când până și ziare comerciale au făcut apel la concursul scriitorilor noștri, ne-am convins că sunt ele condeie și la noi, cari sunt pornite spre foiletonism. În articole iscălite de poeți și prozatori, cari până acum ieșeau rar din felul lor, e mișcare și actualitate, finețe stilistică și multe însușiri de observare. Cei de la *Universul*, în forma exclusivă a foiletonului, anume în scrisori, tratează, după cum le și stă bine, moravuri sociale. A. Mirea, mai sprinten și mai subiectiv, a dat o serie întreagă de clipe trăite sau visate, cari se înșiră în același chip al subiectului modern. Câțiva inși introduc rubrici permanente de impresii și reflexii și chiar preocupările politice intră uneori în cercul subiectelor foiletoniste ale scriitorilor. Fără să existe deci un sistem, o stăruință programatică, putem remarca o pornire în această direcție și depinde numai de felul cum se vor alcătui raporturile între scriitori și proprietarii de ziare, pentru ca foiletonul să ia avânt și să-și aducă foloasele sale.

Iată de ce ironia adresată unui scriitor, pe motivul că ar fi foiletonist, ni se pare rău plasată și, departe de a fi o umilire, cultivarea acestui gen simpatic se impune ca o datorie tuturor ziarelor noastre.

VIATA LITERARA

[XI]

*În contra unui critic zăpăcit • Mai suflă, mă? •
Reviste flecărețe • Reorganizarea „Cumpenei“*

Un tânăr camarad de la *Lupta* a ținut să se îndeletnicească cu figura umoristică a criticului și informatorului Mihalache Dragomirescu. Și foarte bine a făcut. Nu văd nici un motiv pentru care n-am fi în dreptul nostru să rădem în ziarele de aici, tot atât de bine ca în revistele bucureștene, de variatele tipuri șterse și zăpăcite, care pretind să exercite o influență asupra mișcării literare. Aici, ca și aiurea, literatura trebuie să fie o grădină cu flori și cu cântec de privighetoare. Și când în lumea asta a spiritelor frumoase intră, tăvălindu-se peste straturi, o ființă grosolană, este interesul gustului public de a pune mâna pe par și a scoate dihania dintre împrejmuirile acestei grădini.

Acest Mihalache Dragomirescu, în creierii căruia ideile răsar ca bălăriile în pământul sterp de după șură, a fost acuzat de confratele de la *Lupta* că este reprezentantul, „nătângiei pure în critică“ și că prin tot ce scrie, la sarbedele sale reviste, nu face decât să încurce pe cetitori – afară doar de Ilie Dăianu al nostru, de la *Răvașul*, care e încurcat de mai înainte. Și ca răspuns la această dreaptă acuzare, scrisă cu gândul curat de a nu lăsa să se strecoare și la noi încâlcările și mitocânismele lui Mihalache, acesta înjură acum și *Lupta* și pe mine și urlă ca din gură de șarpe. Lăsați-l să urle. Noi nu putem fi decât aspri cu cei ce umilesc până la acel grad bunul simț și măsura în critică. Atitudinea noastră nu putea fi decât cea categorică și violentă. Și ca s-o înțelegeți și mai bine, voi povesti aci o legendă, rămasă de pe vremea iobăgiei, foarte potrivită cu cazul de care vorbim.

Cică în Ungaria se introdusese bătaia pentru cei proști și îndărătnici. Dacă cineva, la vreun sfat sau la vreo adunare

publică spunea o vorbă în deșert; dacă se iveau lăudaroși guralivi, cari prin purtarea lor jigneau armonia socială, aceștia erau înșfăcați de doi slujitori și din sala de judecată ieșea biciuitorul. Vinovatul era de obicei așezat cu fața la pământ și loviturile de muștrare îi curgeau în șir peste spate. Iar după un sfert de ceas de bătaie mai ieșea și judecătorul și întreba:

– Mai suflă, mă?

– Da, mai suflă, răspundea cel cu vergeaua, plecându-și urechea spre cel ce se zvârcolea sub loviturile ascuțite.

– Arde-l mai departe, zicea judecătorul.

Și loviturile cădeau cu nemiluita. Un vânzolit neputincios.

Un geamăt surd și răsete la privitori, - căci privitorii iubesc bătaia ce se aplică fanfaronilor. Iar după un nou interval, judecătorul întreba iarăși:

– Mai suflă, mă?

– Acum sughiță, răspundea cel cu biciul.

– Arde-l mai departe să-i treacă și de sughiț!...

Și, iată, astfel își lua pe atunci prostul pedeapsa. Astăzi, firește, nătângii intelectuali, scutiți prin legile de apărare a individualității și abuzând de libertatea cuvântului, cer să fie tratați mai cu răbdare. Mihalache se apără, dă din mâini și din picioare și imploră duhul îngăduinței pentru fărădelegile sale sufletești. Ei bine, nu! Cu părere de rău trebuie să mărturisim că măsura din vremea iobăgiei tot era singura soluție împotriva celor ce cred că insuficiența nu este o vină, ci o scuză pentru dâșșii. Bătaia morală este singura pedeapsă ce se poate aplica acestor îndârjiți obscuranți. Blânzi și iertători cu cei cu simțire; penibil de corecți cu oamenii de convingeri; severi și batjocoritori cu cei cinici; dar pururea aspri față de pieile groase, - iată principiile conducătoare în materie de critică literară. Și de la acestea nu trebuie să ne abatem niciodată, mai ales nu, când este vorba de un biet ucenic din antișambra d-lui Maiorescu, de omul care s-a cocoțat la o catedră, fără ca în viața sa să fi scris o singură pagină mai curată și mai înțeleasă de lumea cu scaun la cap.

Persoane de acestea, cari tăbăresc cu tupeu și cu fraze goale asupra publicului, avem mai multe astăzi. Răul este că, pentru a străbate, își pun munca lor nepricepută în serviciul

revistelor de tot felul. Aceste reviste se înmulțesc în fiecare lună și se caracterizează prin un ton cu totul flecăreț, mai cu seamă la partea critică. Din multele notițe și recenzii, din nedibacele replici în polemică, din stilul greoi și trăgănat al atâtor flecari te alegi cu impresia că domnia spiritelor șterse de mult n-a fost mai de actualitate ca acum. Nu vedem ciocniri scăpătoare între inteligențe frumoase, nu găsim eleganța proprie oamenilor culți de astăzi, căci totul e o frământare surdă de cuvinte. Citiți *Falanga*, sau *Facla*, sau *Rodica* și alte periodice de aceste, din mica publicitate literară și vă veți îngrozi de atâta balast inutil de cuvinte, îngrămădit de aceste reviste fără rost.

De neajunsurile aceste ne-am dat și noi seama, câțiva inși, când am întemeiat revista *Cumpăna*, cu scopul de a încerca o curățire a atmosferei și a pune valorile la locul lor. Înlăturarea factorilor artificiali și zgândărirea anomaliilor multiple a fost unul din întâiele îndemnuri pentru crearea acestei reviste.

Firește însă, munca e anevoioasă. O atitudine nepărtinitoare e împreună cu supărări. Viața noastră culturală e condusă și ea de mai multe grupări, ale căror interese nu sunt totdeauna comune. Și se întâmplă adeseori ca, pledând pentru un principiu sau combătând o figură mai influentă, să lovești o grupare întreagă. Neplăceri de aceste am avut și noi de întâmpinat, dar am cules din nou învățătura: cât tact, câtă stăruință și câtă încredere în forțele tale trebuie să ai, pentru a săvârși o operă folositoare.

Cu aceste rezerve, *Cumpăna* merge înainte. Greutăți administrative silesc, ce e drept, a renunța deocamdată la forma ei săptămânală și a îmbrăca haina gravă a revistelor lunare. La 9 aprilie viitor va ieși întâiul număr din *Cumpăna* reorganizată, având o întindere mai mare și un număr mai mare de colaboratori. Fiind interesat în cauză, neapărat, nu voi insista asupra rolului ce această nouă revistă lunară a pornit să-l îndeplinească. Citească fiecare și convingă-se singur.

SCRIITORII NOȘTRI DRAMATICI

După multe peripeții și refuzuri, Corpurile Legiuitoare din București au votat în sfârșit o nouă lege a teatrelor, cu gândul curat de a reorganiza această nobilă instituțiune culturală. Îmbunătățiri esențiale nu credem să aducă legea cea nouă, deoarece, în mod firesc, progresele în teatru nu se realizează prin legi și prin administrație, ci exclusiv prin talentul scriitorilor și prin calitățile actorilor. Cum însă problema teatrală este cea mai largă pentru public, cum toți privitorii și toți diletanții și cabotinii de tot soiul își însușesc dreptul de a se pronunța în această materie, ca despre lucrul cel mai simplu din lume, este explicabil dacă și la noi s-a făcut și continuă a se face oarecare târâboi în jurul reformei.

Punctul care ne privește însă mai de aproape este modul cum s-a hotărât în lege ca să se compună așa-zisul comitet teatral.

Acest comitet, care are menirea să examineze valoarea pieselor jucate, să dea direcția estetică în teatru și să controleze jocul artistic al forțelor angajate, era până de curând numit de guvern și supus fluctuațiilor politice. De obicei scriitorii lipseau până acum din rândul acestor diriguitori ai teatrului și în locul lor se numeau librari, ofițeri în pensie sau alți clienți ai guvernelor. Sunt însă câțiva ani de când presa noastră literară relevă neconținut această anomalie. În mai multe reviste am arătat că o piedică mare în dezvoltarea literaturii noastre dramatice este tocmai faptul că scriitorii nu sunt atrași spre teatru, că nu figurează în comitet și nu se face nimic pentru a le înlesni cunoașterea prin intuiție a întregului mecanism teatral.

Legea cea nouă vine acum și ține seama de aceste constatări. Se dispune acolo ca ministrul de culte să numească

în comitet un scriitor care-l va socoti de potrivit și se mai prevede, ca să aleagă, din partea autorilor dramatici, un alt scriitor, care să-și reprezinte colegii în comitet. Un pas cuminte s-a făcut deci și un principiu bun s-a adoptat și se va pune în practică.

Dar cum? Aici avem două rezerve de făcut.

Nu înțelegem mai întâi prerogativa ministrului de a numi din oficiu un scriitor în comitet, câtă vreme ministrul, care poate fi cu totul străin de literatură, nu este în măsură de a face totdeauna o dreaptă alegere. Pe cum se știe, scriitorii de seamă de astăzi sunt grupați în societate și just ar fi fost, dacă îndatorirea aceasta, de a delega pe unul în comitetul teatrului, s-ar fi lăsat întreagă Societății Scriitorilor.

Nu găsim genială apoi nici măsura actualului director al teatrului, a d-lui Pompilie Eliad, cu care și-a înfiripat un număr de autori dramatici, invitându-i să se întrunească și să-și aleagă un reprezentant. Ziarele publică această listă de scriitori dramatici în viață, compusă de d. Eliad și, deoarece lista cu pricina este o probă evidentă despre slaba orientare a acestui director în materie de literatură, vom cita și noi numărul aceluia, pe care d. Eliad îl admite în rândul scriitorilor dramatici: Alexandrescu-Doma; Em. Antonescu; I. Bacalbașa; căpitan Bacaloglu; Z. Bârsan; Bengescu-Dabija; I.L. Caragiale; L. Daus; Al. Davila; B. Delavrancea; Mircea Dimitriade; Dușu-Dușescu; Al. G. Florescu; C. Grigoriu; Constanța Hodoș; H. C. Lecca; V. Leonescu; Al. Macedonski; P. Macri; I. Malla; C. Mărculescu; I. Miclescu; I. Negruzzi; Polizu-Micșunești; N. D. Popescu; Rădulescu-Niger; G. Ranetti; D. R. Rosetti; Rosetti Max; Iuliu Roșca; N. Țincu; V. Tomescu și maior Ursachi. Fericită țară, fericit popor cu *treizeci și trei* de scriitori dramatici!!

Pe socoteala acestei umoristice selecțiuni s-ar putea scrie o întreagă satiră la adresa d-lui Eliad, care dovedește că-i lipsește cu totul noțiunea valorilor, dându-ne acest ghiveci de scriitori, printre cari mediocritățile cele mai plate, umpluturile cele mai sarbede, bătrâni ruginiți și negustori ai scenei își au întâlnirea. Lăsăm la o parte pe cei câțiva cunoscuți, pentru cari desigur e o umilire să stea la un loc cu atâția iluștri, cari nu

numai că nu sunt scriitori dramatice, dar nici scriitori în genere nu pot fi numiți. Ce caută, de pildă, d. Alexandrescu-Dorna în fruntea listei, câtă vreme spiritul lui n-a putut să resfețe vreodată publicul Capitalei, iar toată personalitatea lui se reduce la câteva încâlceli și umflături stilistice la *Universul*.

Ce mai are a face d. profesor de Drept Em. Antonescu cu teatrul, după ce oribila piesă *În preajma tronului* a avut un sfârșit atât de tragi-comic? Dar bietul domn Iancu Bacalbașa, ale cărui critice dramatice sunt cele mai indigeste, al cărui *Mort fără lumânare* a intrat de mult în putrefacție, ce caută printre cei vii? Și iată și pe negustorul de zarzavaturi literare, L. Daus, pe bunii părinți ai povestirilor haiducești Panait Macri și Nedea Popescu, pe Dușescu, cel care a maltrat pe Peneș Curcanul, apoi plicticoasele umpluturi de o rară inferioritate ca Niger și Roșca: nimeni nu-i știe, nimeni nu-i cere și nu-i gustă de pe scenă. De ce-i mai cheamă d. Eliad din negura necunoscutului?

Mare vină și mare batjocură.

Adică cum? Dacă nimeni nu poate fi împiedecat de a săvârși crime pe terenul literaturii dramatice, urmează numaidecât ca toți acești îmbulzitori să primească o consacrare oficială de scriitori dramatice? Dacă lipsa de critică teatrală, ageră și disciplinată, a îngăduit ca pe întâia noastră scenă să crească atâtea buruieni, e nevoie de a le menține? Dacă directori de teatru, nepregătiți și incuți literalicește, au fost cu îngăduință față de producția națională și au pus în scenă atâtea bazaconii, umilitoare a demnității literaturii noastre, urmează ca acest sistem să fie recunoscut și astăzi, când silințele și puterile de a pluti la un nivel mai înalt, mai artistic, sunt atât de multe?

Rău s-a procedat deci. Noi cunoaștem astăzi bine pornirile cari există în cercurile adevăraților scriitori pentru teatru. Sunt de cele mai binevoitoare. Niciodată dorința de a se apropia de scenă, de a încuraja tendințele cele bune, de a contribui ca mișcarea vieții dramatice să ia proporții mai mari și mai adânci, n-a fost mai pronunțată ca acum. Dar de unde să iei capul, directorul, cu simțul realității și cu cunoașterea forțelor de muncă, pentru a ne înțelege cu dânsul?...

*

P. S. Tocmai terminasem aceste reflexiuni, când observ în ziare știrea că, în sfârșit, domnul ministru al Cultelor a distins pe domnul. M. Sadoveanu cu însărcinarea de director al Teatrului Național din Iași. Cu toate că domnul. Sadoveanu nu s-a ocupat până acum de această ramură a literaturii, cunoscând cultura, gustul și alte calități ale d-sale avem cuvântul să fim mulțumiți de această numire. Cu înclinările sale mărturisite pentru o direcție românească în cultură, e probabil ca domnul Sadoveanu să reușească a relua firul tradiției în mișcarea teatrală atât de înfloritoare odinioară în Iași. De altfel îmi permit și o indiscreție: domnul Sadoveanu lucrează de mai multă vreme și la o dramă, cu care probabil își va inaugura activitatea sa pe spinoasa cale a teatrului.

SCRISOARE CĂTRE NOUL ARHIEREU

Vasăzică: visurile noastre nu erau zădarnice!¹ Ceea ce nădăjduiam ca tineri studenți și ceea ce plămădeam în lungile noastre plimbări de-a lungul Dunărei albastre din Capitală nu rămâne o simplă himeră. Zâmbetul tău senin, privirea ta isteată te-au dus mereu înainte spre ținta, pe care o fixasem atunci: *oameni noi la situații schimbate!*

Era pe-atunci o atmosferă destul de grea în Biserică. În fruntea ei stetea un mitropolit cu vederi înaintate, spirit liberal și vast, căruia istoria bisericească nu i-a făcut încă dreptate. Dar erau în jurul lui puteri îmbătrânite, muncitori cu orizonturi reduse, rămași dintre creațiile lui Șaguna, cari nu reușeau să dea o culoare mai vie vieții bisericești, ci se mișcau cu o încetineală uimitoare în toate ramificațiile minunatei noastre constituțiuni. Modești, greoi, fără energie susținută, colaboratorii lui Miron Românul, în frunte cu Ilarion Pușcariu, au creat o epocă fără idealuri și fără credințe tari. Și-au mai venit și loviturile din afară, cu legile bisericești și politice și au adus moleșeală în spirite și dezinteresare.

Acest corp inert trebuia galvanizat. Noi nu suntem la nivelul popoarelor apusene, cari își pot întocmi viața și fără credință. Puternicul scut, ce biserică a întins totdeauna deasupra noastră, va trebui să ne ocrotească încă multă vreme. Pentru menținerea rolului social și național al bisericii suntem siliți să punem la contribuție elementele cele mai de seamă, căci câtă vreme instituția această religioasă va fi condusă de mâini

viguroase, sunt garanții de păstrarea sentimentului de neam și de lege.

Și primenirea a început. Cine a urmărit în cei din urmă zece ani viața bisericească din Ardeal, a putut să se convingă că un spirit nou e pe cale să se înstăpânească asupra ei. În toate părțile se ivesc puteri tinere, cari au concepții mai puțin strâmte despre chestiunile bisericești și n-ar voi ca toată activitatea conducătorilor bisericești să se reducă la o funcționare mașinală înscrisă în Constituție. În diferite corporații, și sinoade și congrese, au pătruns frunțașii tineretului nostru, - lucru care de altfel coincide și cu întâmplările din viața noastră politică, unde, spre marea noastră bucurie, forțele tinere de asemenea și-au făcut drum spre conducere. Și cuvântul lor e mai clar, voința lor mai categorică, cultura lor mai largă și pașii lor mai siguri, așa că tranziția la o soartă mai bună se arată în condiții mult făgăduitoare.

Știm foarte bine că printre cei mai de seamă, cari au provocat această schimbare ești Tu, noule arhieru al Caransebeșului. Alături de Maniu și de Vlad, colegii noștri de pe vremuri, cari în politica noastră de astăzi reprezintă principiile juste ale actualității. Tu ești complimentul corespunzător în direcția bisericească. Tu ai aceleași calități multiple, același spirit de inițiativă, aceeași tendință de a scoate masele din adormire și a le îndrepta pe căi nouă. La baza acțiunii Tale nu este numai tradiția și numai atotputernica lege a inerției. Biserica nu o concepi ca un simplu teren pentru frământarea teoretică a dogmelor și pentru funcțiuni liturgice. Pătruns de însemnătatea ei socială, ai dat probe că la un popor civilizat religia are misiuni culturale și economice, că binele material se împletește în mod armonios cu binele sufletesc al individului și că nu este suficientă o credință, care mărginește pe creștin numai la post și rugăciuni și la visarea binelui de apoi. La alte vremuri, alte predici și alte preocupări!

Cine te-a văzut în mediul din Sibiu, aici ca director al unei societăți artistice de cântări, colo ca propunător al unei mari instituții financiare pentru preoți; cine ți-a auzit cuvântările calde, cu multele îndemnuri și cu multe citate din operele învățaților; sau cine s-a convins de perspicacitatea ce-o ai în

¹ În text „ne erau zadarnice“, eroare de tipar, cum recunoaște Chendi însuși (v. în acest volum, p. 162) (n.ed.).

materie de politică, - vede ușor că ești omul deplin al situației, priceput și mlădios și indicat a păstori, cu mijloace moderne superioare, o comunitate religioasă de astăzi și a avea asupra vieții publice de-acasă o influență hotărâtoare.

Eu, și cu mine atâția colegi, cari te-au iubit și ți-au dorit această izbândă, te felicităm din tot sufletul. Nu poate fi o victorie mai mare, decât a străbate la o situație, pe care o meriți prin însușirile tale și de unde se deschid atâtea sute de perspective pentru o viață activă. Talentele adevărate, când nu au prilejul de a se ridica la înălțime și a se desfășura acolo în dragă voie, mor înăbușite de împrejurări, dar acele puține cari au prerogativa triumfului, sunt datoare să se valideze.

Să te vedem deci la lucru! Cu energia tinereții pe care o ai încă în mare măsură, cu tactica ta fină de diplomat occidental, cu pregătirea literară și filosofică pe care ți-ai însușit-o, cu priceperea probată pentru orice manifestare de ordin social, - te așteaptă un vast material de prelucrat. Casa în care intri e părăginită ca o casă pustie, în care frați fără de lege s-au îmbrâncit și au încercat să se omoare moralicește.

Caransebeșul tău a ajuns un punct rușinos, însemnat cu roșu pe harta românismului. Reuși-vei oare să schimbi acest loc de jale iarăși în o grădină înfloritoare? Avea-vei puterea necesară de a-ți păstra voința, atât de neatârnată ca în trecut și a rămânea pe căile pornite, cu tot mai multă încordare și cu o privire tot mai cuprinzătoare pentru nevoile publice? Putea-vei să-ți menții până la sfârșit convingerea că arhiepiscopul român nu este un simplu monah, conservator al legilor bisericesti, ci trebuie să sprijinească și să completeze prin mijloacele sale orice acțiune de ordin profan, care tinde la ridicarea credincioșilor săi? Și în sfârșit, avea-vei tăria și norocul de a ridica scepstrul arhieresc la acea înălțime morală, istorică, la care predecesorii îl înălțaseră?

Nu știu de ce, dar îmi vine să-mi dau un răspuns favorabil la toate aceste întrebări. Vestea numirei tale am primit-o cu încredere deosebită. Și nu-mi vine să cred că ai putea vreodată să-ți bați joc de visurile noastre și să calci în picioare ceea ce plămădeam, ca studenți, în lungile noastre plimbări de-a lungul Dunărei albastre din Capitală...

SOCIALISTUL DE PARADĂ

Bernard Shaw, causticul scriitor irlandez, nu e cunoscut la noi și e mare păcat. În literatura universală de astăzi el este un nume din cele mai apreciate. Romanele lui sociale, piesele și criticile lui dramatice, dar mai cu seamă spiritualele lui încercări (*Essays*), sunt subiectele de cea mai actuală discuție și de nesfârșite controverse în Germania, ca și în Anglita. În cuprinsul acestora, Shaw, acest contemporan și coleg al lui Oscar Wilde (sunt născuți amândoi la Dublin), îmbrățișează cu preferință problemele de cari se agită astăzi omenirea; e pururea îndrăzneț și paradoxal în teoriile sale și toată opera lui e țesută din firele celei mai mușcătoare ironii. Din parte-mi mărturisesc a fi găsit, în literatura străină de astăzi, puține personalități mai atrăgătoare, puține spirite mai captivante și mai scânteietoare ca pe Bernard Shaw.

Îmi propun a vorbi mai pe urmă de întregimea lucrărilor lui și a le face cunoscute la această rubrică. De data asta însă mă voi mărgini la un roman al lui Shaw, apărut de curând și în nemțește și intitulat *Socialistul amator*, - roman pe care-l relev între altele și pentru a avea prilejul de a sta puțin de vorbă și asupra socialistilor noștri de paradă.

Eroul acestui roman este un anume Sidnei Trefusis, tânăr gentilom, cult și foarte spiritual. Bunicul său a fost însă un om viclean, căruia munca de câmp nu-i plăcea, dar care jefuia pe țărani de vaci și de oi, de lână și de carne pentru a-i goni pe urmă din bordeiele lor și a-și face loc de vânătoare din satul lor. Iar părintele eroului își înmulți capitalul, ridicând fabrici de lânărie și chinuind pe sute de mii de muncitori cu ziua, pentru a îngrămădi la milioane. Și Trefusis, omul vederilor înaintate și

democratice, văzându-se moștenitorul unei colosale averi, adunată din sângele și drepturile atâtor sclavi obijduiți, se scârbi și se hotără: nu să renunțe cumva la averea enormă și s-o împartă cu sclavii cari i-au adunat-o, dar să veștejească el singur acest sistem de îmbogățire, să se coboare el singur în mulțime și acolo să predice evangheliul socialist după tipicul celui mai bun marxist.

Zis și făcut. El își jertfește iubirea și soția, lasă palat și bogății pentru a se putea consacra idealului socialist. Îmbrăcat în costum de țaran, gentilomul se amestecă printre sclavii tată-său, agită, vorbește, scrie, plătește cheltuieli pentru ziare democratice, pentru pamflete și foi volante, produce mici tumulturi și greve. E un tip admirabil această creatură a lui Shaw. Cu o rară volubilitate în frază, - aici patetic și grav când perorează în contra căsătoriei, care n-ar fi altceva decât „o zădarnică cheltuială de energie“, colo învățat, lucru mare, când e vorba de probleme economice sau de artă pentru proletari - acest Trefusis, interesant din punct de vedere psihologic, îți face impresia alternată, când de apostol genial, când de șarlatan. Teoriile pe cari autorul i le dictează, în special în materie de educație morală, cu ascuțișul hotărît antireacționar, precum și părerile artistice sunt atât de frumos conturate, încât socialistul acesta improvizat câștigă temei de crezământ și ascendență asupra semenilor săi.

Iar rezultatul? Nici un rezultat! Bășici de săpun, zgomot și poză e totul. Paradă de vorbe mari și deșarte. Planurile lui Sidnei Trefusis se risipesc în vânt și romanul se termină ca orice poveste romantică: eroul se însoară, convertit la principiul că „însurătoarea este o datorie, pe care trebuie s-o îndeplinim cu toții“, - și se întoarce în casele sale somptuoase, uitându-și desigur aventura socialistă...

*

Nu-i așa, că figura aceasta a gentilomului englez din romanul lui Shaw o cunoaștem și la noi, deși nu într-o înfățișare atât de complexă? Socialismul acesta de paradă, cu belșugul de teorii și de vorbe căutate, și-a avut și își are și la noi

reprezentanți intelectuali, pe o scară întinsă, de la talentele reale până la simpatici farsori, cari își termină cariera, ca Trefusis, în cel mai burghez mod.

La noi, ca și în alte multe țări, socialismul a fost o importanță și o imitare a unui curent străin, fără necesități sufletești din partea noastră. Literatura, care s-a făcut în jurul principiilor sociale importate, a fost și ea în cea mai mare parte imitată și rezumată din cărți străine. Și mulți dintre cei ce paradau pe vremuri cu vorbe mari, s-au convertit la liniște și moderațiune, ca orice socialist amator ce se respectă. Nu zic că pe urma frământării lor nu ne-a rămas ceva. *Criticele* d-lui Gherea sunt o pildă că, în mijlocul celor mai aventuroase campanii, o forță echilibrată poate produce o operă, care rămâne cel puțin oglinda timpului său. Dar e cert că popularizatorul artei cu tendinți sociale n-a avut nici un talent productiv în jurul său, pe care să-și razime cu de-amănuntul teoriile. Cei mai mulți erau, evident, socialiști de paradă.

Dar nu de cei din trecut voiam să vorbim. În timpul din urmă câteva vlăstare tinere din presa noastră bucureșteană sunt geloși pe eroul lui Shaw. Ei caută o nouă atingere cu mulțimea, - dar fără spiritul și pregătirea englezului și fără să aibă nici cultura contimporanilor din întâia campanie socialistă la noi. Ei afișează două organe periodice, *Facla* și *Viața socială* - incendiară ca titlu, cea dintâi și a doua cu tendința transparentă - și cu ajutorul acestora pornesc din nou să predice cu gura plină reformele cele mari ale omenirii. Cuvintele curg gârlă, clișeele se reeditează și un val-vârtej de gânduri, gândite de alții mai de mult, se prăvale prin coloanele celor două organe socialiste.

Scopul? Cultivarea maselor. Și n-avem nimic de zis, căci, în definitiv, același scop îl avem cu toții. Ne mirăm numai de modul nemilos cum se maltratează literatura pentru ajungerea acestui scop. Noi știm cu toții că nimic mai potrivit pentru cultivarea mulțimei și pregătirea ei pentru ziua de mâine, ca literatura. Înțelegem însă ca această literatură să se servească pe priceperea și folosul cetitorilor din acele pături de jos. Și socotim că mai ales în reviste de propagandă socialistă n-ar avea cuvântul să figureze decât bucăți literare cari reprezintă

anumite tendințe realiste, numai lucruri utile ideii celei mari, pe care revista o reprezintă. Se întâmplă însă contrariul. Literatura, tipărită la aceste reviste ale socialiștilor noștri de duminică, are un caracter cu totul confuz și *decadent* și pe cum se știe decadența în poezia modernă înseamnă un principiu cu totul individualist și aristocratic. Spre mirarea noastră, socialismul în literatură e susținut astăzi de câțiva elevi ai faimosului Macedonski, cari, în lipsă de talent și echilibru, se disting prin verbozitate și excentricități. Așa că cine voiește să cunoască modul cum se face astăzi în București educația literară a social democraților, în loc de idealuri sociale, în loc de aspirațiunile lor, va găsi în versurile unui domn Arghezi următoarele aiurări rimate:

Infinit! Infinit!
Adună-ți bolțile deodată
În șuier prelungit –
Și-n fruntea mea secată
Și-n pieptu-mi aiurit
Te-nfige drept ca o săgeată.

Simbolic infinit!
Te strânge-n chip de fulg,
Și-n mine, lămurit
Te răspândește – să mă smulg,
Să cad ca un aerolit
Scăpând urlând din circuit,
Demonic infinit!...

Vedeți, vă rog, numai din acest fragment cât de mult îl doare pe socialistul nostru de paradă, de soarta muncitorului din fabrică și cât de îngrijat este de binele lui! Și vedeți pe același poet decadent, care s-a înregimentat la noua propagandă socială din București, cristalizându-și teoriile de înaltă educație a maselor, în următoarele *Stihuri* din cel din urmă număr al revistei *Viața socială*:

Priveghie dară visul în noi să-l împătrești,
Fă-i început de coardă din fiecare dești,
Fă-i pirostriei ivoriul fierbinte al unui trup
Cu amintiri de marmori și cu miros de stup.

Nutrește-ni-l cu ce e în tine întărire,
Cetate de altare, izvor de omenire!
Dă-i lapte de ești mamă, dă-i sânge curtezană

Și inima-n curvie ți-o fă de Cosânzeană!...

Frumos! Stăm bine cu propaganda socialistă la noi și cu ajutorul ce i-l dă literatura de la ilustrele lor reviste sociale! Câtă paradă de cuvinte și mai ales câtă lipsă de conștiință de cuvinte.

LA „LUCEAFĂRUL“
Articol inaugural

Am fost cel dintâi care în presa bucureșteană am vestit răsăritul și întâia strălucire a *Luceafărului* în Budapesta. Și vestirea o făcusem cu oarecare elan, deoarece se întâmplase ca tocmai atunci câteva porodițe makabronskiene să facă în revistele lor de contrabandă o adevărată gălăgie în jurul afirmațiunei șuchiate că ardelenii, influențați de spiritul greoi al mediului german, ar fi incapabili, prin chiar originea lor, a da culturii românești un artist mai fin, sau un poet mai de seamă. Spuneam acestei familii de urâți intelectuali, că iată o revistă proaspătă ardeleană, a cărei limbă nu lasă nimic de dorit, la care încolțesc talente reale în proză și poezie! Și au cetit ei și au cetit alții și cu cât glasul lui Goga suna mai melodios și mai cuceritor, cu cât revista lua o înfățișare mai nouă, mai ieșită din clișeele vechilor periodice familiare, cu atât se potolea mai mult pornirea celor zavistioși.

Iată ce scriam la sfârșitul aceluia articol al meu din *Voința Națională*:

„Cine mai este convins că natura aspră a românului ardelean nu evoluează și că-i lipsesc facultățile de a pătrunde în tainele și subtilitățile artei, să răsfioască deci numerile apărute ale *Luceafărului* și va dobândi o impresie mai bună... Dacă însă azi-mâne, din lipsa de vieață românească în capitala Ungariei și din lipsa de sprijin, revista își va închide coloanele, îi va rămânea totuși meritul de a fi avut grupați în jurul său câțiva tineri cu frumoase însușiri, a căror muncă poate servi ca dovadă de avântul ce-l ia cultura românească peste munți și de buna sa direcție, cu toate piedecile naturale și artificiale, de cari se izbește...“

Repet aceste rânduri ca să se vadă cât de greșite sunt unele combinații de caracter literar-istoric asupra originii și continuării acestei reviste. *Luceafărul* n-a luat naștere și nu s-a menținut prin impulsuni din afară, ci exclusiv prin inspirația spontană a unor forțe tinere, grupate pe urmă în jurul poetului lor de seamă. El n-a urmărit la început scopul de a servi literatura noastră generală, ci mai cu seamă de a fi un organ al tinerilor literați ardeleni, hotărâți a trage o linie de demarcațiune între ce a fost și ce trebuie să fie. A fost aceasta iarăși o coincidență cu clipa în care alți tineri de talent au smuls binișor cârma politică din mâinile celor osteniți și când și în biserică s-a pornit o ușoară mișcare în favoarea elementelor mai tinere. Țin mult să accentuez și aici acest simptom, căci el înseamnă faza mai nouă întreagă, în care mișcarea noastră socială din Ardeal a intrat de zece ani încoace.

Dar era și momentul suprem ca noua revistă să se ivească. Până la această dată noi nu avusesem o revistă literară în înțelesul real al cuvântului. Cele mai multe fuseseră niște încercări de oameni cumsecade, dar fără relief. Când stai acum să frunzărești atâtea modeste începuturi, ca *Amicul familiei* și altele de natură și mai efemeră, îți vine să zâmbesti, ca de anii naivi ai copilăriei. Și n-o pățim altfel nici cu *Familia* regretatului Iosif Vulcan, a bunului bătrân care are meritul de a ne fi scos pe toți din fașe. Oricâtă dragoste pune acest venerabil amator de literatură pentru răspândirea *Familiei* la noi, ea nu mai era de mult decât un anacronism și nu putea să satisfacă nici cerințele celor mai modești dintre cetitori. Cu lipsa totală de originalitate, cu rubricile acele stereotipe, cu ilustrațiile de o înfățișare medievală, periodicul de la Oradea funcționa ca o mașină învechită, fără să miște spiritul și fără să agite o problemă nouă.

Cu înfiriparea *Luceafărului* însă starea cea veche se răstoarnă. Noua revistă vine ca un vânt de primăvară, timid mai întâi, apoi tot mai îndrăzneț, aducând speranțe nouă și lăsând să încolțească în inimi încrederea multă în puterea cultivatoare a scrisului. Apariția fiecărui număr este înregistrată cu bucurie. Alături de Goga se remarcă mereu melodioasele versuri ale celei mai subtile poete ce am avut până astăzi, ale d-rei

Cunțanu. Veselul Ciura își țese într-un stil simpatic ștregăriile studentești și schițele sociale. Și ceva mai târziu, ca dintr-un izvor de munte, țâșnește belșugul de vieață și talent din condeil lui Agârbiceanu, a căutatului și gustatului prozator de astăzi. Iar printre ei se ridică, pe nevăzute aproape și din același mediu nou, doi tineri lirici, limpezi făuritori de versuri erotice, I. U. Soricu și Ecaterina Pitiș. O producție literară bogată și frumoasă! Stil și simț pentru limba literară. Gust pentru forme artistice. Și toate acestea erau completate prin o măsură cu totul modernă, dându-se revistei o înfățișare mai plăcută prin ilustrații, reproduse în condiții superioare tipografice și alese cu preferință pentru însemnătatea lor etnografică. Evident, Ardealul literar s-a înnoit!

Dacă este adevărat sau nu, că dezvoltarea culturală își are legile sale de evoluție, cu urcări și stagnări, nu voi să cercetez. Sunt însă o mulțime de dovezi că în anumite clipe, ca prin o întâmplare fatală, puterea de producție este mai generală. Forțele se nasc pe o linie mai mare și, cuprinse de același curent, îndemnite către aceleași scopuri, își dau mâna spre conlucrare. O spun aceasta, pentru că în timpul când *Luceafărul* trecea prin întâia sa fază, la București se întemeiasă o mișcare identică, în condițiuni și mai spornice de producție, cu talentele cunoscute, care constituie astăzi mândria literaturii contemporane. Era fatal ca între cele două reviste să se găsească puncte comune și colaboratorii uneia să ajungă repede colaboratorii celeilalte. Pe neobservate *Luceafărul* își părăsește caracterul pur ardelenesc. Se apropie de dânsul puteri ca Sadoveanu, Anghel, Iosif, Gârleanu, Sandu, Lovinescu și alții. Și iată-ne astfel stăpâni pe o nouă revistă românească de caracter general, organ mai mult al tinerimei literare.

E o muncă pozitivă frumoasă ce se desfășoară aici și te atrage, fără să vrei, spre dânsa. Când noi, la organul nostru bucureștean *Cumpăna*, vom reuși să fim în capitala României ceea ce este acum *Luceafărul* la Sibiu, vom avea desigur două organe literare cu viitor și cari singure vor putea sta în centrul mișcării culturale. Ne convine mai întâi libertatea asta de cugetare, ce trebuie respectată la fiecare și caracterul acesta de neatârnare față de grupări sau personalități politice. Cu

procedările și felul de a fi al unor reviste de astăzi unde mulți dintre noi sunt siliți să-și tipărească lucrările, s-au adus multe prejudeții scriitorilor noștri mai tineri. Poliția critică a condeielor interesate face mult pentru ascunderea adevărului. Și nimic mai demn de generația noastră, decât emanciparea de sub influența intereselor antiliterare și gruparea noastră la organe proprii, fără stăpâni și fără diriguitori principitari, lăsându-se talentelor libera lor dezvoltare.¹ În republica literară nu trebuie să se sufere cătușe.

Mai are însă *Luceafărul* o calitate, asupra căreia aș voi să insist și anume tendința de primenire continuă. Sunt acum nouă ani de când apare și teama de îmbătrânire trebuie combătută tocmai prin o lărgire tot mai mare a cercului de puteri creatoare. Când vedem cum alte reviste, după abia câțiva ani de existență, încep să se prefacă în simple mașini, reeditând pe aceiași autori, cu același program îngust de idei și de tipuri, cu aceleași forme cari revin fără sfârșit, ne convingem ușor despre necesitatea primenirii coloanelor. O revistă veche care și-a realizat repede scopul, are caracterul mai mult al unui magazin de material istoric-literar. O revistă veche nu mai trăiește în atmosfera năzuințelor ideale, nu mai are simțul cald și viu pentru actualitate și ajunge să fie greoaie și obositoare. O revistă veche este ca un suflet stins de femeie, care nu mai știe iubi și trăiește din amintiri. Întrebați-vă de ce talentele tinere și iubitoare de vieață nu se apropie astăzi de *Convorbiri literare*? Fiindcă toată existența acestei reviste e forțată și nu mai poate face față timpului. O știa aceasta încă Eminescu, când scria în sonetul său satiric inedit:

Și tot mai bună soartă decât la *Convorbiri*
Ca nimeni să cetească a tale izvodiri...

În contra revistelor vechi mai avem o mărturie clasică și anume pe Guy de Maupassant. „Trei lucruri n-am să fac toată vieța mea: n-am să mă însor, n-am să ajung academician și n-am să colaborez la *Revue des deux Mondes*.” Și nu s-a ținut de

¹ Neclar în original, s-ar putea citi: „gruparea noastră are organe proprii...”

cuvânt, căci a colaborat odată la vechiul și gravul organ al Franței literare. Cert este însă că autorii mai subțiri, ca și cetitorii, au oarecare oroare de vechituri.

Este deci de dorit ca *Luceafărul*, pentru a evita halul prescripțiunii, să continue a se înnoi mereu, să adune în jurul său mai ales spirite originale și să fugă de clișee, de didacticism și de tendenționism sec, ca necuratul de tămâie. Nici fraza emfatică, nici săcăielile pedante, ci calea scurtă a sobrietății intelectuale să-l conducă și va reuși pururea să releveze talente, să dezlege probleme, să deschidă cărări nouă în variata muncă culturală. Experiența de până aici îi vine în ajutor în mod absolut.

VIAȚA LITERARĂ [XII]

*Erori de tipar • Câteva rectificări • Sărmanul corector! •
Între ziarist și literat*

Cititorii să mă ierte. Eu socotesc că în principiu știu să pun destul preț pe exactitatea frazei și pe ușurința înțeleșului. Nu sunt însă deloc vinovat dacă se întâmplă uneori ca vorbe întregi, sau chiar câte o propoziție să lase în urmă nedumeriri. E sigur că nimeni nu rămâne mai vexat ca autorul, când vede în producția sa un cuvânt rău reprodus, o virgulă greșit așezată, o idee trunchiată sau mistificată. Nici durerea de măsea, nici proza insipidă a lui Dragomirescu și nici o călcare brutală pe bătătura de la picior nu pot să fie mai penibile de suportat ca aceste continue atentate la modestul tău avut intelectual, oferit publicului cu gândul cel mai curat.

Și e foarte explicabil. Scrisul este și el un meșteșug cu anumite chichițe sau apucături. El cuprinde înțeleșuri și subînțeleșuri, sublinieri discrete, accente și interpuncțiuni cari marchează aluzii transparente. Iar când aceste subtilități și nuanțări stilistice nu sunt respectate, când sunt făcute de nerecunoscut prin erori de tipar, te doare să vezi cum se anihilează rostul scrisului tău și cum ți se zădărnicește ceea ce tu cu atâta îngrijire ai adunat la un loc.

Închipuiți-vă, de pildă, că scrii despre un moment solemn din viața culturală, despre o scenă de dragoste sau despre o clipă frumoasă din natură. Tonul va trebui să fie mai înălțat. Cuvintele mai alese și mai sugestive, ca să lase impresia potrivită cu situația sufletească. Și deodată, în mijlocul acestei pagini curate, dai peste o greșală de tipar care-ți reduce la ridicol și-ți schimonosește ideea cea mai puternică. Nu-ți vine să scrâșnești de necaz? Nu ți se pare că o pățești ca un cântăreț, care în mijlocul unei arii frumoase, cântată în public, simte

deodată un nod în gât și-l părăsește vocea? În jargonul muzical erorile de tipar s-ar chema „chix-uri“!

Dar să nu vorbim de alții. *Warum in die Ferne schweifen, sieh' das... Schlechte liegt so nah!* Eu v-aș spune ceva despre nenorocirile tipografice din foiletoanele mele, cari îmi dau destule clipe de amăreală, - și mie și cetitorului, desigur. În pripa cu care se tipărește la orice ziar, se strecoară atâtea greșeli, încât e cu neputință a da rectificări complete. Și nu ne rămâne, pentru invocarea indulgenței cititorului decât să-i arătăm câteva pilde în treacăt. Așa aveam, de exemplu, un articol mai dăunăzi, în care spuneam unui arhieru câteva adevăruri prietenești, - articol care a galvanizat puțin fosilele din muzeul de arhiologie bisericească din Sibiiu. Porneam acolo de la o premisă, așezată chiar în fruntea articolului. Era exclamarea : „Așadar visurile noastre n-au fost zădarnice“! Premisa aceasta o dezvoltasem ca să arăt, în mod firesc, de ce n-au fost zădarnice visurile noastre. Dar iată că la tipar cuvântul cu greutate iasă cu totul schimbat, negațiunea iasă ca o afirmațiune și fraza tipărită sună: „Așadar visurile noastre ne-au fost zădarnice...“¹ Vedeți, drăcușorul de greșeală de tipar! Consistă numai în omisiunea lui *u* și înlocuirea lui prin *e*, dar reușește totuși a schimba definitiv sensul premisei mele, care, așa cum a ieșit, se potrivește cu restul ca nuca-n părete. Și-mi pare foarte rău, - cum ar zice dl. I. A. de Preda.

Sunt însă altele, mult mai delicioase. Chiar în recentul meu foileton, despre doi poeți, am avut ocazia să mă cutremur. În loc de „*rima* poetului“ s-a tipărit frumușel „*firma* poetului“. În loc de „*calități poetice*“ a ieșit „*calități practice*“ și în loc de „*va crea în viitor*“ s-a cules „*va vrea în viitor*“. Iar o propoziție, pe care eu o scrisesem așa: „Ce-mi folosește mie, *cititorului*, curăția formei, dacă fondul sufletesc al *scriitorului* e șters și fără relief“, - a ieșit cu o umoristică înversiune a cuvintelor în această redacțiune: „Ce-mi folosește mie, *scriitorului*, curăția

¹ V. mai înainte, la p.148 articolul *Scrisoare către noul Arhieru*. Propoziția exactă era în ziar: „Vasăzică: visurile noastre ne erau zădarnice“, autorul scriind însă „nu erau zădarnice“. Reproducerea de aici a greșelii de tipar respective nu este foarte exactă. (n.ed.).

formei, dacă fondul sufletesc al *cititorului* e șters, fără relief“. Evident, greșeli, cari te pun în contradicere cu tine însuși și te fac să suferi.

Acum pe cine să faci răspunzător? O corectură ideală este cu neputință. Mai ales când trimiți articole de la distanță și nu poți să ți-l îndrepti tu singur. Iar a fi corector model, într-o redacție zilnică, este desigur o carieră din cele mai afurisite. Se cere mai întâi să ai o pregătire solidă și să înțelegi rostul cuvintelor și legătura dintre ele. Se cere un spirit de observare și o atenție încordată, un ochi veghetor și înzestrat cu darul de a descifra textele cele mai încălcite, slovele cele mai prizărite. Dar ceea ce se pretinde mai ales corectorului este dragostea și respectul față de autor și de opera lui. El trebuie, așa zicând, să se solidarizeze cu scriitorul, să se pătrundă de felul lui de a scrie și, cu o potrivită inteligență, să-l ferească de aceste neplăceri. Împrejurările însă aduc cu sine, ca să găsești prea puțini corectori de-aceștia, cari să privească cu simpatie la scrisul tău și să fie gelos de forma corectă. În ocupația asta însăși e inerentă un fel de plictiseală împotriva materiei de tipar, ce nu se mai sfârșește.

Dar mi s-a întâmplat - firește nu la *Tribuna*, unde nu am decât prieteni, ci la o gazetă din București - ca să fac experiența că nu totdeauna corectorii sunt responsabili de greșelile făcute. Se știe anume că la fiecare organ de publicitate unul dintre ziaristii mai de seamă are conducerea intelectuală și revede în pagini, înainte de a le da la tipar, cele patru „forme“ de gazetă. Dacă acest ultim factor nu-ți este prieten, cum nu mi-a fost mie cel din București, dacă acesta voiește să-ți facă neajunsuri, nu mai poți spera în reproducerea exactă a manuscrisului.

Sunt așadar și cazuri de rea voință și eu le amintesc, deoarece ele ne vorbesc de relațiile atât de nesigure și de curioase dintre literați și ziarști. Între aceste două bresle se nasc adeseori mărunte dușmăanii, cu toate că ramurile activității lor sunt atât de înrudite. Sunt literați cari exercită profesiunea de ziarist cu pasiune și cu mult simț pentru realitatea lucrurilor. Și sunt la rândul lor ziarști, cari prin forma lor literară, prin fantazia și cultura lor, pot lua cu siguranță loc în rândurile literaților.

Iar dacă animozitățile există cu toate astea între dâșii, este că ziaristul de profesie, prin anonimitatea sa, prin datoria de a-și bagateliza zilnic gândul și munca, - picături de energie ce se pierd aproape pe nesimțite în marea de cuvinte - se crede nedreptățit față de literat, care prin iscălitura sa, prin subiectele mai mulțămitoare, îl pune într-un fel de stare de inferioritate față de public.

Nu sunt de părerea asta. Cunoscut misiunea presei și știu că numai din unirea ziaristului cu literatul se poate naște o bună rodire. Aici este vorba de o coordonare, nu de subordonare a celor două forțe, - în cazul că vor fi egale ca valoare. Adevărat este că literatul are un mare avantaj în subiectele sale și în liniștea cu care poate să-și fixeze pentru viitor forme mai plastice. Dar oare, în graba cu care ziaristul, de la cel mai de seamă până cel din urmă reporter, își fixează clipele de actualitate, nu este și nu tremură sufletul unei epoci întregi, unei generații, cu toate ale sale? Nu este oare ziaristul oglinda cea mai credincioasă a vremii sale, cronica trainică din care se vor inspira în viitor cercetătorii trecutului?

Să nu căutăm deci punctele ce ne deosebesc, ci să ne întrunim pururea în același gând, arătând fiecăruia cuvenita cuviință și dragoste pentru ceea ce produce.

VIAȚA LITERARĂ [XIII]

*Bunii noștri pașoptiști! • O greșală a Junimei •
Lipsa de cultură clasică • Nu avem romaniști •
Modernismul în învățământ*

Evident, li s-a făcut nedreptate destulă și celor din generația de la patruzeci și opt!

Artiști n-au fost ei, ce e drept, nici cât cel din urmă stihuitor de astăzi. Versuri și nuvele n-au scris ei și nici de la Lessing n-au știut să învețe regulile de critică și să le aplice. Erau însă naturi mai aspre, mai dintr-o bucată decât noi, și aveau porniri spre învățătură temeinică. În istorie și în filologia clasică nu-i întrecea nimeni. Și nimeni nu cunoștea mai bine decât dâșii limba latinească, ale cărei accente răsunau pe atunci din camera de studiu a învățatului canonic, până jos în căscioara celui mai umil funcționar de administrație. Iar cât pentru sentimentul lor, nimeni nu s-a inspirat dintr-un izvor mai limpede și mai trainic ca dâșii, când se coborau la izvorul latinității și al principiului de rasă. Prin toate aceste ei au reușit să creeze frumoasa lor epocă clasică, sau umanistă, în viața noastră culturală și să dea fondului principiar al mișcării lor un caracter pronunțat de substanțialitate.

A venit însă Junimea din Iași, crescută în școală cu idei mai nouă, cu gust francez pentru un stil mai subțire. Și văzând formele greoaie de exprimare ale bunilor pașoptiști, cu multele lor exagerări, s-au năpustit asupra lor cu glume și cu pilde muștrătoare și cu armele bunului simț. Și fără luptă multă, frunții junimiști au doborât toată partea asta artificială, ce se întinsese asupra neamului întreg și amenința a se înrădăcina, ca o dogmă sempiternă.

De procesul acesta firesc cine se va supăra? Este atât de clar că stăruința bătrânilor în rătăcirile lor lingvistice nu era să fie spre folosul nostru. Avem însă o rezervă de făcut și asta ca o

amendă onorabilă pentru cei biruiți. Ni se pare anume, că ar fi fost mult mai demn și gestul mult mai frumos, dacă toate zeflemelele și criticele Junimei se mărgineau numai la formele exterioare ale pașoptismului, fără să atace în vreo privință fondul sau ideea însăși. Apăsându-se însă prea tare asupra ridicolului formei, s-a atins poate involuntar și însăși țesătura organelor interioare, însuși sufletul acelei mișcări a bătrânilor: interesul cel mare pentru o cultură clasică.

Căci este sigur. De la hărțuiala zgomotoasă în contra latinismului exagerat încoace, figurile acestor visători romantici, cari căutau să întocmească până și instituțiile Dreptului românesc după strămoșescul Drept roman, au dispărut aproape cu totul. Dar ei au dus cu sine și toate acele frumoase deprinderi și tendințe, cum a fost respectul cel mare pentru știința limbei și pentru trecutul ei. De la dispariția lor, întregă viața noastră publică s-a îndepărtat pe nesimțite de la temeiul clasicității. Ne-am înnoit treptat, dar cu prețul pierderii din intensitatea de sentiment pentru ceea ce lor le era atât de scump... Nouă ne spune acum trecutul atât de puțin! Și dacă și astăzi în Italia sufletele se înviorază atât de mult, în fața unei ruine de cetate sau a atâtor monumente istorice care constituie adevărate mijloace de educație, - la noi cultul pentru trecutul latin s-a stins aproape de tot și nici valul lui Traian, nici cărămizile legiunilor romane, răspândite prin văile munților noștri, nu ne mai șoptesc nimic.

Ceea ce ni se pare curios este că în nici o privință limba latină și filologia clasică în genere nu mai sunt cultivate la noi ca mai-nainte. Filologii profesioniști sunt așa de puțini printre noi, încât îi poți număra pe degete, iar printre aceștia abia găsești vreo doi romaniști, al căror nume să fi străbătut în străinătate. Profesorii de latinește de la universitățile românești, sunt cu totul necunoscuți revistelor de specialitate din centrele filologice și nu reușesc să determine vreun interes pentru studiul lor. Provinciile române sunt pline de antichități romane: de valuri cari acoper atâtea ruine de preț, de coline cari ascund atâtea arme și unelte străvechi, de cetăți romane risipite, - și nimeni nu continuă opera lui Odobescu, nimeni nu voiește să ia pildă măcar de la dușmanii noștri unguri, cari prin săpăturile lor arheologice își reconstituie așa de bine trecutul.

Fenomenul acesta al nesocotirii latinității noastre, ca limbă și trecut, se poate apoi urmări până jos în pătura învățământului. Cu încetul categoria profesorilor severi ieșiți din școala latinistă, cu multa lor dragoste de carte, cu pedantismul lor filologic s-a stins. Cărțile de școală au început să fie tot mai subțiri și tot mai sumare; numărul orelor de latinește tot mai reduse; interesul pentru poezia veche, pentru literatura clasică și minunatele ei forme artistice, tot mai palid. Și rezultatul este că generația de astăzi a rămas aproape străină față de toată comoara, din care omenirea pururea s-a înfruptat în vremile ei bune. Vorbesc neapărat de învățământul din Regat, unde se concentrează astăzi forța culturii românești.

Ei bine, ideea aceasta a modernismului a biruit ea și în alte țări. În lupta destul de înverșunată dintre umanism și realism a triumfat cel din urmă, cu toate principiile pozitive. Ca primăvara când deschizi ferestrele, ca să lași să intre aerul cel proaspăt, astfel s-au deschis pretutindeni porțile pentru spiritul cel nou. Și de-atunci încoace științele exacte și-au făcut drum larg în învățământ. În locul trecutului intră actualitatea cu problemele ei și temeiul întreg se reface. Lumea romantică a Antichității rămâne în umbră; eroii cu faptele lor legendare și instructive se spălăcesc în amintirea generației de astăzi; idealurile se înlocuiesc și în locul elanului și al încântării pentru morala vitejească din vechime, punem pasiunea caldă pentru tot ce ne atinge interesul nostru zilnic și binele material.

Pentru noi românii procesul acesta de refacere a fost poate prea forțat, prea grăbit și, văzând consecințele, ne amintim cu nostalgie de fala apusă a latinismului, reprezentat cu atâta talent și însuflețire de bunii noștri pașoptiști.

*

Postscriptum în chestiune personală. Într-un articol din acest ziar am arătat în treacăt neputința câtorva fețe bisericești din Sibiiu, de a conduce și dezvolta constituția lui Șaguna într-un spirit mai în conformitate cu postulatele vremii. La această chestiune *de principiu* mi se răspunde acum în *Telegraful român* cu prostii patente și injurii *personale*. Pe cum se știe, eu

nu am fost niciodată un admirator prea înfocat al inteligenței celor din „gremiul“ sibian. Cunossc bine pe acești farisei și știu că nu sunt capabili decât de intrigi și de flecării. Și când am avut ceva de spus, le-am spus-o pe față și fără să-mi ascund numele. Am deci dreptul să pretind ca să mi se extrădeze acum numele lașului, care n-a îndrăznit să-și iscălească „răspunsul“ la articolul meu iscălit, ca să văd cine vorbește și în numele cui vorbește și să mă răfuiesc cu dânsul, după cum îmi place.

De este vreo stârpiciune intelectuală, să-mi fie milă de dânsul. De este vreun troglodit înfrânt de inaniție, să-i fac pârlitului un examen de conștiință. Iar dacă e vreun simplu ștergător de farfurii metropolitane, să-l tratez în consecință. Căci e limpede între oameni cumsecade, că dacă te înjură cineva, să nu o știe numai Păcățianu și Dumnezeu cine te-a înjurat. Iar cu întreg *Telegraful Român*, care reprezintă o colectivitate anonimă și obscură, cine se poate măsura? Invit deci și rog pe adversarul meu din bârlog să iasă la iveală și să-și dea numele, cum se cuvine în cel mai apropiat număr al organului metropolitan. Capul lui Moțoc îl vroi!

DĂRI DE SEAMĂ

[I]

H. Heine: „*Amintiri duiioase -
sau memoriile domnului de Schnabelewopski*“.
Traducere de St. Antim, București, p.78

Cine n-a cetit proza lui Heine nu știe ce este spiritul și vioiciunea, nici jocul îndrăzneț al combinațiilor fantastice, nici puterea nuanțelor și a aluziilor discrete. Cine n-a cetit proza lui Heine rămâne un om fericit, căci nu știe ce greu se digeră proza greoaie ce ni se servește zilnic de gazetele noastre. Cine n-a răsfoit prin criticele lui, pin multele descrieri de nopți florentine și n-a răs cu hohot, cetind satirele lui sănătoase, nu cunoaște deliciale prostiei omenesti și rămâne în lume ca orbul, care nu-și dă seama de existența atâtor ciudățenii, atâtor tipuri caricaturale, cari forfolesc în jurul nostru.

Lumea în care Heine ne introduce este adeseori lumea lui Democrit, cum a trăit ea în faimosul oraș Abdera din Tracia și cum trăiește și astăzi, pe ici și colo, resfirată pe la toate neamurile. Abderiți găsești pretutindeni. I-a găsit Wieland la Biberach și i-a făcut nemuritori. I-a găsit Heine la Hamburg și ni i-a fixat în lucrarea de față. Și i-ar găsi prea bine și-un prozator român pe la noi, numai să aibă puterea de observație și de reflexiuni ironice.

Firește, Heine este mai modern și nu operează numai cu metafore, ca Democrit cu umbra măgarului. Nici nu se mulțumește cu zâmbetul placid al bufonului Til-Buhogлиндă. El este personificarea eleganței, a capriciului și a grației în felul de a-și trata, în amintirile aceste, numeroasele victime din Hamburg. E liric, e crud și brutal când trebuie, și din cea mai cumplită violență se avântă deodată în regiuni patetice și în flori de stil strălucitoare.

Lucrarea pe care ni-o prezintă dl. St. Antim în traducere - dl. Antim a mai tradus corect și *Nopțile florentine* ale aceluiași

autor – cuprinde însemnările domnului de Schnabelewopski (Heine însuși) din viața lui, petrecută într-un colț al Germaniei, unde personagiile de un ridicol drastic și de o vulgaritate deosebită nu sunt rare. Cetățenii din Hamburg, oameni buni cari mănâncă bine; armata germană care vrea să fie spartană, fără însă să audă ceva despre zama cea neagră; durduțiile hamburgheze, pentru cari existența inimei este încă o taină, - toți și toate constituie acea societate care „seamănă mai mult cu vântul otrăvitor al Africei, a cărui suflare usucă toate florile“. Sunt niște marionete aceste figuri, cari „mișcă numai din fălci, cu aceleași fețe, cu aceleași mișcări și-și fac socoteli“. Acțiunea între ele se leagă mai mult pe sărite. Câte un cântec vechi, câte un episod ca cel din cârciuma „La vaca roșie“, câte-o discuție asupra moralei și a religiilor, cu observații pururea surprinzătoare, încheagă amintirile între ele. Iar sfârșitul, cu scena din familia unui negustor de bandage, cu povestirea de un înduioșător efect a stingerei lui Simson, conține schintei de genialitate...

Cetiți deci proza lui Heine și urmați-l în studiul său despre abderiții germani. Veți vedea acolo cu câtă măiestrie trebuie făcută o critică socială și cât de roșu este fierul, ca să ardă unde trebuie.

VIAȚA LITERARĂ [XIV]

O faptă a editorilor • Cine sunt editorii noștri? • Reclama • Contracte și învoieli • Un proces cu „Minerva“

Pe cât de mare este, toamna, interesul pentru mișcarea literară, pe atât de puțină atenție se acordă acestei mișcări, îndată ce amenință căldurile de vară. Toamna se anunță de obicei cu reviste nouă; se alcătuiesc grupări de tot felul; se fac făgăduințe și se pun în vânzare cărți cu duiumul. Între scriitori și editori sunt atunci relații mai dulci și o deplină înțelegere asupra celor materiale. Cum încetează însă prea frumoasa lună a lui mai, armonia aceasta slăbește de tot; revistele dispar sau își amână apariția; editorii se ascund prin beciurile atelierelor, de teama manuscriselor; și cărțile nouă apar tot mai rar.

Anomalia aceasta, evident, se datorește în mare parte unei apucături a editorilor. În piața literară ei au introdus cu încetul un sezon de vară, de liniște, de neactivitate, ca și când nevoia de a citi ar putea fi suprimată pentru câteva luni. Și uitând să imite pilda caselor de editură din străinătate, cari pentru cititorii de vară știu să furnizeze o anumită literatură, mai recreatoare, ai noștri preferă să înceteze cu totul lucrările literare și să-și amâne pofa de citit pentru mai târziu. Iar pricina este un spirit absurd de economie, o râvnă prea mare de câștig și o nesocotire a datoriei editorilor către public și scriitori.

Este și greu a te înțelege cu editorii noștri asupra literaturii și a modului cum ar putea dâșii să intervină în mișcarea literară, fiindcă în genere ei intervin numai cu capitalul și nu cu pătrunderea cuvenită, numai cu instinctul și nu cu competența specialistului în materie literară. Critici ei nu citesc, cărțile și mai puțin. Și cum informatorii lor sunt și ei oameni cu veleități și patimi, sau ignoranți ca Dauș și ca alții, nepărat că li se întâmplă adeseori să greșescă. Cum să nu

greșească de pildă un Alcalay, bunul și prea fericitul evreu, pentru care o întreprindere literară este o afacere bănească pur și simplu, iar un manuscris un fel de *terra incognita*? Ce poate să-l doară pe dânsul de rezultatele culturale ale bibliotecelor editate și ce interes poate să aibă pentru urmărirea unor anumite idei în publicațiunile tipărite? Ce-i pasă de pildă lui Socec dacă Mihalache bate câmpii în prefețele broșurilor, destinate să ajungă în mâinile mulțimei? Ce-l doare pe Filip dacă întreprinderile politice și organele zilnice fără rost și fără culoare ale Institutului Minerva fac să se neglijeze edițiile literare, cari până aci au constituit temeiul principal și meritul exclusiv al acestui editor? Și iată astfel, din pricina lor, o grămadă de stagnări sau precipitări, un material enorm, tipărit în serie, dar fără cernere și fără sistem.

Bine – va zice cetitorul – dar cum se face că, cu toate astea, editorii fac treboare bune, cărțile se vând mai bine ca oricând, și cele bune și cele rele, clăie-grămadă? Cum se întâmplă că nu ni se mai dă să cetim vești despre falimentele editorilor români, cum au fost de pildă cazurile cu librării Müller din București și Șaraga din Iași, amândoi începători buni pentru lucrarea de popularizare a operelor românești.

Cauzele vor fi, ele, mai multe. Desigur și zgomotul cel mult desfășurat în ultimul timp în jurul vieții literare va fi stârnit interesul pentru cărțile variate ale noilor editori. Sunt însă convins că la împrăștierea tuturor cărților – aflați că anecdotele lui Speranță, aceste ineptii rimate, se vând tot atât de bine ca și volumul cel mai ales de nuvele al celui mai ilustru prozator de astăzi – a contribuit în primul rând reclama formidabilă, cu noul ei sistem, ce s-a introdus: prin ziare și reviste, prin afișe și foi volante, prin anunțuri de cataloage, prin baloane și automobile, în mod gratuit sau cu plată.

A apărut de curând, la Leipzig, o carte mai mare asupra reclamei. De nicăiri nu se poate vedea mai bine efectul scandalos și seducător al reclamei în literatură, ca acolo. Se arată ce rol sugestiv are reclama asupra mulțimei, ce ușor este să seduci această mulțime, s-o abați de la o judecată logică prin repețirea acelorași afirmații, prin readucerea continuă a subiectului lăudat în memoria cititorilor. O teroare socială este

reclama prin forța ei de a sili mulțimea să adopte anumite idei sau feluri de a gândi și de a proceda al editorilor.

La acest enorm serviciu al reclamei se pare că s-a gândit și un editor bucureștean, când îmi spunea mai zilele trecute: „Eu vând tot ce tipăresc și rele și bune, vând pe Scrob ca și pe Eminescu, pe Nedea Popescu ca și pe Sadoveanu și de-aș tipări un simplu gunoi, îl voi vinde și pe acela“. Neapărat, gunoiul era să fie manuscrisul unui tânăr și talentat prieten, pe care i-l recomandam...

Mai putem vorbi însă și de un alt sistem de îmbogățire al editorilor noștri și de o răspândire mai lesnicioasă a cărților. Deoarece raporturile dintre scriitori și editori nu sunt fixate încă, iar onorariile și talentele variază mereu, fără să se poată stabili norme certe asupra lor, e natural ca editorii să profite de inexperiența celor tineri și săraci și să fie mai îngăduitori numai cu reputațiile mai vechi... și prea adeseori mai uzurpate. De la cei mai mulți manuscritele originale și cele traduse se iau cu un preț ridicol și fără multe formalități în scris. Editorul se face stăpân pe material și în loc de a se mărgini la o singură ediție și a răsplăti pe autor la fiecare altă ediție, îl achită pentru totdeauna cu un bagatel. Pentru un volumaș din Ibsen, de pildă, tradus temeinic și pe o întindere de cel puțin 120 de pagini, îți achită suma de lei *una sută*, iar editorul tipărește dintr-o dată o ediție de cel puțin cinci mii de exemplare, pe cari le repetă de câte ori cărțulia e complet vândută.

Un conflict recent, provenit din aceste șubrede învoieli cu editorii, l-a avut și d-na Sofia Nădejde cu tipografia Minerva. Conflict care a dat naștere de un proces de presă. Traducând adecă o broșură a unui scriitor francez, a înaintat manuscrisul editorului, care l-a primit și l-a imprimat. Și ducându-se să încaseze obișnuita sutișoară, i s-a răspuns că onorariul acesta nu i se poate achita, până ce nu va aduce dovadă de la autorul francez că acela a cedat – fie pentru bani, fie în mod benevol – dreptul de autor pentru traducătoarea română. Căci suntem acum și noi în legături de reciprocitate cu francezii și nu se mai pot publica traduceri din opera lor fără a se achita mai întâi taxele de autor. Închipuiți-vă acum la ce onorar poate să aspire d-na Nădejde, dacă editorul român îi pune în vedere să-și

plătească mai întâi taxele către „Societatea oamenilor de litere“ din Paris!

Socot că bine a procedat d-na Nădejde, făcând un apel la justiție și cerând să stabilească un punct de plecare. Căci, dinpotrivă, s-ar putea întâmpla ca propunând unui editor o traducere spre publicare, acesta, după ce-ți oprește din onorarul injurios mai întâi taxa pentru autorul străin, să te mai scoată și dator pentru traducerea ta.

PAGINI POLEMICE

*Un indulgent biograf al „Telegrafului“ • Realitatea tristă.
Moțoc nu are cap • De-aș fi romancier!*

Un tânăr pedagog al nostru, fire blagină și precaută, a făcut de curând istoricul foilor noastre bisericești. Aducând vorba și de *Telegraful român*, amintește de câteva pagini mai senine din trecutul acestei foi, când, sub conducerea bunului Aron Florian și sub influența lui Șaguna – tot Șaguna, săracul! – putea trece printre cele dintâi organe de publicitate. E caracteristic însă că, cu cât istoricul se apropie mai mult de actualitate în urmărirea vieții *Telegrafului*, accentuarea meritelor ziarului scade vizibil. Cam de la încetarea „Foișoarei *Telegrafului*“, în 1877, încoace bibliograful nostru, cu toată bunăvoința sa, nu mai găsește nimic vrednic de relevat. Cronică tace deci asupra unui interval de mai bine de trei decenii...

Părerea noastră este însă că, dacă e cuminte, nu este totuși frumos a fi complet în descrierea rolului unei gazete în viața publică. *Telegraful*, pe cum se știe, a ieșit el regulat și în cele trei decenii și nu se poate trece atât de ușor cu buretele peste un răstimp atât de lung. Să încercăm a face noi cuvenita completare, în deplină cunoștință de cauză și cu toată dragostea de adevăr. Să schișăm pe scurt care a fost însemnătatea acestui ziar în ultimele noastre mișcări culturale.

Cercetând cu de-amănuntul foliantele preacinstului organ metropolitan, vom vedea ușor că în toată vremea asta lungă n-a făcut decât să încărunească, într-o absolută inutilitate. A fost singurul ziar de la noi, unde n-a schinteiat nimic. A fost singura tipăritură, de care civilizația și râvna de înaintare nu s-au legat. Pe când celelalte organe mai tinere munceau din greu, mai întâi chiar pentru existență, și dedeau ele

singure direcția politică și culturală în Ungaria, această foaie clericală, pentru care capitalurile sunt asigurate pentru vecie, a păstrat aceeași vinovată atitudine de somnolență divină. Fadă, monotonă, lașă în cugetare și de o rară îngustime intelectuală: așa am pomenit-o și așa o să-și depene zilele înainte. Dacă ar sta cineva să aprecieze rolul cultural al bisericii noastre după această foaie; dacă ar voi cineva să ne cunoască talentele publicistice după cele ce s-au perindat la acest organ - unde sunteți Roșca, Hango, Broju și Păcățianu? - ar avea înaintea sa icona celei mai deplorable neputințe.

A fost o epocă frumoasă, de lupte politice și literare, prin care am trecut în aceste decenii. În toată mișcarea asta de energie și entuziasm prin care sufletul poporului ardelean s-a renăscut de-a binelea, glasul *Telegrafului* n-a răsunat niciodată cu căldură. De câte ori însă a fost vorba de un act de umilire politică, el a fost la postul său de promotor al acestuia; de câte ori se simțea nevoia răsuflării unei infamii sau se cerea strecurarea unei intrigi mărunte, *Telegraful* era la îndemână cu toate condeiele ieftene. Iar pentru spargerea solidarității în luptă, pentru înmlădierea sau zdrobirea conștiințelor și a caracterelor printre preoți, nimeni nu are mai multe merite ca dânsul.

Întreținerea acestei umpluturi și echivocități se face pe banii Bisericii române. Și între alți trântori și bondari care se adăpostesc în umbra ei, se găsește și marele sinedrion, care o administrează. Acest sinedrion de oameni mucezi și de îmbătrâniți mucenici e ca o mafie ocultă și răzbunătoare, care păstrează cu credință tradiția unei vieți publice hibride, a unei atitudini șterse și a unor sentimente omenești inferioare. Duhul tinereții, puterea talentului și dorul de reforme nu pot străbate până la aceste petrefacte; orice mobilitate intelectuală rămâne străină de acești epicurei religioși; iar câtă vreme vor stăpâni ei aceste fonduri și acest organ, pentru *Telegraful* nu mai este înviare, ci marasmul fără de sfârșit!

Ceea ce ni se pare a fi mai trist însă și mai caracteristic pentru acest mediu din jurul numitului ziar, este că printre toți câți stau la căpătâiul bolnavului, nu este un singur cap care să ia

răspunderea stărei deplorabile și să dea seama pentru cele săvârșite. Aici toate capetele sunt biblice și toate se pleacă și se ascund, pentru ca sabia să nu le taie. Când, mai zilele trecute, am cerut socoteală acestui ziar pentru două minciuni și o prostie ce-mi adresase, am vorbit de capul lui Moțoc. Văd, acum, că cerusem ceva imposibil, căci la *Telegraful* cap nu există. Și dacă este adevărată afirmarea că „dl. Lupaș a scris numai cartea sa, dar de fapt cartea este a Consistorului...”, cu cât mai multă dreptate am avea, zicând că *Telegraful* strecoară numai infamiile, dar aceste sunt opera unor oameni fără cap și fără nume!

Nu știu de ce, gândindu-mă la toate aceste, la acea risipă zadarnică de bani pentru întreținerea acestui acefal organ de publicitate, la acele umbre bărboase ce-l adăpostesc în mod clandestin, îmi vin în minte o serie de figuri și de epizoduri comice din mediul acesta, de care mi se leagă câțiva ani de tinerețe. Pe atunci făceam mare haz de ele. Îmi închipuiam totdeauna că mă găsesc într-o Abdera românească și că răsul este singura compenzație pentru cele văzute.

Știți ce este Abdera și ce sunt abderiții? „Abdera este un oraș împărțit în două. Când partea de vest a dat alarmă, estul a rămas liniștit, crezând că numai vestul e atacat.”

„La gimnaziul din Abdera un măgar a vărsat un vas cu untdelemn. Și abderiții ș-au adunat toți măgarii și înaintea tuturora au dat o lecție celui ce-a vărsat vasul, ca cu toții să ia pildă din pedepsirea lui.”

„Un abderit ș-a ars pe tatăl său cel mort și văzând că mamă-sa e bolnavă în pat, îi zise: Vino, căci mi-au mai rămas câteva lemne și pentru focul tău!”

„Un alt abderit a voit să se spânzure, dar, rupându-i-se funia, a căzut și ș-a făcut gaură în cap. Intrând într-o farmacie, ș-a lipit gaura din cap cu un plastru, s-a întors la copac și s-a spânzurat de-a binelea.”

Acesta e mediul din Abdera antică și duhul înțelepciunii de-acolo. Iar când mă gândesc la materialul grotesc, observat de mine în mediul sinedrionului sibiian, de care am vorbit, nu știu de ce mă încercă dorința de a imita pilda lui Wieland și a

îmbrăca în haina unui roman de moravuri toată viața aceea de preocupări mărunte, de suflele sterpe, cum se desfășoară ea între elementele aceste clericale-bugheze de la noi. Vai, subiectul se pretează admirabil!

Aș descrie de pildă în acel roman câteva exemplare de minți automate, egale cu ale oribililor manechini de ceară din panoramă, cari se mișcă numai grație unui mecanism învârtit de alții. Aș ști să arăt cum în corpurile alea cu abdomene eliptice și cu priviri spălăcite orice enrgie e stinsă¹, orice vibrație de entuziasm e străină. Și în jurul lor aș enumera câțiva târători și juvenili iproci, obraznici ca ploșnițele, lași ca niște strențeroși, cinstiți candidați la parvenire. Aș dovedi câtă nesimțire poate îngrămădi capriciul naturii la un loc și ce puțină teamă de ridicol. Iar ca romanul acesta să fie complet și nota sentimentală și erotică să nu lipsească, n-aș pierde desigur din vedere pe frumoasa Veta din Poiana, așa cum mi-o reamintesc și astăzi, stând tristă și cu colțul șorțului prins în brâu, în poartă de călugăr putred și libidinos...

...Și romanul acesta ar fi desigur o completare justă a vieții *Telegrafului* și ar da o icoană reală a celor din jurul lui! Mai știi de nu-l voi scrie?

DIN VIAȚA LITERARĂ

[XV]

*Ce fac scriitorii vara? • Cărți și reviste •
O nouă fază a unei vechi reviste • O supărare*

Am vorbit în ultimul meu foileton despre ciudata credință a editorilor că românul vara nu citește și că, prin urmare, tipărirea oricărei cărți literare sau chiar a revistelor trebuie să înceteze pe timpul acesta. Consecința logică a purtării editorilor este că în rândurile scriitorilor se produce o stare de dezinteresare și de indiferență. Muzele își atarnă lira în cui și prozatorii nu mai urmăresc viața cu gândul la subiecte. Un aer de moleșală și de resemnare înfășoară lumea literară. Cuvintele cad mai rare, mai grele și gesturile își pierd vioiciunea. Prin cafenele și grădini și prin puținele lor colțuri umbroase, poeți și critici stau plictisiți, ca niște bogați cari nu mai au ce face cu gândurile lor, stau și visează despre mare, despre munți și despre frumusețile firei, pe cari ei le cântă și alții le gustă în realitate. Sărmanii artiști, sărmani trubaduri! Pentru voi vara a rămas mai mult un prilej de cultivare a imaginației! Din reviste ilustrate vă reconstruiți farmecele munților Elveției, din norii ce trec zgomotoși deasupra voastră vă clădiți castele și, privind în cristalul paharului de apă, croiți o filosofie romantică a vieții. Fantazie, fantazie, tu ești prietena cea mai bună și cea mai credincioasă a scriitorilor în vremuri de acestea!

...Și cărțile ies mai rare. Din cele ce au ieșit de curând nu s-a semnalat până acum cu destulă stăruință [decât] *Două iubiri*, volumul de nuvele al d-lui Agârbiceanu. Și nici despre volumul d-lor Anghel și Iosif, *Cireșul lui Luculus* nu s-a vorbit îndeajuns, cu toate că un volum de proză, tipărit de doi scriitori eminentemente poeți, are totdeauna farmecul noutății. Alte cărți, apărute tot în preajma sezonului de vară, sunt trei culegeri nuvelistice: *Povestiri de seară* de M. Sadoveanu, *Ape mari* de

¹ În original: *strânsă* (n. ed.).

C. Sandu și *Cu aripi frânte* de Ioan Adam. Dacă asupra acestor cărți nu s-a făcut mai mult zgomot, este că publicul și critica s-au obicinuit cu numele acestor scriitori și, înregistrând apariția, nu o mai consideră drept un eveniment ca pe întâiele volume, în care autorii și-au afirmat talentul. Cu toate acestea este sigur că bunii noștri nuvelisti ne aduc și de data asta multe noutăți, tipuri originale, observații surprinzătoare, colțuri de lume reală și mai ales descrieri din natura vie.

...Și revistele încetează! Motivele sunt multe. Sunt rele condițiile de editură și anevoioase grupările scriitorilor. Interesant este că odată cu încetarea unor reviste, - printre cari este și *Falanga* - a încetat din circulație și numele glumeț al cuconului Mihalache, faimosul critic care în orice mediocritate vedea un geniu și în orice poezie, tipărită în revista sa, o „aproape capodoperă“.

Prin un ciudat capriciu al soartei, d. Mihalache a încercat mai multe dezastre; tinerii mai de talent l-au părăsit pe rând; „băieții“ căroa le infiltra talentul prin infuziuni de ceai, în serile de iarnă, s-au lepădat de dânsul și organele-s sfărâmate și măiestrul e văduvit de orice crezământ... Este aceasta o pedeapsă meritată pentru îndrăzneala de a fi voit să-și creeze - cu o inteligență atât de modestă și cu o lipsă de bun simț atât de mare - o existență literară.

Fiind vorba de reviste, nu înțeleg ce o fi greșit bietul *Sămănătorul* de trăiește atât de mult? Aproape să crezi în cuvintele înțeleptului ce zice că pe cine îl blestemă Dumnezeu mai tare îl lasă să trăiască mai mult... Sunt ani de zile de când această revistă nu mai are nici un rost și nu mai poate produce nici un talent real. Sunt ani de zile de când nu mai are nici cetitori, nici conducători, ci vegetează ca orice umplutură, mai șters ca *Telegraful Român*, mai deșert de artă și gândire ca foaia lui Pătrașcu. Și în cursul anilor își schimbă mereu firma, își schimbă mereu credințele. Nimeni nu-i stăpân pe ea și toți pot s-o aibă.

Acum de curând, *Sămănătorul* a încăput pe mâna unui domn Orleanu, autor de gânduri critice de mult gândite de alții și având alături câțiva scriitori incolori, copii și alte expresii ale

slăbiciunii intelectuale caută să-i dea duh și s-o scoată de la moarte. Ci lăsați *Sămănătorul*, măi creștini de omenie, fiți miloși și lăsați-l să-și caute odihna meritată. E rușine să ducă această viață chinuită, după atâtea zile de lumină. E ca un erou ajuns în cărje și pornit la cerșire. E ca o femeie iubită de toți și de toți părăsită.

Hei, da lesne-i de altă revistă, de cea din Iași! Acolo-i capitalul, acolo-i pretenția. Revista apare, regulat uneori, cu mari intermitențe de altădată, umflată ca un boier bogat și nu totdeauna poporanistă. Bun material, n-ai ce zice! Și nu ne pare rău de spiritul de toleranță față de alte genuri literare, până și față de ultrasimbolistul nostru Minulescu. Dar ce o fi având dna Isabela Sadoveanu cu *Nucul lui Odobac*, al prietenului nostru Gârleanu, e greu de înțeles. Critica, pe cum se știe, este partea cea mai slabă la revista din Iași, între altele și pentru că este reprezentată prin un condei al sexului slab.

De aici, apoi fel și fel de idei prăpăstioase - căci, de, e mare prăpastia între sufletul criticului-femeie și al autorului bărbat - asupra producției viguroșilor noștri prozatori. Și curios este că, tocmai sufletul celui mai feminin dintre prozatori, celui mai subtil în amănunte, celui mai artist și mai felin, tocmai acela nu e priceput și nu e pe gustul criticului-femeie. D-na Isabela Sadoveanu e supărată pe *Nucul lui Odobac* - și asta e ultima noutate literară din Iași!

DĂRI DE SEAMĂ

[II]

Cervantes de Saavedra (M. de), „Don Quijote de la Mancha. Viața și aventurile lui“. Traducere de L.S. Editura Sfetea. București, 1910, p. 72. Prețul 2.50. (Cu ilustrații)

Una din cele mai citite cărți, din câte s-au tipărit până astăzi, este fără îndoială povestirea scriitorului spaniol Miguel de Cervantes despre aventurile pseudo-cavalerului Don Chișot. Figura acestui prototip de visător ridicol, cuprins de patima nebună a vitejiei, a ajuns un subiect favorit de distracție și de învățăminte la toate popoarele înaintate în cultură. Imaginațiunea puternică, darul extraordinar de a lega cele mai fantastice și mai paradoxale întâmplări, i-au dat lui Cervantes puțința de a crea o operă de o rară armonie în felul ei. Alături de *Iliada* și de alte puține cărți, cari se pot menține pururea tinere, cu o valoare generală pentru omenire, povestea lui *Don Chișot* n-a încetat să-și aibă rolul său, de la sfârșitul veacului al 16-lea, când a fost scrisă în împrejurimi de altfel dureroase pentru autor, până astăzi.

În Germania, Franța și în alte țări, unde cavalerii medievali au existat, lăsând atâtea amintiri, și unde exagerările excesiv de romantice în literatură, contra cărora este scris și *Don Chișot*, au dăinuit pe vremuri, neapărat că popularitatea cărții e nespus mai mare ca la noi. N-a rămas ea însă fără nici un răsunset nici în literatura noastră.

Întâia traducere românească al lui *Don Chișot* s-a publicat încă la 1839, în *Curierul românesc*. Traducerea aceasta este datorită lui Eliade-Rădulescu și e reprodusă, un an în urmă, în două volume. Firește, Eliade n-a făcut-o după originalul spaniol, ci după traducerea franceză, parafrazată, a sentimentalului Florian. Scrisă într-o epocă de activitate, când Eliade nu-și tulburase încă forma literară a limbei prin sistemul său

italienizat, lucrarea lui poate fi cetită și astăzi și versurile cele multe, întreșute în text, nu sunt lipsite de orice valoare:

Tristă turturică, ce gemi în pustie?
Ce nenorocire ți-a putut răpi
Dulcea, credincioasă, tânără soție?
Ai rămas jălindă și nu poți muri.
De-a noastre suspine pustiul răsună,
Inima-mi și soarta este ca a ta,
Vino, păsărică, vom plânge-mpreună,
Singur sunt pe lume și cum mai pot sta?

Alcătuită în forma și spiritul timpului, nu putem controla de aproape dacă opera lui Cervantes a putut străbate în publicul nostru prin traducerea lui Eliade. Pentru atâta spirit și șăgălnicie era poate mai indicat Costache Negruzzi, dintre vechii noștri scriitori. E sigur însă că un al doilea traducător, Ștefan Vărgolici, care la 1868 și-a tipărit în *Convorbiri literare* mai întâi un articol călduros asupra marelui scriitor spaniol Cervantes, a avut mai multe succese ca Eliade. Vărgolici a tradus direct din spaniolește. El a publicat întâiele fragmente răzlețe în *Convorbiri literare* din 1881 și a continuat în urmă în aceeași revistă, însoțindu-și textul cu ilustrații. În volum însă, după cât știm, nu s-a reprodus încă traducerea lui Vărgolici, cu toate că e singura făcută mai conștiințios.

Încercările de traducere ce ni s-au dat ulterior și anume bucățile din broșurica nr. 218 a Bibliotecii pentru toți sunt numai fragmente de speculă și nu dau nici pe departe icoana reală a pățaniilor faimosului cavalier. Aceste sunt inconvenientele oricărei Biblioteci populare și ale cohortei de anonimi, cari de obicei ciuntesc totul, schimbă, traduc în mod liber, fără cuvenita evlavie față de forma traducerii și de amănuntele și subtilitățile originalului. Și tot așa o pățim cu ediția incompletă, apărută de curând în editura Sfetea.

Tipărită cu oarecare lux, cu ilustrații cari să atragă pe copii, traducerea recentă este cea mai slabă din câte s-au făcut. Ea nu conține decât o parte minusculă din seria de aventuri, legate între ele fără o alegere anume și fără a se ținea exact de textul lui Cervantes. Este o ediție comercială, la confectionarea

căreia nu s-a ținut seama de forma literară în justă măsură. Și dacă totuși o semnalăm, este că apariția ei ne-a reamintit importanța generală a cărții pentru literatura universală și necesitatea de a o vedea în circulație și la noi, dar tradusă complet, de unul din cei mai subțili prozatori ai noștri. A nu avea pe *Don Chișot* într-o bună traducere românească înseamnă o mare scăpare din vedere.

DĂRI DE SEAMĂ

[III]

*Const. Goleșcu, „Însemnare a călătoriei mele
făcută în anul 1824, 1825 și 1826“.*

*Tipărită din nou și însoțită de o introducere
de Nerva Hodoș, București, 1910, p. 148. Prețul: 3 lei.*

De multă vreme o carte de cuprins istoric-cultural n-a avut un mai mare răsunet în presă și nu s-a învrednicit de-o primire mai călduroasă ca volumul recent al d-lui Nerva Hodoș asupra vieții și operelor Goleștilor. Cauza este mai întâi însăși personalitatea simpatice de scriitor a d-lui Hodoș, al cărui nume se leagă de-o serie de publicațiuni și studii literare și istorice, lucrate temeinic. Dar se explică reușita acestei cărți și din cauza subiectului, familia Goleștilor fiind prin tradiție una din cele mai merituoase familii boierești din țară, din câte s-au năzuit spre binele poporului românesc.

Cu perspicacitatea științifică și cu limpezimea de stil, proprii acestui distins cercetător literar și istoric, dl. N. Hodoș a adunat într-un lung studiu introductiv material inedit pentru cunoașterea de aproape a acestei familii, pe cum și a faptelor ce-a săvârșit în cursul veacurilor până în zilele noastre.

„Descendenți din Craiovești – scrie dl. Hodoș – înrudiți de aproape cu D-nii țării, Goleștii au luat o parte largă la mai toate frământările prin cari a trecut poporul nostru din valea Dunării în veacurile trecute. Viteji, cari știau să-și puie capete pentru D-nii lor și câteodată să le și lase pe câmpurile de bătaie; femei energice cari știau să-și păstreze avutul așa încât să rămână tot în neam, pentru strălucirea numelui, a casei și a moșiei; căpetenii de partide în stare a merge până la crimă pentru ideile și D-nul lor, și apoi, reculegându-se, să ajungă să-și recunoască greșala și să se călugărească; fondatori de mănăstiri și de opere de binefacere; administratori inteligenți și darnici și cu durere de inimă pentru cei năpăstuiți; iubitori de neam și de țară, punându-și la mijloc toată vaza și tot avutul, pentru ca să-și

vază țara mai mare și, în sfârșit, fericită – până la acele din zilele noastre, care refuză domnia Țării Românești, pentru ca să se aleagă Cuza Vodă și să se facă astfel Unirea, pentru care luptase cu toții ai lui.“

În tonul acesta de-o adâncă pietate față de faptele Goleștilor, dl. Hodoș ne vorbește apoi despre trecutul neamului lor, stabilește cu date sigure genealogia lor, trecând în revistă câteva figuri luminoase și căutând să stabilească fiecăruia caracterul și pornirea, după comoara de documente ce a găsit. E o atmosferă specială de romantism și de vieață cucernică și patriarhală, în care dl. Hodoș, cu talentul său de scriitor artist, a știut să înfășoare ipostazele acestea boierești. Înaintea noastră se prefiră fragmente rupte din veacul al 16-lea: pârcașul Baldovin din Golești, și ruda sa Cândea, jupânca Maria și vistierul Radu Goleșcu. Despre cei ce au avut roluri mai mari în istorie, despre banul Radu Goleșcu, despre Iordache și Dinicu Goleșcu, dl. Hodoș scrie scurte monografii în formă literară, monografiile cari alcătuiesc în același timp capitole din istoria noastră culturală.

Mai mult se stăruiește în cartea aceasta asupra lui Dinicu Goleșcu, bărbatul cu înaltă civilizație, care la începutul veacului trecut a fost un spirit conducător în vieța intelectuală, a propagat ideea înființării școlilor prin Lazăr, a scris cărți el însuși și a promovat însuflețirea pentru ziare românești. Personalitatea remarcabilă a lui Dinicu Goleșcu este admirabil prinsă de dl. Hodoș și modul cum știe d-sa să ne intereseze pentru ideile atât de adânci și de înaintate ale acestui boier, erudit și de bun simț, ne face să-i fim recunoscători pentru împrăștierea unor gânduri atât de sănătoase, cari, din păcate însă, nici astăzi nu sunt pe deplin realizate.

Partea cea mai mare a cărții o constituie *Însemnarea de călătorie* a lui Goleșcu și cuprinde notele și reflexiunile acestuia dintr-o călătorie a sa, făcută între anii 1824-1826 prin Ardeal și în diverse țări ale Apusului. Reeditarea acestor vestite *Însemnări*, apărute mai întâi la Buda în 1826, se impunea și nu ne îndoim că răspândirea lor e asigurată. De altfel volumul d-lui Hodoș se prezintă și în condiții tehnice excelente, ceea ce nu putea fi altfel la un om de gusturile d-sale atât de alese.

VIAȚA LITERARĂ [XVI]

*Ce este ghinionul? • Ghinionul în literatură •
Dl. Ion Adam și ghinioanele din ultimul d-sale volum
de schițe, „Cu aripi tăiate“*

Vorbeam odată la acest loc despre „tupeu“ și spuneam că acest minunat cuvânt de origine franceză, care zugrăvește așa de bine anumite însușiri de îndrăzneală, nu este cunoscut la noi în Ardeal. Ei, bine, mai sunt și alte cuvinte necunoscute pe la noi, din¹ multele întrebuițate la București. Dintre acestea fac parte și „ghinionul“ franțuzește *guignon*. Cuvântul acesta, care sună ca o înțepătură, înseamnă nenoroc, neizbândă, sau soartă rea. Și oriunde te-ai învârti, la jocul de cărți sau în politică, la cafenea sau în literatură, auzi mereu vorbindu-se de ghinion și ghinionști. Până și în afaceri de dragoste „ghinionul“ e o vorbă curentă. Are ghinion, - și pace!

Dacă nu mă înșel, expresiunea asta favorită cuprinde în înțelesul ei și un grad de compătimitate. Ghinionistul ți-e totdeauna simpatic și ți-e milă de dânsul, nefiind el vinovat de cele întâmplare. Un copil se plimbă pe stradă și pac! o cărămidă se desface din zid și-l turtește. O păreche logodită călătorește în automobil și trosc! podul se rupe și valurile Murășului înghit frumoasa păreche. Sunt aceste numai niște accidente, numai capricii ale împrejurărilor de-o clipă și nu au nimic în ele din fatalitatea psihologică. Victimele acestor accidente sunt desigur vrednice de compătimitate, dar întrucât căderea lor nu sunt consecințele unor anumite stări de suflet și nici actele unei voințe, tragicul lor e mult mai neînsemnat și mai efemer.

În literatură ghinioanele acestea găsesc mulți amatori. Cazurile excepționale, cu tragicul lor întâmplător, sunt ușoare

¹ În original: *dar* (n.ed.).

subiecte pentru dramă și nuvelă și pasionează îndeosebi pe scriitorii mai mărunți. În romanele criminale oamenii mor și se omoară, ca muștele, fără nici o motivare. În literatura germană a stăpănit odată un curent întreg de dramatizare a unor accidente. Va rămânea pururea celebră drama lui Zacharias Werner, *Der 24-te Februar*, în care se povestește jalnica întâmplare, cum într-o familie au murit bunicul, părintele și fiul în zilele de 24 februarie, fiecare pe rând.

Și cazuri de natura aceasta se găsesc și la noi destule. Autorii noștri au și ei adeseori un accident, înregistrat de gazetă drept un subiect pentru opera lor și mulți dintre dâșii adoptă sistemul că, unde nu mai au ce face cu eroul, să-l suprimă pur și simplu prin o întâmplare nenorocită. În dramele noastre și în literatura nuvelistică sunt mulți ghinionști și se aduce prin asta o gravă atingere gustului estetic și cerințelor artei în genere. În epoca noastră, în care a trăit un Ibsen, și în care acesta și alți autori studiază firea omenească până în fibrele ei cele mai intime, iar faptele din Univers se succed în ordine logică și nimic nu dispare fără o motivare plauzibilă, ghinioanele acestea în artă sau cazurile izolate și pline de nenoroc sunt inadmisibile.

Aș merge desigur prea departe dacă aș voi să scot la iveală toate greșelile câte se fac de autorii noștri în această privință. Întâmplarea însă – își au și cărțile ghinionul lor! – a voit ca să-mi dea în mână un volum recent de schițe al d-lui Ion Adam, care volum va ilustra el singur medalia ghinioanelor în literatură.

Să-l mai recomand pe dl. I. Adam și să vă spun că cine este, cred că n-o să-mi mai cereți. D-sa muncește de vreo zece ani în rând cu noi și este apreciat pentru limba sa bogată, pe care însă n-o poate rându-i totdeauna destul de proporționat cu înțelesul. Lucrările d-sale în proză au avut o primire bună, îndeosebi pentru partea lor descriptivă, fără însă ca în materie de compoziție artistică să fi găsit o aprobare unanimă. Incongruențe sufletești, gesturi bizare, rafinăria afectată și suprapusă pe un fond țărănesc străveziu, l-au lăsat puțin în umbră față de talente mai armonice ca Sadoveanu, Agârbiceanu și Gârleanu. Dar, oricum, e o forță și în clipele de recreare vei găsi totdeauna o pagină frumoasă în scrierile lui.

Cu volumul său din urmă însă dl. Adam ne surprinde foarte neplăcut. Nu ne puteam închipui ca d-sa să fie atât de lipsit de invenție încât să-și mărginească aproape toate subiectele la întâmplări banale. Și ne mârnește, oarecum, că d-sa intră cu totul în rândurile neînsemnaților schiștiști, a căror talent se mărginește la încadrarea unui accident și la înșirarea simplă de ghinioane.

S-o luăm de la început.

Există roiuri de gândaci, cari au nenorocita idee să se apropie de lumină și trista lor soartă este că-și ard aripile și mor... Un mânz de rasă paște „într-o rânchezare înfrigurată și gingașă“, dar văzând trenul venind, se ia la întrecere cu dâșul și cade mototol... Un băiat de țăran învață carte și tocmai aproape de doctorat, pe când părinții îl așteptau el moare subit... Un țăran mai prostănac aduce din târg trei hârtii de câte o sută de lei; copilașul le vede, se joacă cu ele și le aruncă în foc; de necaz tatăl său „apucând toporul de coadă i-a retezat capul ca la un pui de găină“; mama copilului moare de supărare și țăranul se spânzură de grindă... Un poet se spânzură „cu beteala de nuntă a Suzanei“... Un popă se întoarce de la oraș și de la vânatoare și tocmai când era să se urce în sanie, să plece mai departe, caii iau avânt și popa rămâne pradă haitei de lupi... („Deodată *se aud urlete* dinspre pădure“ – scrie Adam)... Și într-o scenă de dragoste, în care toate se petrec în ordine și autorul ne pregătește pentru momentul suprem, se întâmplă că „tocmai când îi apucasem mâna și mă plecasem să-i sărut gâtul alb, se aude dintr-o odaie vecină un țipet speriat de copil deșteptat... Să fi văzut atunci ce trezire stranie s-a făcut în femeia aceea!“

Vedeți câte ghinioane sunt în lume? Să fii tu mânz și să nu poți fugi ca trenul! Să fii tu îndrăgostit și tocmai în momentul psihologic să țipe copilul amantei și să-ți aducă decepții! Apucătura aceasta este așa de mărunță în procedările unui scriitor și atât de stângace încât îl categorisește pentru totdeauna. Întâmplările aceste singulare n-au ce căuta în artă.

Prozatorii noștri au luat în timpul din urmă obiceiul de a scrie mai mult și poate și din această cauză se simte mai adânc lipsa de subiecte mai originale. Mulți dau năvală la povestiri cu

un caracter mai anecdotic, de care însă orice crâmpei de viață sufletească este străin. Și prozatorii noștri să bage bine de seamă că, dacă într-adevăr talentele cele mari reușesc să îmbrace în haină artistică orice clipă, orice subiect neînsemnat, talentele cele mai mici tocmai în subiecte mărunte se compromit și se uzează. Accidente de aceste, pline de ghinion, sunt cele mai îndicate de a uzurpa o reputație.

VIAȚA LITERARĂ [XVII]

*Moartea unui critic de talent • Dl. Anghel atacat
de un ziarist • Care trebuie să ne fie atitudinea
față de o revistă provincială?*

Săptămâna trecută am mai dus la mormântul de veci un tânăr scriitor, pe Al. Antemireanu. În jurul coșciugului erau mai mulți ziaristi de profesie decât literați. Și asta din cauză că Antemireanu, cel puțin de cinci ani încoace, a părăsit literatura și s-a refugiat într-o redacție politică, unde forțele lui, atât de mult făgăduitoare mai înainte, s-au pulverizat de-a binelea. În mormântarea lui a fost sinceră, cu flori și cu lacrimi de duioșie, cum se cuveneau unui talent secerat prea de vreme din câmpul vieții.

Activitatea întreagă a lui Antemireanu a fost un scurt și armonios acord de orchestră, care durează o clipă și se întrerupe deodată brusc, fără a se mai auzi. O preamărire scurtă și zgomotoasă a vieții ideale și a tinereții, un imn scris în versuri și proză a fost toată viața lui redusă pe de-a întregul la vreo șase-sapte ani de muncă literară mai intensă. Apariția și felul lui de a lupta, apoi retragerea lui tăcută și dispariția prematură îl înfășoară într-o lumină romantică și-l așează în rândul altor victime, căzute în goana prea aprinsă spre ideal.

Talent precoce, Antemireanu a visat frumosul de timpuriu. În versurile lui, iscălite Elvira Santorino, este într-adevăr o visare nesfârșită a unei lumi mai bune. Viața fantastică din Evul Mediu, cu cavalerii, cu Alhambra, Grenada și cu Lohengrin, îl inspira și îi smulgea strofe pline și curgătoare. Din vremi legendare crea povestiri fantastice, pe cari le iscălea Hjalmar. Infinitul nedeslușit, stingerea eternă, amurgul vieții și neantul formau pururea atmosfera vagă, în care își legăna iluziile cu preferință. Și când se cobora din înălțimile acestea și

vedea belșugul de viață în jurul său, știa s-o guste și pe aceasta din plin și s-o cânte:

De ce nu poți să-nmărmurești pe veci,
În ne-nflorita floare-a vieții,
Și niciodată fruntea să nu-ți pleci
Sub reccea sărutare-a bătrâneții?
Să fii în veci o stea a dimineții!

Neapărat valoarea lui Antemireanu nu este a se căuta nici în versurile lui, nici într-un roman de foileton înmormântat în coloanele *Epocei*, ci în partea critică a muncii lui. Spirit ales de observare și bine pregătit prin citirea lui Lemaître, Brunetière și Faguet, Antemireanu s-a făcut apărătorul cald al artei pentru artă: el a făcut literatură de dragul literaturii, critică numai de dragul criticii și n-a urmărit scopuri sociale, sau, cum zice el însuși, „n-am făcut din artă o premisă pentru o concluziune economică“.

Vederile critice ale lui Antemireanu, exprimate totdeauna îngrijit și răspândite prin *Floarea albastră*, prin ziare și într-un volum special, își au rațiunea lor. El a combătut materialismul odios și „mocirla naturalistă“ importată din Franța, propagând în schimb dorul și nostalgia de cerul albastru. El a luptat pentru frumosul absorbit și transcendent și pentru întoarcerea la romantism. Reflexiile aceste, dintr-un suflet curat și tânăr, se amestecă apoi cu considerații de filosofie morală, politică și socială și cu sfaturi practice în materie de moravuri literare.

Capitalul acesta de idei și de sentimente ni-l arată pe regretatul scriitor ca pe un idealist luptător pentru bine și frumos. A fost poate prea puțin pozitiv și a știut să se coboare prea puțin în inima mișcării noastre literare, pentru a-și aplica cu rezultat unele din teoriile sale. Când însă se va scrie istoria vremii noastre și se vor cerne toate frământările, întrebând pe fiecare de partea originală, cu care a contribuit la opera comună, nu se va putea trece peste numele lui Antemireanu, ci i se va rezerva o pagină duioasă de recunoștință.

*

O polemică aprinsă a avut loc zilele acestea în presă în jurul unor articole de acerbă critică socială ale d-lui D. Anghel, apărute în revista săptămânală 1907. Precum se știe, dl. D. Anghel de mult nu mai este numai cântărețul liric și duios al florilor și nici visătorul sentimental, care plutește exclusiv în sfere eterice. Din orizonturile albastre el s-a coborât pe pământul real, scrie de câțiva ani încoace o proză din cele mai alese și ia parte activă la discuțiile din jurul problemelor de actualitate. Temperament eminent combativ, spirit subțire și cu o pronunțată nuanță de sarcasm, articolele lui polemice taie adânc și forma lor literară le înlesnește răspândirea. Cele două articole din 1907, cari sunt acum obiect de discuție al câtorva ziare, sunt de natura aceasta. În cel dintâi, Anghel ne expune, în contururi drastice, povestea socialismului ieșan de pe vremuri, cu tot alaiul, cu toată mărirea și căderea lui și cu toate figurile ajunse celebre în cadrul acela. În cel de al doilea articol ne zugrăvește viu, colorat și cu o ucigătoare satiră un alt curent social din Iași, stins acum, dar foarte popular pe vremuri, anume curentul radicalilor, al credincioșilor lui Bachus și Lucullus, strânși în jurul căpeteniei lor luxurioase, care era dl. Gh. Panu. Icoanele acestor două cluburi sunt făcute cu atâta vervă și în mod atât de sugestiv, încât efectul lor se explică și usturimea produsă de asemenea.

În răspunsul pe care câțiva ziaristi îl dau însă domnului Anghel, în loc de a rămânea la subiect și a admira, împreună cu noi, calitatea de iscusit critic social a autorului, ei pornesc să-i tragă la îndoială dreptul și competența de a se pronunța în asemenea chestiuni. Mai ales un ziarist de la *Ordinea* își permite luxul de a-l ataca în dreptul acesta și are aerul de a spune că un literat depășește marginile datoriei sale, amestecându-se în chestiuni de ordin public. „Am convingerea – scrie cel de la *Ordinea* – că rareori o categorie socială a uzurpat mai multe drepturi și a manifestat un atât de mare număr de pretențiuni și exigențe, nemotivate prin nimic, ca literații și pseudoliterații noștri...“

Nu știu cine este domnul care vorbește, așa de-a călare, despre literații noștri. Este el unul din mulții agramați și superficiali frivoli, pe cari îi adăpostește presa de partid? Este el părăsitul neputincios, încuibărit în haina cutărui om politic? În orice caz îi suntem datori o explicare.

Da, literații aceia, pe cari orice nulitate ziaristică își poate permite să-i numească „presumțioși, veninoși și agresivi“, nu numai că au dreptul și competența de a se interesa de stări sociale, de a arăta anomaliile lor și a fixa figurile acelea, ce se cocotează în mod artificial în fruntea unei mișcări, - dar ei sunt chiar datori *înaintea tuturora*, să o facă. Nimeni nu este un psiholog al mulțimei mai bun ca artistul, cu puterea lui de intuiție. Nimeni nu reușește să popularizeze mai ușor anumite idei și sentimente ca literatul, cu mijloace abile. Iată niște adevăruri certe, de mult recunoscute în țările civilizate, unde lumea caută într-adins să intereseze pe literați pentru viața publică. Crede năstrușnicul de la *Ordinea* că numai la noi viața politică și culturală va rămânea tot pe mâinile încercate și pe condeiele mercenare ale flămânzilor din antișambrele șefilor politici?...

*

Sunt dator cu un răspuns la o invitație, foarte amabilă altfel, de a colabora la o revistă provincială și voi răspunde aici, chestiunea fiind, în o măsură oarecare, de ordin public.

„Vă trimitem aici cele vreo zece numere din revista noastră, apărute până acum - îmi scrie onorata redacție. Vă asigurăm în același timp că numeroase scrisori ce ne vin în fiecare zi de la abonați și cititori, ne fac să înțelegem că suntem angajați într-o luptă grea și mare, pe care puterile noastre încă tinere nu o vor putea duce cu strălucit rezultat, atâta timp cât nu vom avea susținători mai puternici și îndrumători. Ca bun român, care nu vă dați înapoi de a da ajutorul unde e vorba de o operă frumoasă și folositoare, ne adresăm și d-voastre, ca să ne dați concursul ca să ducem la bun sfârșit mișcarea...“etc.

Apelul binevoitor continuă.

Răsfoiesc mai întâi cele vreo zece numere dintr-o revistă, luxos tipărită și cu ilustrații și dau peste nume ca acestea: D.C. Zavaide, M. Redescu, P. Papzissu, Tudor Ionescu, I. Iancovescu, Violeta Blanche și Ollanescu-Londra. Citesc și produsele lor și mă conving într-adevăr, că „suntem angajați într-o luptă pe care puterile tinere n-o pot duce la rezultat“.

Buni tineri, entuziaști tineri, le fac toate reverențele pentru bunele lor intenții, dar oameni cari se angajează în opere, cari trec peste puterile lor, nu-mi găsesc aprobarea. Te angajezi numai la ceea ce poți și numai în măsura modestă a talentului tău, fără să te bizui pe alții mai tari decât tine.

Eu, în genere, nu sunt un prieten al acestor încercări provinciale și nu aș îndemna nici pe alții să sprijinească întreprinderi ca acestea de diletanți. Mișcările culturale sunt mult prea serioase decât să înceapă în organe mărunte din cine știe ce colțisor al țării și să se fărâmițeze în mâinile mediocrităților. Nouă nu ne trebuie multe reviste, nici să avem în fiecare capitală de județ câte una. Avem una la Sibiu, - ce ne mai trebuie și la Cluj? Avem câteva reviste la București și Iași, - ce ne mai trebuie la Vâlcea și la Craiova? Pe cele care le avem trebuie să le întărim, să ne concentrăm forțele, nu să le răzlețim. Iar în ce privește pe tinerii entuziaști de la revistele din provincie, pe Zavalide, Papazissu, Ionescu, Iancovescu, Popescu, Teodorescu și alții, să aibă ei numai talent, căci n-au să moară de inaniție: sunt ele reviste, ca să-i salveze!

PRESA NOASTRĂ NAȚIONALĂ

La ziarele românești din Budapesta e criză și asta nu ne miră. Când crizele politice sunt pe capul nostru, e fatal ca ele să se resimțească mai întâi în ziare. N-a fost odată vreo epocă de enervare, vreo stare de tranziție și de nesiguranță în concepțiile fundamentale, care să nu provoace asemenea schimbări. N-a fost nici o vârstă de nemulțumire, în care dorința de prefacere a oamenilor și a organelor de acțiune să nu fi fost manifestată. Crize de aceste sunt ca o boală, în care în mod fatal se dau la iveală toate defectele organismului național și se răzbună toate greșelile din trecut.

Firește, un motiv de adâncă îngrijorare nu există în asemenea cazuri. Crizele sunt în genere niște binevenite expurgări și primeniri de lucruri și de oameni. Și de cele mai multe ori înseamnă un progres, căci dau naștere la rivalități și la supralicitări pentru atingerea aceluiași scop.

Nu știm care o să fie sfârșitul situației ziarelor noastre din Budapesta, nici cum se vor desfășura neînțelegerile de proprietate. Găsim însă potrivit a spune cu această ocazie câteva cuvinte despre presa noastră și menirea ei.

*

E sigur că dintre popoarele acestei țeri nimeni nu are o mai neapărată trebuință de presă, ca noi. O mare parte a educațiunii noastre intelectuale trebuie s-o facem pe această cale publică, școalele noastre neputând din pricina legilor înguste să fie în această privință la nivelul cuvenit. Pe urmă educația cetățenească și cea specific națională îi revine tot

presei. Popularizarea științelor, a ideilor politice și sociale, îndemnarea la ordine și disciplină și la păstrarea caldă a entuziasmului și a încrederii în viitor, sunt tot datorii ale presei. În mare parte presa noastră are chiar menirea de-a fi un îndreptar practic în ale limbei, un corector al gustului public și al simțirei, în sfârșit izvorul cel mai cuprinzător de întărire a energiei naționale.

Și nu ne sfiim deloc a mărturisi că în ciuda tuturor vremilor de urgie și cu toată modestia talentelor ieșite la iveală, presa noastră și-a îndeplinit rolul cu sfințenie și a fost poate factorul cel mai de căpetenie, promotorul cel mai de seamă în toate frământările noastre publice. Căci oamenii vin și trec, dar ziarele rămân, cu graiul lor pururea proaspăt și cu vegherea lor pururea vie.

*

Dacă vom privi asupra trecutului acestei prese românești de la noi, începând chiar cu întâiele începuturi de la 1789, când renumitul „doftor de legi și profesor de tămăduirea ochilor“ Ioan Molnar-Morar a voit să întemeieze întâia gazetă pentru țaranul român, vom găsi un număr lung de eforturi și gânduri bune și un șir lung de bărbați meritoși, cari și-au consacrat viața pentru dezrobirea culturală și politică prin presă. În învățații de la Sibiiu, Molnar, Budai, Tempea și Vasile Aron, în luptătorul de mai târziu „pentru minte, inimă și literatură“ Gheorghe Barițiu, în familia idealistă a Murășenilor de la *Gazeta*, sau în stilul vânjos a lui Florian Aron, întemeietorul *Telegrafului*, au fost aceleași serii de calități și pasiuni, aceeași râvnă de a sluji neamul prin presă.

În bunele intenții ale *Concordiei* și *Federațiunii* din Budapesta, la care Alexandru Roman s-a năzuit atât de mult, vom regăsi aceleași îndemnuri. Iar când glasul timpului s-a schimbat, când viața contemporană ne-a cerut arme și mai ascuțite și un nivel egal cu presa modernă a popoarelor civilizate, noi am fost la locul nostru: *Tribuna* lui Slavici, cu meșteșugul și mlădierea cuvântului, *Tribuna* programului nostru de astăzi s-a ivit cu forțe vii și creatoare de epocă.

Este acesta un mare și strălucit capitol din istoria noastră politică și culturală. Și când el va fi privit odată din punctul de vedere al evoluției noastre, când se vor cumpăni pe dreptate fazele prin cari a trecut presa noastră și se va ținea seama de atâta energie cheltuită, de atâția ani de viață petrecută în umbroasele temnițe ale statului și de atâtea sacrificii de tot felul, suntem convinși că recunoștința către trecutul presei n-are să fie mică.

*

Astăzi, firește, condițiile de existență ale ziarelor noastre s-au schimbat cu totul. Numărul lor s-a înmulțit, căci a crescut și numărul știutorilor de carte. Interesele noastre politice și cele culturale cer tot mai mult, ca presa să fie puternică. Și dacă legile de presă și persecuțiile procurorilor n-ar atârna atât de greu în viața ziarelor noastre, suntem siguri că progresele lor ar fi mai multe. Așa cum sunt însă, cu limba în care se scriu, cu pregătirea pe care o au conducătorii, cu devotamentul fără limite pentru neamul lor, ziarele continuă să stea la postul lor de strajă neadormită.

Vedem însă că tocmai faptul acesta, cucerit de presa națională, tocmai înclinarea mulțimei noastre de a ceti, a se instrui și a asculta un sfat cuminte, sunt pe cale de a fi exploatare. Până de curând presa noastră a fost alcătuită totdeauna de lamura intelectuală a stratului conducător. Scriitorii noștri la ziare n-au fost niciodată profesioniști mercenari, sau oameni plătiți ca să-și facă trafic din sentimente și convingeri. Editorii noștri de ziare n-au fost niciodată aventurieri întreprinzători, cari să profite personal pe urma organelor de publicitate.

Mărturisim acum, cu oarecare rușine, că de un timp încoace se ivește și aceasta a doua categorie a presei românești la noi. Guvernul, pentru a produce confuzii și a-și servi scopurile sale înlesnește apariția de gazete, scrise în limba românească, dar în spirit unguresc. Și pe de altă parte, întreprinzători îndrăzneți și vicleni, plătindu-și condeie, ar voi să câștige ascendență asupra publicului românesc. Iată aici

ivindu-se o nouă problemă și o nouă datorie de luptă a presei noastre naționale, căci presa asta românească pusă în solda guvernelor și a întreprinzătorilor trebuie combătută și dezarmată cu ultima și cea mai categorică hotărâre.

*

Cum ziceam la început: nu știm ce soartă va avea criza ziarelor românești din Budapesta. Noi susținem cu drag pe toți câți ne vin ca tovarăși pricepuți în continuarea muncii ziaristice a predecesorilor noștri. Loc este astăzi de muncă pentru toți și cu cât încordarea va fi mai mare, cu atât rezultatele vor fi mai bune și ele. Dar dacă sfârșitul ne va da de bănuț, dacă cu ocazia asta se vor dezvălui semne că la mijloc se găesc și râvne și speculațiuni, străine de cel mai pur și mai sfânt interes al cauzei naționale, fie siguri cei din jurul d-lui Birăuț că nu-i vom cruța.

VIAȚA LITERARĂ
[XVIII]

*Popularizarea lui Alecu Russo •
Prefața d-lui Gh. Bogdan-Duică •
Cum se scriu biografiile contimporanilor*

A fost o întâmplare curioasă cu Alecu Russo, dacă până în zilele noastre numele și scrierile lui în proză au fost așa de puțin răspândite. Alecsandri, bunul său amic, în mâinile căruia rămăseseră manuscrisele acestui modest, dar talentat scriitor, a vorbit la timp despre dânsul în entuziastul său articol din *Foiaia societății pentru literatură din Bucovina*. Aceeși foaie, la 1868, și mult mai vechea *Românie literară* din Iași au dat la iveală o serie întregă de „cugetări“, legende și articole istorice, postume, de ale lui Russo. Și chiar opera lui principală, *Cântarea României*, care până de curând se atribuise lui Bălcescu, fusese publicată în *România literară*, sub propria iscălitură a lui Russo. Așa că numai superficialității, cu care se făceau în trecut cercetările literare și istorice, se poate atribui această nesocotire a unuia din scriitorii cei mai culti și mai cu gust pentru limba românească. Numai ușurinței, cu care se confecționau la noi până de curând cărțile didactice, avem să-i mulțumim fenomenul ciudat, că un autor, care făcea fală generației de la 1848, că un stilist admirabil ca Russo a putut fi trecut cu vederea.

Astăzi, mai ales după ediția completă a operelor sale, tipărite de Academie, numele lui Russo a început să se încetățenească. Unii au început să discute meritele autorului moldovean în procesul pentru cristalizarea limbei și să-i acorde chiar o valoare pe care nu o avea și o influență pe care desigur nu a exercitat-o, lucrările lui neavând absolut nici o răspândire până în zilele noastre. În mijlocul acestor discuții, ivite în jurul numelui lui Russo, ne este foarte binevenită o ediție nouă a acestui autor, îngrijită de dl. Bogdan-Duică, unul din cei mai

serioși cercetători literari de astăzi. Ediția va apărea zilele acestea la Minerva și are o prefață de tot judicioasă, pe care ne luăm voie a o rezuma aici.

După cuvenitele date biografice, prin cari arată cultura franceză superioară, de care Alecu Russo s-a împărtășit, dl. Bogdan-Duică își concentrează astfel părerile asupra lui: „Un înălțător de acest fel, un chemător de viață sănătoasă, limpede și veselă este și Alecu Russo. Chemarea lui a sunat timp foarte scurt, dar a fost energică. El a scris puțin, dar a scris concentrat și fin și s-a făcut vrednic ca posteritatea românească să-l reînvie ca pe unul dintre cei mai binefăcători scriitori ai neamului.“

Interesantă este acea parte din prefața d-lui Bogdan-Duică, în care, cu un ascuțit polemic împotriva d-lor Densusianu și Ibrăileanu, combate ideea acestora că Al. Russo în cestiuni de limbă și ca luptător literar ar fi fost un fel de părinte al Junimei din Iași.

„Cei ce nu pot judeca – continuă dl. Bogdan – lucrurile în sine, desfăcute de orice considerații străine de ele, au dat *Cugetărilor* lui Russo o însemnătate mult mai mare decât cea reală. Ei au zis, cu gândul de a scădea din gloria ce-și atribuie Junimea din Iași, că Al. Russo a formulat la 1855 toate principiile critice care se găsesc proclamate și susținute mai târziu de Junimea în *Convorbiri literare* și-au conchis că părintele intelectual al criticei junimiste este Al. Russo, care ar fi fost chiar mult mai bogat și mai complet decât succesorii. Întreb însă: de ce lupta lui a trecut fără efect?... Pentru că Al. Russo a fost un luptător ocazional, el a făcut o șarjă și ea a rămas închisă într-un ziar de scurtă durată. Russo nu a dus o luptă stăruitoare ca a Junimei, care a cucerit spiritele în mod definitiv. Alecu Russo a izolat o problemă, a limbei, a tratat-o numai pe ea, luminând-o; pentru Junimea însă această problemă a fost numai o parte din preocupările ei, căci ea s-a ocupat și de fondul de idei și de simțiri al scrierilor. Lovind pe cei ce reprezentau impotența de fond a făcut să dispară și reprezentanții forme goale. Al. Russo cere și el limbă curată, dar laudă poezia seacă a lui Dăscălescu. Progresul Junimei față de Russo acesta este așadar: Junimea are o concepție mai vastă literară și o

susține până triumfă; Al. Russo este un monograf cald, dar care se potolește repede după ce și-a descărcat sufletul și a mărturisit vioi că el nu se poate face părtaş nici prin tăcere la fărâdelegile pedanților...“

Constatările aceste ale d-lui Gh. Bogdan-Duică sunt cât se poate de logice, căci oricâtă valoare ar avea în sine articolele răzlețe ale lui Russo, ele nu au fost răspândite și nu au putut fi cunoscute în măsura aceea, ca să producă un curent. Gândurile aceste bune ale editorului, precum și îngrijirea deosebită a condițiilor de editură, ne fac să stăruim pentru îmbrățișarea călduroasă a acestei opere.

*

Iar în timpul ce câțiva îndemânatici și devotați cercetători se trudesă a așeza talentele din trecut într-o lumină cât se poate de adevărată, se găsesc în piața literară o grămadă de negustori, cari din lansarea „figurilor“ dispărute, sau a celor contemporane, își fac o afacere de cea mai comercială specie.

După cum se știe, nouă ne lipsesc cu totul așa numitele „dicționare biografice“, de cari orice popor cu cultură modernă are neapărată trebuință pentru uzul zilnic. Lasă că și în dicționarele din străinătate suntem cât se poate de rău reprezentați și că, de pildă, în marele dicționar al lui De Gubernatis ai să găsești pe Smara, fără să găsești însă un rând despre Maiorescu, - dar chiar cele puține făcute la noi sunt lucrate de mâni nepricepute. Cine răsfoiește *Enciclopedia Română* sau dicționarul lui Rosetti-Max, singurele cari sunt în circulație, va găsi multe informații abracadabrante și neiertate lipsuri. Biografiile cuprinse acolo sunt de obicei opera unor diletanți, făcute fără cercetări speciale și fără respect pentru merit și adevăr. Cei mari sunt bagatelizați și cei mărunți umflați la importanța ce n-au avut-o.

Am observat acum, nu fără oarecare indignare, că ziarele și revistele noastre înregistrează cu simpatie și recomandă chiar o nouă întreprindere de acest soi, și anume publicația unui domn Th. Cornel din București, care apare în fascicule cu titlul *Figuri contemporane din România*. Înțeleg foarte bine că, pe de-o parte, necesitatea practică a unei asemenea publicațiuni, pe de

alta forma curățică, în care se prezintă, vor fi îndemnat pe unul și pe altul să părăsescă broșurile primite ca reclamă. Dacă însă confrății mei și-ar fi luat osteneala să frunzărească prin fasciculele de până acum ale *Figurilor contemporane*, s-ar fi putut convinge, că așa ceva *nu se recomandă* spre răspândire.

Întreprinderea d-lui Th. Cornel este pur și simplu o afacere comercială. Biografiile date, întrucât nu sunt împrumutate, sunt superficiale și iscălitura d-lui Cornel, care nu este un specialist, nu prezintă nici o garanție științifică. În cea mai mare parte, dicționarul acesta servește numai ca pretext de reclamă, pentru unele figuri suspecte, cari își plătesc eventual singure, găsim chipul d-lui dr. Petre Adam, care desigur nu luxul unei biografii ilustrate. Așa, alături de fondatorul Adamachi are alt merit decât acela de a se fi căsătorit cu d-șoara Mathilda Protopopescu din Botoșani. În coloanele lucioase găsim apoi senatori obosiți! ciocoi cari își refac genealogiile, deputați și prefecți și alți slujbași politici, aproape de buget; găsim mai ales mari proprietari, viticultori și negustori, cari își lăfăiesc mutrele ordinare printre acele ale puținilor artiști și scriitori, - după ce și-au plătit abonamentul. Chiar și femeii filantropice își expun toaleta în vitrinele figurilor contemporane...

E natural ca astfel de opere biografice, cu tendințe comerciale, nu trebuie să aibă încurajarea nimănuia și trebuie, dinpotrivă, să le respingem categoric, căci falsifică valorile, informează ușuratec și servesc numai pe abilitățile întreprinzători.

VIAȚA LITERARĂ
[XIX]

*Un „vrea curent“ modernist • Propagandă artificială •
Răspuns la adresa: Bartha Miklós-utcza, Kolozsvár*

Răposatul profesor de la Iași, Aron Densusianu, a fost un om cunoscut în întregul Orient latin, nu numai pentru bunele sale însușiri, dar și pentru o seamă de ciudățenii. Așa, între altele, el nu putea suferi poezia lui Eminescu și avea o deosebită înclinare pentru particularități lingvistice. Se știe că el născocise cuvinte ca „vrea-poet“ pentru poetul diletant. Combinația aceasta de cuvinte, compuse cu „vrea“ desigur nu este o fericită construcție și nu intră în firea limbei noastre, dar, cu toate acestea, nu e lipsită cu totul de ingeniozitate, căci exprimă în adevăr lămurit intenția de a voi să fii ceva peste măsura ta.

Fatalitatea a voit ca acest „vrea“ să se potrivească îndeosebi la fiul regretatului profesor, la dl. Ovidiu Densusianu, care și d-sa voiește cam multe și ține să fie poet, cu toate că este numai un „vrea-poet“ și ține să fie un critic drept al mișcării literare de astăzi, cu toate că nu este decât un „vrea-critic“. Și precum bătrânul Aron plutea împotriva curentului și nu putea gusta pe Eminescu, astfel micul Ovidiu se pune de-a curmezișul curentului de astăzi și se face acru și-și face gura pungă de câte ori vorbește de poeții cari stăpânesc mișcarea de acum.

După tot felul cum se manifestă, după toate eforturile și arțagurile, rezultă că dl. Densusianu de astăzi ar dori să impună, - cu de-a sila, dacă altfel nu se poate, - un curent favorabil mișcării literare și estetice moderne din Franța. În reviste, în conferințe, de pe catedra sa propagă, precum se știe, acest „vrea-curent“. De curând a adunat într-o carte aceste tendințe ale sale - carte despre care vom vorbi cu amănuntul în revista *Luceafărul* - căutând să popularizeze ideea că salvarea culturii noastre numai astfel se va putea face, dacă spiritul nou al

poetilor francezi și flamanzi se va transporta și la noi și dacă poeții noștri vor pomi să cânte după formele și asemănarea modernilor apuseni.

Firește, când vine ca să pună în aplicare ideile aceste năstrușnice, lucrurile se schimbă. Când dl. Densusianu și mica și palida ceată de luptători ai săi vin să exemplifice teoriile și imitând servil pe scriitorii străini vin cu producții proprii pentru a înjgheba astfel curentul cel artificial, toată încercarea se dă de gol. Căci nimic mai searbăd și mai gol ca toate versurile acelea, făurite cu meșteșug, ale tuturor Ervinilor și ca toate spasmurile, în proză lirică, ale unor umpluturi anonime. Sunt acum ani de zile de când ei dau zor mereu cu „vrea-curentul“ și vorbele sună în van și forțe nu vor să răsară, ca să-l afirme.

Căci este natural și logic. Dintr-un simplu capriciu al unor râvnitori fără putință nu se pot naște curente. Tot ce este pură imitație și maimuțarie se risipește fără urme. A prețui o mișcare artistică la străini este desigur datorie și nimeni nu poate să tăgăduiască un fapt, că literatura din Occident ar fi urmărită cu destulă atențiune și la noi. Dar una este a cunoaște și a prețui o literatură străină și alta a o imita cu orice preț și a încerca o fasonare și o acomodare a literaturii noastre după calapodul străin. Au încercat ei Macedonski și Mircea Dimitriade să imite și să vulgarizeze curentul lui Baudelaire și, cu toate că ei aveau ceva mai multe talente ca Ervin și Budurescu, au fost înlăturați ca o pleavă. Aceasta va fi și soarta infelice a „vrea-curentului“ densusiănesc...

Dar - să fie contagiune sau coincidență? - se pare că un grăunte din sămânța rea a căzut și la noi în Ardeal. Din „Kolozsvár, Barta Miklós-utcza“, îmi sosește o scrisoare a unui tânăr, întors din străinătăți și înarmat cu aceleași idei moderniste. Mie îmi plac tinerii originali, oricât de bizari ar fi uneori și îi prefer figurilor șterse de talia lui Horică Petrescu. Vai, e atâta lipsă de oameni noi și originali în biata noastră presă! Dar când e la mijloc o aberație, ca în cazul cu scrisoarea de față, originalitatea trebuie totuși redusă la justele ei proporții.

Iată deci ce-mi scrie domnul din „Bartha Miklós-utcza“, care dintr-un început declară că este un adversar al convenției, că a pribegit prin întreaga lume, prin Apus și prin școlile lui și, întors acasă, dorește să-și pună în practică ideile moderne:

„Vreau să te rog, domnul meu, să-mi dai câteva lămuriri la următorul meu plan. Uite. Noi, adecă modernii, am hotărât să scoatem o revistă literară mare și, paralel, o gazetă politică. Bineînțeles, le vor scrie tot oameni anume destinați pentru asta, nu însă dascălii și preoții, diletanții aceștia cari blamează de-atâtea secole intelectualismul ardelean. Gazetarii ardeleni sunt mult prea inferiori decât să-i pot convinge și conduce și gazetele de aici, redactate de niște antitalente îngrozitoare, nu înțeleg manifestul meu estetic, încât ar însemna un fel de *harakiri* să mă adresez lor. De asemenea nici printre ziaristii din România, cei cu eminente calități burgheze, nu găsesc oameni de seamă pentru această direcție.

Să-ți spun însă cine sunt colaboratorii mei. Am un amic, e doctor de *Paris* și e foarte bogat. Băiatul ăsta scrie minunat sociologie și e în contact cu *frondeur*-ii intelectuali din Paris. Mai am doi nuveliști, dintre cari unul știe scrie franțuzește și e jidov genial din România și îl pot face român oricând. Mai am și alte talente (autorul, din modestie, uită să vorbească de sine și de eminentele sale calități de poet!), talente nouă care n-au putut să se valideze din cauza *octroi*-ului mizerabil ce există la noi.

Căci, trebuie să știi, la noi terorismul sălbatic și porunca de-a scrie după același calapod stăpânește pe toți. Terorismul acesta nu îngăduie ca să se facă sânge din apa (!) sufletului românesc din Ardeal, el ne duce la pieire, ne silește ca să fim, un popor de patru milioane, fără etică, fără simț deosebit în manifestațiile artistice. Așa nu mai merge: trebuie să fie un simț de revoltă măcar în cineva...”

Tinere amic, oprește-ți revolta, - zic eu aici, ca răspuns la rândurile de mai sus, pe care le-am transcris exact după răvașul din „Bartha Miklós-utca“, adăugând doar mici îndreptări de stil și de limbă. Oprește-o, căci revolta d-tale nu pornește din conștiința unei puteri de superioritate, nici din însușiri deosebite de conducător și reformator, născut iară nu făcut, ci este pur și simplu pornirea unui diletant simpatic, cuprins de farmecul a tot ce a văzut nou și original prin străinătate. Și ascultă-mă: frumoși sunt palmierii, frumoși sunt migdalii în floare, dar numai în țara lor, căci, plantați în nordul Ardealului ei n-ar

produce nici fructe, nici flori, oricât i-ar binecuvânta blajinul Tulie Roșescu. Și iarăși zic ție: la noi în Ardeal tipul revoltatului și al *frondeur*-ului nu prinde; nici cu o frumoasă poezioară à la Verhaeren n-ai să faci răscoală culturală.

Refomele nu se fac pe silite și împotriva firei, cu gânduri aduse din afară, cu sociologi și jidovi nuveliști, ci prin talente echilibrate, a căror operă cade pe înțeles zi cu zi, picătură cu picătură, în sufletul mulțimei, dezvoltându-l mereu spre ținte fixate de înaintașii noștri și impuse de spiritul vremii. Așa cum se lucrează astăzi, cu răbdarea cea mare și cu mult-puținul talent al presei politice și celei literare, se ține în marginele puținței seama și de culturile străine. Dar vai de cei ce vin pe cap, ca niște aventurieri, și vor să ne întrerupă orice tradiție cu dezvoltarea noastră; vai de producțiile degenerate ale pseudo-culturei străine, cari vin și se cuibăresc între noi și cu, gesturi de grandomani și de perfidie, caută să-și¹ facă drum printre suflete, - căci nu-i vom urma pe dânșii, ci dimpotrivă!

Mă rog: e bine să se știe și în „Bartha Miklós-utca“, că oricât am împrumuta de la străini, oricât am imita popoarele din Apus, în concertul lor cultural noi nu prețuim și nu cântărim decât cu ceea ce am produs din noi înșine, păstrându-ne firea noastră în toate.

¹ În original: „caută sor și facă drum...” (n.ed.).

VIAȚA LITERARĂ [XX]

*Diletantism și negustorie • „Eminescu comemorativ“ •
„Filosoful Conta“ • O pagină simpatică din tinerețele lui Conta*

Diletantul, până la un punct, este inofensiv. Câtă vreme opera lui nu pornește decât dintr-o dorință irezistibilă de a fi și el în rând cu oamenii și numai dintr-o dragoste caldă pentru artă și literatură, i se iartă toate greșelile și toate insuccesele, căci unde voința de a străbate nu se razimă și pe talent, orice efortare rămâne zadarnică. De aceea niciodată nu trebuie să ne mire șirul nesfârșit de amatori fără pretenții ce se țin veșnic în preajma scriitorilor de seamă, nici să nu ne indigneze figurile simpaticilor cabotini, cari zburdă în jurul artiștilor. Cu iubirea lor incoloră pentru cei ce creează, cu admirația lor banală pentru opere mari, ei sunt numai alaiul, sunt cohorta care aplaudează, fără a compromite pe idolii lor.

Sunt însă diletanți, cari ies din rolul pasiv și-și asumă roluri ce nu li se cuvin. Cu multă stăruință ei se strecoară mai întâi în vreun colț de ziar sau de revistă și, dând din coate în dreapta și în stânga, își iau asupra lor sarcini de vulgarizatori. Aici înșiră banalități despre un autor străin, colo dau cuprinsul unei opere străine.

Astăzi debutează cu Tolstoi, mâine cu Sienkiewicz și poimâine cu vreun autor francez, ale cărui calități le rezumă de obicei după articole din revistele franceze. Iar când își dau seama că, prin această publicitate fără legătură și fără țintă, numele lor este lansat în vreo măsură oarecare, diletanții aceștia fac un pas mai departe și se aștern pe negustorie. Unii se vâra pe la bibliotecile populare și pun în circulație traducerile cele mai nenorocite. Alții confecționează albumuri și antologii sau scriu dicționare, cari le rentează. Unii caută să popularizeze știința și alții se fac protectorii scriitorilor noștri clasici,

profitând de reala neorientare a editorilor noștri, pe cum și de naivitatea sau buna-credință a cititorilor. Cine voințe să se convingă despre un unic caz în felul său, să-și procure o broșură de versuri a lui Eminescu, îngrijită de un anumit Săndulescu la București, și va vedea la ce abnormități duce spiritul acesta de negustorie al diletanților.

Este de prisos să insist asupra stricăciunilor de gust și a superficialității de gândire ce se produc prin întreprinderile acestor mediocrități. Prin liste de subscripție, răspândite în toate părțile românești, prin scăderi de prețuri și prin reclame ridicol de umflate ei își desfac cărțile cu abilitatea tuturor negustorilor! Voi releva însă din când în când unele cazuri concrete, pentru ca opinia publică să fie bine informată.

Iată de pildă pe dl. Octav Minar, o mărime necunoscută din Iași, care, fără să fi produs o singură pagină originală, laborează totuși în stil mare pe tărâmul diletantismului negustoresc. Cu pasiunea, caracteristică pentru acest neam de scriitori improvizați, dl. Minar atacă de-a dreptul pe scriitorii cei mari, cu cari caută să-și învârtă trebușoarele. Cel dintâi scriitor luat de d-sa în întreprindere este bineînțeles Mihail Eminescu, în umbra căruia, fără să adaugi nimic nou asupra-i, este atât de comod să te lăfăiești.

Profitând de o zi aniversară din viața poetului, d-sa alcătuiește cu această ocazie un *Eminescu comemorativ*, un soi de album, în care, fără nici un adaus de la sine, reproduce pagini și fragmente atât de ale lui Eminescu, cât și de ale tuturor criticilor sau amatorilor, morți sau în viață, cari s-au pronunțat vreodată asupra poeziilor acestuia.

De la d-nii Maiorescu și Vlăhuță începând, până la cei din zilele noastre, toți criticii sunt purificați cu câte o sentință sau o părere spusă în treacăt, și într-o disarmonie completă se înșiră, alături de portretul poetului și al persoanelor scumpe lui, portretele criticilor lui, începând cu Hasdeu până jos la mutra bulgărească a lui Mihlache Dragomirescu. *Ex toto nihil, ex omnibus aliquid!* Fragmentele acele reproduse nu pot avea nici un scop literar, nici altul științific, căci nu constituie nici o contribuire nouă la înțelegerea operei și a marelui scriitor, cu toate că, precum se știe, rostul oricăror scrieri omagiale acesta

este, anume de a lămuri pagini necunoscute din trecutul celui sărbătorit.

Nou în toată lucrarea aceasta și vrednic de considerat este numai faptul că s-a pus o deosebită îngrijire pe forma exterioară, pe reproduceri de portrete și de autografe, - ceea ce de altfel ridică valoarea comercială a întreprinderii.

De la Eminescu până la Conta, filosoful nostru cel mai de seamă, era numai un pas și dl. Octav Minar l-a făcut și pe acesta. E sigur că, pentru a populariza pe Conta, a-i expune viața și operele lui, trebuie să fii tu cineva, un scriitor sau un gânditor cu reputație. Dl. Minar însă nu ține seama de această cerință elementară și cu aviditatea cu care diletantul negustor se avântă pururea la probleme mari, înjosindu-le, astfel d-sa caută să reconstruiască figura acestui uriaș, reproducând și rezumând fragmente cunoscute și necunoscute din viața lui. Cartea apărută în vara aceasta sub titlul *Viața și opera filosofului Conta*, datorită d-lui Minar, e desigur, în multe privințe, o bagatelizare a celebrului nostru cugetător.

Filosoful Conta, originar din popor, contimporan al lui Eminescu, a fost din punctul de vedere al originalității, una din stelele cele mai luminoase din câte au strălucit pe orizontul culturii noastre. În scurta lui activitate, ca profesor universitar la Iași, ca amic al *Convorbirilor literare*, ca publicist politic, orator și ministru, a lăsat o dungă vizibilă pe acest orizont.

Închegător de teorii metafizice și sociale, apărător intransigent al problemei de rasă la noi, a fost, alături de Eminescu, cel mai cult și cel mai străbătător luptător modern pentru emanciparea noastră culturală. Prețuit de filosofii străini, el singur întrunea calitățile de a trece peste marginile țării cu învățăturile lui. Înzestrat cu o ageră intuiție în materie de artă și literatură, al avea ideile cele mai înaintate asupra esteticeii. Multe din aceste idei ne-au rămas numai fragmentare. Dar se așteaptă o mână chemată, de cugetător de bine, care nu în scopuri comerciale, ci pentru a da literaturii române o monografie armonică, va lua fragment cu fragment, fărâmitură de fărâmitură și va reconstrui din toate aceste trăsături de bronz o singură și întreagă figură de măiestru.

Lucrarea d-lui Minar însă nu este nici analitică, nici sintetică și e scrisă ca cu furca. Față de măreția figurei lui Conta broșura este un păcat de diletant. A mai admite, după un alt biograf, presupunerea că *Teoria undulațiunii* Conta a conceput-o în momentele din tinerețe, când, privind la turmele de oi, le vedea cum undulau în dreapta și în stânga, se pare absurd!

Nu vom uita însă să fim mulțumitori d-lui Minar pentru o pagină necunoscută, ce ne dă în cartea sa despre tinerețele lui Conta. E vorba de timpul când Conta, ca și Eminescu pe aceleași vremi, a părăsit studiile de liceu pentru a intra într-o trupă de teatru provincial. Amănunțele din acest timp, împreună cu niște poezii și gânduri postume, pe cum și cu multe scrisori de dragoste, dl. Minar le-a găsit întâmplător la o bolnavă artistă bătrână, într-un spital din București, la actrița Maria Bălușescu, prietena de pe atunci a filosofului-actor.

„Vasile Conta – povestește vechea tovarășă de bucurii tinerești a filosofului nostru – era chipeș, înalt și bine făcut, așa că-i dedea douăzeci de ani, pe câtă vreme el nu avea decât cincisprezece. Deocamdată făcea pe suflerul; în urmă a ajuns să joace și roluri.

Era foarte cetit și cunoștea bine limba franceză. Făcea versuri și scria chiar cupleturi pentru vodevilurile lui Lupescu. Începusem să-l iubesc pentru caracterul său nobil și dezinteresat. Avea o fire visătoare și îi plăcea foarte mult teatrul și filosofia. În turneul nostru era nedeslipit de cufărul său, care-i cuprindea cărțile de predilecție.

În trupă Conta a stat doi ani de zile, în care timp scria neîncetat. A lucrat și o piesă de teatru, care s-a jucat la Botoșani. N-a plăcut, fiindcă era cu tendințe. Eroul, un haiduc, se revoltase contra călugărilor unei mănăstiri. Prin diferite stratageme, răpește averea mănăstirii și fuge cu iubita sa în munți.

Dezgustat de această viață de teatru, Conta pleacă spre Iași, fără a spune nimănui nimic. Cufărul lui l-am luat eu la mine și l-am păstrat cât l-am putut, împreună cu manuscrisele lui, pe cari nu mi le-a cerut. Iată-le! În aceste caiete vei găsi poezii și cugetări postume. Iată și o parte din corespondența mea de dragoste cu dânsul...”

Cuvintele artistei Maria Bălușescu, pe cum și dovezile din încercările poetice ale lui Conta despre această frumoasă idilă din tinerețele lui, sunt desigur o pagină, a cărei salvare îi revine d-lui Minar. Dacă d-sa s-ar fi mărginit la atâta și n-ar fi râvnit la gloria de biograf incompetent, am fi fost mai puțin aspri cu intențiunile dumisale.

VIAȚA LITERARĂ [XXI]

Fecunditatea scriitorilor noștri • Scris-a Eminescu puțin? • Manuscrisele lui Eminescu și literatura eminesciană de azi • Necesitatea unei editări a fragmentelor lui dramatice

Ferește-ne, Doamne, de-o vârstă prea înaintată! Un scriitor îmbătrânit, mai ales când el n-a fost niciodată un scriitor mai de seamă, ajunge totdeauna o plagă pentru mișcarea literară. Din informațiile lui lipsește certitudinea, din memoria lui lipsesc foarte multe și astfel scrisul lui decolorat își pierde rostul și legătura cu vremea de azi și amintirile lui devin neutilizabile. Vor fi ele și excepții, căci Goethe în *Wahrheit und Dichtung* ne-a transmis, din adânci bătrânețe, multe pagini senine și de o profundă judecată. Dar Goethe a fost un geniu și geniile nu îmbătrânesc niciodată. Cât privește însă pe bătrânul nostru, de care voim să vorbim, el n-a fost de specia lui Goethe.

Într-o carte de amintiri, apărută zilele aceste și datorită d-lui Panu, se scrie, de pildă, despre generația noastră literară, că ea nu produce destul și că scriitorii de azi, după un volum, sau două, își văd de alte treburi. Și afirmația aceasta, care provine din slaba orientare a scriitorului de amintiri, este cu totul greșită. Cine a urmărit febrila mișcare a generației noastre literare, adecă a celor ce, de zece sau de doisprezece ani încoace, sunt veșnic năzuiți să producă, să deschidă cărări, să îndemne la mai multă viață culturală și artistică, va fi observat *densitatea* acestei producțiuni. Edituri nouă se ridică, printre cari Minerva își datorește existența exclusiv talentelor mai tinere. Acestei generații aparține și cel mai fecund prozator al literaturii noastre. Și chiar poezii de azi, atât în partea lor originală, cât și prin traduceri, îngrămădesc an de an volumele bune ale vitrinelor. Iar faptele aceste nu se pot tăgădui și cea mai bună dovadă despre toate este numărul enorm de cetitori, care s-a format pe urma lor.

Tot atât de nedreaptă este vina ce i-o atribuie numitului scriitor de amintiri lui Eminescu, anume că nici el n-a fost destul de productiv și că, în raport cu talentul lui, scrisul rămas pe urma lui este prea redus.

Lasă că este absurd să judeci valoarea unui scriitor după cantitatea creațiilor sale, dar ne miră că astăzi, după descoperirea comoarei de manuscrise a lui Eminescu, se mai găsește cineva ca să-l acuze în acest chip. Din grămezile întregi de manuscrise, păstrate la Academie, dintre cari unele au fost tipărite în anii din urmă și altele își așteaptă încă pe zeloșii cercetători, poate vedea oricine activitatea enormă ce acest scriitor a desfășurat. Eminescu n-a fost un poet visător, care să prindă inspirațiile din aer și să aștepte liniștit ca Muza să-l inspire, după tipicul tuturor romanticilor. În atelierul său de poet, el a fost un muncitor migălos și nu a fost ramură a literaturii, nu a fost ramură a științei, despre care să nu ne fi lăsat urme în manuscrisele sale. Frunzărind prin aceste manuscrise, întâia convingere pe care o dobândești este că Eminescu a fost pintre cei mai bine înarmați și pintre cei mai chemați scriitori de a da alcătuirilor noastre culturale o nouă și demnă înfățișare.

Din aceste lucrări inedite, schițe și fragmente de artă, material brut, pe care mâna artistului n-a zăbovit pentru a-i da cuvenita desăvârșire, s-au tipărit mai întâi un prețios material de literatură populară, care a descoperit indirect temeiul limbei lui Eminescu, precum și unele din credințele lui estetice.

A urmat un volum de versuri originale, care a făcut posibilă cunoașterea lui Eminescu din mai multe laturi ale personalității lui bogate și a descoperit atâtea părți intime, necunoscute, din viața lui. Ca un adaus puternic la acestea s-a tipărit apoi nuvela lui romantică *Geniu pustiu*, unde proza lui mlădioasă din tinerețe și sentimentele lui de rasă s-au afirmat cu atâta vigoare. Din *Timpul* s-au extras articolele lui, cari prin forma lor literară și prin năvala de idei ne dezvăluiesc puternicul temperament de luptător al acestei vajnice figuri... Iar în fața acestei literaturi eminesciene de azi, când atâtea nouă volume ne învață să-l cunoaștem pe Eminescu într-o lumină cu totul superioară celeia de până acum, iată vine dl. Panu și ne

spune că Eminescu n-a produs destul! Capricioasă mai e și vârsta asta!

Venind vorba de Eminescu, profit de ocazie să atrag atenția editorilor și specialiștilor asupra unui fapt. Nu trebuie nimeni să se intimideze de nărozia celor ce țin mereu că publicarea manuscriselor lui Eminescu ar fi o impietate, sau chiar o exploatare materială. Adevărul este tocmai contrariul. Fiecare rând necunoscut îl completează. Fiecare strofă răsleată sau fragment de pe vreun petec oropsit de hârtie răvășită, pot să constituie o contribuție de preț la fixarea acestui uriaș intelectual.

Și nici autorul, nici literatura nu sunt în câștig dacă perlele atâtor cugetări rămân în rafturile reci și mute ale Academiei. Cei ce au pornit să ia asupra lor sarcina de a studia cu de-amănuntul aceste hârtii de valoare, n-ar trebui să-și întreprindă lucrarea și n-ar trebui să întârzie atât de mult a ne da în sfârșit un Eminescu complet. Munca este grea și cere poate o viață de om, dar Eminescu merită acest sacrificiu.

Ceea ce ne lipsește deocamdată ar fi, după părerea mea, un volum din fragmentele dramatice ale lui Eminescu. Comedia *Emmi* i-a fost publicată de dl. Rădulescu-Pogoneanu în *Epoca*. Fragmentul dramatic *Dragoș-Vodă* a apărut în broșură, rău îngrijit de Iuliu Dragomirescu. Fragmentul de altă dramă istorică, *Mira* a fost tipărit de mine în *Călindarul Minervei* și tot eu am făcut cunoscut și am tipărit textul traducerii *Histrion* în *Convorbiri literare* din 1906. Dl. Scurtu a dat la iveală traducerea comediei franțuzești în versuri *Lais*. Mai are Eminescu și un poem despre Andrei Mureșanu, prelucrat în formă dramatică, și o sumă de alte multe proiecte sau schițe pentru drame, din cari nu s-au păstrat decât scene, sau titlurile *Decebal*, *Alexandru cel Bun*, *Cel din urmă Mușatin* și alte începuturi de comedii.

Este un capitol important acesta din preocupările literare ale lui Eminescu și se referă mai ales la epoca tinereții sale de aventuri teatrale, când viața lui era tot atât de fragmentară, tot atât de naivă poate, ca aceste încercări întrerupte. Vrând să dai un Eminescu complet, nu se poate fără acest adaus.

VIAȚA LITERARĂ
[XXII]

*Imbecilul literar • Oamenii de lux în
literatură • Oamenii normali și nevropații •
Faimoasa răutate a criticului*

De imbecil e foarte ușor să te păzești. Când îl vezi zvârcolindu-se, n-ai decât să-l lași în paza cerească și să-ți cauți de treabă, căci vremea cea binefăcătoare îl pune ea singură la locul cuvenit. În literatură însă imbecilul este de obicei un tip cu tupeu, care caută să se vâre, ca sfredelul, știind să producă aparențe și să simuleze forme prin cari reușește să înșele buna-credința a multora. Iar dacă ți se întâmplă să-l strângi cu ușa, când îți pică bine, și să-i smulgi masca de pe obraji, se naște un zgomot în jurul lui, un vaiet și un țipăt asurzitor, cu mii de injurii, cari te urmăresc o viață întreagă. Căci imbecilul nu are niciodată puterea de a suporta în tăcere lovitura de grație.

Din multe cazuri, ce mi s-au ivit în cursul observațiilor mele, unul îndeosebi se prezintă în circumstanțe interesante. Era, mai acum câțiva ani, un poet în București, cu destulă trecere în cele mai bune reviste. Vechile *Convorbiri* îi publicau chiar versurile. Și când autorul plutea în culmea fericirii, își strânse opera într-un volum, umblă pe la toți corifeii criticei după cuvinte calde și obține prefațe măgulitoare de la toți. Dar când volumul se lăfia prin vitrine și mi se dede și mie să văd câtă pleavă este în rimele aceste sonore, câtă incoerență de simțire în toate, îi făcui o scurtă și drastică analiză, fixându-i valoarea reală. Iar rezultatul firesc? Poetul se prăbuși spontan de pe Pegas. Revistele îi închiseră coloanele. Și astăzi iată-l pe acela, care se credea ajuns în pragul nemuririi, făcând servicii de poliție în administrația unui oraș de provincie!...

Făcutu-i-am vreo nedreptate, tratându-l astfel? Rezultatul îmi dovedește contrariul. Lasă că, mai întâi, nu poți distruge

niciodată ceea ce este talent și creație cu adevărat și nu poți înlătura decât neputințe și imbecilități, ce se cocotează în mod artificial și se pun ca o buturugă în calea dezvoltării. Dar, odată datorită față de conștiința mea fiind împlinită, ce-mi pasă mie de soarta cutărui Imbecilescu și ce mă pot pe mine atinge invectivele desperatului, care an de an mă urmărește și mă blestemă în vreo fițuică din provincie. Nu! În ierarhia intelectuală cuvine-se să-și aibă fiecare locul său: talentele în frunte de-a pururi, iar imbecilii la muncă silnică pe viață!

*

Trăim în vremuri de oarecare frământare între autori și editori. Și acum, când munca intelectuală este așa de slab răsplătită, când numărul autorilor, căutați în piață, este așa de mărunț, ne surprinde curios ivirea unor pseudo-scriitori cari din mila lui Dumnezeu, își pot permite luxul de a-și edita singuri o anumită categorie de opere. Ni se pare de-a dreptul straniu, ca oameni fără talent să se erigeze cu de-a sila drept scriitori și să caute ca prin mijloace materiale proprii să iasă în vileag și să se mențină la o suprafață cu cei cotați.

Încercarea asta, ca cineva să facă literatură, fără nici o vocațiune specială și numai dintr-o pasiune pentru un lux ce li-l îngăduie situația materială, este desigur cu totul nelogică. Pentru că e foarte firesc ca un om cu mintea întreagă, când are bani „de la tata”, sau când are o situație socială considerabilă, să *nu* se apuce de versuri, dacă n-are inspirații, căci riscă să ajungă ridicol. Și e foarte ușor de înțeles că cine n-are talent polemic, preferă să *nu* se avânte în polemici, deoarece banii și îndrăzneala nu înlocuiesc niciodată talentul.

De oprit, natural, nu poți pe nimeni. Pe șocoteala sa fiecare se poate face de răs. Este și acesta un sport de astăzi. Și când vedem, de pildă, că la București o revistă bilunară e întreținută de un profesor universitar, fără cetitori și fără apreciatori; când vedem apoi volume de proză obscură și de versuri lugubre, pline de insanități rimate, tipărite cu ilustrații de pictori decadenți și pe hârtie japoneză, - ne convingem că n-avem pentru ce protesta.

Este o comedie, - gratuită pentru noi, scumpă pentru dâșii, - pe care ș-o permit ei singuri și fără cel mai mic consimțământ al opiniei publice...

Iar noi vom râde vecinic de aceste creaturi hibride ale luxului și ale prisosului, căci nu putem recunoaște de scriitori decât pe cei ceruți de mulțime și pe cei impuși prin talent.

*

Mulți se întreabă de ce sunt atâtea neînțelegeri și literații de ce apar atât de puțin uniți în grupări, pe la reviste sau ziare? La dreptul vorbind, de o armonie nici nu e nevoie mare. În literatură trebuie să dăinuiască mai ales principiul lui Frederic cel Mare: „Fericească-se fiecare cu fasonul său“. Acela care nu știe sta singur în picioare, merită să se prăbușească la cea dintâi adiere de vânt!

În genere însă, dacă am voi să scormonim toate dedesupturile și am scruta toate neînțelegerile și ciocnirile fără sfârșit, ar trebui să scriem o carte întregă despre ele, atâtea sunt. Ne vom mărgini însă la o cauză singură, fiind mai de actualitate.

Ați observat, desigur, că în productiva mișcare literară de azi muncesc îndeosebi talentele echilibrate și oamenii normali. Pe toți scriitorii noștri de seamă îi conduce bunul simț și pe toți îi ține la datoria lor teama de ridicol și de exagerări. În căutarea frumosului și în interpretarea sentimentelor, în orice manifestare artistică se observă o mare severitate pentru păstrarea justeii măsurii. Talentele reale se feresc, în toate genurile, de aventuri și de lucruri cari trec peste puterile lor sufletești și peste cunoștințele lor de viață. Iar toate aceste calități, grație cărora se face progresul departe de a constitui o notă de pedantism, sunt proba cea mai evidentă de disciplină sufletească, în stare de a păstra mersul firesc în dezvoltarea literaturii noastre.

În opoziție cu acești scriitori însă, cari au tot meritul și toată răspunderea situației de astăzi, se ivesc de pe de lături: mutre de suferinzi, scriitori incompleți, nevropați și grandomani, cari alcătuiesc mereu o ceată cobitoare. De obicei, ei nu sunt altceva decât ecoul chinuit al unor lecturi străine, barbarzii

intruși din afară. Sensibilitatea nervilor lor de obicei e afectată. Teoriile lor sunt imitațiuni sarbede. Operele lor seci sunt monstruoziități de șapte luni...

Ce voiți deci? Cum să fie înțelegerea între aceste elemente? Ce poate să existe între acești bolnavi închipuiți, cari sufăr atât de greu din pricina falsei lor genialități și între cei ce vor să curețe atmosfera estetică de paraziți?

*

Și le spunem aceste fără răutate. De altfel, tot ce spunem noi este fără răutate. Criticul nici nu se preocupă vreodată de noțiunea răului. În tot ce scrie, el nu urmărește altceva decât să apere binele, adevărul și frumosul. Iar în acest scop, el uzează cu pasiune de toate mijloacele ce-i îngăduie talentul și personalitatea lui. Aici va strivi, în treacăt, o biată nulitate arțăgoasă, colo va turna un val de apă rece în capul unui cuprins de historicele și într-altă parte va lua de urechi pe becisnicul gălăgios. Și toate aceste în virtutea dreptului ce i-l dă munca și priceperea. Iar legea e fatală: de judecată limpede se spulberă minciuna și falșitatea, cum se împrăștie negurile de raza soarelui!

Așadar nu răutatea constituie mobilul activității unui critic. El este animat tocmai de contrariul. Și nu este nimeni mai fericit ca dânsul, când se simte cucerit de un talent, când se vede învins de frumusețea unui product original. Nu pot fi clipe mai frumoase ca acele, când judecata rece a criticului e stăpânită de farmecul unei lucrări desăvârșite și când sufletul lui se identifică deplin cu acela al creatorului artist.

Dar cine este de vină, dacă clipele aceste sunt mai rare?

Și așa de dese sunt în schimb datoriile de a sta pururea cu pușca plină și pururea sentinelă trează împotriva năvălirii pângăriturilor!!

ÎN JURUL SOCIETĂȚII TEATRALE

Un epilog

Am înaintea mea două manifestații a doi diferiți bărbați, cu maniere, educație și mentalități deosebite. Ei se pronunță în o chestiune culturală de mare interes pentru noi și cuvântul lor are toată gravitatea oficialității. E vorba de discursul d-lui Mișu, rostit la Reghin și de articolele vistiernicului Societății noastre de teatru, ale d-lui Vecerde, tipărite în *Gazeta* din Brașov.

Cauze adevărat culturale, cu un caracter bine determinat, se ridică și se discută prea arareori la noi. Cele mai multe îndrumări de acest ordin au mai mult niște contururi vagi și discuțiile se mărginesc la vecinice generalități și la exprimarea însă de dorințe pururea neîmplinite. Când se ivesc momente pozitive, ca de data asta, când se formulează gânduri concrete și când împrejurarea ne aduce la suprafață oameni noi și un nou material de cernut, e bine să ne oprim mai mult asupra lor, alegând ce ne trebuie și eliminând ce este de prisos.

*

Cetind mai întâi discursul d-lui Mișu, în forma aceea curată literară, cum nu se prea obișnuiește la noi și cu fondul acela puternic de idei, ce se înșiră limpede până la sfârșit, dobândim impresia că pe orizontul vieții noastre publice a răsărit un om întreg. Avem așa de puține individualități de seamă și cu orientări mai largi în cele culturale, încât intrarea atât de activă a d-lui Mișu în rândurile luptătorilor constituie un eveniment și pentru mulți o surprindere plăcută. Căci este o bucurie să vezi în sfârșit circulând un capital moral și intelectual atât de mare, smuls de curentul care-l cerea, din liniștea lui patriarhală de la Vinerea.

Place acest discurs prin preciziunea gândirii și prin puterea de convingere ce o are. Încălzește acest discurs prin căldura sentimentelor naționale, exprimate cu toată finețea omului superior. Interesant este și prin caracterul informativ, privitor la planurile de viitor ale Societății și la temeiul pe care dorește s-o așeze și sunt convins că a reușit a uni astfel la un loc dorințele tuturor cu realitatea materială. Dar importanța adevărată a discursului trebuie căutată în concepția ce o are despre cultură și rolul ei la noi. Căci prin felul cum definește cele patru mari calități pe cari se pot răzima nădejtile unui popor și acțiunile conducătorilor, și prin chipul cum schițează idealul viitor, dl. Mișu se afirmă ca un bărbat cu o rafinată cultură teoretică și la nivelul trebuințelor noastre sufletești mai înaintate.

O inimă românească de categoria vechei generații, dar încolo un spirit modern și vioi în întocmirea gospodăriei culturale, cum este dl. Mișu, e desigur o apariție fericită pentru situația de astăzi și trebuie semnalată și adânc prețuită, căci ea înseamnă ivirea unui razim puternic și a unui far luminos în mijlocul atâtor orbecări fără rost.

*

Ce păcat însă, că alături de această figură impunătoare, limpede la minte și delicată în forme și în procedări, se ivesc atâtea ipochimeni secundari și întunecoși, cari nu aduc cu sine nici o noțiune de cultură și nici o vocațiune sufletească, numai pretenția sau râvna de a fi socotiți printre civilizatorii oficiali ai neamului românesc.

Așa de pildă este foarte frumos din partea d-lui Vecerde că face administrația acestui fond cultural și că, printr-o contabilitate exemplară se achită de această onorifică atribuție, dar în definitiv prea mi se pare bizar ca d-sa să abordeze caracterul cultural al chestiunii. Când este vorba de cultură, de teatru, prin urmare de artă, ce importanță poate avea opinia d-lui Vecerde? În limba d-sale greoaie, cu stilul barbar și cu cugetarea de-o rară banalitate, ce rost educativ sau principiar pot să aibă câteva improvizate coloane în *Gazeta*, în care meșterul cifrelor de la sucursala *Albinei* își ia aere de îndrumător?

Să avem iertare, dar la mijloc este o mică și regretabilă confuziune. Una este să fii om de treabă și membru plătitor al unei societăți culturale și alta să ai calitatea și talentul de a îmbrățișa probleme culturale. Pe cum văd, la noi se confundă adeseori aceste două atribuții și oameni fără pregătiri speciale se amestecă cu drag în chestiuni cari sunt pentru dâșii castele din Spania. Iar din asemenea incursiuni pe terenul neexperimentat de dâșii, rezultă de obicei acea superficialitate și acel gol de simțire cari se dau la iveală în tendințele lor.

Mă mir cum dl. Vecerdea nu-și reclamă și dreptul de a regula, cu aceeași foarte dubioasă competență, literatura noastră și situația politică!

*

Articolul din *Gazeta* al d-lui Vecerdea este de altfel plin de pozne. Autorul se arată tare năcăjit pe revista *Țara noastră*, care a îndrăznit la 1908 să aibă și ea câteva păreri proprii asupra problemei teatrale la noi. Și dl. Vecerdea, voind să „reflecteze” și anume „din îndemnul său propriu și din a sa răspundere personală”, are cuvinte foarte bătărâne la adresa îndrăzneților de la *Țara noastră* și găsește că aceia nu erau decât „niște *contrari anonimi și ignoranți*, cari nici nu sunt măcar membri ai societății”. Și acest nou apostol de la poalele Tâmppei, deliciosul domn Vecerdea mai constată, cu de la sine permisiune, că cei de la *Țara noastră* nu erau decât niște „corespondenți anonimi, scriitori de articole neiscălite, care nu trebuie să fie luați în serios”...

Iar anonimii aceia, cari au scris și condus *Țara noastră*, acei simpli scriitori de „articole neiscălite”, cari au cutezat să aibă și ei opiniile lor în chestiune de artă, am fost noi, - Goga și cu mine. Nu-i așa că e minunat? Adică de ce noi cu Goga „ignoranți și anonimi” și de ce numai dl. Vecerdea atât de celebru? De ce, fără a ne plăti taxele de membru, nu am avea și noi o competență cât de minimală în chestiuni cari ne preocupă din întâia tinerețe și pentru ce încasatorul Societății, din cauza exclusivă a acestei calități, ar avea o cădere mai mare decât noi? Cari sunt faptele, de cari se leagă celebritatea acestui descendent

din modestul sat Topârcea? Nu este dimpotrivă mai logic că omul simplu și negustorul reduce orice problemă la punctul de vedere negustoresc și rămâne străin și îngust în materie de artă și de sentiment? Și încă ceva: nu vi se pare stupid, ca noi cu Goga și alți tineri prieteni de ai noștri să fim socotiți „contrari” ai mișcării teatrale, din simplul motiv că ne avem rezervele noastre, când trebuie?

Înțelepciunea aceasta biurocratică a d-lui Vecerdea, mă iertați, dar nu face două parale.

*

Insist asupra cazului, fiind foarte instructiv pentru stările de la noi. Acum când mișcările noastre culturale iau un avânt simpatic și când, alături de atâtea elemente tinere vin oameni așezați și idealști de felul unui dr. Mihu, amestecul elementelor îmbulzitoare și fără chemare trebuie arătat cu degetul. Discuția în jurul problemelor de progres trebuie lăsată liberă și cei dintâi promotori ai lor sunt, în ordine firescă, scriitorii și oamenii cu cultură mai generală, nu încasatorii de la sucursale.

VIAȚA LITERARĂ [XXIII]

Ce te îndeamnă să scrii? •

*Situațiile sociale și productivitatea scriitorilor •
Moștenirile și scriitorii • Izvoare secate!*

Este o întrebare la care de obicei se gândesc prea puțini, înainte de a pune mâna pe condei și anume: ce te face să scrii? Sau mai pe larg: ce te îndeamnă să-ți așterni gândirea și simțirea ta într-o formă menită să fie împărtășită altora? Ai vreun anumit mobil sufletec pentru asta? Simți în tine vreo schimbare deosebită? Sau, fără să simți nimica, te arunci la întâmplare în ceata celor ce nu au nimic de spus, pentru a ajunge prin noroc la vreun capăt?

Într-adevăr, răspunsul nici nu este atât de ușor. Caprițiul sorții își are și el rolul său în determinarea carierelor. Dacă am face în această privință o anchetă și am întreba pe fiecare scriitor al motivelor cari l-au îndemnat să iasă la lumină, am face cele mai bizare descoperiri. Pe unii i-a silit o fatalitate, smulgându-i din cine știe ce preocupări cu totul străine de îndeletniciri intelectuale. Pe alții i-a legat de condei o deprindere continuă și i-a făcut din niște simpli amatori, cu încetul profesioniști de rezistență, căci scrisul este și el o formă, cu diverse reguli de exigență, și poate fi învățat până la un punct. O serie întreagă dintr-înșii sunt conduși exclusiv de vanitatea oarbă și de farmecul literei tipărite, care constituie pentru o categorie de suflete bolnave tot ce poate fi mai ademenitor. Sunt psihologi cari consideră scrisul chiar ca o boală contagioasă, mai ales pentru vârsta tânără, când fiecare oftează în versuri și caută să se deprindă cel puțin în autografe prin albumuri.

Cum însă toți aceștia, profesionistul, vanitosul și bolnavul scriitor, sunt sau pot să fie oameni cumsecade, originea

sufletească a scrisului lor nu ne atrage. Ei constituie numai turma, pe când păstorii adevărați sunt plămădiți din alt aluat. Activitatea scriitorilor adevărați, a aceluia cari lasă urme adânci, pornește din alte izvoare ascunse undeva adânc în sufletul lor. Parcă o voce tainică îi mână înainte. Dorințele irezistibile cer să fie întrupate în formele cele mai variate. Idei și simțiri îi frământă, îi torturează și așteaptă să iasă la larg și să-și facă rostul în lume. Creația pentru aceștia este o necesitate și fiecare pagină a lor este fructul copt și plin, ce se scutură de pe ramură.

A face cuvenita deosebire între aceștia din urmă și între atâția contrafăcuți și ajunși în rândurile scriitorilor mai mult prin tangentă, este una din sacrele datorii ale criticei.

*

Voi vorbi în cele următoare numai de categoria bună a scriitorilor cu vocațiune. Și aici gândul mi se oprește la o mare anomalie, constatată de altfel și de alții.

Mă rog, de ce nu s-ar fi dând scriitorilor noștri de seamă situații sociale mai bune? Iată, s-a mai strecurat o vară călduroasă. Am privit în jurul meu și am văzut atâția scriitori tineri și de talent, tânjindu-și zilele prin cafenele. Toți băcanii, toți îmbăcșiți de slujbe și de ajutoare, toți analfabeții lipsiți de simțire au colindat în vara aceasta, bogată în recolte, prin văile și munții încântători ai țării românești și ai străinătății. Vine toamna și acești indivizi, așezați în situații superioare prin cine știe ce hazard al împrejurărilor, se vor întoarce acasă, fără impresii deosebite, fără învățăminte potrivite și fără să fie în stare a profita ceva din cele văzute și a le folosi pentru cultura noastră și pentru binele obștesc. Pe când cei ce ar fi putut s-o facă aceasta, poezii și scriitorii, cari ar avea anume misiunea de a se îmbogăți, an de an, clipă de clipă, cu senzațiuni noi, stau pitiți în îngustimea și zăduful aerului de capitală sau provincie, fără să privească orizonturile largi, fără să vadă nouă țări și nouă farmece, fără să privească acele rare podoabe ale artei universale, la cari băcanul vizitator se uită ca la poarta cea nouă.

Insist asupra cazului, pentru că aud mereu spunându-se că scriitorii noștri se mișcă în cadrul unor subiecte mărunte, că au orizonturile înguste și cultură puțină. Evident, de unde să aibă, dacă situațiunea lor socială nu o îmbunătățește nici meritul dovedit? De unde să ia belșugul de subiecte și de reflexiuni, dacă nu li se face posibilă o schimbare continuă de atmosferă?

*

Se insistă foarte mult asupra sărăciei scriitorului. Se spune adeseori că orice scriitor, ajungând dintr-o situație imposibilă într-alta mai bună, pierde din curăția sufletească și din râvna de a produce. Se arată cazuri în cari unii scriitori trecuți în buget sau în diverse sinecure se lenevesc și se dau stricăciunei. Și se mai spune că o moștenire mare schimbă cu totul firea și dispozițiile de muncă a scriitorului.

Desigur au și aceștia dreptate. Schimbările de situații sunt împreunate cu multe emoții și sunt în măsură să prefacă spiritele în detrimentul lor. Am văzut în realitate cazuri când ajutorul prea fecund al ministerului a doborât speranțe întregi, legate de anumiți scriitori și a prefăcut, ca prin fimec, talente și caractere. Am observat de pildă cum fericitele moșteniri ale unui mare talent, ca dl. Caragiale, au deschis pauze largi în activitatea lui de altădată și au izolat pentru multă vreme un scriitor, care era mereu cerut de mulțime.

Dar acestea sunt cazuri individuale. Schimbări norocoase de acest fel pot avea pentru diferite personalități diferite influențe. Situații ameliorate pot să exercite diferite efecte, la unii să le nimicească voința, la alții să le-o oțelească. Și nimeni să nu fie atât de naiv să creadă că, într-o cameră neîncălzită, focul sacru al scriitorului s-ar aprinde mai lesne!...

*

Ci dimpotrivă! Vedeți, în literatura noastră talentele se sting așa de repede și vina în cea mai mare parte este principiul că, încunjurat de mizerii, ar fi mai aproape de muze și de D-zeu. Am avut în anii din urmă o pleiadă de tineri de mare valoare, cari au murit, gâțuiți de ghiarele mizeriei zilnice. Avem însă și

alți morți printre noi, scriitori cari trăiesc încă, dar în realitate sunt morți de mult, căci orice izvor de inspirație le-a secăt de mult. În câteva volume ei au așternut tot ce aveau, ca impresii și cunoștințe, și tot ce au simțit în tinerețea lor. Și, neavând norocul și condițiile de a-și primeni fondul mereu, neavând prilejul de a-și fecunda calitățile prin lectură și călătorii și prin noianul averii intelectuale a străinilor, vegetează acum printre noi, cu sufletul sterp și cu pasul greoi. Și totuși se mai găesc critici, cari să țipe că scriitorii noștri prea se opresc brusc în calea jumătate și că prea au răsuflatul scurt!...

Ei, da, rănille cele mari nu se vindecă cu unt proaspăt și talentele cele de seamă nu se pot întreține cu tărâțe. Scriitorul de rasă este ca o floare simțitoare, pe care dacă n-o cultivi cum se cuvine, o vezi în curând veștejită.

VIAȚA LITERARĂ [XXIV]

*Iarși ziarele și literatura • Critica de reclamă a ziarelor •
Cum colaborez eu, fără să știu, la „Mișcarea“ din Iași •
Despre popularitatea scriitorilor*

Zilele trecute presa germană, îndeosebi cea din Austria, a sărbătorit pe prozatoarea de mare talent Marie v. Ebner-Eschenbach, cu ocazia împlinirii vârstei ei de optzeci de ani. Renumita nuvelistă, care, la o vreme atât de înaintată, își păstrează toată măsura și vigoarea talentului din tinerețe, a fost obiectul unor scrieri omagiale de cel mai cald entuziasm din partea presei germane întregi. S-au tipărit articole de fond, cu o rară competență în materie literară și estetică; s-au scris foiletoane cu cele mai variate amănunte din viața scriitoarei; și s-a dovedit astfel încă o dată cât de desăvârșită este orientarea gazetelor zilnice germane în literatura acestui popor, câtă evlavie se păstrează față de scriitori și de opera lor și cât de sigure sunt judecățile, când e vorba de stabilirea valorilor.

Ce poate face o presă cultă pentru literatura unui neam, se vede deci și din acest caz. Prin răspândirea lor cea mare, prin puterea de a pătrunde și aduce lumină în straturile cele mai îndepărtate ale cetitorilor, gazetele zilnice se fac astfel mijloacele cele mai utile de propagandă în această direcție. Ele cultivă gustul pentru idei sănătoase și pentru farmecul artelor atotstăpânitoare. Ele duc departe faima talentelor tari și pedepsesc pe cei stricători, ținând pururea cumpăna dreaptă în pronunțarea sentințelor. Și cu cât o pisă e mai cultă, cu cât scriitorii aceleia sunt mai bine pregătiți și mai ales, mai bine înzestrați, cu atât formularea adevărului literar va fi mai ușoară.

*

Este cazul deci ca să facem o paralelă între presa germană și presa românească, în ceea ce privește felul de a trata literatura. Neapărat, deosebirea e foarte mare și nici nu poate fi altfel, date fiind deosebirile de vârste între cultura lor și a noastră.

Lasă că presa noastră de până astăzi nici nu are un serviciu de critică literară propriu-zisă, dar și câtă este, e lăsată la voia întâmplării, în mâinile unor reporteri, cari reprezintă de obicei la o gazetă zilnică rolul „pentru toate“. Am văzut la un răspândit ziar din București cum un tânăr, specialist în astronomie, a condus timp îndelungat rubrica de informație literară. La alte ziare scriu critici și recomandă cărțile oameni cari n-au ca specialitate nici măcar astronomia. Lipsa lor de competență, preocupările lor mărunte, stilul lor din nenorocire foarte puțin literar și superficialitatea de gândire le oferă mai ales preilejul de a duce publicul în rătăcire. Înțelepciunea lor consistă în câteva clișee stereotipe, simțirea lor e străină de orice intimitate cu viața literară și toată existența lor are o noimă exclusiv comercială.

Așa, de pildă, m-a surprins și m-a indignat să văd zilele aceste în *Adevărul* și în alte câteva cotidiene, laude nesăbuite la adresa unor poezii fără duh și fără talent ale unui poetastru decadent. Cuvintele aceste exagerate și îngrămădite fără înțeles, sunt desigur numai cuvinte de mântuială și de reclamă și nu au nimic de a face cu însăși valoarea cărții trâmbițate. Dar să rămână stabilit că reclama aceasta și aberațiile acestea sunt o gravă atingere adusă demnității critice și rolului ei cinstit de a stabili adevărul. Ziarele zilnice, încredințând controlul literar unor infirmi intelectuali, se fac vinovate de a lucra pe față împotriva intereselor superioare ale literaturii noastre, produc confuzii în public și falsifică valorile.

Și iată cum literatura ajunge prin ziarele noastre în halul cenușăresei!

*

Despre un alt sistem de a face critică la ziarele noastre, fie-mi permis să arăt un caz personal.

La informațiile *Neamului Românesc* de la 8 august se pot ceta câteva reflexiuni asupra culiselor literare, - reflexiuni pe cari numita revistă le reproduce, după cum arată, din ziarul *Mișcarea* de la Iași. Ei bine, rândurile acele sunt ale mele și surprinderea nu mi-a fost mică, să mă văd pe nevrute colaborator la două organe, străine de mine.

Am răsfoit apoi, dintr-o simplă curiozitate, colecția numitului ziar din Iași și surprinderea mea a crescut, când am descoperit acolo o rubrică intitulată „Din zborul vremii“, unde cineva mi-a reprodus, rând pe rând, o serie de reflexiuni literare de ale mele, fără iscălitura mea și fără a indica izvorul de unde le-a împrumutat. Pe semne un milos colaborator de la gazeta ieșeană, care găsește de prisos a mai face deosebire între al meu și al tău, a găsit de cuviință a se îmbrăca în haina gândurilor mele modeste și, deschizând revista mea „Viața literară“ de acum patru ani, mă ciopârțește cum vrea, mă reproduce ca pe un biet anonim, de opera căruia poate face uz, fără control și fără supărare.

Cum se cheamă asta? Este un plagiat, o însușire pe nedreptul, sau numai o bună intenție de-a populariza, fără formele cuvenite, anumite gânduri de-ale altora? În orice caz, ideea *Mișcării* nu e rea. Dacă cei ce în acest chip își exercită roulul de literați la o gazetă vor să persiste în nobila lor deprindere, n-au decât să reproducă și alte texte, după alți scriitori. În literatura de astăzi sunt atâtea pagini frumoase, cari, reproduse, ar putea ținea cu demnitate locul, umplut la gazete de atâtea condeie îndoielnice. De ce nu ar continua colaboratorul *Mișcării*, în lipsă de inspirații proprii, să reproducă texte de ale clasicilor noștri? S-ar face astfel cel puțin un bine real, căci s-ar populariza partea mai de seamă a producțiilor noastre literare și s-ar evita, spre fericirea cetitorilor, tipărirea atâtor elucubrații originale.

*

Dar când e vorba de popularizarea marilor meșteri ai literaturii iarăși ne gândim la germani. Ei dau în privința aceasta cea mai bună pildă. Chiar și literaturile străine ei le

răspândesc mai cu îndemănare. Pe Ibsen l-au făcut cunoscut Europei traduceri germane. Acum de curând, cu ocazia aniversării lui Balzac, excelenta editură „Die Insel“ a scos o ediție completă a operelor marelui prozator, la traducerea cărora au luat parte toți scriitorii germani mai de seamă de astăzi, în frunte cu liricul Hoffmannsthal și cu criticul subtil Zweig, biograful lui Verhaeren. Iată de ce în Germania cultul pentru înaltele spirite ale omenirii și respectul pentru partea de adevăr în munca fiecăruia sunt atât de răspândite.

Instructiv, în această privință, este un articol despre *Cultul lui Goethe*, scris de istoricul literar Geiger, în numărul din urmă al revistei *Deutsche Revue*. Vorbind despre felul cum se vindeau întâiele opere ale lui Goethe acum o sută douăzeci de ani, criticul ne spune că nici una din piesele lui dramatice nu s-a vândut în mai mult de 330 exemplare. Din *Götz von Berlichingen* s-au vândut 20, din *Clavigo* numai 17 exemplare, iar la întâia ediție din *Faust* și *Tasso*, editorul lui Goethe a avut de înregistrat o pierdere de 2000 taleri. Iar astăzi? Astăzi o ediție populară a lui Goethe, tipărită în șase volume mari, a desfăcut 20 000 de exemplare în șase săptămâni, iar edițiile cele mari de câte 125 de volume, cari costă câte 85 mărci, continuă să aibă o mare căutare.

O biografie a lui Goethe, scrisă în două volume de Bielschovsky, s-a vândut în scurtă vreme în 70 000 de exemplare, cu toate că costă 13 mărci exemplarul. Și cu toate aceste cifre înspăimântătoare, cari ne vorbesc de temeiul trainic, pe care e așezată cultura germană, autorul acestui articol asupra lui Goethe tot se plânge că nu ar fi destul de adânc acest cult pentru opera genialului scriitor și că publicul german trebuie să zică înainte: *Mehr Goethe!*...

Iată o pildă pentru noi, care ne învață că opera de valoare produce neconținut și că datoria conducătorilor unei mișcări - fie și a *Mișcării* din Iași - este să țină mai bine interesul pururea cald pentru scrierile puternice din literatura noastră, în loc de a înmulți nămolul cu autoproducțiuni de o originalitate problematică.

VIAȚA LITERARĂ [XXV]

*O toamnă fără rod • N-avem o revistă săptămânală •
Condițiile pentru a o putea face • Sacrificiile unor amatori.
Sărmanul Bilciurescu!*

Toamna de acum ne-a venit fără surprizele de altădată și fără reviste literare nouă. Dintre cele cu glasul amuțit în preajma verii abia revista d-lui Rădulescu-Motru și-a refăcut apariția. Dar orice s-ar zice și orice s-ar face, rămâne o revistă fadă această *Nouă Revistă Română*, căci nu are nici o urmă de viață și nici o umbră de talent literar printre colaboratorii cei numeroși. Directorul însuși, un om foarte de treabă și foarte cult, a căzut, după pilda altora, în păcatul multilateralității și s-a apucat să scrie, netam-nesam, literatură. O comedioară, *Domnul Luca* i s-a jucat în anul trecut, fără să-i aducă nici flori, nici ramuri verzi, iar acum este vorba ca prietenul și colegul său de la direcția Teatrului Național să-i pună în scenă o nouă piesă.

Dar vă asigur că, pe cât de mult îmi lipsesc mie calitățile falnicului Vecerdea în materie de dublă comptabilitate, astfel dl. Motru este străin de orice însușire de autor dramatic. Mă rog, o nouă dovadă cum că astăzi este la modă ca oamenii să tindă mereu către ceea ce nu intră în firea lor și să facă literatură, artă și reviste, ba chiar alte pozne, cu mijloace neîndestulătoare.

Văzând lipsa asta completă de reviste săptămânale bune, mulți se vor întreba, care poate fi motivul acestei lacune? Răspundem că lipsa de talent în nici un caz nu poate fi invocată ca o pricină. Căci, pe cum se știe, talentul nu este totdeauna o condiție pentru a avea succes. Mihalache n-are talent și a avut în revistele sale uneori chiar succese umoristice. Nu; talente ar fi ele de toate categoriile, încât ar putea să dea avânt și viață la zeci de reviste. Numai o selecțiune pe sprânceană, numai o potrivire a materialului pentru gustul și interesele straturilor

largi ale cetitorilor și o revistă ar prinde și și-ar tăia drum larg prin mulțime.

Altele sunt însă piedicile ce se șează în calea unei regulate apariții a revistelor săptămânale. Acestea sunt mai mult de ordin tehnic și material. În România hârtia e extrem de scumpă și tiparul de asemenea și administrația revistelor e aproape imposibilă. Ceea ce se încasează din vânzare, înghite pe de-a întregul nesățioasa tipografie editoare, iar onorariile rămân niște visuri, cari răsplătesc numai sufletele cele mai idealiste. Aproape toate revistele, dispărute de curând, cât și acelea cari vegetează astăzi, își termină bilanțul anual cu deficite însemnate.

O bună revistă săptămânală, cu rubrici pentru toate ramurile culturale, cu cei mai de seamă scriitori de astăzi, ar fi totuși ușor realizabilă. Această revistă însă nu va trebui să se întemeieze pe simpatii reciproce între tovarăși, nici pe anumite principii fixe în ale esteticei. Ea nu poate fi nici organul strâmt al unui singur profesor, cum sunt organele d-lor Mihlache, Motru și Ervin, cari primesc concursul gratuit al elevilor. Și nici întreținuta temporară și ocultă a fondurilor secrete nu trebuie să fie, căci sprijinul guvernelor e prea nestatornic. Viitoarea revistă va trebui să fie o catedră liberă pentru toți câți întrunesc anumite calități de scriitori și să rămână fără terorizări principiare și fără restricțiuni în opinii. Conducerea ei și alegerea materialului să fie încredințată celui mai probat dintre spiritele critice. Iar proprietatea și editura să fie a unui consorțiu, sau a unui singur om cu avere, fie el și proprietar de tipografie. Căci numai aceste reviste mai pot astăzi avea sorți de izbândă. Numai organe de întreprindere, făcute de oameni pricepuți, cu gândul de a promova pe deo parte interesele culturii, iar pe de alta, de a oferi un bun izvor de câștig scriitorilor și artiștilor, mai pot să-și asigure o durată mai lungă. În țările din Occident așa se petrec lucrurile. Și sunt acum reviste cari, ca *Revue Bleue*, sunt stăpâne pe mândre palate în centrele Europei.

Să nu ne sperie cuvântul „reviste de întreprindere“. Fără fondurile convenite nimic cumsecade nu poate să se facă. Vremea amatorilor și micilor mecenați literari s-a dus. Și cu duioșie ne gândim la acei puțini entuziaști de la noi, cari, în lipsă de talent

simțitor, au știut totuși să fie folositori, punându-și capitalul la dispoziția literaților și sprijinind ideea publicațiilor periodice.

Iată ne vine în minte sufletul cel larg și jertfitor al bunului Constantinescu-Stans. O apariție romantică, cum rar s-a văzut în literatura noastră. O viață întreagă de tânăr visător n-a plănuit decât reviste și, când a putut aduna la un loc câteva forțe tinere, a dat la iveală, cu mari sacrificii, *Floarea albastră* și *Curierul literar*. Și care a fost rodul ostenelelor lui? Un zgomot scurt, o mișcare literară întreruptă brusc, ca o armonie bizară, dintr-un sfârșit de acord. Și astăzi amatorul literar doarme, uitat de-ai săi, în vreun colț de cimitir.

Mult mai norocos decât Stans a fost un alt amator și întemeietor de reviste, a cărui poveste puțini o cunosc. E vorba de dl. Victor Bilciurescu, întemeietorul cunoscutei publicațiuni *Revista Nouă*, de sub direcția răposatului Hașdău. D. Bilciulescu a fost ofițer în armata română și, moștenind o avere mare, și-a dat demisia de sub arme și s-a pus sub scutul muzelor. Simțindu-se bolnav de piept, a voit să facă o faptă bună și să-și cheltuiască averea într-un scop cultural. Și a întemeiat la 1888 numita revistă, desigur cea mai aristocratică dintre câte au fost până atunci. Colaboratorii primeau onorarii respectabile și, în somptuosul local de redacție din Strada Regală se adunau la ceai și la sfat scriitorii cei mai de seamă.

Aici a scris și tipărit dl. Vlahuță frumoase poezii și amintirile despre Eminescu, aici a cetit Delavrancea pe *Sentino* și pe *Hagi-Tudose*, iar Th. D. Speranță anecdotele sale de post. Regretatul Nenițescu aici și-a publicat câțiva „pui de lei“, iar distinsul critic Racoviță și-a fixat profilurile sale dramatice. Iar toate aceste lucrări erau îmbogățite cu ornamente diverse, cu note muzicale, cu gravuri și portrete! Numai Bilciurescu, sărmanul, a fost mai modest în producție. El, care singur luase inițiativa acestei publicațiuni, contribuise la ea abia cu vreo patru poezioare, printre cari și romanța mai des pomenită și cântată după compoziția unui domn Dum. Voreas, cu următorul text:

În fânul de curând cosit
Gândind la tine-am adormit

Și de miros îmbălsămat
Ce fericit vis am visat.

Mi se părea că-n flori de fân,
Stând aplecat la caldu-ți sân,
Mi-ai spus încet că mă iubești,
Că pentru mine tu trăiești.

Ș-atât de îndrăgiți eram,
Cu-atâta foc ne desmierdam,
Că-n lumea toată numai sta
Decât iubirea mea și-a ta.

Ce fericit aș fi murit,
În fânul de curând cosit,
Din visul blând și fermecat
Să nu mă mai fi deșteptat.

În schimb însă, dacă dl. Bilciurescu prin *Revista Nouă* n-a putut trece la nemurire decât prin această poezie, d-sa și-a făcut datoria deplină față de situația revistei și a rămas la postul său, întreținându-o cu tot confortul potrivit. Întâmplarea ne-a dat în mână niște hârtii, cu socoteli, de-ale lui Bilciurescu.

Câteva cifre extrase din aceste hârtii ne vor vorbi despre iubirea de jertfă a acestui mecenat și despre interesanta gospodărie a revistei de fericită aducere aminte. Rezultă din aceste însemnări ale d-lui Bilciurescu că în 1888 d-sa a cheltuit în scopuri literare: lei 699 pentru tapițerul Niculescu; lei 875 pentru pianina redacției; lei 400 pentru tablouri, lei 100 pentru covoare, lei 2502 lui Barbu; lei 1170 lui Vlahuță; lei 559 lui Racovitză; lei 272 *consomație de redacție* sau „*tutun de sâmbăta seara*“; lei 202 *consomații zilnice*; lei 193 trăsurile redacției și, pe lângă alte multe, „*mai puteți adăuga fără temere* - scrie dl. Bilciurescu - vreo 10 000 de lei *cheltuiți de mine fără știrea lui Dumnezeu și de cari nu voiesc să se țină seamă, deoarece nu pot să-i justific...*“

Astăzi, ce e drept, când dl. Bilciurescu, sărăcit de-a binelea, pe urma devotamentului d-sale pentru literatură, mănâncă la Ploiești pâinea amară a opoziției, nu putem să-i aducem nici-o învinuire pentru mâna largă cu care pe vremuri a

adus sacrificii pe altarul literaturii. O redacție cu pianină, cu consomație, cu „tutun de sâmbătă“, este un ideal. Noi ne vom mulțumi și cu mai puțin și preferăm o revistă în condițiile de editură amintite, dar cu sigure garanții de reușită.

*

P.S. Viitorul meu foileton va trata despre însemnătatea culturală a d-lui Vecerde, în legătură cu ultimul d-sale debut din *Gazeta*...

CONDOTIERI MĂRUNȚI

(.*) Pe vremea lui Vodă Caragea, - spune iscusitul Neculai Filimon, - se întâmpla ușor de câte un fecior în casă se sălta până la protipndadă. Nu că ar fi fost lucru mare de capul lui, dar așa umbla vremea. Era o vreme de zbucium și apăsare în care vredniciile adevărate nu puteau trage în cumpănă. În astfel de zile câte un îndrăzneț cu inima în dinți își făcea drum cu pieptul și o lua înainte. Mai întâi curăța cuibarele lui boier cutare, țesea mici intrigi de curte, suferea totul, cu umilită plecăciune, se mai îndulcea din plocoanele prostimei și-și aduna câteva pungi de gălbiori, ducea scrisorile și apuca să pătrundă în tainele din iatacul duduiei, până ce într-o bună dimineață scotea pieptul și ridica fruntea cu mândrie de palicar: „Ori mă face agă, ori îi pun capul“... Se înțelege că-l făcea și așa treaptă de treaptă, încurcând lumea, vârându-se în dreapta și stânga, când plecat, când bătos, când serviabil și insinuant, când provocător și obraznic, te pomeneai că-l vezi în butcă cu patru cai, mofturos ca un pașă și mai mândru ca banul Craiovei.

Cam așa vremuri umblă și la noi, astăzi, ca în zilele lui Caragea. Trăind în afară de marginile legii, lipsiți de orice ocrotire a statului, dușmăniți de toți factorii de guvernământ ai țării, prigoniți în manifestările instinctului nostru de viață, noi ne strecurăm zi de zi prin multele primejdii, ca niște bărci fără cârmă, lăsate pradă valurilor. Societatea noastră, care se înfiripă în asemeni condiții neprielnice de dezvoltare, își vădește de multe ori semnele acestor vremuri tulburi. Un astfel de semn e și ivirea pe orizont a aventurierilor de tot soiul, care acum sunt mai la largul lor, fiind favorizați de împrejurări. Acești condotieri mărunți fac azi carieră, în vreme ce oamenii de

oarecare vrednicie sau sunt striviți de loviturile dușmane, sau își deapănă zilele în umbră cu sufletul cernit de amărăciune.

În vreme de secetă, când nu mai cade un picur de apă de sus și un vânt otrăvitor își plimbă suflarea bolnavă peste câmpuri, se strâng podoabele livezii și floarea pleacă capul întristată, dar ierburile veninoase și fără folos, scaiul, mătrăguna și laptele cânelui cresc și înfloresc din belșug. Așa e la noi astăzi, când un Goldiș rezolvă acte în cancelaria consistorului din Arad, un Maniu descurcă daraveri de avocat la Blaj, în vreme de Șeghescu tronează în toată plenitudinea ignoranței și obrăzniciei la o catedră de universitate, iar Burdea își odihnește prostia grosolană pe un fotoliu de deputat...

Să nu ne mirăm deci că în astfel de vremuri nu există totdeauna o justă apreciere a valorilor, că nu toți sunt puși la locul lor, că ambițiile cari ies la suprafață nu se desfășoară în matca îndemnurilor firești ale sufletului, ci caută un drum unde nu sunt întovărășite de nici o putere roditoare. Să nu ne mirăm dacă de multe ori oameni fără o înțelegere superioară ajung în frunte și-și iau aere de îndrumători, dacă cei certați cu gramatica își închipuie că sunt oratori, dacă avocații hotărăsc în materie de teatru și bunii economi de pământ în chestii de directivă politică, dacă cei fără talent se socot literați de mâna întâie și dacă în zbuциumarea generală a societății noastre sunt atâtea greșuri. Vremea asta de tranziție cu stările ei excepționale e de vină pentru toate aceste încurcături dureroase. În astfel de vremi ale lui Caragea, nu-i de nici o mirare că dl. Birăuț d.e.¹ în câțiva ani de zile, din modest tipograf ce era, aspiră astăzi la rolul de fruntaș și conducător politic, că la un moment dat l-a mușcat șarpele vanității care-i cerea un fotoliu în parlament și că în timp așa scurt a ajuns să poarte război pe barba lui cu întreg partidul național.

E și dânsul numai unul din cei mulți și n-ar avea nici un înțeles să se supere cineva prea tare pe acest om, care, potrivit abilităților cu cari l-a înzestrat firea, își face vânt și așteaptă să-l bată norocul. Ba poate l-am și lăuda pentru toate strădaniile cu cari caută să se salte, fiindcă ne-am gândi că dacă cineva

¹ De exemplu (n. ed).

pornind de la barda de măcelar s-a avântat până la rangul de consilier de Curte, cum a făcut Burdea, atunci cu mai multă cădere e ca vinalacul să te ducă mai sus pe scara norocului. Cum zic, n-ar fi nici o supărare, d-sa ar putea în toată liniștea să-și vază de treburi, fără ca noi să avem nenorocirea de a-l pune la gazetă sau să ne cheltuim cerneala pentru asemeni războiri ingrate.

Dar ce se întâmplă astăzi la Budapesta cu fosta gazetă a partidului, cu *Lupta*, e absurd și nu mai poate fi tranșat cu vechea noastră nepăsare, nici cu zâmbete de plictiseală. Aici nu mai e vorba de cinstea sau de rușinea pomenitului domn Birăuț, aici e în joc prestigiul partidului național și reputația publicisticii noastre. Nemaivorbind de situația penibilă ce și-au creat conducătorii noștri politici când ani de-a rândul au tolerat să-și facă mendrele un om care totdeauna i-a speculat și care la un moment dat a făcut casă cu cel mai detestabil păcătos, cu Burdea, pe noi ne îngrijește halul în care e împinsă gazetăria noastră prin apariția acestei hârtii tipărite în oficina de la Budapesta. Cum apare de luni de zile această gazetă, neavând nici un temei moral, nici o îndrumare a unei personalități, nici o linie de conduită fixată de o minte limpede, așa în voia întâmplării, la repezeală și fără a urmări o țintă, e într-adevăr o notă anarhică a publicisticii noastre. Orișice ziar, bun sau slab, mic sau mare, își are patronii săi, din al căror cerc de idei purced toate câte se scriu și a căror personalitate e pentru cetitor o garanție morală.

Acum închipuiți-vă cât de strașnică e garanția morală a acestui domn care, după cum ne învață trecutul lui, e în stare când ți-e lumea mai dragă să treacă cu cățel cu purcel în tabăra lui Burdea, sau alt ipohimen. Dar e și un fenomen de anarhie intelectuală această tipăritură în care băieți, mai mult sau mai puțin certați cu toate rânduierile limbei, fac jalnice exerciții de stil. Ce preț mai poate pune cetitorul pe gazetăria noastră, când e reprezentată prin băieți a căror carieră de ziarști se datorește inconveniențelor de la bacalaureat și ce importanță le mai poate da unor asemeni tiparuri, cutare preot luminat dintr-un sat de la poala muntelui, când cetește rodomontadele unor copilandri de optsprezece ani, cari se iau de piept cu contele Apponyi sau ne

vorbesc cu mult patos de complicațiile din Orient? Te cuprinde mila și-ți roșește obrazul de rușine, când te gândești unde am ajuns cu publicistica noastră pe urma unui Barițiu și-a Murășenilor!...

E o datorie de onoare a șefilor noștri politici să-și puie în joc toată autoritatea pentru a ne salva de acești condotieri mărunți, cari cu apucăturile lor frivole compromit marele război al neamului și e de datoria societății noastre să strivească cu disprețul ei astfel de apariții întristătoare. Numai o disciplină severă și un perfect echilibru moral ne mai pot scăpa societatea de derăpănare, în aceste zile când vitregia sorții o împinge spre prăpastie.

SOCIETATEA TEATRALĂ, ILUSTRUL VECERDEA ȘI SUBSEMNATUL O chestiune de competență

Când, într-un foileton recent, am amintit de numele domnului Vecerdea, marele vistier al Societății de teatru, desigur nu am avut ticăloasa intenție să fac celebru un nume obscur, nici să-mi măsoz virtuțile cu ale acestui domn. D-sa a venit în discuție mai mult prin tangență și prin capriciul aceluia pincipiu, care ne obligă, pe toți câți ne îndeletnicim cu presa, să studiem competența fiecărui om, când acesta cutează să dezvolte vreo activitate publică.

Ca particular, sau ca „om privat“, dl. Vecerdea, firește, nici nu există pentru noi și nu are, prin urmare, nici o însemnătate. Dacă nu mă înșel, viața d-sale se strecoară după tipicul cunoscut al perfectului burghez: se naște, parvine, taie cupoane, face socoteli și – moare, fără nici o urmă. Este aceasta o viață de șablon și de formule fixe, ca funcțiunea oricărei mașini. Iar câtă vreme cu mașina aceasta nu mă găsesc în conflict de interese, nici în comunitate de gândire, *omul* în sine nu mă privește. Eu prin Topârcea n-am umblat și nu pot fi deci bănuir că m-ar interesa cumva atmosfera distinsă sau atmosfera adânc banală, din jurul ilustrei persoane cu pricina.

Ah, dar lucrurile se schimbă, îndată ce dl. Vecerdea părăsește, trufaș, cuibul său modest și anonim și intră în lupta deschisă. Aici se cade numaidecât să-l întrebi de parolă: cine ești, ce vrei, cum te încumeți? Când cineva iese la larg, îi cauți mai întâi însușirile și îi ceri biletul de legitimație. Omul care încearcă să scrie, să dea sfaturi, să mustre pe alții și să-și dea sieși aere și poze arogante uneori, nu mai este al său, căci aparține opiniei publice. Și nu eu, sau altul mai bun decât mine, dar cel din urmă ziarist este în drept a se ocupa de manifestările

celui ieșit la lumină, a-i destrăma gândirea fir cu fir, a-i cântări tiparul cuvânt de cuvânt și a-i spune adevărul.

Iar eu nu am făcut altfel cu dl. Vecerdea. Neapărat, dacă scrisul meu a fost mai ironic, vina nu este a mea. Când e vorba de dl. Vecerdea e greu să nu scrii satiră. Ideea însăși ca d-sa să se pronunțe cu autoritate în materie culturală este bizară. Contrastul însuși între acest om, sătul până la limită și între noțiunea atât de subtilă și de abstractă a culturai, e prea extraordinar, încât gluma nu se poate stăvili și cuvântul meu nu-și poate păstra toată gravitatea de curcan umflat, cum ș-o păstrează bravul îndrumător. Am zâmbit deci; și iată-l pe leul rănit de la poalele Tâmppei trimițându-mi un răcnet prin *Gazeta*.

Bine. Să discutăm dar înainte. Eu mai subțire, mai senin, mai modest, precum mi se cuvine, iar dânsul mai brutal, mai grosolan, mai din topor, precum îi este făptura.

*

Să reconstituim materia discutată.

Un om, care în viața noastră publică n-a avut nici un rol conducător, un om care reușește cel mult să aibă rolișor în obscurele culise ale politicei de administrație bisericească din suburbiile Brașovului, ajunge, prin jocul întâmplărilor, să ocupe la Societatea noastră teatrală un post de casier. Postul acesta, precum știți, este onorific și l-ar putea ocupa orice copist de la sucursala Albinei, căci nu cere nici înalte calități financiare, nici o specială putere de combinație metafizică, pentru a-l putea îndeplini. Dar iată, d-lui Vecerdea i s-a părut ceva grozav și i s-a năzărit că acum d-sa, care n-a plutit niciodată sub orizonturi mai largi, înseamnă ceva mai mult ca înainte, că este acum o făclie, dacă nu chiar un candelabru, în teatrul românesc.

Cu condeiul noduros, obicinuit să scrie numai cifre arabe, cu stilul barbar al protocoalelor sinoadelor din Schei, cu oribila logică a inteligențelor deslănate, d-sa iese în vileag cu un un *artichu*, în care însă nu se mărginește la *raportul* său anual, ci trece în domeniul străin al ideilor, dă lecții ziarelor noastre în materie de artă și comite diverse sfătoșenii. Ei bine, intrarea asta a d-lui Vecerdea pe tărâmul frumosului literar și estetic se

aseamănă exact cu intrarea unui urs lătos într-o grădină cu flori, pe care o profanează, tăvălindu-se peste straturi.

Și văzând această profanare, am zis noi în *Tribuna*:

„Să avem iertare, dar la mijloc este o mică și regretabilă confuziune. Una este să fii om de treabă și membru plătitor al unei societăți culturale și alta să ai talent de a îmbrățișa problema culturală însăși. Pe cum văd, la noi se confundă adeseori aceste două atribuții și oameni fără vocațiune se amestecă cu drag în chestiuni, cari sunt pentru dânsii castele din Spania. Iar de aici rezultă acea superficialitate, acel gol de simțire, cari se dau la iveală în tendințele lor...“

Atât am spus în *Tribuna* și aceasta însemnează că există un principiu al selecțiunei forțelor. Societatea omenească nu este o rasă porcină, pe care o conduci numai cu grăunțe. Progresele se realizează numai alegându-ți povătuitorii în mod nimerit. Iar obscuranții și indigiștii intelectuali trebuie reduși la marginile lor și să li se mai controleze ambițiile neputincioase.

*

Și am mai atins în foiletonul meu o chestiune de detaliu. În *artichul* său faimos, dl. Vecerdea făcuse o șarjă absurdă împotriva acelor ziare și ziarști de la noi, cari își luaseră voia să fie mai puțin îngăduitoare cu succesele lente ale societății teatrului și unele chiar să solicite întrebuintarea unei părți a fondului pentru întemeierea directă a unei clădiri de teatru. Printre aceste ziare era și *Țara noastră* cu articole similare, pe cari nu știu cine le-a scris, dar cu al căror conținut m-am identificat, desigur. Mai ales pe scriitorii de la ziarul din urmă nemilosul vistier îi tractează drept „niște contrari anonimi și ignoranți, cari nici nu sunt măcar membri ai Societății“.

Mă rog, este cuviincios să vorbească cineva în tonul acesta despre ziarștii noștri, cari, contrar d-lui Vecerdea, sunt niște ființe cugetătoare? Este de competența d-lui Vecerdea să restrângă libertatea de gândire și de discuție a ziarelor într-o materie în care modestia d-sale în nici un caz nu poate spune cuvântul din urmă? Este un om deștept acela care te numește „contrar ignorant“, fiindcă soliciți, de pildă, întemeierea unui

teatru într-un timp când publiciștii maghiari de la *Pester Lloyd*, în frunte cu Balogh, ne batjocoresc că noi, românii, n-am reușit să avem în Ungaria un singur teatru!? Iar despre geniala teorie vecerdiană, susținută din nou în *Gazeta*, că fără să fi plătit taxa de membru, n-ai voie să discuți asupra trebuințelor Societății, ce să zicem? Urmează de aici oare, că dacă ești membru și plătești taxa, ai numai decît dreptul să spui toate prostiile din lume? Adevărat, că dl. Vecerdea vorbește pare că ar contribui cu cotizații îndoite, dar cui îi folosește?

Iar eu, fără să știe dl. Vecerdea, așa „contrar ignorant” cum îi place să mă socotească, am fost de folos Societății de teatru și competența de a mă ocupa de soarta ei mi-a acordat-o însuși comitetul ei. Dacă năbădăiosul nostru vistier va frunzări prin *Anuarul* Societății de teatru din 1903-1904, va găsi acolo vreo douăsprezece pagini de tipar, iscălite de mine și scrise la rugarea comitetului de atunci. Sunt o modestă contribuție la partea literară în activitatea comitetului acelei societăți și secretarul societății, dl. Blaga, îi poate da cuvenitele deslușiri în această privință.

Mai încet deci cu competența de vistier, când existența d-tale în această societate nu te costă nici o sfortare intelectuală!

*

Acestea sunt opiniile mele și, precum văd din *O întâmpinare* a d-lui Vecerdea, apărută în *Gazeta* amicului Samurache, d-sa se simte insultat și amenințat.

Vom face mai întâi o constatare. Discuția asupra calităților de cugetare ale cuiva nu poate constitui o insultă. Când cineva ca dl. Vecerdea afirmă lucruri, cari îi pun inteligența într-o lumină îndoielnică și când altcineva, cum sunt eu vine și arată cu degetul această infirmitate, de ce vinovatul se crede insultat? Când și se poate dovedi cu propriul tău trecut, cu spoiala ta de cultură, cu propriile tale cuvinte că nu ești indicat pentru un rol cultural, de ce ai socoti-o ca un prejudiciu adus onoarei tale? Ce are a face viața individuală, pe care n-o atinge decît un om brutal, cu viața publică?

Și cu toate astea dl. Vecerdea, în răspunsul disperat ce mi-l dă, mă amenință cu dezvăluiri asupra valorii mele „morale și sociale”. Fiecare cum îl taie capul. Viața mea morală și socială desigur nu va arunca o lumină mai favorabilă asupra rostului d-lui Vecerdea pe acest pământ. Dar să mă creadă dl. Vecerdea, că această viață a mea este o carte deschisă și dau voie fiecăruia să citească în ea, căci nimic neinteresant, nimic plicticos și monoton, cu atât mai puțin ceva umilitor nu va găsi într-însa. Eu însă nu voi deschide cartea neagră a d-sale, căci nu e nimic mai respingător ca urmărirea vieții sarbede a unui tip fără simțire. Și dealtfel ce-aș mai căuta în cartea vieții d-sale morale, când știu din capul locului că două frumoase însușiri nu le-aș găsi în socoteala d-lui Vecerdea: o inteligență aleasă și bunul simț convenit pentru un rol mai pronunțat în viața noastră publică.

VIAȚA LITERARĂ
[XXVI]

*Humorul lui Coșbuc • Darul de povestire al poetului •
Coșbuc și Vecerdea • Ce-a pățit Coșbuc în Sicilia •
În vacanța de vară*

Am spus undeva că în ordinea dezvoltării noastre literare, dl. Coșbuc este, în multe privințe, un continuator al lui Alecsandri. Pe când autorul idilelor își ticluia întâiele versuri de încercare, pe băncile liceului din Năsăud, poeziile lui Eminescu probabil nu pătruseseră până la dânsul. Sentimentalismul acestuia nu avusese nici o influență asupra tânărului senin. În schimb însă soarele blând și cerul limpede al lui Alecsandri par a-i fi încălzit de-a binelea sufletul, căci dragostea de viață este întâia trăsătură caracteristică în începuturile lui C. Boșcu, cum se iscălea Coșbuc pe la 1884. Este, în aceste versuri, aceeași zburdălnicie, aceeași sete de iubire și de șagă, pe care Alecsandri a păstrat-o până la vârsta sa horațiană. Numai cât la tânărul năsăudean e mai puțină afectare, mai multă sinceritate și chiar mai multă vigoare de sănătate ca la boierul fericit al Moldovei.

Răsfoiesc întâiele producțiuni ale lui Coșbuc din *Tribuna* și din *Amicul familiei*, cu bucăți originale și cu traduceri inedite. Nota umoristică predomină în aceste. Și elementele din cari se naște acest humor sunt scoase îndeosebi din credințele și firea poporului și din părțile mitologice ale poveștilor. De asemenea, lectura clasicilor latini, a lui Catul și Horațiu, pare că a prins bine și a fost de mare ajutor predispozițiilor poetului nostru, cum se vede îndeosebi din *Filosofii și plugarii*, o glumeață poveste în versuri, de la 1884, în care urmele culturii clasice sunt vizibile și care are următorul sfârșit:

Craiul serios atunci,
Dezbrăcându-și ironia:
„Vedeți, dragi mei, acuma

Ce-ajunge filosofia?
Nu-mi pasă pe Omer, pe Plato
Citiți-i dacă puteți:
Dați de cap cu Herodotul,
Ori cu capul de păreți;
Lui Virgil îi faceți ode,
Invitându-l cu plăcere
La un prânz bogat, de gală,
Ori la o tură de bere.
Nu-mi pasă! – Însă de-aceea
Vă spun drept că-mi pasă mult:
Nu vă lăudați știința;
Asta nu pot s-o ascult.
Nu acela-i om cuminte,
Care tot mereu vorbește
Despre înțelepciunea-i mută,
Nu acel ce se fălește,
Că de rost știe pe Plato,
Nu acela e mintos,
Ci acel ce c-umilință
Tace, ține capu-n jos.
Cest din urmă-i om cuminte,
Cel dinăi o tidvă seacă:
Spicul gol de grâu se-nalță,
Cel plin însă-n veci se pleacă.
În urmă să știți ș-aceea
Că sunt mulți dintre plugari,
Ageri, cumpăniți la fire,
Ca oricare cărturar, –
Nu filosofia-l face
Pe om înțelept sub soare,
Ci mintea cea sănătoasă,
Câștigată cu sudoare...”

Este un umor blajin acesta, împreunat cu multă înțelepciune, ce se întinde în toată opera de la începutul carierei lui Coșbuc, până târziu, după încetarea *Firelor de tort*. Dar îi plăcea poetului să glumească mai cu seamă în poveștile sale rimate de pe la 1885, povești cari s-au retipărit și în broșuri, dar astăzi nu se mai găsesc aproape deloc în circulație. Iată tonul nepretențios și simplu, dar pururea șaguitor în care își scria povestea *Pe pământul Turcului*:

Nu era în sat nevastă
Ca frumoasa Veronica,
Tânără și vorbăreață,
Silitoare ca furnica.
Din neam bun, cu zestre multă,
Tinerel bărbat avea,
Și cu el întotdeauna
În bună voie trăia.
Constantin era din fire
Blând și pașnic pe tot locul,
Om cu gânduri: ura foarte
Strugurli, pipa și jocul...

Și povestea se țese astfel mai departe, pururea învălită în haina glumei și străbătută de un spirit pronunțat anecdotic. Coșbuc are incotestabil un extraordinar dar de povestire, fie în versuri, fie în forma legată a prozei, știind să rămână țaranul isteț și satiric, sau să atingă culmea vervei epice, ca artist.

Calitatea aceasta a poetului nostru de altfel nu se vede numai din operele sale, ci înainte de toate și din viața sa zilnică. Și asupra acestui punct voiam să insistăm. Cine îl cunoaște pe Coșbuc personal, știe cu siguranță că este în fața unui mare meșter al umorului, în ale cărui cuvinte și apucături palpita vecinic un spirit simpatic, tăios și de o rezervată batjocură. În fond badea Gheorghe, cum îi zicem noi, este un suflet bun și larg, dar își are și el clipele de necaz, când bunătatea i se schimbă în zeflema și atunci vai de biata victimă!

Așa, de pildă, se întâmplă ca să nu poată suferi pe oamenii aroganți și pe tipurile de parveniți, cari se îmbulzesc uneori să-l cunoască și să-i facă adânci complimente pentru talentul d-sale. Câteva cazuri vor ilustra aserțiunea noastră.

Sunt câțiva ani de atunci. O seară de iarnă într-o berărie bucureșteană. Chelnerul se apropie încet de masa cu halbe, la care poetul și prietenii săi ciocnesc cu veselie, și îi aduce un bilet. Închipuți-vă surprindere! Acest bilet era scris de mâna ilustrului Vecerdea, care în acest moment se găsea și el în aceeași berărie, la o masă din colțul opus. „Dragă Gheorghe, - scria simandicosul Vecerdea - sunt la București, aici lângă tine

și deoarece nu ne-am văzut de mult, te aștept să vii la masa mea...” Coșbuc cetește, își mișcă colțul nervos al gurii, tremură din mustață, ca de obicei, privește când la chelner, când la masa cu musafirul brașovean, înfodolit într-o manta ciocioiască, cu blană de samur și răspunse scurt:

- Bine, bine!

Mai trece un ceas și Coșbuc nu se mișcă de la masă. Mai vine chelnerul și-i amintește de vreo două ori că-l așteaptă Vecerdea cu nerăbdare. Halbele se golesc cu râvnă, glumele se țin mai departe. Dar, în sfârșit, dacă nu vine Mohamed la munte, se duce muntele la Mohamed și iată-l pe Vecerdea, ieșit din răbdare, tăind rândurile consumatorilor, așezându-se, cu aer de gravitate, în picioare lângă masa poetului.

„- Noa, servus Gheorghe, da nu mă mai cunoști?

- Zău că nu te cunosc, răspunse poetul.

- Cum, nu mai ții în minte? De la Sibiu, de când erai la *Tribuna*? Ai uitat de petrecerile noastre de pe vremuri? Nu mai știi de când umblam la un pocal de bere la Pankievici?...

- Ba de crâșma aia mi-aș cam aduce aminte, întrerupe poetul.

- Știi tu, la chelnerul nostru, la Meisel, sau cum îi zicea bătrânului...

- Și de Meisel îmi aduc aminte, zise Coșbuc.

- Și de mine, nu? întrebă Vecerdea cu durere.

- Deloc, deloc!

- Ei bine, eu sunt Vecerdea!

- Vei fi!

- Sunt Vecerdea, născut în Topârcea, crescut în Sibiu și pricopsit în Brașov. Iată cioculețul meu â la prințul Nichita de Muntenegru (pe atunci Neculae nu era încă rege la Cetinje!), iată ochelarii ăștia într-auriți, care tremură dedesuptul celei mai inteligente frunți. Ce Dumnezeu! Sunt așa de greu eu de recunoscut?...”

Și Coșbuc dă din umăr, mirat, pleacă o buză în semn de compătimire, iar Vecerdea tremurându-și falnicul gioben pe capul și mai falnic pleacă, urmat de râsul înfundat al convivilor lui Coșbuc.

– „Nu pot să sufăr pe îngâmfăți“, - termină poetul penibilul incident cu fiul Tâmppei, a cărui bună educație și fină simțire s-a relevat și de data asta.

Și s-a întâmplat în altă seară să fiu martor la o altă scenă de glumă originală, provocată de Coșbuc. Lucrul s-a petrecut în aceeași berărie.

Căci poetul are obiceiul de trece mai adeseori pe aici, încunjurat mai cu deosebire de tot felul de inspectori și controlori școlari și financiari, printre cari dl. Bumbăști este nelipsit. Acești sârguitori funcționari, cari în anii din urmă desfășoară o mare activitate, iubesc cu mult entuziasm pe badea Gheorghe, mai ales de când acesta este un fel de conducător al lor și luminos povățuitor în toate. Coșbuc, pe cum știți, de o vreme încoace își consacră timpul cel mai prețios pentru ramificatele instituțiuni de promovare a intereselor țărănești, e vecinic în contact cu poporul prin conferințele ce le dezvoltă în cercurile culturale și prin cărțile cari le cenzurează.

Așadar, înconjurat de o ceată de cooperativi, Coșbuc povestește iarăși, cu veselie și în tact domol, niște impresii din călătorie:

„– Și așa, cum vă spusei! Ajunsei în sfârșit să văd și Sicilia. Sosec eu în bună pace și iau tramvaiul să ies din oraș. Și iată un câmp întins înaintea mea și țărani arau și sămăneau acolo ca la noi acasă. Și cum mă vede unul, se oprește din semănat, își scoate pălăria și nici una, nici alta, dar mă pomenesc că-mi zice cu glas limpede:

– Bună ziua, domnule!

Eu, de colo, răspund numaidecât:

– Bună ziua, omul lui Dumnezeu, dar ce semeni aici, cu atâta grabire?

– Iacă grâu, să avem și noi de rându vieții.

– Dar ce ești d-ta, român din Năsăud sau din Topârcea, de vorbești ca la noi acasă?

– Nu, boierule, eu sunt *telian*, de pe aici din Sicilia și așa vorbim pe aici – cu toții..

– Știți – încheia Coșbuc povestea, pe când vreo cinci controlori, în frunte cu Bumbăști îl priveau cu admirațiune

surdă, - știți, așa vorbeau de perfect românește frații noștri italieni, de credeai că cu toții sunt năsăudeni (din naștere! ...“

Dar, de vreo câțiva ani încoace Coșbuc nu mai atinge, în excursiunile sale, terenuri atât de îndepărtate. Având în vedere meritele lui poetice, împăratul Francisc Iosif l-a iertat de cățanie și de-atunci badea Gheorghe își revede în fiecare vară Ardealul apropiat, leagănu viselor și întâielor sale improvizatii poetice. Săptămâni de-a rândul străbate văile și munții Ardealului, însoțit de fiul său, cel cu ochii plini de lumină. Îi place să călătorească necunoscut, ca să-și cruțe nervii și să evite întâlnirea cu atâtea Vecerde din tinerețe, cari îl plictisesc cu prietenia lor „octroată“. Ca o umbră se strecoară, de la Brașov până la Bistrița, și singura lui bucurie este să observe, să înregistreze întâmplări ciudate și -- mai știi? -- poate să-și reconstituie în tăcere figura Nușei, sau a Radei din idilele tinereții sale.

Vara aceasta iarăși se întorsese din Ardeal. Câțiva prieteni, printre cari Zaharie Bârsan, atât de mult iubit de Coșbuc pentru firea lui romantică, eram în jurul maestrului. Darul colosal de povestire, de sublinieri umoristice, de anecdote evident improvizate la moment și zborul fantaziei se remarcă numaidecât. El spune și noi privim atenți în fața lui smeadă, dar rumenită de binefacerele călătoriei prin niunți și încadrată complet de pudra albă a cărunției:

„Și, cum vă spuneam, iată-mă la o gară măruntă de lângă Bergoprund. Bagajul pierdut, mersul trenului necunoscut și nici un român, cu care să mă fi putut înțelege. Mă adresez eu conducătorului; întreb pe casier și pe ușier. Nimic. Nici o boabă românească. Acu' pe unde să scot cămașa? Îmi aduc aminte de pungă. Scot niște bani de aur și mă fac că-i număr în palmă. Și deodată, rând pe rând, și conductor și casier și ușier se înființează să mă servească și-mi vorbiră în cel mai curat dialect năsăudean, ca la noi acasă. Nu știu, erau ei români, sau i-am învățat eu românește, în câteva clipite, prin farmecul banului? Rămâne în orice caz instructiv, că banul te învață foarte repede o limbă străină...“

Acesta este, în câteva linii, humorul celui mai mare poet în viață. Este inepuizabil izvorul lui și este o probă vie de personalitatea originală a scriitorului. Ceea ce dorim este ca în scris cât și în viața sa individuală să-și păstreze, până la sfârșit, această proaspătă atmosferă din jurul său și să nu cadă în cadrele inferioare ale filosofiei sceptice de viață, când râsul și gluma i se prefac în reflexiuni amare și când poezia seninătății dispăre pentru totdeauna.

VIAȚA LITERARĂ [XXVII]

*Criticii noștri dramaticei de astăzi •
Criticii încetați din viață • Racoviță-Sfinx •
Condițiile unei critici dramatice serioase*

Toamna când castaniile pornesc să se prăjească, în colț la *Independența* încep și discuțiile în jurul teatrului. În aceste convorbiri nici o orientare, nici o convingere. În lipsa unei direcțiuni a gustului public în materie de teatru, în lipsa unei școale sau cel puțin a unei dresuri sistematice, părerile și aprecierile variază de la om la om. Cert este însă că zgomot se face destul, îmbulzeala la teatru e mare și că întrebându-te de cauzele acestui asalt, n-ai găsi o altă, mai pozitivă explicare, decât moda și snobismul. După toate aparențele, se poate afirma că este cu totul neînsemnat numărul acelor cari merg la teatru și discută chestiuni de teatru din amorul artei și din motive culturale și estetice.

Două sunt pricinile acestei lipse de orientare serioasă. Mai întâi se poate ușor observa că nouă, românilor, ne lipsește o literatură dramatică temeinică. Cel puțin în raport cu celelalte ramuri ale literaturii noastre, ramura dramatică este cea mai inferioară. Nu avem o singură lucrare pentru teatru, care și-ar putea face de pildă drum pe scenele străine. Iar unde însăși literatura dramatică originală lipsește, sau nu întrunește suficiente condiții de artă, cum voiți ca în publicul fără școală să existe orientări sau preferințe pentru anumite gusturi selecte, sau o siguranță în judecarea operelor și a interpretării lor?

A doua cauză este însăși critica dramatică de acum. Dacă ar fi să spunem adevărul despre această critică, apoi ar trebui să mărturisim înainte de toate că ea nu există deloc. În toată presa zilnică de astăzi, pe cum și în cea literară, nu se remarcă nici un singur critic dramatic care să fie o individualitate și să reușească

a exercita o influență vizibilă asupra vieții teatrale. Este o lipsă totală de specialiști, cari să-și facă o preocupare de căpetenie din îndeletnicirea aceasta și să o considere ca o misiune cu înalte îndatoriri către societate.

Ceea ce publiciștii bucureșteni și ieșeni numesc de obicei „cronică dramatică“ nu este decât un reportaj elementar, făcut de oameni fără pregătiri serioase și fără aptitudini speciale. Scriitori de ocazie, ziariști de a treia mână, cabotini cu câte un an de conservator, hotărâsc în presă destinele Thaliei române, unii fiind slugile cele mai devotate în solda vreunui director de teatru, alții coborând nivelul teatrului la pasiunile de rând ale politiceii de partid. Între aceste două extreme, cu exagerări în bine sau rău, cu clișee stereotipe în apreciere, fără nici o originalitate în observație, informația aceasta teatrală la noi constituie o naivă și nefolositoare dramaturgie și servește numai spre zăpăcirea mulțimei.

Ar fi interesant să se exmineze odată cu temei critica dramatică la noi și să se scrie istoricul ei, deoarece lucrarea lui Olănescu-Ascanio, în această privință nu ne satisface nicidecum. Cât privește pe cei de astăzi, s-ar putea face delicioase constatări. În cea mai mare parte s-ar găsi, că acești critici, cum este de pildă d-nul Iancu Bacalbașa de la *Epoca* și Alexandru Dorna de la *Universul*, sunt niște umpluturi imposibile, stilști greoi și cugetători sarbezi, incapabili de a înțelege valoarea literară a unei piese și de a simți arta în toate tainele ei. Alții mai tineri ca dânsii, de la alte gazete, sunt niște farsori cari, mângâindu-se cu iluzia că fără să cunoști mai întâi teoriile lui Aristotel asupra artei dramatice și fără să fi citit pe Lessing, poți fi mare critic în țara ta, își scriu prezumțioasele opinii, cu afirmațiuni apodictice, în niște rubrici minuscule, cari falsifică atât de bine opinia publică, ce crede în litera tipărită ca în Biblie. Numai dl. Fagure de la *Adevărul* a învățat puțină carte de la foiletoniștii dramatici din Germania. Și numai Mihalache planează deasupra tuturor, înfoiat și lăbărtat, cu seriile lungi și încălcite de teorii dăscălești, pe cari cap nu s-a găsit încă să le descurce. Pe de-a întregul o familie de târgoveți gălăgioși și reclamagii.

O comparație între această critică dramatică și între cea anterioară, desigur n-are să fie în avantajul celor de astăzi. Din

epoca întâielor noastre ziare și de la ivirea întâielor știri teatrale prin *Albina* și *Curierul*, serviciul de sprijinire a mișcării acestei arte la noi a fost obiectiv, serios și cu multă demnitate. Informația teatrală o făceau mai întâi bărbații cei mai de seamă. Kogălniceanu, Alecsandri și C. Negruzzi și-au inaugurat cariera lor prin cultivarea simțului pentru teatru, ca directori la Iași. Și chiar și mai târziu, între anii 1870 și 1890, critica dramatică din ziare era în mâini mai serioase. Ce-a făcut un Filimon, un Damé și chiar o fire atât de feminină ca Gion, erau năzuințe mai vrednice de apreciat. Și unde avem noi astăzi un temperament cu atâtea înclinațiuni de artă, o pană atât de elastică și un muncitor atât de onest în teatru, ca Racoviță-Sfinx?

Sărmanul Racoviță-Sfinx! Când vorbim de critica dramatică, nu putem trece înainte fără să ne oprim la numele lui. În *Binele public*, în *România liberă*, el a dezvoltat gândiri atât de luminoase pentru teatru. În *Revista nouă* a dat crâmpie atât de reale din viața teatrului, zugrăvind pentru totdeauna portretele meșterilor Iulian și Manolescu. El moare tânăr la 1892, și opera lui rămâne în vrafurile prăfuite ale gazetelor, cu toate că ar trebui înprospătată, pentru că succesorii sunt fără putință să ia pildă. Idei ca ale lui Racoviță, și sfaturi ca cele cuprinse în seria de articole *Teatrul nostru* din *Revista nouă* ar aduce și astăzi o deosebită lumină.

Ceea ce recomandă Racoviță în cursul articolelor sale, este o critică severă. „Critica – zice dânsul – poate și trebuie să fie severă pentru orice producțiune. Această severitate e necesară din toate punctele de vedere, ca îndreptare a celui ce produce, ca luminare și conducere a publicului și ca tendință spre mai bine...“. Și neapărat, regretatul critic avea dreptate căci severitatea este întâiul pas către adevăr. Dar nu este mai puțin adevărat că numai cu acest principiu nu-ți îndeplinești încă datoria. Criticul dramatic mai trebuie să întrunească și alte condițiuni. El trebuie, înainte de toate, să fie cineva în literatură, să fie o *autoritate* recunoscută, cu talentele și pregătirea cerută și nu recrutat din pătura cea mai inferioară a intelectualității, cum se întâmplă în situația de astăzi. Este o extraordinară greșală din partea conducătorilor ziarelor, că lasă o îndeletnicire atât de însemnată, cum este critica dramatică, în mâini atât de lipsite de măiestrie.

VIAȚA LITERARĂ
[XXVIII]

„Plagiatul“ d-lui Lovinescu • Antologiile și literații noștri •
Manualele din anul acesta •
Se cere o bună carte de istoria literaturii române

Dl. Lovinescu, tânărul docent de la Facultatea de litere din București, căruia noi îi dorim succese în măsură cu talentul său, își inaugurează deocamdată cariera prin un incident destul de neplăcut. Îndeletnicindu-se și d-sa, ca orice profesor ce se respectă, cu rentabila meserie de alcătuitor de cărți didactice, s-a întâmplat să-și găsească un dușman anonim printre colegii săi, care să-l acuze de plagiat.

E vorba de o carte elementară de citire franceză pentru clasa II-a de gimnaziu, apărută anul acesta la Socec. Anonimul ne spune despre cărțulia d-lui Lovinescu că este plagiată *en gros* după autorul francez E. Ramé. Lecțiuni întregi sunt luate și ciuntite după cartea autorului francez. Clișeele gravurilor de asemenea. Și toată operațiunea aceasta de transpunere a unei cărți didactice franceze în carte didactică pentru români e dovedită pe larg, prin paralele pe două coloane și prin interjecțiuni violente de dezaprobare din partea descoperitorului, care ne mai spune că, pe când cartea lui Ramé la Paris costă numa 1 fr. 75, aceeași carte în redacțiunea d-lui Lovinescu costă nici mai mult, nici mai puțin decât 3 fr. 25.

Firește, denunțul acesta a îndrăznețului plagiat n-a întârziat să facă senzație și adversarii d-lui Lovinescu – căci poți fi atât de blajin și de inofensiv ca dl. Lovinescu și totuși să ai adversari! – mai ales cei de la *Facla*, cu steagul roșu în proțap, au și voit să bată capital dintr-o monedă atât de convențională. Rău fac după părerea mea, d-nii aceștia că se alarmează pe chestiunea plagiatului.

Domnul Lovinescu a săvârșit, fără îndoială, o singură greșală, ce e drept destul de gravă și anume, că n-a fost atât de

băgător de seamă, că în prefață sau într-o notă din călcâiul vreunei bucăți, să ne dea vreo deslușire despre raporturile dintre d-sa și francezul Ramé. Căci o indicare a izvoarelor nu este o rușine, pentru o carte bună, ci o chestiune de elementară datorie de autor didactic. Încolo însă toate antologiile și cărțile de citire de acest gen, la noi ca și la alte popoare, se compilează după feluriti autori străini și se orânduiesc după considerații literare și pedagogice și, cum dl. Lovinescu n-a făcut mai mult, acuza de „infam plagiator“ este gratuită.

*

Trebuie să facem la acest loc însă o altă observare în legătură cu felul cum se întocmesc antologiile și cărțile didactice de limba română, având în vedere, îndeosebi, câștigul material ce rezultă pentru autorii lor.

Nu cunoaștem precis legea care hotărăște drepturile pentru tipărirea și introducerea acestor cărți, este însă cert că piața didactică din București abundă în fiecare toamnă de ele, că edițiile se retipăresc aproape în fiecare an și că toată lumea se plânge de extraordinara lor scumpete. Profesorii autori, cari au legături cu colegii lor din Capitală și provincie, împreună cu editorii lor fac o adevărată avere și ating, ca Manliu pe vremuri, sume considerabile. Simpaticul decan al gramaticilor și compozițiunilor române, dl. Manliu, trăiește astăzi ca un conte, la Dresda, grație nenumăratelor sale antologii.

Să stăm drept și să ne întrebăm: al cui este meritul că aceste cărți au atâta căutare? Cine sunt aceia cari contribuie ca aceste cărți să-și poată face rostul lor cultural? Desigur, nu profesorii! Oameni cu oarecare orientare literară, ei n-au de cheltuit nimic original la alcătuirea acestor cărți. O mică operație cu foarfeca ajunge, pentru a le grupa și confecționa. Încolo tot meritul este al *scriitorilor* compilați și forfecăți, fără știrea și fără voia lor. Este aceasta un fel de meșteșug de a face pe mijlocitorul cu avutul intelectual al altora.

Răsfoim prin ultimele ediții de cărți de lectură școlară. Toți autorii noștri în viață sunt puși la contribuție. Coșbuc, Goga și Iosif sunt despuiați pe de-a întregul. Sadoveanu, Gârleanu și Sandu, dintre prozatorii tineri, ocupă multe pagini

în antologiile aceste. Și alături de dânsii o serie de alți scriitori. Iar pentru contribuțiile aceste necerute, scriitorii noștri în viață, atât de lipsiți uneori, nu văd nici o umbră de onorar, nu văd nici cea mai mică răsplată, pe când profesorii abili știu să încaseze cu vârf pe urma muncii lor tehnice, întemeiată pe creațiunile literaților.

O simplă întrebare: n-ar fi scriitorii în dreptul lor să-și formuleze pretențiile lor față de autorii de opere didactice mercantile?

*

Firește, vorbesc numai de cele viitoare. Deocamdată, față de cele apărute, să admitem uzul și abuzul din trecut. Așa cum sunt cărțile noastre pentru învățatura limbii române în liceele din România, nu se poate zice că multe dintre ele n-ar fi făcute cu îndemănare. Dintre alte multe vom cita aici *Cartea de cetire pentru clasa I secundară* de d-nii profesori A. Lupu, Antonescu și Ștefan Pop (autorul *Dicționarului otografic*), două forțe didactice ale învățământului secundar, cari au ținut seama în cartea lor îndeosebi de fondul național și cel instructiv al bucăților alese. Dl. E. Lovinescu, pricinașul cu plagiatul, a editat de data asta cărți de cetire pentru întâiele patru clase gimnaziale și a introdus, ca inovație în aceste cărți, o serie de ilustrații intuitive, ținând să vie și într-ajutorul culturii artistice a elevilor. Mult mai slabă este cartea de limbă română, pentru clasa a doua de fete, a d-lui Petre Haneș, un pasionat fabricant de manuale problematice. Iar, în schimb, manualul de cetire pentru clasa a treia secundară, scris de oamenii de gust literar, scriitorii ei înșiși, de d-nii profesori I. Suchianu și M. Stroescu, probează și de data asta judecata serioasă a acestor editori în materie didactică.

Vorbind de volumele cu material literar colectiv, din anul acesta, nu putem trece cu vederea *Cursul de limba română* pentru întâiele trei clase liceale, de d-nii O. Densusianu și Candre-Hecht (aproape fiecare volum costă suma de lei 3,50), al căror merit zace îndeosebi în forma și ilustrațiile îngrijite. Forma și de data asta știe s-o salveze dl. Densusianu!

Vorbesc despre aceste cărți și atrag atenția asupra lor, deoarece la noi în Ardeal, chiar fără a le putea introduce oficial în școale, ar fi bine să străbată ca simplă lectură casnică.

*

Din păcate nu ni s-a dat nici în toamna aceasta posibilitatea de a înregistra apariția unei cărți, de mult așteptate, anume a unui bun manual de istoria literaturii române. Progrese pe acest teren s-au făcut ele destule. Numai în Ardeal se mai orientează lumea după caietele lui Lăzărici. Aici în România, literatura veche a fost complect adunată, rânduită și expusă de d-nii Bianu și Hodoș în *Bibliografia veche* și de dl. Iorga în volumele sale de *Istoria literaturii*. Aceste servesc ca izvoare de orientare pentru profesori, ca orice operă fundamentală, nu au însă forma și scopul unor lucrări menite să circule în mulțime. În școlile din România se găsesc apoi manuale de istoria literaturii, cari, dacă sunt ceva mai bune ca vestitul *Conspect* al lui Vasile Gramen Pop, au totuși cusururi dăscălești cu grămada, sunt pedante și seci cu împărțirile în diviziuni și subdiviziuni. Doar partea bibliografică din cartea d-lui Adamescu de servește la ceva de seamă. Și nu pot face servicii aceste manuale (vezi grosolăniile lui Mihalache!) și din pricina că, voind să se conformeze unor bizare programe oficiale, scapă din vedere scopurile etice și estetice ale literaturii române.

Ceea ce se cere, deci, este o carte nouă, care într-o frumoasă formă literară și pe temeiul unor fundamentale cercetări a izvoarelor, pe cum și a pușinelor monografii, să ne dea o icoană completă a literaturii noastre până în ziua de astăzi. Această operă, cu toate că urmărește scopuri instructive și trebuie să aibă o destinație, neoficială poate, pentru școlile superioare, pe cum și pentru mulțimea cea largă a cetitorilor, trebuie să fie o operă literară înainte de toate, ca să deștepte dragoste pentru frământările noastre literare și artistice. În literatură n-ar trebui să se tolereze pedantismele cu împărțeli ale negustorilor de manuale, ci istoria literară ea însăși trebuie să fie o operă de artă.

FUMEGĂ PUTREGAIUL

(*) În coloanele acestui ziar s-a zugrăvit de multe ori psihologia oamenilor cari trecând din lagărul luptelor noastre politice și-au făcut culcuș sub aripile ocrotitoare ale guvernului. De câte ori am încercat să schițăm conturile unui asemenea suflet, totdeauna am spus clar și răspicat: nu vă mai bateți capul să găsiți o justificare principiară pentru purtările acestui individ, ci puneți-i la cântar cinstea și așa vorbiți. Era doar un lucru elementar să vezi că în toată frământarea noastră politică nu poate exista decât o singură linie de conduită pentru orice român cumsecade, care e evidentă fără nici o trudă deosebită și pe care trebuie s-o urmezi dacă ți-e mintea întregă și sufletul curat. Era tot atât de ușor să bagi de seamă că toți câți ne părăsesc n-o fac asta fiindcă principiile partidului nostru național le-ar jigni credințele lor politice, ci fiindcă ei sunt pur și simplu oameni fără credințe, cari vor să se căpătuiască cu orice preț.

Cu cât se înmulțea cu o nouă trecere numărul acestor potoliți ahtiați de pace, cari cu ramură de măslin în mână și cu virtuți evanghelice pe buze încasau diurne și se înțoleau în slujbe grase, noi totdeauna îi arătam cu degetul și apelam la judecata de-apropelui: Uită-te la acest om, cumpănește-i toate faptele, cercetează-i cinstea și ai să vezi că nu-i om de omenie. Și așa am lucrat totdeauna cu dezgust și cu răceală.

Pe urma noastră, viața cu bagajul ei de fapte venea și ne verifica spusele. Și așa cu încetul s-a formulat o axiomă socială la noi, care venea cam așa: Toți slabii cari vor să trăiască pe ușor și să câștige fără vrednicie și fără muncă situații, toți ne părăsesc pe rând și trec în tabăra guvernului, unde nu există altă

normă de apreciere a meritelor unui om, decât tiradele lui patriotice. Această îndrumare de filosofie a vieții a pus la noi stăpânire pe multe suflete maleabile și vedem cum zi de zi își face vânt un nou cucerit, care cu aere de om cumișit devenea propagatorul „moderațiunii“ și ne vorbea de binefacerile păcii. Și așa zi de zi, azi unul mâne altul...

Se înțelege că această stare de lucruri a povocat o perturbație morală în societatea noastră. Văzând cum îi saltă norocul pe acești căpătuiți, cari dintr-una au început să înoate în bunătați, lumea noastră a început să fie stăpânită de îndoială și din accentele ei de amărăciune se deslușeau pe alocuri urme de cinism. În cutare colț de cafea vorbea cam așa preonoratul din consistor, când împărțea cărțile la masa de joc: „Oricum stai să socotești, tot Burdia mai cuminte, tot Burdia mai deștept. Burdia din măcelar s-a făcut consilier de Curte și milionar. Maniu cu puritanismul lui e avocat în Blaj și descurcă procese, când Burdia bea șampanie cu ministrul la Hungaria și azi-mâne-l vezi baron.

Așa se face politica cu cumpăneală și cu vorbe bune, nu cu chiote la gazetă și discursuri frumoase în parlament. Da, da, Burdia e deștept...“ – urma înainte preonoratul, ale cărui vorbe trezeau simpatiile conmesenilor cari se uitau cu zâmbete de ironie la tânărul din colț îngropat în vravul de gazete: „Asta n-are s-ajungă departe cu idealismul lui!...“ Așa prindea rădăcini cu încetul un spirit de utilitarism îngust, propagat de indivizi fără deosebire scrupule de ordin moral și întărit de atâtea exemple triste ale vieții. În toiu acestei frământări, care săpa moralul public, mulți din oamenii noștri apucau să uite că numai cinstea poate fi busola unei personalități și se obișnuiau cu interpretări tot mai elastice ale onorabilității, fiindcă vedeau cum curățenia de moravuri nu-și poate găsi răsplata cuvenită în împrejurările particulare ale vieții la noi. Acest spirit de îndoială, cu multe note de cinism, adevărate preludii ale unei destrămări sociale, a devenit din ce în ce mai pronunțat în timpul din urmă și poate nu greșim dacă afirmăm că a avut un rol hotărâtor în multe din înfrângerile mișcării noastre electorale mai recente. Și-a vădit cu deosebire influență nenorocită în Bănat, unde preoți și protopopi și alți fruntași au ajuns să fie susținătorii pe față și propagatorii acestui curent deosebit.

Ca în toate acțiunile provocate de aventurieri fără scrupule morale, a trebuit să se răzbune și aici călcarea cinstei. Și s-a răzbunat destul de crud și chiar mai repede decât ne așteptam. Procesul de putrefacție s-a început, putregaiul a pornit să fumege și mirosul lui dezagrabil pătrunde astăzi întregă atmosfera vieții publice.

Ironia sortii a voit ca tocmai șeful acestor săltați de noroc, ipochimenul sătul și rumen, care a deschis drumul unei garde întregi, tocmai Burdia să se prăbușască mai întâi. Ce s-a petrecut dăunăzi în congregația comitatului Caraș-Severin, când cu unanimitate s-a decis să se puie secevestru pentru un sfert de milion, bani pierduți, pe averea lui Burdia, e un lucru care e mai plin de învățăminte decât când cutare casier de la vreo bancă defraudează câteva mii de coroane și fuge în America sau își reteză grumazii cu briciul. Aici e deruta unui om care se rostogolește de la înălțimea unei situații politice și sociale, unde s-a ridicat pe nedrept, din puterea unui nenorocit sistem de guvernământ ce creează platformă de existență și căpătuială numai sufletelor purtate de păcat. Burdia s-a ținut la suprafață și-a ajuns mai strașnic ca un vlădică, tocmai în urma servituții lui politice, care l-a făcut să calce în picioare toate îndemnurile firești ce se nasc în sufletul unui român cinstit. El s-a ridicat din treaptă în treaptă pe scara de argint, tocmai fiind că a aruncat toate îndatoririle ce le avea față de neamul lui și-a ajuns o unealtă oarbă în mâna dușmanului. Când își frânge gâtul acest om și trufia lui cade în noroi, se frânge un simbol al rătăcirii și se sfarmă o încorporare tipică a răului. Deasupra celui căzut își cântă vecinicul imn de biruință cinstea triumfătoare.

Nu știm care va fi sfârșitul acestei prăbușiri? Nu știm dacă se va mai putea repara printr-o peticire oficială această cinste zdrențuită. Nu știm nici dacă „ilustritatea Sa“ va ajunge din nou la bardă, care i-a fost instrumentul primordial al carierei sale vertiginoase, sau înainte de scufundare se va mai svârcoli puțin și-și va vărsa amărăciunea în cerneală de tipar la gazeta *Severinul*? Cert este însă că începutul sfârșitului s-a făcut și că pe arena vieții publice de la noi nu va mai apărea o figură de aventurier care prin orice pășire și prin toate rosturile lui semăna un duh otrăvitor și-o morală șubredă.

Învățătura acestui caz e tot povestea veche cu înțelepciunea ei bătrânească, care spune că cinstea e cea mai frumoasă podoabă. Ni se dă din nou prilejul să vedem că chiar și în această țară, mai curând sau mai târziu, se răzbună mărirea clădită pe minciună și pe vânzare de neam. Această cădere e un prilej de reconfortare morală pentru obștea noastră, pe urma căruia Șegheștii împreună cu achizițiile mai proaspete de derutați vor avea probabil mici și trecătoare accese de muștrare a conștiinței. Bărbații noștri cari cu sufletul povățuit de idealism își urmează drumul înainte, câștigă o satisfacție și superioitatea lor se ridică strălucitoare deasupra acestui putregai fumegând.

De la măsura de cărți, ori din colțul ascuns unde vă faceți trebușoarele și vă fărâmați bruma de viață sufletească îngustă, d-voastră, atâția onorați și preaonorați, n-ar strica să cumpăniți această tragedie vulgară și să vă aduceți aminte că în labirintul vieții singură cinstea e merită să îndrume cărările omenești. Să cumpăniți pășania „ilustrității sale“ și să vă dați seama că la urma urmei tot mai bine e să fii om de omenie.

Sub acest titlu revista *Vieața socială*, organul lunar al tinerilor socialiști din București ne consacră o notiță cu pretenții de ironie. Cică ar fi observat cu regret veselul cronicar al numitei reviste că poeții ardeleni din coloanele *Luceafărului*, în frunte cu domnișoarele Cunțan, Pitiș și Alice Călugăru și împreună cu dl. Z. Bârsan, sunt exclusiv cuprinși de lacrimi și duioșie. Ingenios și deștept cum este, scriitorul de la *Vieața socială* deduce din această împrejurare o anomalie sufletească. „Iată, - scrie d-sa, - un popor sănătos trupește și sufletește, ca poporul român din Ardeal, care luptă zi cu zi pentru libertățile lui călcate veșnic în picioare, care ar trebui să facă din toți fii lui apostoli și războinici neîmblânziți ai unei cauze mari și care totuși are poeții cei mai plângători din câți există... În poeziile din ultimul număr al *Luceafărului* sunt numai bulgări de țărână, gropi, umbre, cruci și clopote. Ce înseamnă, ce rost au toate vaietele și bocetele astea? Nu mai e sănătate? Nu mai e dragoste de vieață? Ori e secetă cumplită de inspirație și de ideal? ...“

Deocamdată să permitem, ca răspuns la aceste rânduri, câteva constatări. Cel mai ignorant criticastru ar trebui să știe, că poeziile *Noi vrem pământ și Clăcașii* sunt datorite poezilor ardeleni și că aceste poezii, împreună cu întreaga operă a celor doi poeți, numai lipsită de sănătate nu poate fi numită. Și cel mai inofensiv scriitor de notițe ar trebui să nu fie atât de naiv și să releve, ca simptom, faptul că trei domnișoare poete nu intră și ele în război cu unghurii și nu fâlfâie steagul roșu de bătaie, ci se mărginesc la versuri lirice, duioase uneori, senine altădată, cum e firea intimă a sensitivelor. A crede că într-o provincie, unde vieața socială e atât de mișcată ca la noi, producția poetică

ar trebui să fie numai viguroasă și că poeții și poetele noastre nu ar avea voie să-și plângă nenorocul și să-și cânte iubirea, este o absurditate. Asupra acestor adevăruri e păcat să mai pierdem vreun cuvânt.

Este însă altceva ce trebuie să reproșăm celor de la *Vieața socială*. Bine, să zicem că nouă ardelenilor ne șade rău să ne înduioșăm și să proiectăm spectrul morții în poeziile noastre. Dar cum se face că revista asta socialistă, scrisă de oameni dintr-un mediu de luptă și frământări sociale, abundă de poezii funerare? Ce caută în *Vieața socială*, din același număr în care tipărește învinuirea cu pricina la adresa noastră, următoarea poezie a d-lui Arghezi?

În depărtarea noastră, Lio
Îmi zboară gândul ca un corb...
Pe unde sufletul e orb
Și vântul un amar adio!...

Sunt singur, ah! și cât de rău
Și plin de moarte e văzduhul
Și ploaia baltă de otravă...

Iar când durerea va izbi
Cu barda cea din urmă-n mine,
Cu lovitura cea mai grea,
Atunci pe masă, lângă tine,
Va-ngâlbeni și fruntea mea.

Facem aceeași întrebare: ce înseamnă, ce rost au toate vaietele aceste? Dar *Spleen*-ul d-lui Davidescu, din același număr, ce-a greșit?

Din cugetu-mi se-ncheagă un demon alhimist
Ce schimbă-ncet oglinda din față într-o cascadă,
De unde cad în jur-mi fulgi negri de zăpadă
Al căror vâl se-ntinde din ce în ce mai trist.

Și-n murmurul tăcerii mă simt un condamnat
Cu ochii grei și putrezi de vise și de viciu,
Cu fruntea-nvinețită de-al gândului supliciu
Și buzele de-un rictus hidos de-asasinat!

Brrr! „Ce înseamnă vaietele acestea? Nu mai e sănătate? Nu mai e dragoste de viață?...“ Repetăm aceeași întrebare față de poezia grațioasă și delicată a d-nei Cridim din același număr al *Vieții sociale*:

În clipa când beția-ți gândirilor poete
Încheagă pentru Sapho păgâne triolete
Tu pari o pată neagră pe funduri violete.

Pe buzele-ți nervoase, pătate și livide
Și-au destilat otrava iubirile perfide,
În mâni strângându-ți sânii, gândești la Hesperide.

Și retrăiești minciuna poemei îngropate?
Sau vrei să simți contururi de forme ondulate
Sub care bate pulsul iubirei vinovate...

... Fulgi negri de zăpadă, clopote violete, baltă de otravă, rictus hidos și alte probe de moarte fizică și morală, îngrămădite în coloanele *Vieții sociale*, ce rost au ele în epoca aceasta a grevelor și în mediul acela socialist, unde nu se găsește nimeni ca să cânte și să prăznuiască munca și ideile sociale, măcar în măsura în care Coșbuc și Goga au interpretat în versuri icoana vieții noastre din Ardeal?!

VIAȚA LITERARĂ [XXIX]

*Cum se „distrug“ scriitorii între dâșii •
Cazul Minulescu-Ranetti • Cazul Gârleanu -
„Viața Românească“ • Opera insectelor rahativore •
Ceea ce nu se poate distruge...*

— „Am să te distrug!“

Apostrofa aceasta de amenințare nu se aude tocmai rar în convorbirile scriitorilor noștri. Plăceri de aceste, de canibalism literar, se simt adeseori în rândurile lor. Ambiții diferite, concurențe de tot felul și nefericitele fluctuații ale temperamentelor își dau concursul, când e vorba de răzbunări, de comploturi și de asasinări literare. Iar din graiul viu, din cafenele sau de la alte răspântii, tendințele aceste ucigașe trec în reviste și ziare, se prefac în polemici personale și înțepături variate, iau forma de glume și vulgarități odioase. Se nasc epitete și jocuri de cuvinte goale de înțeles și o violență de limbaj, însoțită de o vizibilă grandomanie a distrugătorului, care trădează lipsa oricărei finețe spirituale.

Firește există o deosebire. O activitate de negațiune, distrugătoare dacă voți, trebuie să-și aibă rostul ei în literatură. Atmosfera artelor cere adeseori să fie curățită și pururea păzită de invazia falșelor reputații. Cu cât intrușii și inutilitățile, cu cât existențele parazitare vor fi mai repede izgonite, cu atât condițiile de activitate ajung să fie mai normale. Dar pentru munca aceasta, cu înalte răspunderi, îți trebuie rarul talent de observare și speciala abilitate a procedărilor sigure, pornite din îndemnuri curate.

Nu de acești distrugători este însă vorba de data asta. Domnul Maiorescu, de pildă, a făcut și dânsul parte din aceștia și istoria literară ne învață că d-sa nu făcea nici un rău dacă trata pe mai mulți inși cu lozinca „În lături!“ Ne gândim numai la cei ce pornesc din îndemnuri personale și din amorul propriu jignit.

Vorbim mai mult de exploziile elementare și atât de variate ale instinctului omenesc, din cari orice gest frumos și orice scop superior lipsesc cu desăvârșire.

*

Subiectul nostru a devenit actual și prin următoarea întâmplare caracteristică.

La Teatrul Național s-a jucat de curând piesa modernă *Modelul*, a scriitorului francez Henry Bataille. Din dările de seamă asupra reprezentației s-a remarcat o simțitoare nemulțumire a recenzenților împotriva traducerii făcută de dl. Gh. Ranetti. Cică finețele de spirit și de limbă ale lui Bataille ar fi fost interpretate într-o românească vulgară de jargon. Și acela, care s-a revoltat mai tare și a scris mai precis împotriva acestor barbarii stilistice, a fost cronicarul *Viitorului*, poetul I. Minulescu, cunoscutul autor al *Romanțelor de mai târziu*.

Ceea ce a scris dl. Minulescu nu era decât purul adevăr, exprimat într-o formă cuviincioasă și mai era o datorie a sa de a lua apărarea frumuseții limbei, împotriva abuzului dovedit. Traducătorului, d-lui Ranetti, după toată logica oamenilor cumsecade, nu-i mai rămânea decât să-și recunoască rătăcirea și să-și dea mai multă silință cu altă ocazie. Fire sensibilă însă, coardă simțitoare, jignit în orgoliul său de stilist, dl. Ranetti apucă drumul spiritelor inferioare, pornește stratagema distrugătorului comun, cu epitete calomnioase și cu epigrame pline de noroi intelectual la adresa poetului, pe care îl numește acum „Miorlăescu.“ Cuvintele îi miroase de o poștă, ura și răzbunarea tremură în fiecare rând și, fără să se gândească, vrând să distrugă pe un poet de talent, nu face altceva decât să-și dezvălească un colț otrăvit din sufletul său propriu.

Și epizodul nu s-a închis încă. Jignitul pe dreptate va continua poate cu râvna sa de-a distruge și potolirea setei sale de răzbunare, fără să simtă cum toate aceste trivialități nu se resfrâng decât asupra sa.¹

*

¹ Neclar în original (n. ed.).

Despre procedările *Vieții Românești* în contra lui Emil Gârleanu ce să mai zicem? Am relevat odată la acest loc ce greșit lucru este să încerci a inaugura o goană sistematică, cu vădite tendințe de-a face șicane, unui autor ale cărui merite de cugetare și de simțire nu mai pot fi trase la nici o îndoială. Și am arătat cum *Viața Românească* din Iași, contrar acestei elementare datorii și din motive pe cari nu voim să le cercetăm mai de-aproape, a luat la ochi pe un autor consacrat, pe unul din cei mai limpezi și mai fini prozatori de astăzi. Noi nu voim numai decât să acuzăm pe criticii numitei reviste de ignorantă și de insuficiență, când este vorba de-a pătrunde în sufletul unui artist. Cunoaștem sentimentele lor și-i socotim în stare să judece literatura curentă, având chiar uneori prilejul de-a ne solidariza și noi cu vederile lor. Dar ne luăm voie a crede că procedura față de Gârleanu este o prea mare abatere din calea obiectivității și un prea vădit abuz în serviciul de informație. Nu-mi vine a admite că la o revistă, în care dl. Spiridon Popescu și alți prozatori cu totul lipsiți de artă, găsesc atâția admiratori sinceri, dl. Gârleanu să nu întâmpine nici o urmă de considerație. Căci ar fi acesta un trist certificat de pătrundere critică pentru nenumărații critici ai revistei.

Într-adevăr, începând cu malițiozitățile doamnei Evan, care, cum am spus, nu voiește deloc să simtă grația și firea feminină din proza d-lui Gârleanu, până la cel din urmă număr al revistei ieșene, subtilul nostru autor al lumii care cuvântă și mai ales al celeia ce nu cuvântă, este tratat după toate regulile distrugerii ideale, e „luat la vale“ în înțelesul strâns al cuvântului și tratat cu ironii și înțepături. În cel mai proaspăt număr încalte îl denunță că la *Universul*, unde Gârleanu colaborează, blajinul autor și entuziast ofițer ar face literatură antidinastică. O spune aceasta – ca reproș? – *Viața Românească*, în coloanele căreia s-a tipărit mai întâi poezia lui Vlahuță cu revoluția țărănească!...

În fond acest fel de prigoniri sunt niște mărunțișuri și nu au puterea de a distruge. Dar cum în stabilirea valorilor și în împărțirea dreptății trebuie să fie mai mult echilibru, încercări de aceste de nesocotire sau de bagatelizare procură un prejudiciu mai mult revistei care le face, decât autorului luat la țintă.

*

De altfel Gârleanu nu este nici el totdeauna cruce de biserică. Cu meșteșugul lui de a evita să spună lucrurile pe șleau și de a îmbrăca multe gânduri în forma mincinoasă a simbolului, el tipărește adeseori schițe sau parabole, în cari încadrează anumite tipuri, cari îl prigonesc și-i tulbură clipele de muncă febrilă. Și tipurile lui, prezentate în pilde și asemănări, își au în realitate o proprie semnificație. Puțină mâncărime distrugătoare are și d-sa. Așa a plăcut foarte mult schița d-sale recentă despre *Insecta literară*. E adorabilă „insecta“ asta, pe care ar vrea s-o distrugă dl. Gârleanu.

Ea se hrănește, în mod parazitar, din pomul literaturii și o găsești la orice gazetă, oploșită undeva într-un colț tăinuit și abia ieșită din găoacea anonimatului, de unde te urmărește necontentit cu scâncetele sale nevoiașe. O găsești la orice revistă, o broască umflată, ervinocefală, tipul cel mai vulgar al orăcăitoarelor. Impertinente, ca orice insecte rahativore (filologii să nu se supere de acest adjectiv!), stiliști absurzi și înguști ca Iancu Bacalbașa de la *Epoca*, inconștienți ca ceata lui Caion, toți se atarnă, ca niște infuzorii abjecte, de tine și-ți dau senzația unui vis urât, avut după o noapte de veghere.

Da, are dreptate Gârleanu, există într-adevăr această droaie de insecte rozătoare. Dar să nu se sinchisească! Dai într-una singură și urlă familia întregă. Calci cu un picior, și dacă ai greutate, strivești o duzină. Nu le atinge însă, căci aerul se strică!

*

Să ne oprim aici. Concluzia e destul de convingătoare. Rezultă limpede, din cazurile acestea, că nici adversarul bosumflat, care îți jură răzbunare, nici criticul nedrept cu intenție, care-ți face nedreptate, nici insecta lipitoare, care se înfinge dușmănos în munca ta, nu pot fi decât tulburătoare vremelnice a operei tale. Ceea ce este prin urmare pozitiv în tine, talentul tău creator sau distrugător, nu poate fi decât întunecat cel mult, în treacăt. Și ceea ce e făcut ca să rămână, sau să producă efecte culturale, își face drum prin forța inerentă. N-au fost distruși până acum decât acei cari merită. N-au

dispărut din mișcarea literară decât neputințele goale și prezumțioase. Credința aceasta ar trebui să facă pe scriitorii noștri de seamă a se socoti mai intangibili față de falșii distrugători și mai cu încredere în pincipiul că talentul totdeauna trebuie să biruiască. E o chestiune de forță majoră.

VIAȚA LITERARĂ [XXX]

Două probleme de actualitate: „Inutilitatea criticei“ și revistele literare „cu program“

În presa zilnică din București se întreține, cum se știe, o detestabilă rubrică literară, la care contribuie mai ales începătorii și naufragiații, refuzați de la revistele de seamă. Cronici improvizate de oameni insuficient pregătiți, rubrici cu versuri de ocazie și epigrame fără sare, impresii confuze, pline de dezechilibru în simțire și cugetare și alte specii de producțiuni din domeniul echilibristicii stilistice. Iată conținutul lor. Cu ideea aceasta, a directorilor de gazetă, de a pune omorurile, violurile și toate știrile senzaționale la un loc mai de onoare decât literatura, lăsând-o pe aceasta, ca o cantitate neglijabilă, la voia întâmplării și a „băieților“, ne-am obișnuit acum. Dar trebuie să mărturisim că de când urmărim aceste variate confecțiuni abracadabrante, în care se lăfăiește cea mai înspăimântătoare înseilare de cuvinte, nu ne-a fost dat să cetim o bizară probă de intelectualism ca mai dăunăzi, când am văzut, în unul din aceste ziare, articolul asupra „inutilității criticei“.

Unuia din acești numeroși cronicari, a căror prezumțiune de altfel totdeauna este în evidentă contradicție cu puțința de a lămuri ceva, i s-a năzărit, așa deodată, că „inutilitatea criticei literare a fost proclamată de publicul cetitor“. Astăzi continuă d-sa, criticii sunt un lucru de prisos, deoarece „scriitorii se prezintă ei singuri publicului“. Cât pentru viitor, criticii nu vor mai fi decât niște simpli „biografi“. Iar competența de a fixa și lansa pe scriitori i se cuvine acum numai *cafenelei* căci „trebuie să declarăm, că *literatura la noi cotează, spre fericirea cititorilor, după cele ce se vorbesc în cafenele și nu după cele ce se scriu în reviste literare...*“

Se înțelege de sine că afirmațiile acestea senzaționale sunt luate din vânt și omul cu simțul elementar de realitate vede numaidecât naivitatea lor patentă. Nu este just și nu se poate dovedi un singur caz la noi sau în Europa în care publicul ar fi declarat critica de inutilă, ca principiu. Nu este un om inteligent acela, care găsește de prisos ajutorul puternic ce l-a dat critica, din vremurile străvechi până astăzi literaturii și științei, nici acela care crede, că biografia scriitorilor nu înseamnă și ea un capitol al criticei. Iar de-a dreptul umoristic și compromițător pentru cultura unui cronicar de gazetă bucureșteană este rolul pe care îl atribuie cafenelelor în determinarea valorilor și a gustului literar și proclamarea de aeropag critic a acestui nevinovat loc de convorbiri de după masă.

Dar ciudățeniile acestea se dezmint ele singure și nu au nevoie să fie combătute mai de aproape, dată fiind și partea lor de incompetență. Rămâne însă ceva de spus asupra subiectului abordat. Căci de fapt a voit și cronicarul să spună ceva, numai că a nimerit alături.

Critica literară nu poate fi numită inutilă de o inteligență ce se respectă, deoarece ar veni în contradicție vădită cu felul întreg de dezvoltare a literaturii din univers. În acest univers trăim și noi, românii, și ar fi scandalos ca numai noi să ne fcem această nobilă operație între noi, pe timpul consumației unui „șvarț“. Și ar fi umoristic să lăsăm ca scriitorii de tot felul să-și facă singuri dreptate, căci teamă ne este că prin exageratul lor simț de modestie ar lua totul și dreptate n-ar mai rămânea și pentru alții, cei în afară de grația cafenelelor. Ce mai dreptate și-ar face, de pildă, autorii decadenți, dacă n-ar mai fi și critica pe-aici să pună stavilă la vreme!

Dar, dacă este absurd a combate ideea criticei în principiu într-un ziar, astăzi când organele zilnice din străinătate pun un preț așa de mare pe această rubrică și când la noi necesitatea ei se vede la fiecare pas, nu este mai puțin adevărat că se face și critică de prisos destulă! Și asta era punctul just ce trebuia accentuat. Pe cum se face poezia inutilă și stearpă, așa se întâmplă, fără îndoială, să se facă și critică inutilă destulă, mai ales la rubricile amintite ale ziarelor noastre. Inutilă este critica făcută de poeți, ieșiți la pensie și jigniți în închipuirea lor

exagerată, cum este toată seminția lui Macedonski. Inutile sunt umpluturile, lipsite de credință, ale profesorilor improvizați în literatori metodici și îmbâcsiți. Și nu poate avea vreo influență critica diletantului fără autoritate, al cărui gând nu se știe împleti, al cărui cuvânt nu știe exprima un adevăr și a cărui aroganță întrece orice margini.

Acestea trebuiau relevate. Critica își are și ea în toată vremea calitățile și defectele ei. Dar că rolul ei, constructiv sau coroziv, ar putea să înceteze, este o mare aberație. Câtă vreme există oameni buni și oameni criminali, cari săvârșesc opere bune sau crime literare, judecata trebuie să se pronunțe!

*

Cazul al doilea, de care țin să mă ocup în treacăt, pornește dintr-un foileton al meu. Scrisesem în *Tribuna* despre necesitatea unei reviste săptămânale și arătasem, nu fără un sentiment de duioșie pentru trecut, că s-au dus vremurile când revistele se mai puteau întemeia prin confraternitate de forțe sau din o singură pornire entuziastă a unor tovarăși, uniți în principii estetice.

Afirmasem că astăzi au mai mulți sorți de izbândă acele periodice literare cari, fără un anume program, dar cu încurajarea materială a colaboratorilor, admit și îmbrățișează toate talentele de valoare. Cu alte cuvinte, nu prin entuziasm juvenil și prin bohemie, ca în vremea „florilor albastre“, ci prin administrație cuminte și prin un întreprinzător priceput se pot recruta forțele reale pentru o publicație de acest fel.

Dar iată că o revistă din provincie vine și mă acuză de trădare. Cică pe vremea când păzeam și eu oile pe ogorul *Sămănătorului* – Dumnezeu să-l ierte, căci a murit în sfârșit cu tot dinadinsul! – aș fi fost un frecvent apărător al ideii revistelor cu program anumit și cu o unitate de credințe estetice. Cum s-ar zice: o revistă și o simțire!

O fi, iubite cetitor craiovean, dar e mult de atunci! De zece ani încoace viața noastră literară s-a prefăcut mult și noi ne prefacem cu dânsa și din simpli visători ne facem realiști. În

rândurile scriitorilor, înmulțite tot mai tare, s-a cultivat tot mai mult simțul individualității și dragostea pentru o neatârnare în simțire. Tot ce este talent caută să rămână el, să se afirme cu toată personalitatea lui. Și nu renunță bucuros la aceasta decât cei slabi și cei mlădioși, cari nu pot vegeta decât în societatea tovarășilor și nu înseamnă ceva decât în umbra altora. Tot ce este mai de seamă astăzi evită o singură formulă, caută orizonturi mai largi și admite libertatea deplină a talentului.

De altfel ce mai trebuie atâtea observații când sunt și fapte la îndemână? Nu avem astăzi atâtea reviste la cari stau pașnic alături tot ce e talent și tot ce se deosebește ca gen literar? Nu am scos și eu în acest interval *Viața literară*, la care zăgazurile erau rupte și fiecare putea să se afirme după firea sa?

Nu este și *Viața Românească*, cu atâtea colaborații moderne, cu toată seria de sonete a lui Codreanu, în cadrul opiniilor expuse aici și nu ți se pare, iubite cetitor, că e utilă această revistă câteodată? Dar cu unitatea de program și simțire de la revista din Craiova cum stăm oare? Ce legătură, rogu-te, este între genul d-lui Anghel și simțirea d-lui Făgețel? Care este între dânsii unitatea de simțire și care unitatea de program?...

Mai încet deci cu declamația pe de-o parte și cu reproșul pe de alta! „Întreprinderile“ de reviste, înțelese de mine, nu cuprind nimic infamant. Ele se găsesc chiar acum în ființă, la Iași, la Craiova, la Sibiiu, și nu constituie nimic rușinos prin modestia lor, pentru literatura de azi, întrucât o servesc spre binele ei.

Idealul este tot cum am spus eu: să vedem o revistă de aceste, în condiții de întreprindere mai strălucite. Scopul lor să nu fie programul, căci ajunge și talentul, – dacă este.

Dar zeci de programe și de unități strânse puternic în jurul unei flamure, duse de mâini problematice, nu fac cât un singur talent din cele neînregimentate.

VIAȚA LITERARĂ [XXXI]

*Farmecul tiparului • Autosugestiunea începătorilor •
Grandomania din lipsă de talent și de cultură •
Vinovăția încurajărilor*

Litera tipărită are o vrajă deosebită, mai ales pentru autorul începător. Când își vede el visul întrupat și gândul încropit în lanțul literelor eterne, nu poate fi un om mai fericit pe pământ. Este o bucurie reală să vezi pe începător cum pândește momentul apariției noului număr de revistă, cum își ia numărul subsuoară și se strecoară în vreun colț de cafea, să-și citească fructul virginal al fantaziei sale. O dată, de zece, de sute de ori își citește scrisul și cu cât mai mult își scaldă privirile lacome în rândurile așternute, cu atât mai gravă e atmosfera din jurul lui.

Dar numele de la sfârșit, numele *autorului!* Cât farmec și câtă greutate are acum acest nume! Veacuri vor trece, popoare se vor prăbuși, dar numele acesta, prizărit într-un colț de revistă, va străluci în veci, ca o stea nemuritoare pe orizonturile viitoare ale literelor noastre...

Și am lăsa bucuros începătorului această stare de beatitudine. Căci este în ea ceva analog cu nevinovata plăcere a copilașilor, când își descoperă pentru întâia oară figura zâmbitoare, reflectată în oglindă. Numai cât, din nenorocire, se întâmplă prea adeseori ca această recitare și continuă contemplare a propriului product intelectual să degenereze într-o cumplită dragoste de sine și atunci nevinovăția încetează. Când începătorul se sugestionează singur; când se simte el însuși cum crește în importanța ce i-o dă propria-i imaginație; când pornește cu zor a-și fixa el singur un rol și o personalitate, care de altfel nu stă deloc în raport cu talentul său, - el alunecă în mod firesc din calea dezvoltării normale și intră în o stare psihologică încurcată.

Egoismul, sub orice formă ar apărea, este un fenomen bolnăvicios și se manifestă printr-o mare doză de brutalitate a instinctului. În literatură acest fenomen se observă regulat la scriitorii, cari nu se privesc pe sine decât prin o prismă măritoare. Lumea lor e deosebită și fără vreo legătură cu lumea din afară, la care ei privesc de la o înălțime amețitoare. Viața, arta și noțiunile ei variate, adevărul în genere și cauzalitatea lucrurilor se resfrâng în sufletul lor numai în măsura în care le-ar putea satisface interesul și le-ar putea lăsa orgolilul fără margini. Iar cât pentru trecut, acela nu există, căci lumea începe pentru dâșii numai din clipa în care *ei* au iscălit întâiele rânduri tipărite.

Literatura noastră românească n-a fost niciodată mai bogată în pozori, în spirite chinuite de grandoare și dezordonate în manifestările lor, absolut sterile, ca astăzi. Cugetrea cea dreaptă și simțirea echilibrată a unor prozatori, apoi vigoarea și limpezimea unor poeți de talent au deșteptat, ca reacțiune, un puhoi întreg de diletanți, de peștișori și de alcătuitori artificiali de pagini literare prin reviste și ziare, prin care se dă iveală o simțire din cele mai sarbede, o judecată din cele mai neputincioase și o pretenție bolnavă. Grupați pe la reviste, sub egida câte unui naufragiat, ei apar ca spuma la margini de ape, un element fără rost, ce se agită, se frământă, nervos ca o femeie. Răi camarazi, slabe caractere, slabi la ispravă și buni la vociferări, tot ce poate fi mai strident, mai respingător în munca armonică depusă de alții, iată rolul megalomanilor în viața literară de astăzi.

Poate nu mai este nevoie să fac o înșirare a numelui lor. Sunt mulți, căci boala e contagioasă. Și îi cunoașteți în câteva exemplare de lux, căci s-a mai vorbit de dâșii. Vă aduceți aminte de cazul, unic poate în literatura universală, când unul din fruntașii tipici ai megalomaniei literare a atacat într-o epigramă pe cel mai genial poet contemporan al său, pe Eminescu, arătându-și toată ura, toată invidia animată în cele patru rânduri, în cari își bătea joc de nebunia geniului? Sămânța acestei izbucniri înjositoare pare că s-a sămănat în straturile noastre literare și-și produce roadele. Vedeți-l pe Ervin, cum voiește să ridice neputința la valoare de apostolat? Urmărit-ați

pe tinerii efebi de toate categoriile cum în verbozismul lor se izbesc cu capul de toate tăriile albastre, cum îmbrățișează ideea transformismului și se fac din simple paiate și din sclavi ai iubirei de sine, astăzi regi și împărați în ornate diamantine, mâne piramide în Egipt sau zei în Olimp? În orice gând al lor tremură mania înălțării; în orice construcție de castele se simte mâna neputincioasă a aventurierului! E partea caricaturală a literaturii noastre de acum.

Ce-o fi cauza acestei maladii? Felul cu totul nesincer și cadrul artificial în care apar megalomaniile noștri, cu tot fastul lor de tirade, ne dă o indicație sigură. Exagerările lor de formă, bizareriile lor în cugetare și procedări, atitudinile lor false nu sunt de proveniență pur patologică. Oamenii aceștia sunt în genere perfect de sănătoși fiziologiceste, își mănâncă regulat, ca orice burghez ce se respectă, părticica lor de buget și au un simț practic destul de pronunțat pentru meșteșugurile vieții. Ei sunt însă de obicei actori și cabotini rătăciți pe nedreptul în ceata scriitorilor și au, ca dar de la natură, abia câteva însușiri imitative. În halul grandomaniei îi împinge însă mai cu seamă lipsa de talent deplin și lipsa de o cultură mai pozitivă.

Omul, care fără talent suficient caută să străbată, să întrecă pe alții și să se așeze în frunte, nu poate să opereze decât *cu aparențe* și în acest caz e natural să recurgă la haina grandomaniei, în care să-și înfășoare nimicul său propriu, căci el este un șarlatan cu premeditare. Omul incult și fără o minte diferențiată e lipsit cu totul de mijloacele multiple de-a putea cântări valorile semenilor săi și de a-și putea controla singur nevaloarea sa. În literatura noastră sunt grandomani, cari cer să stăpânească o situație și ei comit la fiecare pagină o greșală de gramatică. În literatura noastră sunt scriitori de versuri, cari își întemeiază pretențiile culturale pe câte doi poeți francezi, știuți de-a rostul și pe informațiile din mica enciclopedie a lui Larousse.

Și cum ajung, cu toate astea, la un grad de celebritate? Mai întâi: tupeul să trăiască și curajul sfidării! Al doilea: să le țină cel de sus insuficiențele de conștiință! Acestea sunt întâiele lor condiții de- a străbate.

Mai este un motiv puternic ce-i ajută și de care uzează din vina noastră, a acelor cari, din întâmplare sau prin profesie,

ajungem fatal în situația de-a încuraja ivirea la lumină a acestei familii de scriitori. Este indulgența exagerată a noastră față de începători și lipsa de severitatea cuvenită în selecționarea lor. În anii din urmă, când revistele literare s-au înmulțit și concurența între ele a ajuns atât de mare, goana după „autori“ era firească și criticii cu directorii de revistă au fost cumva nevoiți să comită greșala de a-și improviza talente, de-a crea reputații artificiale, de-a lansa lucrări mediocre drept capodopere. Ei au răsfățat, ca niciodată, pe începători, le-au dat iluzii și le-au menajat vanitățile, umflându-i ca pe niște baloane. Și atât îi trebuie celui dispus spre grandomanie, să i se pună numai numele în circulație, prin laude, prin înjurături sau prin punerea coloanelor la dispoziție, căci restul operei îl săvârșește el singur.

Semnalez acest caz de efect negativ pe care îl dă critica și conducerea revistelor la noi, ca un *memento* pentru atitudinea în viitor. Căci dacă este adevărat că prin înlesnirea intrării în vileag și prin rolul de mijlocitor dibaci între public și autorul începător, revistele fac un bun serviciu literaturii, nu este mai puțin adevărat că, ținând porțile prea tare deschise pentru acești îmbulzitori vânători de noroc, pepiniera lor se lărgeste și dă roade tot mai găunoase.

MUZEUL A. SIMU

În inima capitalei României s-a zidit din partea unui iubitor de artă și a unui om de bine, dl. A. Simu, cel dintâi muzeu, un adevărat templu al artei pentru a deschide porțile largi mulțimii spre a gusta frumosul. În veacul nostru al democrației, e cel dintâi lucru care trebuie dat poporului. Faptul că nu oficialitatea statului, ci un particular, dl. Anastase Simu, a contemplat și a reușit să edifice acest muzeu, e un gest mărinimos; iar însuflețirea cu care a fost salutat din toate părțile ne dovedește că acest muzeu a îndeplinit o lacună în educația noastră artistică.

Muzeul se află pe bulevardul Colțea, în răscruce cu strada Mercur și are o înfățișare clasică. E zidit după modelul celui mai falnic monumet al Greciei antice, după edificiul *Erechteion* de pe Acropolis din Atena, cu unele elemente din faimosul templu de la Nîmes: *la Maison Carrée*. Este cel mai potrivit lăcaș al muzelor. Liniile liniștite, drepte, frontoanele celor două intrări, - intrarea principală e prin strada Mercur, - coloanele ionice fin cizelate fac impresia unui edificiu masiv, dar ușor și plin de vrajă.

Înlăuntrul lui în cinci odăi, de o proporționalitate minunată (edificiul are circa 12 metri lățime și 37 metri lungime), se desfășoară înaintea ochilor noștri tot ce un iubitor și un mare cunoscător de artă a adunat, bucată de bucată, până s-a completat ansamblul care însuflețește azi interiorurile muzeului. Salele, amăsurat colecțiilor de artă ce cuprind, sunt și ele ornamentate fiecare aparte: întâia în stil roman; a doua în stil românesc; a treia în stilul Renașterii; a patra în stilul bizantin; a cincea în stil grecesc.

Sala întâi construită în forma unei duble bazilice romane este închinată întreagă Antichității. Cuprinde busturi, statui, basoreliefuri în bronz, gips, teracotă și majolică, reproduceri după capodoperile civilizațiilor trecute: egipteană, caldeică, asyriană, greacă, romană (din Antichitate), italiană, franceză și germană (din Evul Mediu și Renașterea). Sunt reprezentate aici arta lui Phidias, aspirațiunile realiste ale lui Praxiteles și arta de un naturalism vioi a lui Lysippos. Renașterea este reprezentată prin cei mai iluștri sculptori: Donatello, Verrochio, Ghiberti della Robbia, strălucirea artei lui Michel Angelo în chipul lui Hristos din *Pietà*, Benevenuto Cellini cu opera *Perseu*; de la francezi sculptorii Colombe, Chelbes, Jean Goujon, Houdon, Rude etc.; de la germani Peter Vischer, Veit Stoss și Riemenschneider: opere de cea mai înaltă valoare, a căror contemplare îți trăiește în suflet frumusețile la cari a ajuns sculptura.

Sala a doua e de o bogăție surprinzătoare. Aflăm aici, grație iubirei d-lui A. Simu, reprezentați pictorii, sculptorii și gravorii români de la Lecca până în zilele noastre. Amintim pe N. Grigorescu, Th. Aman, C. Lecca, C. Stăncescu, Andreescu, Tătărescu, Szathmary, Hentia, Voinescu, Alpar, Baltazar - dintre cei morți, iar dintre artiștii în viață: Const. Artachino, Nic. Grant, Kim. Loghi, Șt. Luchian, G. D. Mirea, Șt. Popescu, Ip. Strâmbulescu, Nic. Vermont și A. Verona etc. Dintre sculptori pe I. Georgescu, C. Brâncuși, D.D. Mirea, Paciurea, Oscar Spaethe și Fritz Storck.

Dacă privim operele acestor pictori români ne putem da seama cât de puternic e răsuful artei românești.

Marile revoluțiuni în artă își au reprezentanți demni, aici în colțișorul acesta de artă românească.

Sala a treia, o sală mare și foarte pompos decorată, oglinda veacului al XIX, veac bogat în frământări artistice în care trei revoluțiuni s-au produs în domeniul artei: romantismul, realismul și impresionismul.

Arta premergătoare acestor revoluțiuni o aflăm reprezentată în clasicismul rigid, tradițional a lui David, Jean Paul Laurens, W. Bouguerau, H. Lévy, Courtois la francezi; Gebhardt și mai puțin Defregger, Papperitz la germani.

Romantismul cu independența în compoziție și imaginația aprinsă se introduce prin marele maestru Eugene Delacroix, urmează apoi Dechamps, R. Fleury, Monticelli. Realismul, care a dăinuit cam până pe la 1870, a dat naștere unei apropieri de natură, mai ales în peisagiu, cunoscut sub numele de naturalism, și ilustrată prin șefii ei iluștri, Corot și Th. Rousseau. Aceștia stau alături de protagoniștii lor în pictură: Ch. Jaques, Guillon și Guillaumet cu vestitele sale spectacole „orientaliste“.

Naturalismul a avut ca urmare neînălăturabilă realismul, care iarăși a adus un element nou, impresionismul și plein-airismul atât de admirat în zilele noastre.

Artiștii geniali ai acestor nouă îndrumări sunt I.F. Millet, Gustav Coubert, Daumier, cel mai mare caricaturist francez, Ribot, Bail. În Germania, Menzel, în Italia, Domenico Morelli, în Spania, Fortuny. Amintim în Belgia pe Corneille van Leemputen, în Olanda pe Bastert, în Elveția pe Calame, Massot, în Rusia pe Vereschagin, în Austria pe Makart, pe Angeli.

Admirăm ceata impresionistilor moderni, a pleinairiștilor cari sunt reprezentați rând pe rând în muzeu și ne dăm seama de culmile la cari a ajuns arta.

Sala greacă, *a cincea*, este rezervată artelor grafice și aquarelelor. Desenul gravura pe lemn, cincografia, calcografia și litografia sunt foarte bine reprezentate prin: I. Callot, A. Lepère, Nandin, Ch. Jacque, P. E. Viber etc.

După ce ai străbătut toate cinci sălile muzeului, urmărind atâtea nume cunoscute sau mai puțin cunoscute de artiști străini și români, autori vechi și autori încă în viață, cu sufletul încărcat, abia stăpânindu-ți emoțiunea, după atîta vibrație intensă sufletească, un cuvânt vine să-ți ușureze sufletul. E cuvântul recunoștinței pentru dl. și d-na A. Simu a căror faptă va rămânea pentru totdeauna ca un semn al celui mai puternic devotament pentru a-și servi națiunea, pentru a-i deschide privirii sale noi orizonturi. În credința că am înregistrat una dintre cele mai frumoase fapte naționale, dăm și noi câteva reproduceri din acest muzeu.

VIAȚA LITERARĂ [XXXII]

*Apropieri și semne de armonie •
Concentrare în jurul unei idei • Începuturi făgăduitoare •
O intrelăsare vinovată • Slăbirea entuziasmului • Eterna stagnare*

Anul trecut, pe vremea asta, se petrecea în rândurile scriitorilor bucureșteni un interesant proces psihologic. Rănilor vechi și dușmăniile acerbă dispăreau, ca prin farmec. Poeți, prozatori și critici, din diverse grupări și de la deosebite reviste își potoleau cu eroism resentimentele vechi și se apropiau între dânșii. Certurile principiare și urile personale erau pentru moment uitate și o atmosferă de tovărășie profesională se înstăpânise peste toți. Aspectul era într-adevăr minunat. Să vezi împăcate la un loc atâtea curente; să potolești pentru o clipă atâtea patimi mărunte; să îngăduie sclivisitul decadent ca, alături de el, să șadă nenorocitul de Dragoslav, era într-adevăr un fapt de admirat. Iar grădina „Parisiana“, îmbrăcată în haina de toamnă, străbătută de râsul de faun al epigramistului Cincinat și de cântecele fraților regăsiți, va rămâne o vie mărturie legăturii ce s-a încheiat.

Iar această oră rară, când deosebirile cad, neantul se umple de cântec și sentimentele se unesc într-o armonie orgiacă, a fost datorită unei idei. În literatură sunt foarte puține acelea idei, cari ar putea împăca atâtea capete înfierbântate și ar reuși să împreune categoriile atât de variate. Ideea unirei scriitorilor într-o societate, însă, pare ar fi fost surăzătoare de noroc, căci i-a ademenit pe mulți. Și steagul abia desfășurat, au venit cu toții, de nu mai știai unde să te oprești. Au venit mai întâi cei consacrați, în cap cu Sadoveanu; s-a prezentat *in corpore* ceata lui Mihalache, cu excepția lui Tănase Mândru, care a fost lăsat la poartă, să aștepte; s-au abătut spre noi și cei rezleți, idilicul Stavri și Brătescu-Voinești, cu „blana lui Isaia“.

Iar de pe stradă trăgeau cu ochii spre ferestrele noastre bieții începători, infirmii și cloroticii lui Densusianu și alți candidați la coș. Numai bătrânii rămăneau, cu vulpile, în bârlog și-și râdeau în punni misterios și aveau aerul că ne șoptesc din adâncul experiențelor: vai, clipele de unire ce trecătoare sunt și cât de repede vă veți deștepta din dulcea voastră beție!...

Dar concentrarea era făcută. Oficina secretarului Gârleanu operează din rășputeri, cu vâlvă multă și cu rezultate relative. Un cămin al scriitorilor se întruchipează ca prin minune. Tablouri de Steriade și caricaturi de Iser atârnă pe pereți. La masa, impozantă prin lungime, scriitorii se adună, discută, croiesc planuri. Dar din toate unul singur reușește: ședințele literare în public. Lecturile comitetului, făcute în provincie, turneul din Bucovina și festivitățile împreunate cu această manifestare, sunt probe că una din direcțiile de activitate era bine aleasă. Lumea este foarte doritoare de contactul personal cu scriitorii, iar în afară de asta, sistemul de a-ți prezenta singur opera în public este astăzi la ordinea zilei în Occident. Cadrul este însă prea strâmt ales. Lecturile publice nu puteau fi întâiul și cel din urmă scop. Nici ideea singură, în jurul căreia puteau fi grupate la un loc atâtea elemente și atâtea interese primite în programul lor de acțiune nu putea fi o simplă lectură publică. Era nevoie de îndemnuri mai puternice, de căi mai multe de propagandă, de un spirit mai cald pentru cauza îmbrățișată. Trebuiau găsite mijloace mai puternice pentru a rdica Societatea la un grad oarecare de autoritate colectivă.

Și aici să ne permitem constatarea unei greșeli de căpetenie. Societatea Scriitorilor, ca să-și poată mări cercul de activitate și să adune aceste fonduri, cari i-ar fi necesare pentru scopuri ideale (ajutorarea membrilor săraci; editarea de cărți; ridicarea de monumente), trebuia să se îngrijească la timp ca în Corpurile Legiuitoare să-i fie recunoscut caracterul de persoană morală. Numai sub forma asta ea putea întreprinde operațiuni mai mari și putea eventual să se dea în judecată dl. Pătrașcu, care deține o proprietate publică în posesiunea sa, cu toate că era menită să servească drept „Casă a scriitorilor“. Dar se vede că cei câțiva membri ai Societății, aflători pe băncile Parlamentului, au observat o prudentă tăcere. S-au votat în

Parlament toate societățile de curelari și cizmari și s-au recunoscut de persoane morale, - numai Societății Scriitorilor nu i-a venit rândul, căci în profesiunile libere, literatura pășește la noi în rândul din urmă...

Și iată cum și de ce coeziunea între membrii Societății a slăbit treptat. Ne fiind gânduri și acțiuni plapabile, cari să-i lege între ei pentru scopuri mai bine susținute, râvna de-a străbate până la căminul literaților a căzut acum, făcând loc unei generale indiferențe. Lunile trec și nu aduc nici o veste nouă despre ședințe, sau de alte fapte inițiate. „Casa scriitorilor“, dintr-un colț de la etajul al treilea de peste drum de Capșa, e mai mult ca pustie. Doar vicepreședintele, dl. Anghel, de se mai plimbă pe-acolo singuratic, reconstruindu-și amintirile din Iași.

E o stagnare semnificativă! Starea aceasta de amortire a unor visuri, frumos încolțite; poticnirea asta atât de repede a unei mișcări, pornită cu un elan deosebit; destrămarea aceasta evidentă a scriitorilor, uniți cu atâta anevoie, sunt tot semne posomorâte pentru destinul Societății cu atât de mândre începuturi.

Se putea oare ca noi să fim mai norocoși ca înaintașii noștri? Câte încercări de a înjgheba societăți de scriitori s-au făcut de la Eliade-Rădulescu încoace, toate au avut același rezultat: eterna stagnare și dispariția lor pe nesimțite!

NOTE ȘI COMENTARII

PREFEȚE

(1902–1912)

Am grupat la începutul acestui volum al *Scrierilor* lui Ilarie Chendi cea mai mare parte din prefețele sale la ediții din operele scriitorilor români inițiate și îngrijite de el. Alte prefețe au fost publicate de noi în volume anterioare ale acestei ediții, respectând principiul cronologic al desfășurării activității lui Chendi. Astfel, *Prefața* la *Opere complete* de Ion Creangă am publicat-o în volumul 2 al acestei ediții (p.135-141), cu adnotările de rigoare (p. 384-385).

Singurul studiu mai întins despre V. Alecsandri, semnat de Chendi ca prefață (*Proiecte și fragmente dramatice*) a fost publicat în volumul 4 al acestei ediții (p. 179-196), cu comentarii de rigoare asupra întregii odisei a publicării de către Chendi și Eugenia Carcalechi a *Operele complete* ale bardului de la Mircești (p. 448-456).

Chendi a revenit cu o prefață cuprinzătoare asupra vieții și operei lui V. Alecsandri în volumul selectiv, poate cea mai bună antologie din poezia bardului, publicat în Biblioteca „Asociațiunii” (1908). Criticul însuși a reluat *Prefața* respectivă în fruntea volumașului de *Portrete literare* și se află în volumul 7 al acestei ediții (p. 7–13, cu note corespunzătoare, p. 310).

Scurta prefață la ediția C. Negruzzi, *Opere complete* (1905) se află publicată în această ediție, în vol. 4, p. 196-202, note, p. 456-457.

Celelalte prefețe la ediții îngrijite de Ilarie Chendi se află cuprinse în acest volum pentru faptul că, deși unele începute de timpuriu, au fost reluate până în jurul anilor 1910-1912 (cazul postumelor Eminescu, volumul III al scrierilor lui C. Negruzzi). Am grupat aceste prefețe la un loc, respectând principiul cronologic și încercând să dăm o imagine cât mai cuprinzătoare asupra intensei activități de editor a lui Ilarie Chendi, îmbinată armonios cu activitatea de critic literar și de ziarist.

Potrivit afirmațiilor monografistului său, Mircea Popa, „Chendi ne-a dat nu mai puțin de *douăzeci și trei de volume de ediții*, adică mai mult de două volume de autor pe an, activitate cu adevărat impresionantă, dacă ne gândim la condițiile în care a avut loc cercetarea. E o muncă enormă și epuizantă, pe care cunoscând-o, sfârșitul prematur al criticului, la numai 42 de ani, nu ni se mai pare atât de misterios și inexplicabil” (Mircea Popa, *Ilarie Chendi*, Ed. Minerva, 1973, p. 236). După ce enumeră principalele inițiative editoriale ale lui Ilarie Chendi, același cercetător observă: „Aproape toate

edițiile pe care le-a elaboard Chendi sunt bine puse la punct sub raport filologic și documentar“ și-l așează „printre cei mai de seamă editori ai noștri“ (op. cit., p. 237).

O importanță deosebită activității de editor a lui Chendi acordă și Vasile Netea: „Realizările editoriale ale lui Ilarie Chendi reprezintă un capitol remarcabil al preocupărilor sale, el fiind printre cei dintâi critici care s-au dedicat acestui gen de activitate, ce avea să cunoască mai târziu o largă dezvoltare“ (Vasile Netea, *Introducere* la Ilarie Chendi, *Pagini de critică*, E.P.L., 1969, p.XLV).

În realizarea operei sale editoriale, Chendi nu a avut orgolii deosebite, ci a dat dovadă de un veritabil spirit de echipă, asociindu-și o seamă de colaboratori. Astfel, la prima ediție, cea din 1902, a *Postumelor* lui Eminescu, a lucrat ascuns sub pulpana prestigiosului Nerva Hodoș. La editarea lui Alecsandri și a lui Odobescu a colaborat cu Eugenia Carcalechi, iar la editarea lui Creangă, l-a asociat, din 1906, pe G.T. Kirileanu.

Într-adevăr, marile inițiative editoriale ale lui Chendi, în special cea legată de publicarea completă a *Operei* lui Eminescu, au fost reluate abia după anii 1930. Chendi rămâne, peste timp, o dovadă de conștiință critică integrală, care a știut să lege între ele activitatea de critic literar curent, cea de istoric literar și cea de editor, în vederea dezvoltării gustului public pentru clasicii literaturii române și creșterea astfel organică a fenomenului nostru literar.

PREFAȚĂ

(la vol. M. Eminescu, *Opere complete*, I. *Literatura populară*)

Pe pagina de titlu a volumului se menționează: „M. Eminescu, *Opere complete*, I. *Literatura populară*. Scrieri inedite. București, Editura Institutului de Arte grafice Minerva, Societate anonimă pe acțiuni, Strada Regală, 6 (Hotel Union), 1902“.

Prefața este semnată „Ilie Chendi“.

Deși se numără printre primele ediții publicate de Chendi, prezentăm prefața respectivă în acest volum pentru a oferi o viziune unitară a contribuției lui la editarea operei eminesciene, editare care se prelungește din 1902 până în 1908, când apare o nouă ediție de *Postume*.

Studiul introductiv este unul dintre cele mai întinse pe care le-a scris criticul transilvănean despre Eminescu. În prima parte, textul este, cu mici modificări, cel din studiul mai amplu intitulat: *Eminescu. Material nou de studiu*, publicat parțial în *Sămănătorul* și apoi în volumul *Preludii* (1903). Din cuprinsul ambelor studii se poate observa că Ilarie Chendi a citit printre primii și cu o atenție deosebită manuscrisele eminesciene, datorite Academiei Române de către Titu Maiorescu, în urma campaniei de presă dezlanțuită chiar de Chendi (vezi în această ediție, voi. I, p. 344 și 488).

Chendi începe cercetarea influențelor asupra creației lui Eminescu pornind de la manuscrise, unde, alături de influența populară românească

prioritară și a scriitorilor evocați în *Epigonii*, se remarcă și aceea a romanticilor germani, a căror lectură a făcut deliciile adolescenței marelui poet.

Meritul lui Chendi este de a fi făcut primul o analiză comparativă a textelor eminesciene – care denotă influență folclorică mai mult sau mai puțin directă – cu cele din colecțiile folclorice existente atunci (Jarnik-Bârseanu, Alecsandri, G. Dem. Teodorescu, O. Sevastos, M. Canianu, Enea Hodoș, I. G. Bibicescu, Gr. Tocilescu, V. Onișor ș.a.), stabilind aria lor de circulație și structura modificărilor aduse de poet. Volumul cuprinde trei capitole mari (I. *Lirice*; II. *Voinicești. Balade*; III. *Chiuituri. Satirice*), la care editorul mai adaugă două capitole (*Motive din popor și Povești în proză*).

„Ediția, ca și prefața amplă pe care o așează în fruntea volumului, au constituit, în mod neîndoielnic, o contribuție de seamă la cunoașterea acestui aspect al activității și operei poetului, abia de la Chendi încoace vorbindu-se mai insistent și mai documentat despre influența literaturii populare și a rolului jucat de ea în creația poetului“ (Mircea Popa, op. cit. p., 239).

Chendi deschidea un drum nou în cercetarea structurală a creației eminesciene, evidențiind evoluția interioară a unor motive de la forma lor inițială de inspirație folclorică, la forme superioare îndelung prelucrate artistic (ca de pildă, de la basmul *Călin Nebunul* la *Călin – file din poveste*, de la basmul *Fata în grădina de aur* la *Luceafărul* ș.a.).

În legătură cu versurile citate de Chendi la începutul prefeței, reluate cu o altă interpretare și în cele două ediții ale volumului *Preludii* (1903 și 1905), s-a desfășurat în epocă o anumită polemică, la care a participat și Titu Maiorescu (vezi în această ediție, vol. 2, p. 364-369).

Mai adăugăm la acele observații și faptul că Maiorescu evită (cunoscuta tactică maioreșciană), o discuție pe fond cu privire la noul punct de vedere al lui Chendi asupra personalității eminesciene și-l atacă pe tânărul critic pe chestiuni minore, privind traducerea versurilor respective din Goethe, motiv suficient pentru a-l face pe Chendi superficial și ignorant. Faptul a și fost exploatat de numeroșii dușmani ai lui Chendi (Florian Becescu ș.a.). Îi găsim consemnat și de către profesorul Radu Manoliu de la Iași, sub pseudonimul M. Răducanu în „Observații critice asupra volumului *Literatura populară*“ (în *Vocea Tutovei*, Bârlad, XII, 1906, 24 septembrie - 29 octombrie). Prin ediția sa de *Literatură populară*, Chendi deschide un drum nou în cercetarea și editarea operei eminesciene, drum urmat îndeaproape de toți editorii ulteriori, în frunte cu D. Murărașu, (M. Eminescu, *Literatura populară*, Scrisul românesc, Craiova, 1936, ed. a II-a, 1943) și Perpessicius (M. Eminescu, *Opere*, vol. VI, *Literatura populară*, 1963).

Iată ce consemnează D. Murărașu în legătură cu ediția de *Literatură populară* eminesciană realizată de Chendi:

„Ediția de *Literatură populară* publicată de Chendi în 1902 însemnează o dată pentru cunoașterea activității lui Eminescu. Chendi, prin lucrarea-i, a scos în evidență munca de culegere și de prelucrare a lui Eminescu în legătură cu fondul popular național și pentru întâia dată, s-a putut întrevădea locul literaturii populare în preocupările lui Eminescu încă din epoca adolescenței...

Introducerea lui Chendi cuprinde multe observații juste și atinge probleme de mare însemnătate, dar, în general, nu s-a bucurat din partea cercetătorilor, de atenția pe care o merită. Menționăm, de asemeni, și numeroasele variante din alte culegeri folcloristice, cu care este adnotată ediția; ne-am folosit și noi de ele și le-am adus completări.“

Murărașu atrăgea atenția și asupra unor lipsuri ale ediției, cele mai multe constând în transcrierea greșită a unor texte, transcriere datorată faptului că „Ilie Chendi a voit să facă o lucrare de popularizare...“ (M. Eminescu, *Literatura populară*, ediție comentată de D. Murărașu, doctor în Litere, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1936, p. 4-5).

În mod paradoxal, Perpessicius, în vol. VI de *Opere* eminesciene, dedicat în întregime *Literaturii populare* (Ed. Academiei, 1963), nu-l citează pe Chendi, ca inițiator în acest sens, în prefața dedicată volumului. În schimb, Chendi este folosit copios de Perpessicius în masivul aparat critic de la sfârșitul volumului, făcându-se nu mai puțin de douăzeci de trimiteri la ediția sa din 1902. Astfel, spre exemplu, despre basmul versificat de Eminescu, *Călin Nebunul*, Perpessicius scrie: „Tipărit întâia oară de Ilarie Chendi în primul volum (I. *Literatura populară*, 1902), al proiectatei ediții de *Opere complete* din Eminescu, pe care dimpreună cu Nerva Hodoș urma s-o realizeze – *Călin Nebunul* apare sub un titlu ce, de fapt, nu figurează în manuscrise, dar pe care tradiția l-a consacrat cu bună dreptate. Chendi judecase bine când, spre a deosebi de poemul *Călin – file din poveste*, numise pe acesta cu propriile lui cuvinte: „poveste-poemă cu subiect din popor, cu formă însă artistică“ (op. cit. p., 475).

Sau în altă parte: „Ca și poemul precedent (e vorba de *Fata în grădina de aur*), *Miron și frumoasa fără corp*, cu titlul absent din manuscrise, dar cu care l-a investit la întâia publicare din 1902, Ilarie Chendi, aparține perioadei folclorice a Berlinului“ (idem, p. 502).

Astfel, deosebindu-se atât de viziunea abstrasă a geniului eminescian, fixată de Maiorescu, precum și de cea îngust sociologică a lui Gherea, Ilarie Chendi stabilea, încă din 1902, adevăratul drum pe care-l vor urma cercetările eminesciene ulterioare, ajungându-se la sinteza călinesciană a „poetului național“, cât și la marea ediție de *Opere* eminesciene inițiată de Perpessicius și finalizată aproape un veac mai târziu.

PREFAȚĂ

(la vol. M. Eminescu, *Poezii postume*, ediție nouă, 1908)

Pe coperta volumului: „M. Eminescu: *Poezii postume*, Ediție nouă, București - Minerva, Institut de arte grafice și editură, Bulevardul Academiei 3 - Edgar Quinet, 4, 1908“. Prefața este semnată: „Il. Chendi“.

Prefața este mai mult o „notă“ în care criticul transilvănean recunoaște – după o muncă de mulți ani de zile pe manuscrise – caracterul tranzitoriu al ediției sale către o ediție critică definitivă a postumelor eminesciene. Ceea ce

va realiza Perpessicius mai târziu, ajutat de o întreagă echipă de editori, care și-a continuat activitatea până în 1990, deci aproape un secol.

Atât ediția *Postumelor* eminesciene din 1908, cât și prefața sunt o reluare a ediției de *Postume* din 1905, care, la rândul ei, este o reluare a ediției de *Postume* eminesciene publicată sub numele lui Nerva Hodoș în 1902. La ediția din 1902, Chendi a contribuit din plin, însă anonim (Mircea Popa, op. cit., p. 240).

Intr-un „tablou al edițiilor“ (M. Eminescu, *Opere*, vol. IV, *Poezii postume*, 1952), Perpessicius subliniază și rolul jucat de Chendi în suscitarea interesului pentru manuscrisele lui Eminescu. Într-un număr special din revista *Floarea albastră*, dedicat comemorării a zece ani de la moartea lui Eminescu (vezi în această ediție, vol. I, p., 347 și 488), Chendi adopta chiar un ton vehement: „Somăm pe cei ce știu da, în privința aceasta“ (a manuscriselor eminesciene, n.n.), lămuririle necesare“. Chendi făcea trimiteri străvezii la „un fruntaș literat și bun cunoscător al lui Eminescu“, care posedă „poezii inedite de-ale poetului, pe cari are de gând a le scoate la iveală mai târziu“. Campania de presă pentru scoaterea în public a manuscriselor eminesciene a fost întreținută de Chendi și în publicații ulterioare, precum *Curierul literar*, *Semănătorul*, *Convorbiri literare* și gazetele transilvănene *Familia*, *Tribuna poporului* ș.a.), fapt care l-a determinat pe Titu Maiorescu să depună la Academia Română manuscrisele lui Eminescu la data de 25 ianuarie 1902. Această dată – precizează Perpessicius – „rămâne o ridicare de stăvilă în materie de manuscrise eminesciene“ (op. cit., p. XXI).

Entuziasmul lui Chendi în legătură cu depunerea la Academia Română a manuscriselor eminesciene este febril și debordant. În *Tribuna poporului*, (Arad, 2/15 februarie 1902), într-o cronică din București datată 29 ianuarie 1902, deci la numai patru zile de la depunerea manuscriselor eminesciene, sub pseudonimul *Fidelio*, Ilarie Chendi scria:

„Am văzut aceste manuscrise. Sunt vreo 25 de caiete mari și mici și mănunchiuri de file nelegate. În cea mai mare parte ele cuprind un material inedit și prin urmare un *tezaur întreg*. E de prevăzut că, cu începerea publicării acestui material, o nouă eră eminesciană își ia începutul, de data aceasta poate cu și mai adânci urme. În ceea ce-l privește pe dl. Maiorescu, care timp îndelungat a conservat aceste hârtii, opinia publică va fi desigur recunoscătoare“ (vezi în această ediție, vol. II, p. 307-310 și 403-404).

Cu toate acestea, Maiorescu nu l-a iertat pe Chendi pentru campania de presă dezlănțuită împotriva sa, dovadă stând în acest sens atacul polemic sever din *Convorbiri literare*, nr. 6, iunie 1903, intitulat *O rectificarea literară*. Această „rectificare“ figurează printre ultimele polemici ale lui Maiorescu, ca și necunoscută istoriei noastre literare. Spre onoarea sa, Chendi nu a răspuns acestui atac, ci și-a corectat succesiv textul incriminat de Maiorescu, rămânând însă ferm în problema de fond a interpretării operei eminesciene (vezi în această ediție, vol. 2, p. 364-368).

Ediția din 1902: *M. Eminescu, Poezii postume*, la care Chendi a contribuit anonim, are 111 pagini și cuprinde 62 poezii. Ediția are o *Prefață* cu următorul text:

„Poeziile lui Eminescu cuprinse în paginile ce urmează sunt scoase din manuscrisele lui autografe dăruite Academiei Române de către d. T. Maiorescu. Unele din ele au apărut în vremea din urmă, în cursul tipăririi acestui volum, în revistele *Convorbiri literare* și *Semănătorul*, iar cele mai multe se publică acum pentru întâia oară.

Le-am dat numele de *Poesii postume* ca să fie bine înțeles că s-au tipărit după moartea poetului, adică fără ca el să le fi putut revedea, pentru a le da forma pe care el însuși ar fi putut-o socoti ca definitivă.

Oricum ar fi, suntem siguri că ele vor fi citite cu interes de cei care ar dori să urmărească dezvoltarea geniului său și mai ales de cei cărora le e drag cuvântul maestrului.

O edițiune cuprinzând toate scrierile lui Eminescu va apare în cursul anului acestuia, sub îngrijirea d-lor I. A. Rădulescu, II. Chendi și a subsemnatului.

Nerva Hodoș

8 aprilie 1902⁶

Chendi a fost singurul care a continuat munca de scoatere în lumină a postumelor din uriașul și labirinticul laborator eminescian rămas în manuscrise.

În „Tabloul edițiilor“, Perpessicius consemnează pentru anul 1903: „Pe temeiul textelor publicate în *Semănătorul* și cu articolele din această revistă și din *Convorbiri literare*, Ilarie Chendi alcătuiește volumul *Preludii* (Minerva, 1903, ed. a II-a, 1905). El cuprinde, între altele, un substanțial studiu, *Eminescu: Material nou de studiu*, întretesut cu nenumărate postume, din cele tipărite în reviste și chiar din cele cu totul inedite. După ce-l semnalase, (citând din episodul Grecia), încă din prefața volumului de *Literatură populară* (ed. Chendi, 1902) – reproduce de astă dată, în cursul acestui studiu, pentru prima dată, 67 de strofe din marele poem *Memento mori – Panorama deșertăciunilor*. Detalii cu care ne vom întâlni la capitolele respective ale Aparatului critic, în vol. V“ (M. Eminescu, *Opere*, vol. IV, p. XXIII).

Ilarie Chendi și-a continuat munca dificilă de deshumare și publicare a creației eminesciene prin ediția de *Poesii postume*, din 1905. În afară de valoarea prefeței, care atestă conștiința clară a criticului transilvănean privind necesitatea unei ediții definitive a operei eminesciene, ediție ce necesită „ani mulți de studiu pe manuscrise“, și că în această privință ediția sa nu reprezintă decât un modest început, se cuvine să scoatem în evidență textele noi editate de Chendi. În afara postumelor publicate în prima ediție, cea din 1902 și de I. Rădulescu - Pogoneanu în *Convorbiri literare* (numerele din aprilie și mai 1902), Chendi mai publică din manuscrisele eminesciene, - după cum afirmă Perpessicius – un număr de 62 noi poezii postume, pe care le consemnează în următoarea ordine: *Onđina; Frumoasă-i; Ector și Andomache* (după Schiller); *De ce să mori tu?; De-aș muri; Unda-n spumă; Doi aștri; Când; Când marea; Replici; Viața mea fu ziuă; La o artistă; Christ; Horia; Un roman; La*

moartea lui Neamțu; Mitologice; Printre stânci de piatră seacă; Lebăda; Spre mormânt; Eu nu cred nici în Iehova; O stradă prea îngustă; În van astei vieți; Ah, cerut-am de la zodii; Dați-mi arpă; De pe ochi ridici închisă; Din când în când (fragment); Floarea de câmp; În ochii tăi citisem; De-ar fi mijloace; Noi amândoi avem același dascăl; Pierdut în suferință; Odată te văzusem; O arșă pe-un mormânt; Iar fața ta e străvezie; Atât de dulce; De vorbiți; Luna codrii îi pătrunde; Auzi prin frunzi uscate; Când te-am văzut Veneră; Ta twam asi (surori); Cine ești, Sonete (I-XVI), Mureșan, Diamantul Nordului; Demonism; Mirononis; Baladă.

Dintre ecourile stărnite de ediția Chendi, notăm îndeosebi articolele lui Caion din *Românul literar*, și lungă și revelatoare serie de foiletoane publicate de M. Răducanu (=Radu Manoliu), în *Vocea Tutovei* (XII), între 18 iunie și 25 decembrie 1906 (Perpessicius, în *op. cit.*, p. XXIII-XXIV).

În legătură cu ediția din 1908 a *Postumelor* eminesciene, Perpessicius afirmă:

„Ediția a doua a culegerii lui Chendi, din 1908, nu aduce nimic nou. Un exemplar cercetat oarecum sumar (Biblioteca Academiei R.P.R. nu posedă această nouă ediție), ne-a lăsat convingerea că suntem, de fapt, în fața aceleiași ediții neepuizate, căreia i s-a schimbat numai coperta. Specificarea «ediție nouă» figurează și la I-a ediție din 1905: «nouă» de bună seamă, vrea să zică în raport cu ediția Hodoș din 1902“ (*idem*, p. XXIV).

Ceea ce nu-i adevărat. Un exemplar al ediției din 1908 există la Biblioteca Academiei, sub cota I-263823 și pe copertă adresa editurii este schimbată: „Bulevardul Academiei, 3 – Edgar Quinet 4, 1908“, față de „Strada Regală, 6, 1905“. Din prefață dispăre datarea: „5 august 1905“, existentă în ediția din 1905, iar tabla de materii e culeasă pe o foaie separată. Schimbări de text am constatat și în bogatele note, de peste 20 de pagini, de la sfârșitul ambelor ediții (vezi, de pildă, la *Baladă*, p. 282). O curiozitate: din ambele ediții lipsește marele poem *Memento mori. Panorama deșertăciunilor*, deși Chendi îl semnalase parțial atât în ediția sa din 1902, *Poezia populară eminesciană*, cât și în amplul studiu: *Eminescu. Material nou de studiu* din 1903.

La indicele din volumul V de *Opere eminesciene: Poezii postume. Note și variante... (1958)*, Perpessicius îl ia ca punct de referință pe Chendi de 82 de ori, ceea ce dovedește, printre altele, rolul esențial al criticului transilvănean în descoperirea și punerea în circulație publică și în valoare a manuscriselor lui Eminescu.

PREFAȚĂ

(la Al. Odobescu, *Opere complete*, vol. I)

Pe coperta volumului: „Al. Odobescu, *Opere complete*, vol. I, Minerva. Prefața este semnată: „II. Chendi și E. Carcalechi“ și datată: „30 nov. 1905“. Anul de apariție a primului volum: 1906.

Interesul deosebit pentru personalitatea lui Alexandru Odobescu și pentru opera sa este permanent în critica lui Ilarie Chendi. Odobescu constituie un nume de referință în întreaga creație a criticului transilvănean. În volumul de *Portrete literare* îi dedică un medalion, cu subtitlul „Un suflet frumos” (vezi în această ediție, vol 7, p. 40-42).

Prefața îmbogățește acest „portret” cu noi referințe critice, iar ediția de *Opere complete* ale lui Odobescu reia și dezvoltă singura ediție de scrieri a acestui autor, realizată în timpul vieții, cea din 1887. Noua ediție cuprinde trei volume. Primul (*Poezie, Proză*), înglobează multe descoperiri făcute de Chendi în presa postpașoptistă, în care a debutat Odobescu, precum și marile sale scrieri în proză, nuvelele istorice și neasemuita *Pseudokineticos*, care „farmecă prin bogăția și mlădioșenia frazei, prin spiritul profund și vasta cultură, atât de rară mai cu seamă la prozatorii veniți în urma lui”.

Cel de-al doilea volum, apărut în 1908, cuprinde articole, multe din ele extrase de Chendi din paginile ziarului *Epoca*, iar al treilea, apărut tot în 1908, cuprinde scrierile de arheologie ale lui Odobescu.

La începutul volumului al doilea, pe contrapagina de titlu, găsim următoarea însemnare:

„În acest al doilea volum al scrierilor lui Odobescu am grupat articolele și studiile lui privitoare la literatură și etnografie. La cele cunoscute am adăugat altele, inedite, îndeosebi lucrările scoase din ziarul *Epoca*, la care autorul nostru a fost un distins colaborator prin anul 1887.

Volumul din urmă – pus sub tipar și acela - va cuprinde la un loc cercetările arheologice și istorice ale lui Odobescu.”

La volumul al treilea găsim la început următoarea precizare: „Cu acest volum terminăm operele lui Odobescu, ale acestui distins prozator și învățat român. E sigur că prin *Analele Academiei*, prin ziare și reviste, precum și în manuscris se vor mai fi găsim și alte lucrări, pe cari însă nici Odobescu nu le-a primit în ediția primă a celor trei volume ale sale și am ezitat și noi a le reproduce, găsim-le de un interes mai puțin general.

Ediția «Minervei» completată cu o serie de articole literare și cu două studii arheologice vrednice de a fi răspândite, se prezintă astfel în condiții mult mai avantajoase pentru cetitori, cu o mai ușoară împărțire a materiei, prezentând pe Odobescu ca artist, ca critic literar și ca om de știință, în trei deosebite volume.

Suntem siguri că prin popularizarea acestui scriitor, prin vulgarizarea ideilor lui de artă și literatură, aducem un bun serviciu culturii naționale.”

Ambele texte sunt nesemnate. Ele aparțin cu siguranță numai lui Chendi, ca și îngrijirea ambelor volume, deoarece, între timp, Eugenia Carcalăchi se stinsese din viață, iar moartea ei Chendi o deplânge în cuprinsul unui articol din *Tribuna*, despre scrisorile lui Alecsandri, pe care le pregăteau spre editare împreună (vezi în această ediție, vol. 8, p. 230).

Ediția lui Chendi cuprinzând scrierile lui Alexandru Odobescu s-a bucurat de o bună primire, dovadă fiind cele cinci reeditări succesive, ultima datând din 1943, la „Cartea Românească”.

PREFAȚĂ

(la Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, vol. IV - „suplimentar”, B.P.T., 1905)

Pe coperta volumului: „Biblioteca pentru toți, no. 230-231, Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, IV (volum suplimentar), cu o prefață – București, Editura Librăriei Leon Alcalay, nr. 37, Calea Victoriei, no. 37”.

Prefața cuprinde 26 de pagini și e semnată „Il. Chendi”, iar volumul IV „suplimentar” este nedatat, adică fără menționarea anului de apariție, ca și celelalte trei apărute înainte. El cuprinde opt scrisori ale lui Ion Ghica, inexistente în ediția anterioară a *Scrisorilor către V. Alecsandri* din 1887, și nici în cele trei volume din Biblioteca pentru toți, publicate de Editura Librăriei Leon Alcalay în 1905 și recenzate de Ilarie Chendi în mai multe numere din ziarul *Voința națională* (8, 11 și 14 iunie 1905).

Cele opt scrisori ale lui Ion Ghica, inexistente în edițiile anterioare, sunt editate în „volumul IV suplimentar” al ediției populare B.P.T. în următoarea ordine, cu cifre romane:

I *Pânea amară a exilului*; II *Un bal la Curte în 1827*; III *O pagină de istorie*; IV *Două călătorii în vis*; V *Un boier cum a dat Dumnezeu*; VI *Moravuri de altădată*; VII *Fragment*; VIII. *Schițe politice*.

Toate aceste texte sunt precedate de o „Scrisoare către alcătuitoarea primei ediții” (*Dragă Biane*), semnată „Ion Ghica”.

Această contribuție de o valoare deosebită a lui Ilarie Chendi la editarea *Scrisorilor către V. Alecsandri* ale lui Ion Ghica foarte multă vreme a rămas necunoscută istoriei noastre literare. Nu o găsim semnalată în fișierul Bibliotecii Academiei Române și nici în ampla *Bibliografie a scrierilor lui Ilarie Chendi* alcătuită de Vasile Netea, la capitolul *Ediții, antologii, calendare* (op. cit., p. 592).

Abia monografistul Mircea Popa atrage atenția asupra acestei contribuții a lui Ilarie Chendi în următorii termeni:

„Dacă *Scrierile* lui V. Alecsandri sunt puse la contribuție sub raport documentar, cele ale lui Ion Ghica sunt relevate pentru frumusețea lor artistică, pentru strălucirea pe care o dau genului. Pentru luptătorul pașoptist stilul epistolelor e o formă de zugrăvire a unor realități bine cunoscute, formula de comunicare cea mai potrivită gustului, culturii și informației sale. Surprinderea realistă a tipurilor și manuscriselor epocii, tentația spre frescă este observată cu multă finețe de critic, care acreditează ideea asemănării lor cu romanul lui Filimon.

În aceeași prefață consacrată *Scrisorilor* lui Ghica, criticul dezvăluie fațetele multiple ale personalității luptătorului de la 1848: Ghica prozatorul, Ghica istoricul, Ghica omul politic. Portretul e atât de savuros, încât ne miră că n-a fost inclus și în volumul de *Portrete literare* de mai târziu” (Mircea Popa, *Ilarie Chendi*, Ed. Minerva, 1973, p. 249-250).

Ceea ce nu observă Mircea Popa e faptul că prefața la acest volum de *Scrisori* ale lui Ion Ghica a fost publicată de Chendi mai întâi în trei numere ale ziarului *Voința națională*, din 8, 11 și 14 iunie 1905, la rubrica de foileton, sub titlul Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, vol. I-III (vezi în această

ediție, vol. IV, p. 318-330 și 480-481). Chendi a făcut în cadrul cronicii sale multe observații critice, între care cea mai importantă privea caracterul incomplet al ediției, absența din cuprinsul ei a *Scrisorilor* publicate de Ion Ghica ulterior ediției din 1887, ediție alcătuită de Ion Bianu. „Greșeala – afirmă Chendi în cronica citată mai sus – poate fi îndreptată printr-un *volum suplimentar* de scrisorile amintite.“ Ceea ce se și întâmplă prin acest volum, al patrulea, subintitulat între paranteze chiar „volum suplimentar“ cu o prefață, și indicarea autorului ascunsă la sfârșitul ei.

De unde în cronica din *Voința națională*, Chendi se referă la „o scurtă biografie a lui Ion Ghica“, care prefațează cele trei volume, „pe care nu știm cine a scris-o“, în prefața la volumul IV „suplimentar“, precizează că „scurta biografie“ a fost alcătuită de d. I. Popescu, „un prieten al familiei Ghica“. Ceea ce înseamnă că, între timp, poate și prin intermediul lui Ion Bianu, Chendi l-a cunoscut pe editorul și prefațatorul primelor trei volume ale *Scrisorilor către V. Alecsandri* din Biblioteca pentru toți (nr.-ele 224-229) și au convenit să le completeze printr-un „volum suplimentar“ (B.p.t., nr. 230-231), alcătuit și prefațat de Chendi, care mărturisește: „Iar prin volumul de față, publicația se completează cu alte scrisori și articole răzlețe ale lui Ghica... cari nu sunt cu nimic inferioare celor din edițiile mai vechi. Articolele *le-am grupat* în ordine cronologică...“ Volumul este înzestrat și cu un foarte bogat aparat critic în subsolul paginilor, aparat care lipsește din cele trei volume anterioare.

Când a realizat Chendi acest „volum suplimentar“ al *Scrisorilor* lui Ghica? Nu se poate ști cu precizie, căci ediția nu menționează anul de apariție. În orice caz, dacă primele trei volume care fac obiectul cronicii lui Chendi din *Voința națională* trebuie să fi apărut înainte de iunie 1905, când se publică cele trei cronici ale lui Chendi despre ele, „volumul suplimentar“ este ulterior acestei date, nu însă cu mult timp, căci numerele B.p.t. în care apare se prezintă ca o continuitate. Alte numere din B.p.t. dateate, ne ajută la o mai mare precizie în acest sens. Astfel numărul 220 (N. Iorga, *Oameni și fapte din trecutul românesc*) a apărut în 1905, iar nr. 234-235 (M. Sadoveanu, *Povestiri de sărbători*) în 1906 (sau, mai degrabă, în ajunul Crăciunului 1905); așadar, volumul cu nr. 230-231 ar fi putut să apară la sfârșitul anului 1905 sau mai probabil la începutul lui 1906.

În orice caz, contribuția lui Chendi la publicarea și adnotarea *Scrisorilor* lui Ion Ghica către Vasile Alecsandri a rămas necunoscută și reprezintă o descoperire autentică, importantă, a criticului și istoricului literar Mircea Popa. S-ar putea ca asemenea surprize să-i mai aștepte și pe cercetătorii viitori ai publicațiilor timpului.

În volumul de față al *Scrierilor* lui Chendi publicăm pentru prima dată prefața apărută la „volumul suplimentar“ din B.p.t., nr. 230-231, al *Scrisorilor* lui Ion Ghica, prefață care prezintă o seamă de deosebiri de text față de cele trei cronici din *Voința națională*, dezvoltându-ne, comparativ, și câte ceva din laboratorul intern al elaborărilor critice ale lui Ilarie Chendi (a se vedea comparativ cu textul cronicii din *Voința națională*, în această ediție, vol. IV, p. 318-330).

PREFAȚĂ

(la vol. Țichindeal, Asachi, Donici: *Fabule alese*)

Pe coperta volumului: „Țichindeal, Asachi, Donici, *Fabule alese*. Cu o prefață și cu indicațiuni bio-bibliografice, de Ilarie Chendi. Sibiu, 1909, Biblioteca Asociațiunii, nr. 33.“

Volumul e de format mic, în genul celor din „Biblioteca pentru toți“ și cuprinde: fabule în proză de Țichindeal, și în versuri de Asachi și Alexandru Donici.

Este singura culegere de fabule din acești autori. Meritul deosebit al culegerii se află atât în selecția pe care o întreprinde criticul, cât și în prefața ei – un adevărat studiu realizat de Chendi cu privire la începuturile literaturii române moderne, unde există, după opinia autorului, o adevărată „epocă a fabulei“ care merită să fie luată în seamă. Datele biobibliografice pe care le oferă criticul și istoricul literar transilvănean cu privire la fiecare dintre autorii prezenți, constituie un alt merit al ediției. Chendi se dovedește deosebit de subtil în analize, în citate, în scoaterea în evidență a parfumului de epocă, în decelarea elementelor de valoare oricât de modeste, acolo unde ele există.

Prefața volumului și datele biobibliografice pentru fiecare autor prezentat formează un corp unitar și le prezentăm împreună în cuprinsul acestui volum.

PREFAȚĂ

(la vol. Mumuleanu, Hrisoverghi, Cuciureanu, *Scrieri alese*, 1909)

Pe coperta a II-a a volumului se menționează: „Biblioteca Minervei, no. 24, Mumuleanu, Hrisoverghi, Cuciureanu, *Scrieri alese*, București, Minerva, Institut de arte Grafice și Editură, Bulevardul Academiei, 3 - Edgar-Quinet, 4, 1909“.

Volumul, de format mic, are 104 pagini. Din Mumuleanu sunt selectate 19 poezii, din Hrisoverghi, cinci titluri, iar din Cuciureanu, trei. În fruntea volumului se află o scurtă prefață, semnată „I. Chendi“ și datată „octombrie 1908“. Publicarea scrierilor fiecărui autor e precedată de un comentariu aparținând criticului și făcând notă comună cu prefața, fapt ce ne obligă să le publicăm împreună.

Cu privire la acest volum, monografistul lui Chendi observă:

„Cu adevărat, o activitate de pionierat a depus Chendi și în ceea ce privește editarea unor scriitori mai puțin merituosi și în consecință aproape uitați. Este cazul lui Mumuleanu, Hrisoverghi, Cuciureanu, Țichindeal, Donici sau Asachi. Ideea de la care pornește editarea lor este generoasă, având în vedere faptul că o epocă și o literatură nu se caracterizează numai prin scriitori de primă mărime, ci și prin alții mai modeste, dar care prin activitatea lor vie și multilaterală, au contribuit la crearea unui climat favorabil dezvoltării marilor personalități, indicând uneori cel mai pregnant gustul literar mijlociu și preocupările la modă ale societății timpului lor...“

De remarcat informația bogată în chestiunile de epocă, observațiile interesante asupra mișcării literare din Moldova dinaintea de 1848, serioasele cunoștințe biobibliografice. Lui Mumuleanu i se face, spre exemplu, o prezentare amănunțită a operei, urmată de reproducerea biografiei pe care i-o dă Heliade în *Curierul de ambe sexe*. Antologia cuprinde selecțiuni din volumele lui Mumuleanu, *Rost de poezii, adecă stihuri* (1822) și din *Poezii* (1837), câteva ode și traduceri de Hrisoverghi, epistole și un fragment din bucața *Piatra Corbului* de Cuciureanu. Frumoase portrete închină și celor doi poeți tineri, morți în floarea vârstei, fără să se fi realizat.

...II. Chendi este astfel printre cei dintâi istorici ai noștri, care, reluând tezele lui Lanson, au pus mare preț pe studierea amănunțită, sub toate aspectele, a moștenirii artistice a unui scriitor... (Mircea Popa, *op. cit.*, p. 248-249)

PREFAȚĂ

(la vol. *Momente culturale* de Ion Bianu)

Pe coperta volumului din care reproducem această prefață, scrie: „Biblioteca pentru toți, nr. 217-217 bis, *Momente culturale* de Ion Bianu. Cu o notiță biografică. București, Editura Librăriei „Universale“ Alcalay et Co., Calea Victoriei nr. 27.“

Cartea se găsește la Biblioteca Academiei Române, apărută la aceeași editură, în trei ediții purtând cote diferite: una datată 1904, cu VIII p. (prefața), plus 101 p.; una cu XI p. prefața, plus 112 p., fără an de apariție, și alta tot fără an de apariție, cu același număr de pagini, dar indicând în plus „Biblioteca pentru toți, nr. 217-217 bis“. În fiecare ediție prefața e intitulată: „*Ion Bianu. Notiță biografică*“, e semnată „II. Chendi“ și datată „21 faur 1904“. Am păstrat această datare a prefeței existente în toate cele trei ediții, pentru ordinea cronologică a ei între prefețele elaborate de el. Pentru această ediție a *Scrierilor* lui Chendi am luat prefața de 11 pagini de la ultima ediție fără an, existentă în Biblioteca Academiei Române, sub cota I 127373, fiind socotită ultima apariție.

Textele prefeței nu diferă între ele la cele trei ediții ale cărții și trimit la articolul *Ion Bianu. Cu prilejul unui jubileu*, publicat de Chendi în vol. *Foiletoane* (1904, p. 56-63), după ce apăruse mai întâi în *Voința națională* și în *Tribuna*, în cursul lunii februarie 1904 (vezi în această ediție, vol. 3, p. 40-44, cu explicația de rigoare la p. 400). La sfârșitul „notiței biografice“, Chendi mărturisește: „Am crezut de bine a aduna la un loc – cu învoirea autorului – câteva din articolele sale, în cari se fixează momente culminante din istoria culturală“.

Volumul *Momente culturale* a fost alcătuit deci prin selecție, de către Chendi, după cum urmează: *Despre cultura românească în sec. al XIX-lea. Cuvântare - 1891*; *Timotei Cipariu (1805-1887)*, *Dosoftei, Mitropolitul Moldovei (1624-1714)*, *August Treboniu Laurian*, *Costachi Conachi*, *A. Papiu Ilarian*.

Chendi a selectat scrierile mai puțin aride ale lui Ion Bianu. Titlul volumului, neexistând în cuprins, a fost dat tot de critic, iar pe contrapagina

unde începe „notița biografică“, se află înscris motto-ul: „Cei lipsiți de cultură românească, de puțin folos pot să fie neamului nostru. Trebuie să cunoști terenul în care sameni.“

Textul pe care îl publicăm în acest volum prezintă câteva corecturi față de textul din *Foiletoane*, reluat de noi în vol. 3 al acestei ediții, cu excepția părții finale care este aici complet nouă.

PREFAȚĂ

(la vol. „Henric Ibsen, *Ziua învierii*. Epilog dramatic în 3 acte“)

În coperta volumului: „Henric Ibsen, *Ziua învierii*. Epilog dramatic în 3 acte. Traducere de II. Chendi și C. Sandu. București, Editura Librăriei Leon Alcalay, Calea Victoriei, nr. 37, 1909. Biblioteca pentru toți, nr. 456, preț 30 bani“.

Volumul cuprinde o introducere de cinci pagini, semnată „Traducătorii“ și un text de 94 p. După cum se precizează în prefață, este vorba de o nouă ediție a volumului: „Henric Ibsen, *Ziua învierii*“. Epilog dramatic în trei acte. Traducere de II. Chendi și C. Sandu. Orăștie, Minerva. Institut tipografic, Societate pe acții, 1900“. Volumul din 1900 nu are prefață. Noua ediție din 1909 nu este consemnată în nici una din bibliografiile scrierilor lui Chendi (Sadi Ionescu, Vasile Netea). Ea a fost identificată de noi la Biblioteca Academiei Române pe baza unor sugestii ale lui Chendi în „foița“ din *Tribuna*, nr. 115 din 3/16 iunie 1910: „Pentru un volumaș din Ibsen, de pildă, tradus temeinic și pe o întindere de cel puțin 120 de pagini îți achită suma de lei una sută, iar editorul tipărește dintr-o dată o ediție de cel puțin cinci mii de exemplare, pe care le repetă de câte ori cărțulia e complet vândută“ (vezi în acest volum, p. 173).

Într-adevăr, întâmplarea aceasta aparține chiar lui Chendi. În căutarea de mijloace pentru a-și întreține familia cu doi copii, proaspăt întemeiată, Chendi l-a oferit – după cum se vede – unui editor rapace, care i l-a remunerat cu o sumă modică pentru o muncă intelectuală dificilă, rău plătită. Referințe la asemenea situații se găsesc deseori în scrierile lui Chendi din ultimii săi ani de viață. El este printre primii care au ridicat această problemă la un nivel de dezbateri teoretică și cuprinzătoare, solicitând noii Societăți a Scriitorilor Români apărarea drepturilor de autor, inclusiv ale traducătorilor.

Că prefața la acest volum aparține lui Chendi rezultă din faptul că o bună parte din textul ei se regăsește într-un studiu al său mai vechi, intitulat *Henrik Ibsen, Când noi, morții, înviem*, dedicat aceleiași piese și publicat în revista *Familia* (nr. 4, 23 ian. /4 febr. 1900), înainte de publicarea primei ediții a traducerii piesei lui Ibsen (vezi în această ediție, vol. 2, p. 157-160 și 367-369).

Se cuvine să subliniem și faptul că atât prefața, cât și traducerea piesei lui Ibsen făceau parte dintr-un plan mai vast de traduceri al lui Chendi, din literatura universală cea mai nouă a vremii, plan elaborat încă de la începutul

activității și urmărit cu tenacitate până la sfârșitul carierei sale. În el se regăsește, pe lângă traduceri semnate precum și anonime din Maeterlinck, Mark Twain ș.a., și o nouă ediție din volumul: Hermann Sudermann: *Ioan Botezătorul*, tragedie în 5 acte și un preludiv, tradusă de Il. Chendi și C. Sandu, publicat la Orăștie în 1901. Noua ediție a apărut la aceeași editură a Librăriei Leon Alcalay, Calea Victoriei nr. 37, Biblioteca pentru toți, no. 621. Textul, mult mai amplu, de 156 de pagini, este precedat de următoarea

„Prefață

Această importantă lucrare a poetului german H. Sudermann, a fost tradusă de noi – ca și *Ziua învierii* de Ibsen, - la 1900 și apare acum în ediția a doua. Scopul traducerilor noastre era exclusiv răspândirea operelor străine mai de seamă și socotim că, în special, prin aceasta din urmă, adăugăm o bucată aleasă la șirul de tălmăciri ce s-au dat la iveală în timpul din urmă.

Traducătorii“

C. Sandu este prozatorul sămănătorist C. Sandu Aldea (1874-1927).

Traducerile lui Chendi, realizate într-o limbă românească aleasă, merită o atenție deosebită, alături de numeroasele sale studii de literatură universală.

DIN PERIODICE (1910)

Se poate spune că activitatea de critic literar a lui Ilarie Chendi a atins, în anul 1910, apogeul atât ca întindere, cât și ca substanță și limpezime de stil. Criticul susține acum două rubrici permanente: una intitulată „Dări de seamă“ în revista *Luceafărul* din Sibiu și alta, intitulată „Viața literară“ în ziarul *Tribuna* din Arad. În afară de acestea, numeroase alte articole sunt semnate de el în cuprinsul ambelor gazete, cât și în altele, iar multe articole anonime pot fi indentificate ca aparținându-i.

În cuprinsul volumului acesta, – ca de altfel în toate celelalte – am reprodus numai articole semnate de Chendi cu nume întreg sau cu pseudonime cunoscute. Rubrica „Dări de seamă“ din *Luceafărul* a fost preluată de Chendi în cea mai mare parte în volumul *Schițe de critică literară*, cuprins de noi în volumul 8 al acestei ediții. Au rămas în afara aceluia volum doar câteva „Dări de seamă“, pe care le-am preluat în acesta, după textul din revistă.

În schimb, cele peste 30 de „vieți literare“ din ziarul *Tribuna*, de la rubrica de foileton intitulată „Foița ziarului *Tribuna*“, au rămas complet nevalorificate de Chendi în volumul *Schițe de critică literară*. Ele sunt însă de o valoare excepțională căci ni-l arată pe critic dintr-o perspectivă necunoscută până în prezent, și anume, aceea de analist al problemelor mari ale literaturii române a timpului, și mai ales a condiției de existență intelectuală, morală și materială a scriitorului român. El pleacă de la cazuri aparent mărunte, dar se ridică totdeauna la dezbateri și generalizări de o mare profunzime și deschidere către viitor.

Datorită faptului că articolele puse sub titlul „Viața literară“ se află în paginile ziarului *Tribuna* intercalate și cu articole independente de această rubrică, ne-am văzut nevoiți să procedăm în reproducerea lor după principii strict cronologice, respectând întru totul succesiunea apariției fiecărui articol, dar notând între paranteze drepte și numărul de ordine al articolelor puse sub semnul „Vieții literare“. Același procedeu l-am adoptat și în cazul celor trei „dări de seamă“ rămase neincluse în volumul *Schițe de critică literară*. Aceasta, pentru a se vedea că e vorba de o viziune unitară a rubricilor lui Chendi, iar cititorul să-și poată forma o imagine cât mai obiectivă asupra acestui critic de o excepțională importanță, în epocă, al cărui scris se poate regăsi și astăzi într-o vie actualitate și se poate citi cu deosebit interes.

UN SPIRIT CONTIMPORAN: GEORGE BERNARD SHAW

A apărut în *Calendarul „Minervei“* pe anul 1911, p. 225-239. Cum calendarele apăreau la sfârșitul anului precedent pentru anul următor, textul publicat ca atare aparține evident anului 1910 și ne oferă o perspectivă amplă, la zi, asupra criticii lui Ilarie Chendi din această perioadă. În plus, este vorba de un studiu de o mare amploare, cum puține întâlnim în critica literară a lui Ilarie Chendi. Studiul este realizat pornind de la opera unuia dintre cei mai actuali și controversați scriitori ai vremii. Chendi face referiri la Bernard Shaw și în alte scrieri ale sale (vezi în acest volum, articolul *Socialistul de paradă*, p. 151-155), care preia texte din capitolul ultim al studiului, dezvoltându-ne faptul că studiul despre Shaw era deja realizat în primăvara anului 1910. De altfel, o parte a acestui studiu a apărut și în „foița“ (foiletonul) ziarului *Lupta* din Budapesta, nr. 105 (din 16/29 iunie 1910), și 107 (din 20 iunie/3 iulie 1910). În ediția de față reproducem textul din *Calendarul „Minervei“*, calendar pe care îl redacta Chendi însuși.

În *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice (1859-1918)*, vol. I-III, coordonată de Ioan Lupu și Cornelia Ștefănescu, nu găsim semnalat studiul lui Chendi despre Bernard Shaw publicat în *Calendarul „Minervei“*, ci doar textele despre acest autor publicate de Chendi în ziarele *Tribuna* (nr. 91/1910) și *Lupta* (nr. 105 și 107/1910). (Vezi vol. I, p. 54, pozițiile 972 și 973).

Atât amploarea acestui studiu, cât și realizarea lui la începutul anului 1910, ne obligă să-l așezăm în fruntea scrierilor lui Chendi din această perioadă. El dovedește, printre altele, profunda orientare a criticului în problemele din acel timp ale literaturii universale. Cu privire la Bernard Shaw, studiul lui Chendi deține prioritatea în cadrul criticii literare românești, precum și cele cu privire la un alt scriitor englez foarte controversat, al epocii, și anume Oscar Wilde (vezi în această ediție, vol. IV, p. 211-216 și vol. VI, p. 112-114).

A apărut în *Tribuna*, nr. 1 din 1/14 ianuarie 1910, cu indicația „de Il. Chendi“, sub titlu.

Despre Ion Russu-Șirianul, Ilarie Chendi a scris și în alte momente ale publicisticii sale (a se vedea un text anonim asemănător cu acesta în *Cumpăna*, nr. 4, 18 dec. 1909). Chiar debutul de cronicar literar al lui Chendi este legat de numele acestui scriitor și publicist și se intitulează: *Dare de seamă asupra broșurii de nevele a d-lui I. Russu-Șirianul*, apărută în Sibiu, 1894. Recenzia a apărut în *Telegraful român*, nr. 27 și 28, martie 1895 (vezi, în această ediție, voi. I, p. 94-103 și 434).

După cum se vede, în acest text, Chendi este foarte rezervat în legătură cu valoarea literară a scrierilor lui I. Russu-Șirianul și mult mai entuziast în legătură cu activitatea lui de ziarist.

Demetriu Marcu este și el evocat de Chendi în mai multe texte. Spre deosebire de textul din volumul *Schițe de critică literară*, unde accentul cade pe selecția într-un volum a scrierilor lui D. Marcu (vezi în această ediție, vol. 8, p. 182-183), aici sunt evocate episoade biografice din colaborarea autorului la revista *Țara noastră* din Sibiu.

VIAȚA LITERARĂ [I]

În amintirea lui Creangă.

De ce este Creangă atât de popular. Excursia scriitorilor în Bucovina. Ce s-ar putea face la noi

A apărut în *Tribuna*, nr. 7 din 12/25 ianuarie 1910, la rubrica de foileton: „Foița ziarului *Tribuna*“, cu semnătura sub titlu „Il. Chendi“.

După cum se poate ușor observa, criticul este interesat în mod special de lărgirea legăturii scriitorilor cu publicul cititor, după modelul literaturii germane, de unde oferă și câteva exemple. El are în vedere, în special, „strângerea raporturilor noastre culturale“ în toate provinciile locuite de români.

CATEDRA DE LIMBA ROMÂNĂ

A apărut în *Tribuna*, nr. 10 din 15/28 ianuarie 1910, sub semnătura „Il. Chendi“.

Este unul dintre cele mai îndărzite subiecte din publicistica lui Ilarie Chendi. Îl întâlnim încă de la debutul său (vezi în această ediție, vol. I, p. XXXVIII, 59, 436) și se transmite în multe articole anonime din paginile

revistelor *Tribuna* și *Țara noastră*, cum este, spre pildă, cel intitulat: *Catedra de literatură română*, pe care îl reproducem în continuare:

Catedra de literatură română

E vorba ca la universitatea din Budapesta să se declare iarăși vacantă catedra de limba și literatura română. Bătrânul om de paie al lui Bánffy, d-l Ion Ciocan, fost director al liceului din Năsăud, se retrage de la locul unde n-a ajuns prin vreun merit literar și pe care-l ocupa fără nici o pricepere. Guvernul ajunge iarăși în poziția de a-și pricopsi vreo unealtă credincioasă.

Pentru viața noastră culturală chestiunea este mult mai importantă de cum s-ar crede. O catedră de literatură română pentru noi ar putea avea în împrejurări normale un rol precumpănitor. Excluzi cu totul de la alte catedre, cu toate că în baza numărului nostru în raport cu maghiarii am avea dreptul la o întreagă universitate proprie – nu ne-a mai rămas nici o altă puțință de-a ne afirma, ca români, în învățământul superior, decât prin această catedră. Prin ea numai ne punem în legătură cu trecutul nostru literar și prin ea numai se dobândesc de către studenții noștri universitari pregătirea și îndreptățirea pentru cariera de profesori. Dacă deci acela care ocupă catedra va avea calități înalte de om de știință și de litere, dacă el va fi un filolog însemnat și va avea cuvenitul foc sacru pentru comoara de artă și de simțire ce este în literatura noastră, desigur că va fi de mare folos pentru generațiile silite de împrejurări a-și face educație oficială la universitățile maghiare.

Durere însă, că până astăzi catedra aceasta n-a avut încă un titular a cărui activitate să se fi resimțit adânc în mișcarea noastră culturală. De Cluj nu mai vorbim, căci profesorul Moldovan Gergely este o pată prea cunoscută, ca să ne mai ocupăm de dânsul. Dar nici catedra din Budapesta nu și-a dat roadele ei. Regretatul academician și om politic Alexandru Roman a fost, fără îndoială, un om înzestrat, dar cine nu știe că partea cea mai tare a lui era cea sentimentală, ca la toți fruntașii noștri din vechea generație. Știința lui nu era la nivelul modern și elevii lui rămăneau cu cunoștințe în multe privințe înapoiate, deși învățau cel puțin a fi înflăcărați români. La dl Ciocan însă nivelul literar și științific al catedrei căzu cu totul, iar cât pentru cel național, acela nici n-a existat, acest guvernamental profesor fiind o figură întru toate ștearsă.

Ce-o fi în viitor nu putem ști. Se vorbește de mai mulți candidați, printre cari unii sunt foarte aproape de guvern și i-au făcut servicii reale. Printre aceștia sunt d-nii dr. Alexici și dr. Siegescu, amândoi crescuți cu burse românești, trecuți apoi în serviciul statului, unde sunt întrebuințați ca instrumente de control și de atac împotriva noastră. Important pentru chestiunea ce ne preocupă este însă că nici unul din cei doi candidați nu au însușirile potrivite cu o catedră universitară. Activitatea lui Alexici e superficială și în special *Istoria literaturii române* scrisă de el e plină de cele mai grosolane greșeli, iar cât pentru dl Siegescu, d-sa n-a fost luat în serios de nimeni pentru puținele-i încercări de gramatică. De la Ciocan la aceștia doi nu ar fi un progres, ci o cădere din lac în fântână. În ceea ce privește sentimentele

lor naționale, numirea lor de către guvern sau impunerea lor prin vreo presiune asupra corpului didactic ar fi de-a dreptul o sfidare la adresa noastră, căci pentru a doua oară ni s-ar da să vedem răsplătită, prin catedre universitare, opera de transfugi.

Prin liceele noastre, prin seminarii și aiurea, avem noi destui români cu carte serioasă, cari ar putea să ocupe cu demnitate acea catedră. Oameni ca Bârsan, Onițiu, dr. Braniște, dr. Iosif Popovici, Enea Hodoș și chiar dr. Ioan Rațiu și Sulică sunt forțe cu totul superioare candidaților guvernamentali.

Este datoria deputaților români să ia cunoștință de toate aceste și să caute a informa și pe ministrul de Culte la timp, înainte de a săvârși o nouă infamie.

(*Țara noastră*, nr. 41, din 5 oct. 1909)

VIAȚA LITERARĂ [II]

**Scriitor și artist. Tendințele de azi. Proza artistică
și proza cu tendinți. Poeți adevărați și virtuoși ai formei.**

Cerna

A apărut în *Tribuna*, nr. 13 din 18 ianuarie/1 februarie 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*” cu semnătura sub titlu: „de Il. Chendi”. După cum se vede din cuprinsul acestui articol, criticul transilvănean se arată foarte atent la schimbările din conștiința scriitorilor, dispariția atitudinilor romantice și înlocuirea lor cu tendințele realiste, prin apropierea scriitorilor de viața reală a societății. În această privință, Chendi se arată un adevărat promotor al realismului din literatura română dintre cele două războaie mondiale.

Remarcabilă este și distincția pe care o face Chendi între virtuozitatea formei și originalitatea conținutului în poezia română a epocii. Aprecierea poeziei lui Panait Cerna este exactă și definitivă.

VIAȚA LITERARĂ [III]

**Cărți cari nu trebuie să se citească. Humor și pornografie.
Un soi de reviste glumețe. Ale noastre**

A apărut în *Tribuna*, nr. 19 din 25 ianuarie/8 februarie 1910, la rubrica de foileton: „Foița ziarului *Tribuna*”, cu semnătura sub titlu: „de Il. Chendi”. Cultivarea umorului de calitate și respingerea vulgarităților și pornografiei constituie o coordonată de bază a criticii lui Ilarie Chendi.

TRECUT ȘI ACTUALITATE

A apărut în *Tribuna*, nr. 20, miercuri 26 ianuarie/9 februarie 1910, cu semnătura sub titlu: „de Il. Chendi”.

Acest text face parte dintre puținele articole de politică generală semnate de Chendi, deși atât *Tribuna* din Arad, cât și *Țara noastră* din Sibiu la care a colaborat statornic, sunt pline de articole anonime scrise cu aceeași vigoare și în același stil specific lui Ilarie Chendi. Vezi în acest sens, în revista *Țara noastră*, pe 1908: *O primejdie mare* (în nr. 2), *Organizarea noastră* (în nr. 4), *Cultura noastră* (în nr. 6), *Dinasticismul nostru* (în nr. 8), *În jurul unei polemici* (în nr. 19); *Legende* (în nr. 23), *Slujirea opiniei publice* (în nr. 31), *Viața noastră culturală* (în nr. 32), *Ghedeonii* (în nr. 38); *Temperamentul în politică* (nr. 21, 1909) ș.a. În *Tribuna*: *Un proces psihologic* (în nr. 134, 1909), *Bibliotecii populare* (în nr. 256, 1909), *Consecvența în materie politică* (în nr. 190, 1910), *Sămânța urei* (în nr. 179, 1910).

VIAȚA LITERARĂ [IV]

**Scriitorii și problemele sociale. O manifestare cu izbândă
a scriitorilor. Un critic grosolan și zăpăcit.
Casa scriitorilor. Carte nouă**

A apărut în *Tribuna*, nr. 29, marți 9/22 februarie 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*”, cu semnătura sub titlu: „de Il. Chendi”.

Articolul acesta este de o valoare deosebită în critica literară a lui Chendi, relevând interesul lui deosebit pentru problemele sociale ale scriitorilor. Criticul face aluzie la scandalul stârnit de Eugen Porn în *Revista Română* condusă de C. Rădulescu-Motru, în legătură cu Societatea Scriitorilor Români, proaspăt înființată (vezi, în această ediție, vol. 8, p. 293-297 și 355).

VIAȚA LITERARĂ [V]

**Un nou jubileu Maiorescu. Spiritul sectar al serbării.
Ardelenii își fac datoria. Încercările literare ale unui
financiar distins. În căutarea marilor talente**

A apărut în *Tribuna*, nr. 40 din 21 febr./6 martie 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*”, cu semnătura sub titlu: „de Il. Chendi”. După cum se poate vedea din cuprinsul articolului, Chendi a respectat personalitatea lui Titu Maiorescu, dar a păstrat și o distanță evidentă față de el și față de junimiști, asigurându-și în felul acesta libertatea de spirit și independența critică.

VIAȚA LITERARĂ [VI]

*Literatura și artele. Sculptura și pictura.
Muzica și literatura populară. Viața în asociații*

A apărut în *Tribuna*, nr. 41, marți 23 februarie /8 martie 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*”, cu semnătura sub titlu: „de Il. Chendi”.

După cum se vede și din acest articol, Chendi a fost un militant activ pentru organizarea profesională în domeniul literaturii și artelor, pentru unirea forțelor intelectuale ale țării în vederea realizării progresului general. Examenul istoric făcut de Chendi în această privință este deosebit de profund și actual.

CERCUL ROMÂNILOR DE PESTE MUNȚI

A apărut ca articol de fond, pe prima pagină, în ziarul *Tribuna*, nr. 45, din 27 februarie/12 martie 1910, cu semnătura sub titlu: „de Il. Chendi”.

Atitudinea lui Chendi poate părea paradoxală, dar în fond era justă. Criticul milita pentru o unitate culturală mult mai largă și mai cuprinzătoare, pentru românii de pretutindeni, ceea ce se arată a fi necesară și astăzi.

VIAȚA LITERARĂ [VII]

*De-ale noastre. Ardelenii și cultura noastră.
Avem literatură și n-avem oameni de știință.
În căutarea unui istoric.
Reflexiuni*

A apărut în *Tribuna*, nr. 52, duminică 7/20 martie 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*”. Articolul are sub titlu indicația: „de Il. Chendi”.

Observațiile pe care le face criticul sunt riguroase, ele vizează o dezvoltare intelectuală puternică în toate sferile culturii. Despre nevoile de cultură ale românilor din Transilvania, Chendi a scris mult și sub haina anonimului articolelor de fond din *Țara noastră* și *Tribuna*. Iată, spre pildă, articolul *Cultura noastră*, marcat de un asterisc în formă de steluță, asteronim caracteristic lui Chendi, articol asemănător ca problematică și stil cu cel semnat în *Tribuna*:

Cultura noastră

(*) Statisticile date la iveală acum, cu ocazia discuțiilor privitoare la legea electorală, vorbesc în paguba noastră. Cifrele acele comparative, cari ne

prezintă atât de inferiori altor neamuri din această țară, sunt ca o sentință de condamnare, pe care o aștepți și totuși o primești cu destulă descurajare.

Vor fi ele multe exagerări în statisticile oficiale, căci în multe părți sunt trecuți la rubrica știutorilor de carte numai cei ce cetesc și scriu *ungurește*, și toți câți învață și cunosc numai „prosteasca limbă românească” sunt socotiți de analfabeți. Dar pe de-a întregul proporția se menține: românii din Ungaria sunt printre naționalitățile cu nivelul cultural cel mai scăzut, cu toate că, în raport cu importanța lor numerică, locul lor ar fi alături de acela al maghiarilor.

Pricinile acestei stări de lucruri le cunoaștem noi prea bine, decât să ne tulburăm din cale-afară. Istoria ne este mărturie și situația noastră economică o confirmă că pe lângă cele mai uriașe eforturi nu se putea face mai mult. Desfidem pe oricine să ne arate un al doilea popor care, în timp de numai șase decenii de libertate – vai! atât de relativă – și în continuă hărțuială politică, să fi realizat progrese mai mari. Ce eram acum și zece de ani, când ardeau satele, se înroșeau văile cu sânge, și din munți răsuna tulnicul lui Iancu...și ce suntem astăzi o știe oricine. Suntem destul de înarmați cu armele științei și ale adevărului, decât să mai simțim nevoia coasei și a săculei pentru a ne ținea echilibrul printre ceilalți.

Dar iată că din inferioritatea noastră culturală se făurește o armă politică împotriva noastră. Se propune o lege cu gândul de a ne da o puternică lovitură, acordând dreptul de votare, dreptul de participare la viața politică, numai celui ce știe carte. Ajunge-va această lege în practică, sau reuși-vor oamenii noștri politici să schimbe gândurile păcătoase ale guvernului nu putem ști cu siguranță, nici nu putem prevedea ce va face maiestatea-sa suveranul când va auzi că popoarele lui sunt adânc jiglente prin punerea onora înaintea altora. Poate că o mișcare puternică a mulțumii, o atitudine mai puțin... pesimistă a deputaților și, eventual, o deputațiune monștră la Viena să mai încurce planurile kossuthiste. Rămâne însă totuși învățătura cea mare din toate aceste, că pentru viitor toată grija noastră trebuie îndreptată asupra culturii poporului, că acel raport de cifre care ne condamnă trebuie schimbat, dacă voim să avem convenita greutate în conducerea soartei noastre ca și în diriguirea trebilor țării.

Să facem o privire scurtă asupra trecutului, pentru ca să ne putem da mai lămurit seama asupra celor de astăzi.

Pe vremurile de umilință politică toată cultura noastră se îngărămădea în câteva școli de prin centrele mai mari ale românismului și în șirul de bisericuțe străbune, vetrele la cari limba românească s-a păstrat în cursul veacurilor. De-aci ieșeau preoții și diecii, cunoscătorii de catehism și ceaslov, singurii cari satisfăceau puținile exigențe sufletești. Poporul cel înzestrat cu atât de multe și de distinse calități intelectuale vegeta astfel sub raportul cultural și toată viața lui era redusă la partea ei economică.

Manifestări culturale au fost ele mai multe, dar totdeauna izolate și fără puterea de a străbate în păturile adânci ale poporului. Tipografiile din Bălgrad și Brașov, apoi cărturarii învățați, ieșiți din școli străine, oamenii din epoca de aur a lui Maior, Șincai, Molnar și Budai însemnau desigur un pas înainte, arătând de ce este capabilă mintea românească, dar mulțimea a rămas învălțată în același nor al neștiinței. Și chiar ziarele lui Barițiu și Mureșanu, care de pe la 1830 au început să dea lumină, n-au venit în atingere cu poporul și au meritul de a fi alcătuit numai pătura conducătoare.

Cultura poporului merge la pas cu viața politică și abia renașterea lui politică i-a putut deschide și izvoarele civilizațiunii. Generația de la 1848, care a mijlocit dezrobirea poporului, i-a dat în urmă botezul cultural. La Blaj, Cipariu și prietenii lui învățați, la noi Șaguna au organizat școala și de la cele două centre plecau, în fiecare an, tinerii apostoli ai culturei românești. Nicăiri un plan anumit și programe învățate de procedări principiare, dar învățământul lua proporții tot mai mari, de la bucoavnă până la sistemele complicate de astăzi.

Această muncă zeloasă, săvârșită în luptă continuă cu doi mari adversari, cu maghiarii pe de-o parte și cu mizeria financiară pe de alta, a avut totdeauna un bun sprijinitor în ziarele române, cari formau așa-zicând cultura extrașcolară a multora. Cu încetul ziarele și revistele au străbătut în casele preoților și învățătorilor, cari se făceau astfel părtași la întreaga viață intelectuală românească. Și de un timp încoace înșiși țărani își țin pe la casele lor câte un ziar popular, politic și literar.

Mijloacele culturale le avem deci astăzi, după atâtea frământări; școala, biserica, ziarele și literatura, toate tind la răspândirea culturei și nu este decât o chestiune de timp pentru ca să fim în rând cu cei ce n-au avut parte de o soartă atât de vitregă ca a noastră.

*

Dar ceea ce ne preocupă acum, când vedem urmările fatale ale înapoierii noastre în raport cu alții, este calea pe care am putea înainta ca să refacem păcatele și urmele trecutului și să ajungem la nivelul concetățenilor noștri, pentru ca legile să nu mai poată face deosebire între ei și noi și să nu ne mai umilească cu învinuirea că nu avem pregătirea necesară pentru exercitarea tuturor drepturilor cetățenești.

Arhieriei, deputații și toți factorii importanți ai vieții noastre publice ar trebui să stea la sfat, pentru a stabili împreună un plan întreg de activitate culturală și de instrucție publică. Făcându-se un fel de conscripție a părților celor mai năpustite, să se arate unde sunt comunele cele mai analfabete, cari sunt mijloacele lor de întreținere și cum li s-ar putea veni în ajutor. Din centrele bisericesti să se pornească o activitate nouă, febrilă, cu instrucții serioase către preoți și învățători, cu apeluri pentru înființarea școalelor de adulți. Deputații noștri să-și facă din chestiunile școlare o specialitate, să primească în programul lor câteva puncte privitoare exclusiv la cultura noastră, puncte pe cari să le accentueze totdeauna în vorbirile lor, căutând a

stoarce guvernului concesiuni treptate. Iar societățile culturale să se dezmoștească și să desfășoare toate forțele pentru binele public. Părtinirea și ajutorul nostru, al ziarelor, îl au. Noi nu așteptăm decât semne de activitate, pentru a putea contribui la răspândirea tuturor gândurilor bune.

(*Țara noastră*, nr. 6 din 3 februarie 1908)

VIAȚA LITERARĂ [VIII]

*De-ale teatrului. Două teatre, doi directori.
Literatura dramatică originală. O piesă a lui Zaharie Bârsan.
Succesele artistei Olimpia Bârsan*

A apărut în *Tribuna*, nr. 58, duminică, 4/17 martie 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*” cu semnătura sub titlu „de Il. Chendi.”

Interesul criticului pentru viața teatrală este constant, iar căldura cu care îi prezintă pe Zaharia Bârsan și pe soția sa, ardeleni și ei, o întâlnim și în alte articole ale lui Chendi (vezi în această ediție, vol V, p. 109-111). Și mai interesantă este atitudinea deschisă, afirmativă a lui Chendi pentru „rafinament și modernism” promovate prin teatrul lui Davila.

VIAȚA LITERARĂ [IX]

*Darul oratoriei la români. În România.
La noi în Ardeal. În contra retorismului în artă.
Pericolul frazeologiei în literatură*

A apărut în ziarul *Tribuna*, nr. 60 din 7/20 martie 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*”, semnată sub titlu: „de Il. Chendi.”

De notat că în același număr al *Tribunei* se află și un articol de fond nesemnat, intitulat *Discursuri politice*, care analizează după principiile din acest articol, lipsa de artă în discursurile politice, atât de necesare în acel moment în Transilvania. Articolul respectiv aparține după toate probabilitățile tot lui Chendi. Îl reproducem aici pentru stilul specific și continuitatea ideilor:

Discursuri politice

Campania electorală a început. Cărturarii noștri merg la sate; pretutindeni se vedește frământare. Răsar candidații de deputat, vechi și noi, și pretutindeni se caută, se cer cu stăruință oratori. Valoarea candidaților și a celorlalți *corteși*, a agitatorilor electorali, se măsoară după darul lor de a

cuvânta poporului. Și aici, în căutarea celor mai buni *corteși*, a celor mai destoinici oratori, adesea se constată cu surpriză o mare lipsă de puteri.

Mai ales aici, în părțile unguene, se va descoperi o mare lipsă de oratori. În rândurile generației bătrâne se mai găsește ici-colea câte un orator, dar generația tânără și aici, ca și în alte domenii, se dovedește inferioară bătrânilor.

Neapărat, e un fel unilateral de a privi pe cineva supt acest singur raport, al darurilor retorice. Riscăm să punem multe capete goale sau mediocre înaintea adevăratelor talente, dar lipsite de darul în mare parte formal al oratoriei. Atâți oameni politici și mari bărbați de stat au fost oratori mediocri. Bismarck încă era lipsit de multe din calitățile marelui orator. Dimpotrivă, câți pehlivani și câte nulități nu s-au urcat pe scările cele mai înalte ale prestigiului și succesului prin darul unei oratorii lărmuitoare, populare.

În Franța e o plângere veche că viața politică e inundată de meridionali mult mai vioi, mai aprinși și mai îndemânatici în fraza oratorică decât locuitorii nordului; mai reci, dar și mai serioși și mai cumpăniți. Gambetta a fost provansal, Jaurès, cel mai mare orator al parlamentului francez de asemenea. În viața politică unguenească putem urmări mai bine coincidența decăderii nivelului intelectual și moral al parlamentului cu intrarea partidelor celor mai demagoge cari prin puterea cuvântului au cucerit favoarea publică.

Barabás și Ugron sunt expresia tipică a acestor tribuni populari, de o oratorie zgomotoasă cuceritoare și fără fondul intelectual și moral al omului politic serios.

Am ținut să constatăm aceasta cu tot dinadinsul. Ca la orice popor tânăr și la noi primejdia de supraprețuire a oratoriei există și poate deveni fatală pentru persoane ca și pentru obște, imediat ce vom avea oratori dibaci și influenți.

Dar cum stăm la noi cu oratoria? Avem oratori și o oratorie politică românească? Fără răutate, dimpotrivă cu regret sincer constatăm că la noi oratoria politică, mai ales ca gen literar, e foarte neglijată. E un lucru ciudat și paradoxal. Un popor pentru care lupta politică e luptă de existență, în care deci oratoria ca armă politică e atât de necesară e totuși aproape lipsit de acest gen al producțiunii intelectuale și artistice.

Căci să ne înțelegem, vorbim de oratoria *românească*. Toată oratoria propriu-zisă a oamenilor noștri politici se face în unguerește. Parlamentul unguerec silește pe deputații noștri a rosti tocmai cuvântările lor cele mai de valoare, cele mai largi ca concepții, mai puternice ca simțire, ca gândire și ca argumentație în unguerește. Nu cunosc nici un deputat român care să se fi îngrijit ca să-și publice cuvântările într-o formă românească ireproșabilă. Afară de puține, cele mai multe din traducerile apărute în gazete sunt sau făcute în pripă, inegal după inegalitatea mulților traducători între cari se împărțește în grabă textul, sau sunt de-a dreptul traduse într-un mod execrabil încât pentru orice om cu cultură și simț literar, lectura lor trezește în loc de mulțămire și înălțare sufletească, un sentiment de respingere și indignare pentru atâta neștiință și batjocură a limbii românești. Mi-aduc aminte când,

vreo șase-șapte ani în urmă, cel dintâi deputat activist își rostise curajoasă-cuvântare de intrare în Camera unguenească, cu câtă mânie citeam discursul lui tradus sau mai bine schimosit într-o broșură românească.

Dar chiar de-ar fi bine traduse cuvântările din Cameră ale deputaților, ele nu pot ține locul cuvântărilor celorlalte, rostite în fața noastră, a publicului românesc. Ca formă, dar și ca fond, e fundamental deosebit felul de a vorbi către străini și către ai tăi. Deputații noștri fac greșeala de a vorbi aproape totdeauna numai poporului.

Neapărat, poporul trebuie să fie mai întâi obiectul atențiunii noastre, lui trebuie să se adreseze mai ales agitația noastră politică. Dar și aici oratoria noastră nu e la nivelul dorit. Sunt greșeli pe cari le comit și cei mai buni oratori. Mai întâi se cunoaște aproape la toți lipsa unei culturi literare. Fraza e greoaie, limba învechită și săracă, lipsită de mlădierea și bogăția limbii populare. Citiți poveștile lui Ispirescu, cărțile lui Creangă, poeziile populare ale lui Jarnik-Bârseanu, ale lui Teodorescu, citiți cărțile bisericesti, traducerea Bibliei și altele. Veți vedea cât se poate învăța din ele ca limbă și ca spirit popular. La noi cei mai mulți oratori cred că, spre a fi popular în grai, trebuie să fii vulgar și grosolan în expresii. Mulți oratori preferă străinisme vulgare crezând că vor fi mai ușor înțeleși.

Se mai greșește prin faptul că mulți oratori presupun prea puțină înțelegere și pregătire la țaranul român pentru ideile electorale. Aici trebuie făcută o deosebire. Țaranul sărac și analfabet din Bihor sau din Câmpie trebuie tratat altfel ca țaranul deștept, umblat și cititor de gazete din Țara Bârsii, din comitatul Sibiului, din podgoria Aradului sau din comitatul Timișului.

Cel mai bun orator popular la noi a fost poate Russu-Șirianul, iar azi nu cunosc pe nimeni care să vorbească poporului ca d. Goldiș.

Dar mărturisim că ne mirăm cum deputații noștri nu simt nevoia de a rosti cuvântări de un nivel politic și intelectual mai ridicat, cuvântări cari nu pot fi rostite decât unui public cu cerințe intelectuale mai ridicate. De când activitatea a fost inaugurată, nu ne amintim să fi fost rostit un singur discurs de acesta remarcabil în românește și în fața unui public de intelectuali. Poate discursul regretatului Augustin Bunea rostit la Alba Iulia, din care, durere, abia frânturi ni s-au păstrat, poate fi amintit.

Și totuși câtă însemnătate n-ar avea la noi un discurs politic. De câte ori într-o generală confuzie de idei, un discurs nu a avut efectul unui fulger luminător al cărărilor neamului. Destul să amintim discursul lui Bărnuț după care cele două tabere ale unioniștilor și antiunioniștilor s-au topit într-o singură tabără contra uniunii. Nu că nu am crede capabili pe deputații noștri de discursuri larg concepute, adânc gândite. Cuvântările din Cameră ale unui Maniu, Vaida, Goldiș, Lucaci ne-ar dezminți. Dar sunt atâtea lucruri cari trebuiesc spuse și la noi acasă, atâtea păcate trebuiesc biciuite, atâtea rele înfierate și atâți ticăloși arătați cu degetul. Și sunt atâți slabi și descurajați cărora trebuie să le redăm curajul și credința pierdută. Pe câți nu i-ar întări expunerea convingătoare a necesității neîndurate a biruinții noastre finale. Câte eșecuri politice nu s-ar putea înlătura înainte de a deveni dezastruoase.

Un articol nu ar face același serviciu. Discursul prin forma lui e mai vioi, mai clar, mai plastic și sugestiv, iar prin persoana care-l rostește el capătă înrîurire mai mare, decât sub anonimatul gazetarului. Un discurs poate smulge mulțimii o hotărâre mare, poate crea o atmosferă, o stare de suflete nouă, unitară care se împărtășe odată cu asistenței și se comunică în toate straturile, pe când articolul de gazetă nu poate avea efectul acesta.

Pentru ce nu se rostesc la noi astfel de discursuri? E lipsa de formă care le ucide. Aproape nici unul din oamenii noștri politici nu e stăpânul unei forme literare ireproșabile și bogate în care să-și poată îmbrăca gândirea. D. Goga e promisiunea unui început mai bun. Atâta gândire politică, atâtea idei nouă și rodnice se pierd nerostite, fără a ne înălța, a ne lumina și a fecunda viața noastră publică. Sunt flori cari mor mute și închise, fără lumină, fără aer și roade. Iată o nouă pagubă a culturii străine și iată o nouă dovadă că orice viață națională începe și e condiționată de cultură națională.

(*Tribuna*, nr. 60, miercuri 7/20 martie 1910)

VIAȚA LITERARĂ

[X]

Lipsa de lucrări etnografice. Monografiile „Tribunii”. Cum lucrează unghurii. Un program de orientare pentru adunarea de material. Muzeul etnografic din București

A apărut în ziarul *Tribuna*, nr. 65 din 23 martie/5 aprilie 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*”, cu semnătura sub titlu: „de Il. Chendi”. Acest articol ne arată, printre altele, viziunea largă a lui Chendi asupra creației folclorice și asupra cercetătorilor etnografice. Sunt de o valoare excepțională aprecierile superlative ale criticului la adresa cercetătorilor maghiari care au scris „prea frumoase cărți în care se cuprind comorile vecinilor noștri”. Toate acestea ne arată că acuzațiile de naționalism și antimaghiarism aduse lui Chendi sunt lipsite de teme și justificare.

FOILETON ȘI FOILETONIȘTI

A apărut în ziarul *Tribuna*, nr. 69, duminică 28 martie/10 aprilie 1910, cu semnătura sub titlu, „de Il. Chendi”.

Asupra valorii foiletonului ca gen literar, mai liber și lipsit de canoane Chendi a revenit adesea în scrierile sale (vezi în această ediție, mai ales, vol. 4, p. 13-22). Chendi face totodată și un istoric al foiletonului în literatura română.

VIAȚA LITERARĂ

[XI]

*În contra unui critic zăpăcit. Mai suflă, mă?
Revistele flecărețe. Reorganizarea „Cumpenei”*

A apărut în ziarul *Tribuna*, nr. 75, duminică 4/17 aprilie 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*”, cu precizarea sub titlu: „de Il. Chendi”. Este de remarcat faptul că publicațiile ardelenne au fost o cutie de rezonanță pentru revistele literare din București. Astfel într-o cronică literară și artistică aflăm că revista „*Cumpăna*” este titlul unei noi reviste literare ce va apare nu peste mult în București. Noua revistă va fi scrisă de distinșii noștri literați, d-nii *D. Anghel*, *Il. Chendi*, *St. O. Iosif* și *M. Sadoveanu*. Numele cunoscuților scriitori e cea mai bună garanță de reușită și nu ne îndoiim că publicul cetitor va sprijini această laudabilă încercare de a-i da o bună revistă săptămânală, acum când *Sămănătorul* e în agonie, iar *Noua revistă* a d-lui Rădulescu-Motru tânjește în lipsă de scriitori.” (*Tara noastră*, nr. 45, 8 noiembrie, 1909).

Demne de interes sunt în acest articol referințele la revista *Cumpăna* și la intenția lui Chendi de a o transforma dintr-o publicație săptămânală într-una lunară, începând de la 9 aprilie 1910, deci un termen foarte apropiat de data la care a apărut articolul în paginile *Tribunei*. Cu toate acestea, reorganizarea *Cumpenei*, promisă de Chendi, nu a mai putut avea loc din cauza dificultăților financiare sau „administrative”, cum le zice autorul. Ea și-a încetat apariția.

Interesant este de observat că, într-o „cronică literară și culturală” anonimă dintr-un număr anterior al *Tribunei* (nr. 14 din 19 ianuarie 1910), se face referiri la revista *Cumpăna* și la contextul revuistic în care ea apărea, autorul anonim (probabil Victor Eftimiu?) distanțându-se, în special în comparație cu revista *Falanga*, de opiniile lui Chendi.

Reproducem în continuare textul respectiv:

Reviste literare

Tânăra mișcare literară românească e de o productivitate și bogăție neobișnuită. De la apariția *Sămănătorului* încoace ea a mers crescând și a creat un curent de interesare și de preocupări literare cum nu s-a mai văzut la noi. Scriitorii numeroși se încheagă în grupări și fiecare grup caută să-și alcătuiască un adăpost, o biserică sau bisericuță de unde să se puie în valoare și să propovăduiască credințele sau felul lor particular de a fi. De curând au apărut două noi reviste: *Cumpăna* și *Falanga*. Răsărite amândouă din belșugul mișcării literare, ele sunt menite să fie tribuna de publicitate a câte unui grup literar.

Dar este și altfel o corelațiune între apariția celor două reviste. După ieșirea *Cumpenei*, revista d-lor Sadoveanu, Anghel, Iosif și Chendi, o seamă de scriitori rămași în afară de cercul ocrotitor al celorlalte redacții, a încheiat *Falanga*.

Acest sentiment de nemulțumire care a dat naștere *Falangei* izbucnește și în cuvântul ei din program, în *Prima verba*.

Declarația de program, la cele mai multe reviste, e de o necesitate discutabilă. În definitiv programul unei reviste se cunoaște mai bine din cuprinsul ei, precum un guvern se judecă nu numai după *programul* lui, ci după *politica* ce face. *Prima verba* a *Falangei* nu precizează nici un punct de program, ci formează în fond o izbucnire foarte puțin senină. E o mânie neputincioasă și nemărturisită care se mărturisește totuși în rândurile acestea de aluziuni deghizate în generalități străvezii.

Menită de a fi o rivală a *Cumpenei*, *Falanga* trebuie să primească o comparație între cele două reviste. Ea iese în binele *Cumpenei*.

Scrisă numai de patru scriitori cu reputația stabilită, faptul acesta îi împrumută o notă de maturitate și echilibru. Cu toate deosebirile individuale ale celor patru, îi unește mai ales ca o notă comună iubirea pentru forma aleasă, elegantă și curată. La noi bunăoară se știe puțin despre calitățile de stilist subtil și ales al poetului Anghel. Poeziile lui A. Mirea, singurele ce cuprind revista, se deosebesc prin aceeași grijă pentru forma măiestrită și simțire delicată.

În schimb revista are și cusurul exclusivismului ei cam aristocratic. E o elegantă casă boierească, în care valetul de la poartă oprește pe trecători să intre cu zgomotul și praful vulgar al străzii, în care însă distincțiunea și potolirea tonului începe a se prefăce în monotonie de la o vreme.

Falanga e mai puțin organică, dar mai variată. Literatură adevărată și bună nu se prea întâlnește într-însa. Alături de cântecele frumoase și pline de simțire curată și sinceră ale lui Zaharie Bârsan, avem versurile bizare și declamatorii ale lui Minulescu care nu pun niciodată în vibrație o strună dinlăuntru.

Sunt tablouri impresioniste cu culori multe și groase, dar fără linii precise și mai ales fără suflet. D. Michalache Dragomirescu se încearcă într-un nou gen: polemica ușoară și pișcătoare.

În același timp și *Sămănătorul*, care tânjise o vreme, primește puteri noi de la un comitet de conducere compus din scriitorii ca Sandu-Aldea, Artur Stavri, I. Scurtu, Caton Theodorian, Ion Adam, Elena Farago, Munteanu-Murgoci și Ciotori etc.

Amintim că și *Neamul românesc literar* al d-lui Nicolae Iorga s-a prefăcut în revistă săptămânală. Nota lui de căpetenie o vor da și de aici înainte articolele de critică și îndrumare ale d-lui Iorga.

(*Tribuna*, nr. 14, miercuri 19 ian./2 febr. 1910)

SCRIITORII NOȘTRI DRAMATICI

A apărut în ziarul *Tribuna*, nr. 78, joi 8/21 aprilie 1910, cu semnătura, sub titlu: „de Il. Chendi“. Interesul criticului transilvănean pentru creația dramatică și activitatea teatrală este de-a dreptul impresionant. S-ar putea alcătui chiar un volum întreg din cronicile sale pe această temă. (A se vedea în

această ediție, vol. 1, p. 158-161, 174-189, 247-249, 311-316; vol. 2, p. 157-160, 213-216, 339-341; vol. 3, p. 102-106, 124-128, 265-279; vol. 4, p. 23-28, 90-95, 140-143, 149-167, 341-345, 373-377; vol. 5, p. 121-127, 233-236; vol. 6, p. 87-90, 112-114, 205-213, 222-229; vol. 7, p. 140-145, 178-182; vol. 8, p. 123-151).

SCRISOARE CĂTRE NOUL ARHIEREU

A apărut ca articol de fond, pe prima pagină a ziarului *Tribuna*, nr. 82, marți, 13/26 aprilie 1910, cu semnătura sub titlu: „de Il. Chendi“.

„Noul arhiereu“ al Caransebeșului, pe care-l felicită atât de călduros Ilarie Chendi nu este altul decât Miron Cristea, viitorul Patriarh al României, de după marea Unire din 1918. Din „scrisoare“ reiese că aceste două personalități remarcabile ale culturii române – Il. Chendi și Miron Cristea – fac parte din aceeași mare generație care a înnoit gândirea românească din Transilvania, au fost chiar colegi de studii la Budapesta și au visat împreună marile prefaceri la care au contribuit deopotrivă. *Scrisoarea către noul arhiereu* a stârnit un atac anonim violent împotriva lui Chendi în paginile *Telegrafului român* din Sibiu, ceea ce a determinat replica lui într-un *Postscriptum* din *Tribuna* (vezi în acest volum, p. 167-168), precum și un foileton critic deosebit de dur în ziarul *Lupta* (în acest vol. p. 175-178).

SOCIALISTUL DE PARADĂ

A apărut în ziarul *Tribuna*, nr. 91, din 28 aprilie/11 mai 1910, la rubrica de foileton, cu semnătura sub titlu „Il. Chendi“.

Articolul prezintă semnificații care merită să fie scoase în evidență. Mai întâi, este vorba despre studiul dedicat lui Bernard Shaw, publicat în *Calendarul Minervei* pe 1911 și retipărit de noi în fruntea scrierilor din periodice ale lui Chendi din anul 1910. Se vede în adevăr că pe data de 28 aprilie 1910, când apare articolul *Socialistul de paradă*, studiul despre Bernard Shaw era terminat de Chendi și avea inițial intenția să-l publice în foiletoanele *Tribunei*. Paragrafele despre romanul *Socialistul amator* care este obiectul acestui articol, fac parte, după cum se poate vedea, din finalul studiului despre Shaw, ceea ce este încă o dovadă că scrierea despre Shaw era deja realizată la începutul anului 1910.

Chendi se dovedește un bun cunoscător al mișcării socialiste de la noi ca „importație“, care a făcut vâlvă, dar n-a produs nimic valoros, cu excepția *Criticelor* lui Gherea, pe care Chendi l-a apreciat și în alte articole ale sale.

O altă problemă pe care vrem s-o subliniem privește numele lui Tudor Arghezi, prezent în această cronică. Se vede că Ilarie Chendi, cu mult înainte de a-l consacra drept un mare poet (în *Tribuna*, nr. 60, din 15/28 martie 1911), îl ținea pe Arghezi sub observație critică permanentă și îi urmărea scrierile cu multă atenție (vezi, în această ediție, vol. 8, p. 300-301 și 355-356).

A apărut în revista *Luceafărul*, nr. 10, din 16 mai 1910, p. 246-248, cu semnătura: „Il. Chendi“.

Articolul prezintă o seamă de valori biografice, cât și teoretice, care merită să fie evidențiate. În primul rând, Chendi își mărturisește contribuția deosebită la promovarea revistei *Luceafărul*, încă de la apariția ei (1902), determinând un curent nou în literatura română, curent evident de origine ardeleană.

În al doilea rând, Chendi se manifestă pentru o revistă literară deschisă înnoirilor programatice și de metodă, în așa fel încât să fie cât mai reprezentativă pentru contextul național al valorilor.

Imediat după articolul inaugural, Chendi este inclus în „tabla de colaboratori“ ai revistei care apare pe contrapagina de titlu, în fiecare număr, autorii fiind enumerați în ordine alfabetică.

Dintre toți colaboratorii, Chendi se dovedește a avea cea mai amplă contribuție, semnând în fiecare număr, până spre sfârșitul anului 1911, rubrica de „Dări de seamă“ a revistei, inexistentă înainte de venirea lui la *Luceafărul*. Rubrica de „Cronică“ anonimă ia o amploare deosebită și e așezată într-o continuitate semnificativă cu rubrica de „Dări de seamă“. Chendi se arată a fi nu numai ideologul acestei rubrici, după model german, ci și principalul ei susținător cu articole și însemnări anonime, din care criticul însuși a extras câteva în volumul *Schițe de critică literară* (vezi în cadrul acestei ediții, vol. 8, p. 216-220 și 347).

Că Ilarie Chendi a fost la *Luceafărul* mai mult decât un colaborator, ci chiar un animator al acestei reviste, ne-o arată și nota *Anul al X-lea*, cu care se deschide „Cronica“ anonimă din nr. 13-14, Sibiu, 1-16 iulie 1911:

„Cu 1 iulie a.c., revista noastră a intrat în anul al X-lea de existență. Calea ce-am făcut-o e o cale destul de lungă și de grea. Am luptat cu indiferența publicului, cu greutatea materiale ale începutului și cu lipsa de sprijin a celor chemați să ne înțeleagă, dar le-am învins pe toate, fiindcă credința și voința noastră au fost mai tari. Și avem ca răsplată mângâierea și convingerea că am făcut o faptă bună și folositoare pentru înaintarea noastră culturală. Pentru această muncă săvârșită între împrejurări de tot grele, n-am așteptat niciodată nici o recunoaștere și nici o recunoștință, deoarece conștiința datoriei împlinite ne-a mulțumit. În străduințele noastre am fost adeseori împiedicați și jigniți chiar și de prieteni, în cari credeam ca niște frați buni. Unii ne-au părăsit, alții ne-au micșorat activitatea prin aprecieri scrise și rostite, dar n-am disperat. Am mers mai departe. Venind aici în Sibiu, în centrul culturii noastre, într-un mediu românesc, credeam că idealurile noastre se vor întări, vor prinde noi aripi, dar trebuie să mărturisesc cu durere că în loc de sprijin, de încurajare și de îmbrățișare frățească, am avut parte aproape numai de mizerii de tot neamul. Nu o dată ne-a ispitit gândul să ne curmăm activitatea culturală, care nu era înțeleasă și apreciată cum se cuvenea, și să ne mutăm în altă țară sau să ne burghezim. Sufletul fiecărui om, fie el oricât de idealist, își are clipele lui de îndoială și de deznădejde. Le-am avut și noi. Dar le-am învins. Cu puteri nouă, întărite de luminile conștiinții noastre, ne-am urmat drumul.

Și iată-ne ajunși la un popas însemnat în viața acestei reviste. Ne uităm la cele nouă volume și simțim o bucurie, o mândrie părintească, văzând că la înaintarea noastră culturală din ultimii zece ani, am contribuit și noi. Suntem fericiți că am putut da neamului câteva raze de lumină. Ne simțim iarăși înviorați de tinerețe și dormici de a cuceri culmi mai înalte.

Și ne gândim cu drag la serbările ce le vom aranja în vara viitoare. *Amicul Chendi le-a făcut de pe-acum puțină reclamă, pentru cari îi mulțumim și la acest loc* (subl. ns.). Îl asigurăm pe tovarășul nostru că oricât suntem de absorbiți de afacerile «administrative» și «financiare» ale revistei, n-am uitat «sărbătoarea muncii». O vom face la anul, când intenționăm să adunăm pe toți colaboratorii revistei la Sibiu, să fim o serbare familiară și pe urmă una națională, aranjând în toate centrele românești de la noi câte o sezătoare literară. Despre aceste serbări cetitorii vor fi informați la vreme. Credem că ele vor fi întâmpinate cu dragoste de publicul nostru și că vom primi sprijinul tuturor.

Intrarea în anul al X-lea o facem cu acest număr, care înseamnă o nădejde și o promisiune pentru viitor, o nădejde că vom putea împlini toate planurile de îmbunătățire și de desăvârșire și o promisiune serioasă pentru cetitorii cari ne înțeleg și ne sprijinesc.“

(*Luceafărul*, nr. 13-14, Sibiu, 1-16 iulie 1911)

Din păcate, Ilarie Chendi nu a mai putut participa la sărbătorirea *Luceafărului*, iar puțin după aceea, paginile revistei vor fi îndoiate de moartea sa.

VIATA LITERARA

[XII]

Erori de tipar. Câteva rectificări. Sărmanul corector! Între ziarist și literat

A apărut în ziarul *Tribuna*, nr. 97, din 5/18 mai 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*“, cu precizarea sub titlu: „de Il. Chendi“. Pledoaria criticului transilvănean este, după cum se vede, și în acest articol, în favoarea prețurii muncii de ziarist, mai modestă, dar mai apropiată de actualitatea vieții.

VIATA LITERARA

[XIII]

Bunii noștri pașoptiști! O greșeală a „Junimei“. Lipsa de cultură clasică. Nu avem romaniști. Modernismul în învățământ

A apărut în ziarul *Tribuna*, nr. 103, din 15/28 mai 1910, la rubrica de foileton „Foița ziarului *Tribuna*“, cu semnătura sub titlu: „de Il. Chendi“.

Articolul dovedește, printre altele, concepția cuprinzătoare despre cultură pe care o avea criticul ardelean. Detașarea lui față de „Junimea” în aprecierea generației pașoptiste este o trăsătură importantă a criticii sale.

DĂRI DE SEAMĂ

[I]

H. Heine: „Amintiri duioase, - sau memoriile domnului de Schnabelewopski”. Traducere de St. Antim, București, p. 78

A apărut în revista *Luceafărul*, nr. 11-12, Sibiu, 1-16 iunie 1910, p. 300, cu semnătura „Il. Chendi”. Cronică aceasta se află în revistă în continuarea altor două „dări de seamă”, și anume: Gh. Diamandi, *Tot înainte* și St. O. Iosif: *Poezii*, ambele preluate de Chendi în cuprinsul volumului: *Schițe de critică literară* (vezi în această ediție, vol. 8, p. 94 și 136-141).

VIAȚA LITERARĂ

[XIV]

**O faptă a editorilor. Cine sunt editorii noștri?
Reclama. Contracte și invoiești. Un proces cu „Minerva”**

A apărut în ziarul *Tribuna*, nr. 115, din 3/16 iunie 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*”, cu semnătura sub titlu: „de Il. Chendi”.

Articolul este foarte important din punct de vedere biografic, dezvăluind în mod clar preocupările lui Chendi pentru a-și putea întreține proaspăta familie prin munca sa literară. Experiența cu editorii privind acel volum de 120 de pagini tradus din Ibsen îi aparține (vezi în acest volum, p. 173).

PAGINI POLEMICE

**Un indulgent biograf al „Telegrafului”. Realitatea tristă.
Moșoc nu are cap. De-aș fi romancier!**

A apărut în foiletonul ziarului *Lupta* din Budapesta, nr. 100, miercuri 9/22 iunie 1910. Articolul e semnat: „Il. Chendi”.

Colaborarea lui Chendi la ziarul *Lupta* nu o găsim consemnată în *Bibliografia scrierilor lui Ilarie Chendi* elaborată de Vasile Netea și nici în monografia lui Mircea Popa. Această colaborare cuprinde, sub semnătură proprie, încă două foiletoane în continuarea acestuia, referitoare la marele scriitor englez G. Bernard Shaw (*Lupta*, n-rele 105 și 107, din 16 și 20 iunie 1910). Aceste foiletoane cuprind o parte din studiul despre Bernard Shaw, publicat de Chendi în Calendarul „Minervei” pe 1911, dar realizat anterior (vezi în acest volum, p.75-90 și p.303).

În paginile ziarului *Lupta* colaborarea lui Chendi se realizează cu mult înainte de aceste articole. Menționăm în acest sens articolele de fond: *Alma mater*, din *Lupta* (nr. 3 din 15/28 ian. 1910), *Învățăminte* (nr. 18 din 30 ian./12 februarie 1910) și *Diagnoza unui străin*, (nr. 27 din 14/27 febr. 1910). Toate aceste simple analize poartă la începutul primului rând, în paranteză, trei asteriscuri în piramidă (*.*), cunoscut asteronim al lui Chendi, iar conținutul lor privește înstrăinarea și situația catedrei de limba și literatura română de la Universitatea din Budapesta, teme comune, obsesive în scrisul criticului, realizate în stilul lui tăios, categoric.

Mai menționăm și faptul că „foița ziarului *Lupta*”, devenită apoi „foiletonul *Luptei*”, inaugurează, în 18 febr. 1910, o rubrică nouă intitulată „Cronică literară”, având teme obișnuite lui Chendi, scrise în stilul lui, cu subtitlurile caracteristice „Vieții literare” din *Tribuna*. Iată câteva subtitluri ale acestor „Cronici literare”: „În jurul lui Mihălache. *Falanga* și noi. Caragiale despre cazul Porn. Răvașul și Bunea” (în nr. 30); „Comparațiile în critică. Grandomania. Scriitori de ieri și de azi. *Luceafărul* și cazul Porn” (în nr. 45). Ambele cronici sunt semnate „V. Marianu”. Un alt pseudonim al lui Chendi? Sau doar o imitație făcută de altcineva, a problematicii și stilului cronicilor sale din *Tribuna*? Oricum, cazul este interesant și ar merita să-și găsească o cercetare mai atentă, alături de alte probleme de reflectare a literaturii în paginile ziarului *Lupta*.

DIN VIAȚA LITERARĂ

[XV]

**Ce fac scriitorii vara? Cărți și reviste.
O nouă fază a unei vechi reviste. O supărare**

A apărut în ziarul *Tribuna*, nr. 134, duminică 27 iulie 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*”, cu semnătura sub titlu: „de Il. Chendi”.

Mica modificare din titlul rubricii lui Chendi ne arată că această rubrică nu avea pentru autor un tipar formal fix, ci se adapta conținutului real al analizelor extrem de actualizate și de pătrunzătoare pe care le făcea criticul.

DĂRI DE SEAMĂ

[II]

**Cervantes de Saavedra (M. de): „Don Quijote de la Mancha.
Viața și aventurile lui”.** Traducere de L.S., Editura Sfetea, București,
1910, p.72. Prețul: 2,50. (Cu ilustrații)

A apărut în revista *Luceafărul*, nr. 13-14, Sibiu, 1-16 iulie 1910. Cronică aceasta se află împreună cu alte două „dări de seamă”: Th. Cornel,

Cântări pentru inimă și C. Sandu-Aldea, *Ape mari*, preluate de Chendi în volumul *Schițe de critică literară*, reproduse și în această ediție, vol. 8, p. 68 și 156.

Ceea ce ni se pare foarte important în această cronică este istoria traducerilor romanului lui Cervantes în limba română, procedeu adoptat de Chendi și în cazul altor scrieri valoroase ale literaturii universale (vezi în această ediție, vol. 2, p. 89, vol. 7, p. 96 ș.a.).

Chendi este printre primii noștri critici care folosește noțiunea de literatură universală și militează în mod adecvat pentru asimilarea valorilor acesteia în cultura română.

DĂRI DE SEAMĂ [III]

Const. Golescu, „*Insemnare a călătoriei mele, făcută în anul 1824, 1825 și 1826*“. Tipărită din nou și însoțită de o introducere de Nerva Hodoș, București, 1910, p. 148. Prețul: 3 lei

A apărut în revista *Luceafărul*, nr. 13-14, Sibiu, 1-16 iulie 1910, sub semnătura „Gh. D.“, prescurtare a cunoscutului pseudonim al lui Chendi: „Gh. Dumbravă“.

Că această cronică îi aparține lui Chendi îl dovedește și faptul că în aceeași rubrică mai sunt încă trei „dări de seamă“ dintre care două sunt preluate în volumul *Schițe de critică literară*: Th. Cornel: *Cântări pentru inimă*, C. Sandu-Aldea: *Ape mari*.

VIAȚA LITERARĂ [XVI]

Ce este ghinionul? Ghinionul în literatură.
Dr. Ion Adam și ghinoanele din ultimul d-sale volum de schițe, „Cu aripi tăiate“

A apărut în ziarul *Tribuna*, nr. 140, marți 6/19 iulie 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*“, cu indicația sub titlu: „de Il. Chendi“.

Acest articol prezintă o importanță deosebită în critica literară a lui Ilarie Chendi. El ne arată atenția pe care a acordat-o criticul transilvănean evoluției prozei literare românești, contribuind într-un mod hotărâtor la decantarea valorilor și la pregătirea marelui avânt al acestui domeniu între cele două războaie mondiale.

VIAȚA LITERARĂ [XVII]

Moartea unui critic de talent. Dl. Anghel atacat de un ziarist. Care trebuie să ne fie atitudinea față de o revistă provincială?

A apărut în ziarul *Tribuna*, nr. 144, sâmbătă 10/23 iulie 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*“, cu indicația sub titlu: „de Il. Chendi“.

În cronicile sale literare Chendi este mereu surprinzător. Al. Antemireanu, despre care vorbește atât de frumos, ar trebui recercetat de către istoricii literari actuali în lumina datelor pe care le oferă criticul.

Nici articolele incisive ale lui D. Anghel referitoare la mișcarea socialistă din Iași nu mai sunt cunoscute astăzi, iar atitudinea lui Chendi față de Anghel, după polemicile cu *Sămănătorul*, este cu totul remarcabilă.

PRESA NOASTRĂ NAȚIONALĂ

A apărut ca articol de fond, pe prima pagină a ziarului *Tribuna*, nr. 147 din 14/27 iulie 1910, cu semnătura sub titlu: „de Il. Chendi“. Articolul demonstrează atenția deosebită cu care Chendi urmărea evoluția presei românești din Transilvania, în vederea apărării cauzei naționale.

VIAȚA LITERARĂ [XVIII]

Popularizarea lui Alecu Russo. Prefața d-lui Gh. Bogdan-Duică. Cum se scriu biografiile contemporanilor

A apărut în ziarul *Tribuna*, nr. 156, duminică 25 iulie/7 august 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*“, cu semnătura sub titlu: „de Il. Chendi“.

Redescoperirea lui Alecu Russo aparține epocii în care scria Chendi. După cum se vede, criticul transilvănean se deosebește de Ibrăileanu și alți critici în aprecierea lui Russo și a deosebirilor lui față de „Junimea“.

VIAȚA LITERARĂ [XIX]

Un „Vrea curent“ modernist. Propagandă artificială. Răspuns la adresa: Bartha Miklos-utca, Kolozsvár

A apărut în ziarul *Tribuna*, nr. 156, duminică 25 iulie/7 august 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*“ cu semnătura sub titlu: „de Il. Chendi“.

Articolul acesta definește cu o claritate excepțională concepția criticului transilvănean despre raporturile literaturii române cu literaturile din Occident, despre originalitate și imitație, despre tradiție și inovație.

În același timp, Chendi continuă polemica sa cu Ovid Densusianu pe tema modernismului, polemică pe care o susține și anonim și în paginile revistei *Luceafărul*. Iată, spre pildă, textul intitulat *Histeria d-lui Ovidică*:

„În numărul din urmă al organului său, cel tipărit pe socoteala proprie în câte 25 de exemplare, dl. Ervinică găsește că este îngăduit a caracteriza mișcarea din urmă a revistelor noastre literare cu calificativul «histerie». Adevărul este însă, că histeria este o boală decadentă și că cel ce în primul rând suferă de ea este însuși dl. Ovidică, chinuitul autor de versuri leșinate, care-și roade unghiile din lipsă de succes. Dar este, din toate punctele de vedere, o absurditate să întrebuițezi cuvântul «histerie» la adresa pomirilor de război și de nestatornicie a tinerilor scriitori. Omul cinstit vede că toate hărțuielile tinerilor sunt probe de viață și de energie, care cere să fie cheltuită. Histerici sunt numai neputincioșii, cari se zbat în lipsa de talent ca peștii pe uscat; sunt numai cerșetorii, cari se îmbracă în ornate și cu chivăre de împărați; sunt reformatorii fără vlagă, cari încearcă zădarnic să-și mascheze neputința. De ce oare unii oameni atribuie tot altora bolile lor proprii?»

(Din rubrica de „Cronică”, în *Luceafărul*, nr. 21, Sibiu, 1 nov. 1910)

În paginile revistei *Luceafărul* (nr. 17 din 1 sept. 1910), a apărut și analiza „cu amănuntul” anunțată în această cronică la cartea lui Ovid Densusianu, *Conferințele „Vieșei nouă”* semnată Ervin, analiză reluată de Chendi în *Schițe de critică literară* (vezi în această ediție, vol. 8, p. 152-156 și 339).

VIAȚA LITERARĂ

[XX]

Diletantism și negustorie. „Eminescu comemorativ”. „Filosoful Conta”. O pagină simpatică din tinerețele lui Conta

A apărut în ziarul *Tribuna*, nr. 162, duminică 31 iulie/13 august 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*”, cu semnătura sub titlu: „de Il. Chendi”.

Paginile, despre Vasile Conta ni-l arată pe Chendi, ca și altădată, adânc cunoscător al trecutului nostru cultural. Prețuirea lui Conta, „această uriașă” personalitate, constituie una din paginile de excepție ale lui Chendi.

VIAȚA LITERARĂ

[XXI]

Fecunditatea scriitorilor noștri. Scris-a Eminescu puțin? Manuscrisele lui Eminescu și literatura eminesciană de azi. Necesitatea unei editări a fragmentelor lui dramatice

A apărut în ziarul *Tribuna*, nr. 166, vineri 6/19 august 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*”, cu semnătura sub titlu: „de Il. Chendi”.

Cronica aceasta ni-l arată pe Chendi drept cel mai adânc cunoscător în epocă al manuscriselor eminesciene, cel care a ținut evidența inițiativelor în publicarea lor, cel ce a atras atenția asupra dificultăților în publicarea completă a operei postume a lui Eminescu. Timpul a dovedit adevărul predicțiilor criticului, „Munca e grea și cere poate o viață de om, dar Eminescu merită acest sacrificiu”. Iată ceea ce a înțeles și a realizat cu adevărat Perpessicius.

Fragmentele dramatice ale lui Eminescu au fost publicate în volum abia în 1978, în cadrul vol. VIII al ediției Perpessicius.

VIAȚA LITERARĂ

[XXII]

Imbecilul literar. Oamenii de lux în literatură. Oamenii normali și nevropații. Faimoasa răutate a criticului

A apărut în ziarul *Tribuna*, nr. 172, duminică 15/28 august 1910, cu indicația sub titlu: „de Il. Chendi”.

După cum se vede, Chendi e preocupat aici de probleme de civilizație literară. Modul cum dezbate el asemenea probleme este totdeauna interesant.

ÎN JURUL SOCIETĂȚII TEATRALE

Un epilog

A apărut în ziarul *Tribuna*, nr. 179, marți 24 august/6 septembrie 1910, cu semnătura sub titlu „de Il. Chendi”.

Pe baza mărturiilor lui Chendi din acest articol se pot identifica articolele anonime din *Țara noastră* dedicate problemelor teatrale din Transilvania, în care numele lui Vecerdea este adeseori pomenit, evident, tot în sens negativ.

VIAȚA LITERARĂ

[XXIII]

Ce te îndeamnă să scrii? • Situațiile sociale și productivitatea scriitorilor. Moștenirile și scriitorii. Izvoare secate!

A apărut în ziarul *Tribuna*, nr. 180, miercuri 25 august/7 septembrie 1910, cu semnătura sub titlu „de Il. Chendi”.

Între multe articole în care criticul transilvănean se ocupă de condiția de existență a scriitorului român, acesta este unul dintre cele mai clare și mai teoretice, încât merită toată atenția cercetării literare actuale. Chendi se arată a fi foarte departe, în acest sens, de imaginea artificială pe care i-a confecționat-o Eugen Lovinescu.

VIAȚA LITERARĂ [XXIV]

*Iarăși ziarele și literatura. Critica de reclamă a ziarelor.
Cum colaborez eu, fără să știu, la „Mișcarea” din Iași.
Despre popularitatea scriitorilor*

A apărut în ziarul *Tribuna*, nr. 190, duminică 5/18 septembrie 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*”, cu indicația sub titlu: „de Il. Chendi”.

Articolul ne arată cât de documentat era criticul nostru în materie de literatură occidentală, în special în domeniul spațiului german, care devenise o cutie de rezonanță a tuturor aparițiilor literare de cea mai nouă factură. După cum se poate ușor constata din cuprinsul acestui articol, Chendi voia să organizeze mișcarea literară românească după model german și practica acest model în activitatea sa de critic literar.

VIAȚA LITERARĂ [XXV]

*O toamnă fără rod. N-avem o revistă săptămânală.
Condițiile pentru a o putea face. Sacrificiile unor amatori.
Sărmanul Bilciurescu!*

A apărut în ziarul *Tribuna*, nr. 202, miercuri 5 octombrie 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*”, cu semnătura sub titlu: „de Il. Chendi”.

Preocuparea pentru condițiile materiale ale scriitorului este o constantă în cronicile lui Chendi din ultimii ani.

CONDOTIERI MĂRUNȚI

A apărut ca articol de fond, pe prima pagină, în ziarul *Tribuna*, nr. 202, din 5 octombrie 1910, cu trei asteriscuri în paranteză, sub formă de piramidă, la începutul primului rând al textului. Este vorba de un cunoscut asteronim al lui Chendi. Conținutul articolului, referirile la personalități cunoscute și

apreciate în același fel în alte scrieri ale lui Chendi, cât și modul de redactare îi indică drept autor.

SOCIETATEA TEATRALĂ, ILUSTRUL VECKERDEA ȘI SUBSEMNAȚUL

O chestiune de competență

A apărut în ziarul *Tribuna*, nr. 205, sâmbătă 8 octombrie 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*”, cu semnătura, „Il. Chendi”.

Mărturia lui Chendi din acest articol: „Dacă năbădăiosul nostru vistier (Vecerdea) va frunzări prin *Anuarul Societății de teatru* pe 1903-1904, va găsi acolo vreo 12 pagini de tipar, iscălite de mine și scrise la rugarea comitetului de atunci”, ne-a ajutat să descoperim două ilustre colaborări ale criticului, necunoscute bibliografilor săi și nici istoriei noastre literare.

Prima colaborare privește un grupaj de nouă analize de piese teatrale propuse spre premiere Societății pentru fond de teatru român din Transilvania, pe anul 1903. Ea se află în *Anuarul Societății pentru fond de teatru român pe anul 1903-1904*, editat la Brașov în 1905, la p. 63-74 și se intitulează „Raportul d-lor Il. Chendi și St. Iosif”. Chendi, după cum se vede din mărturisirea de mai sus, revendică pentru sine acest „raport”. El, într-adevăr, îi aparține, căci toate analizele de respingere sunt făcute într-un stil tăios, specific, care n-are nimic comun cu blândețea din fire a poetului St. O. Iosif, prieten bun pe atunci al lui Chendi. Reproducem acest text aici, în continuare, pentru a întregi imaginea criticului, deoarece atunci când am alcătuit volumul acestei ediții referitor la epoca respectivă nu l-am cunoscut.

Raportul d-lor Il. Chendi și St. Iosif

Sergentul Cartușiu
(Comedie originală în 2 acte)

Scena se petrece într-un sat de pe marginea Dunărei, în timpul după Războiul pentru Independență. Autorul, desigur a fost un soldat, cunoaște bine un tip de sergent din armata românească: om drept și bun, dar sever și ursuz... când nu petrece. Îi zice, „sergentul Cartuș”, fiindcă „în bătălie fura cartușele rămase de pe la răniți și noaptea de pe la camarazi; cică era spaima turcilor, căpcăunu cartușelor”.

Acest sergent primise în război o sumă de bani de la căpitanul său căzut și banii îi împărțise cu Viorica, o fată de țăran, care-l vindecase de ranele primite în luptele cu turcii. Acțiunea începe în cărciuma de pe proprietatea Vioricăi. clădită cu banii dăruți de Cartuș.

E horă în sat. Se joacă și se cântă... în versuri slabe. Vin soldații și cântă și ei, laudând armata românească. Sergentul nostru intră în cărciuma Vioricăi și cântă strofe banale:

Ce frumoasă este viața de soldat
Când mergi la bătaie și te bați viois,
Căci acolo, frate, tu ești laudat
C-ai trecut prin gloanțe și iar te-ai întors.
Fala României o aduci cu tine,
Ce de mult dușmanul pare c-o uitase,
Dar care vai! astăzi cu amari suspine
Plânge de mândria ce îl apucase.

În proză merge mai bine. Întâlnirea lui Cartuș cu frumoasa Viorică, dragostea acestui soldat dintr-o bucată pentru tână țărăncuță înamorată de altul, scenele din cărciumă nu sunt rău făcute. Un țăran care cere: „Hei, cineva, de undeva, să ne-aducă vin ceva” și un soldat care dorește mereu „să-l trăsnească florile” nu sunt figuri fără interes pe scenă.

Acțiunea se complică așa, că în aceeași zi sosește la cărciumă și Gavrițaș, căruia Viorica-i rămăsese credincioasă. Un stricat și caraghios și jumătate, dar Viorica-l iubește, iar Cartuș, soldatul cel brav și cavalier, e destul de inimos să renunțe și să le dea binecuvântarea.

Comedia, pe cum vedem, e sentimentală și se termină tot cu versuri ostășești de strășnicia celor citate:

Iar drapelul românesc
A-nlocuit p-âl turcesc,
Fălfae măreț pe vânturi
Repurtat de-așa avânturi,
Avântul cel strămoșesc
Tot din pieptul românesc etc.

Nu se poate premia.

Năbădăile magnetismului provocat
(Farsă *bufă* originală în trei acte)

Pe foaia de titlu autorul scrie: „Cenzurată de Onor. Comitet al Teatrului Național din București și aprobată a se reprezenta pe scena aceluiași teatru. A se vedea formele relative la stagiunea anului 1891-92”. Credem. Știm însă că de jucat nu s-a jucat și asta e lucrul principal. Și sperăm că pe cum a stat în cartoanele Teatrului din București, timp de 12 ani, tot așa

¹ În original: 1881 (n. ed.).

manuscrisul poate să se depună în arhiva Teatrului Românilor din Ungaria spre mai departe păstrare, ca o lucrare nereușită și necorăspunzătoare scopurilor urmărite de o instituțiune culturală serioasă.

Năbădăile magnetismului provocat este în adevăr o farsă *bufă*, deoarece autorul uzează de mijloace pur incidentale pentru a provoca situații comice: spargeri de sticlă, deghizări de bărbați în costume femeiești și scrisori găsite; iar deznodământul e condiționat de un câștig în valoare de 52.000 Abdulamanciopanciamciambimbararasabumi, bani dobândiți la loteria din orașul Tombuctu. Mai ales gluma din urmă e cât se poate de... *bufă*.

Năbădăile în chestie se petrec de altfel la o farmacie din Țară. Farmacistul are mania cărților scrise despre magnetismul animal și somnambulism. Și mai are o soră văduvă, cochetă, urmărită de doi ghiuji bătrâni, cari îi fac curte și o fată mare, curtată de un asistent de farmacie, originar din Ardeal și de un cuconaș de la primărie – „ghigherli” îi zice autorul.

Miezul farsei este atât de mult cunoscutul motiv al păcălelii. Sora farmacistului păcălește pe cei doi coșcodani și fiică-sa pe nevoiașul de la primărie, dându-le o întâlnire nocturnă în salon. Ei vin, urmează îmbrățișări și sărutări la adrese greșite, zgomote, intervenții de poliție, leșinuri. Mai ales farmacistul, sugestionat de atâta lectură somnambulistă, face o figură tragicomică.

Acum însă zăpăceala ar fi complectă, dacă n-ar veni câștigul din Tombuctu. Asistentul din farmacie este nepotul unui proprietar din Ardeal. Proprietarul a avut noroc la loterie. Vine la București cu marele său capital și-l împarte cu nepotu-său. Ce urmează nu e greu de ghicit: ardeleanul ia pe sora farmacistului și nepotu-său pe fată și farsa s-a sfârșit cu două nunți. Ba cu trei, căci și servitoarei farmacistului i-a venit pofta de măritiș și a luat pe-un pompier, ce-i stăngea dorul de mai-nainte.

Afară de subiect autorul mai are un alt mijloc de a ridica nivelul hazliu al piesei sale. Face persoanele să vorbească în dialect sau jargou. Un moldovean, un neamț și un ardelean vorbesc în dialectul lor, pocit și în realitate, dar mai pocit de autor. Mai cu seamă cu proprietarul ardelean, cel cu vorbe ca „apotecă”, „mintenaș” și „frache” crede că poate face mult haz. Cetiți câteva exemple:

„*Vespasian*: Foarce bigne Floricel, acesche laughe sunt o comoară pentru noi, căci prețuesche (sic!) mai mult ghe cât o avere. (*Privind spre grădină.*) Bravo; da schii frache că ai o grăghină ca un paradis, și pche cât o privăsc mai mult, pche atât îmgi gheschighe (?) d-a o visita ghe aproape” etc.

Sau:

„*Vespasian (cătră Agripina)*: D-nă, lângă dv. uit lumea întreagă și dacă în aghevăr speranțele ce-mgni ați dat ar gheveni realitache, apoi ghe bună samă eu declar mintenaș robul d-tale...”

La sfârșit autorul arată însă foarte multă bunăvoință acestui *Vespasian*, căci îi aduce pe scenă niște călușeri, cari îi joacă „Romanul” și „Mureșanca”.

Un personaj exclamă chiar: „Să zicem mai bine: Să trăiască România și sorioara noastră cea mai scumpă, sânge din sângele nostru: Transilvania!”

Apucătura e foarte iscusită, într-o piesă menită a fi premiată de Societatea teatrului român din Transilvania, dar totuși nu ne poate determina să dăm acestei farse o importanță ce-ar trece limita unei încercări. Asemenea bufonerii sunt bune cel mult pentru circ sau pentru vreun teatru de mahala, dar și acolo numai după ce vor fi complect expurgate de atâtea glume banale și vorbărie de prisos.

Lichele

(Piesă dramatică în 2 acte. 1 caiet 4°, 71 p.)

Piesa *Lichele* nu este lipsită de orice calitate. Autorul a știut să inventeze cel puțin o intrigă, simplă și fără complicații obositoare. A găsit, sau întrevăzut numai, un subiect cu fond real, potrivit pentru a fi dramatizat.

E vorba de un fenomen observat în viața socială a românilor din Transilvania. Femeia cultă tinde spre o viață mai modernă și ar dori să vadă întemeiată și la noi o aristocrație. Bărbatul la rândul său nu-și nesocotește obârșia din popor; e vecinic preocupat de soarta românului obișnuit și ține la vechile moravuri și credințe. Femeia iarăși are o ciudată predilecție pentru tot ce e străin: cavaleri străini, guvernanta streină, cărți și limbi streine, pe când bărbatul e mai conservator și știe că atâtea streienism nu intră în firea lui de bun român. Problema este: a dovedi că viitorul este condiționat de învingerea înșușirilor acestui bun român.

Scopul unui teatru român fiind și promovarea interesului pentru chestiuni sociale de actualitate, asemenea probleme intră în programul și atribuțiile sale. Depinde numai de felul cum sunt concepute și tratate de către autorii dramatici.

Păreră noastră este că prezenta lucrare, așa cum este, n-ar putea contribui la scopul de a produce o impresie adâncă în public și o reacțiune în sens bun. Ea este opera unui începător sau scriitor diletant, ce nu poate fi nici tipărită și nici jucată.

Autorul se luptă încă cu dificultăți elementare de limbă, are fraza greoaie și uneori confuză, și nicidecât potrivită pentru a exercita o bună influență și ca limbă literară. Aici o observare. Nu suntem deloc împotriva ardelenismelor în proza scrisă în Ardeal, dar trebuie să ne ferim a admite limba hibridă a *pătorei culte* ca limbă curentă în viitorul teatru românesc.

Vrând să dea piesei sale un colorit naționalist, autorul cade în declamații naive și amestecă în mod exagerat naționalismul în explicări de ordin pur sufletesc, între doi amanți – iarăși o greșală mare.

Lichelele, de cari vorbește, anume un conte polon scăpătat, pripășit prin Ardeal și o guvernanta germană, nu sunt tocmai tipuri existente pe la noi.

Dialogurile și întreaga acțiune prezintă multe stângăcii și dispoziții între ideie și expunerea ei.

Nu mai refăcut cu totul, în limitele observațiilor schițate, acest interesant subiect va putea vreodată să răzbată în coloanele vreunei reviste literare.

Din târgul lui Cremene (Farsă în 2 acte)

Persiflarea pesimiștilor, a imitatorilor lui Eminescu și a nenorociților de geloși fără temeii, poate forma în adevăr subiectul unor interesante scene. Autorul acestei farse are tot dreptul să dorească:

O, de-am scăpa odată
De-atâția pesimiști,
Ce toate văd în negru
Și-s ne-nctat de triști....

Asemenea și moda a fost în nenumărate rânduri înfierată de scriitorii de comedii. Deși cadrează foarte puțin cu pesimismul, – cam ca nuca în părete – nu vom lua-o în nume de rău autorului că a voit să introducă vreo picanterie pe socoteala vecinicei teme despre modă și femeile. Ei da, – „bat-o crucea pârđalnică de modă“, – dar n-are s-o bată niciodată cu strofe ca ale scriitorului nostru:

O modă, modă,
Străină ploadă,
Tu grozav nefericești
Inimile femeiești.
Moda, modă, holdă rea
De-ai peri din țara mea.

Așa e piesa întreagă. Subiectul e acceptabil și vedem că s-ar fi putut ceva face din el. Niște studenți cari se întorc vara la țară și întorc lumea cu fundu-n sus; printre ei un poet pesimist, frazeolog incoerent, care se potrivește bine satirei; creditorii fără speranță; societate de dame amozate și de geloși, – sunt bune elemente de comedie. Dar când încap pe mâna unui semidiletant iese o confuzie de cuplete rău scrise, de glume necălite cu proverbe din popor și cu jocuri de cuvinte ridicole.

Și așa a ieșit farsa lui Cremene. Acțiunea n-are nici o legătură. Figurile, afară de un servitor, n-au nici un caracter lămurit. Chiar acel servitor nu se afirmă decât prin două fraze: „pășinist“ și „iasta-ceia“, vecinic repetate pentru a produce umor. Lipsit cu desăvârșire de talentul de-a întrebuița o frază subtilă, cu înțeles fin, cerută în comedie, autorul e vecinnic banal și brutal chiar:

¹ În original: *farse* (n. ed.).

Proști, pesimiștilor, nu fiți,
Așa vă înșelați ades,
Neavând al vieții înțeles,
În care poartă primul fes
Și cel mai mârșav interes.

E o lucrare slabă și nu poate fi luată în considerare.

Prăpastie
(Dramă în 3 acte și un tablou)

Iarăși un conflict dramatic pentru dorința de parvenire de la o stare socială de mijloc, onestă și producătoare, la aristocrație. Conflictul e provocat și aici de o femeie, căci cine poate să simtă mai adânc dorința de a se vedea încunjurat de fasturi și onoruri decât femeia?

Aici este Elena, soția comerciantului milionar, Nicolae Ionescu, care are idealul de a-și vedea bărbatul emancipat de sub influența grijilor negustorești, încărcat de decorații, membru în Parlament și cu intrare la Palat. Ambiția și vanitatea o transmite și asupra fiilor săi: o copilă de măritat și un băiat.

Unde e atâta vanitate, ajunsă în război cu liniștea și cunoașterea vieții reale, reprezentate prin burghezul Ionescu, natural că neînțelegerile familiare se țin lanț și pe motivul acelora se pot broda cele mai dramatice ca și cele mai comice scene.

Autorul *Prăpastiei* a știut să alcătuiască asemenea scene, uzând de toate mijloacele convenționale: certuri între soacră și noră, între soacră și ginere, mustrări între bărbat și soție și în sfârșit conflict în jurul măritişului fetei din casă.

Mama, d-na Elena Ionescu, crede a-și putea realiza în sfârșit idealul măritându-și copila după un secretar de legație, boier scâpătat și aventurier, pe când tatăl ține cu încăpățănare la tradițiile familiare și vrea să dea de bărbat fiicei sale pe un tânăr capabil și asociat la întreprinderile sale comerciale.

Biruitoare iese mama, căci mama are totdeauna mai multă ascendență asupra fetei. În urma unui bal, la care fata se înțelege perfect cu pretendentul ei de viță boierească, părechea fuge din casa negustorului și nu mai așteaptă binecuvântarea părinților. Ionescu își vede casa și cinstea maculată și se prăbușește de rușine.

Este prin urmare o dramă familiară cum s-au scris cu sutele și continuă a se scrie și astăzi. Ceva analog s-a produs – deși cu alte tendințe – de curând și în literatura română: *Manasse* de Ronetti-Roman, al cărui sfârșit e identic.

În întregime drama nu e rău făcută. Lipsită însă de originalitate ca subiect și caracter, fără motivări sufletești deosebite, lucrarea nu poate obține premiul.

Figura neagră

Sau lupta între cei doi obijduiți și obijduitorii
(Episod istoric. Tragedie în 5 acte de Aurel O. Ocreanu. București)

D-I Ocreanu, într-o hârtie adresată Societății, se arată foarte generos cu sine însuși, zicând despre lucrarea sa:

„Greșelile stricorate (*dacă sunt?*) se poate corecta odată cu tipărirea“, - și continuă: „Acum nu rămâne decât ca maturitatea d-niilor-voastre în măsură de a mă judeca, să hotărască dacă această lucrare, care mi-a consumat multe zile de muncă și cugetări, merită sau nu a i se da o existență folositoare“.

Răspuns:

D-I Ocreanu n-are de ce se îndoii; s-au „stricorat“, în adevăr, atâtea greșeli în lucrarea d-sale, încât a devenit necetibilă și „maturitatea“ noastră regretă foarte mult că a fost pusă la încercare cu mii de versuri fără nici o „existență folositoare“.

Ei nu; e o tortură să te rostești asupra unui episod istoric în 5 acte, cu versuri de-aceste:

Totuș, să admiri îți place această turburare,
Acest *freamăt* în sine ș-această zbcuimare.
Ai zice că și prin văzduh la voci înăbușite
Răcnesc, de ciuda atător mișelii săvârșite,
Privind te cutremuri, le-ascunzi în propriul tău sine
Căci firea nu se-mpacă cu cugetul din tine;
Te pierzi și nu te cunoști de groază și de spaimă,
Ești slab, prea mic, să nu tremuri de-o tainică teamă...

Astfel de la început până la fine: o lungă aberație, care – haid' să rimeze ca la autor – nu merită considerație.

Apărătorul dreptății

(Dramă în cinci acte.)

Ațiunea se petrece în vremea domniei lui Bogdan Încrucișatul, fiul și urmașul lui Ștefan cel Mare. Subiectul piesei, în linii largi, e următorul:

Un aventurier, Trifăilă, pretins fiu al lui Ștefan cel Mare, caută mijloace ca să răstoarne din domnie pe Bogdan-Vodă. Spre acest scop, la sfatul unchiului său, egumenul Paisie, hrăpareț și zgârcit, el umblă să ia de nevastă o fată de viță, cu avere. Nepoata vornicului Boldor, Marușca, e indicată. Aceasta însă iubește pe Arbor, tânăr căpitan, viteaz, sărac, iubit de Domn și mai ales de popor, pentru firea sa dreaptă. Arbore o iubește, dar nu îndrăznește să-și dea pe față taina inimii; mândria lui în același timp nu-l iartă să se ridice decât prin meritele sale. De aci neînțelegere, Marușca se crede

disprețuită, jură răzbunare, și se aruncă în brațele lui Trifăilă. Boierii, nemulțumiți de iubirea ce Domnul o arată față de căpitanul Arbore, îl atrag pe acesta într-o cursă. Căzut pentru moment în dizgrația Domnului, Arbore se dezvinovățește în curând și se înalță din nou prin vitejia sa în lupta cu tătarii.

În acest timp Trifăilă, care fugise dimpreună cu Marușca și cu mama ei la Hotin, și-adună oameni pentru a goni pe Bogdan-Vodă din scaun. Îi lipsese însă banii și se hotărăște să-i ceară miresei sale, pe care o credea foarte bogată. Aceasta îi arată că moșiile fiind prădate de tătarii; a rămas fără nici o zestre. Trifăilă, furios, o părăsește; mai mult; vrea să oprească roabe pe cele două femei, pentru a le răscumpăra cu bani scumpi. Arbor hatmanul vine însă la timp să le scape. Biruit și prins de oamenii lui Bogdan-Vodă, Trifăilă se sinucide, iar Arbore se căsătorește cu Marușca, pe care o iartă.

Acesta ar fi subiectul. Scrisă în versuri confuze și greoaie, în cari iambul și troheul alterează fără nici o regulă, într-o limbă plină de greșeli elementare, — piesa întreagă prezintă totuși pe ici-colea câteva pasagii interesante, unele imagini bine prinse, dar atât. Acțiunea nelămurită, cu multe contraziceri și lungimi insuportabile, situații greșite; legătura dintre diferitele acte și scene nu se susține. Pare a fi mai mult opera unui începător, de aceea o analiză mai amănunțită ne-a părut de prisos.

Remarcăm în treacăt că autorul împrumută cu oarecare succes elemente din literatura și obiceiurile poporului, cum e scena de pețire din actul al III-lea. De asemenea nu e lipsit de cunoștințe istorice, pe cari le utilizează însă destul de stângaci.

Piesa nu întrunește condițiunile de premiare.

Ireparabilul

(piesă originală în 5 acte și în proză)

Din piesele primite spre cenzurarea *Ireparabilul* e una dintre cele ce se citesc mai ușor și cu mai mult interes până la sfârșit. Autorul are dibăcie de-a povesti, de-a țese intriga și mai ales de a da indicații scenice, cari să înlesnească reprezentajă.

Subiectul e modern, cu aluzii la stările sociale actuale și cu descrierea unor raporturi între țărani și boieri (înființarea băncilor populare). În mijlocul acțiunii stau iarăși două tipuri moderne: un poet, de un caracter slab, ajuns pradă plăcerilor unei femei intelectuale desfrânate. Îi zice *Ireparabilul*, deoarece slăbirea forțelor nervoase și a caracterului, pe de altă parte desfrăul fără margini și cinismul femeii emancipate, duc fatal la prăpastie. Motivul acesta îl întâlnești în toate literaturile moderne (motive ibseniane!) și se potrivește deci în o piesă destinată pentru publicul românesc, — ce-i drept mai mult pentru cel din capitala României, decât pentru teatrul popular.

Pentru a fi jucată sau tipărită piesa are nevoie de mai multe corecturi radicale. Am cere autorului mai multă concizie în toate, eliminarea a tot ce nu contribuie la stabilirea caracterelor, scurtarea dialogurilor și actul prim și al patrulea, eventual chiar reducerea la 4 acte.

Faptul că actul al treilea se termină cu moartea boierului Murgeanu slăbește încât-va interesul pentru restul piesei. E un moment potrivit mai mult pentru însuși sfârșitul piesei; fuga celor doi, a poetului și a seducătoarei sale, ar fi fost suficientă pentru punctul de culminațiune. Prea seamănă a căutare¹ de efecte dramatice drastice.

O refacere a piesei, cu o mai liniștită pătrundere a caracterelor, cu mai puține banalități în expresie, în general cu o *formă literară mai convenabilă*, ar avea de rezultat o bună dramă realistă, iar comitetul teatral, după o nouă cenzurare, va putea să se pronunțe favorabil asupra ei, — făcând oarecari rezerve în privința originalității ideii fundamentale.

Pintea Viteazul

(Dramă istorică în 3 acte și un tablou)

Eroul Pintea, cântat în baladele ardelene, și-a găsit un priceput tâlcuitor al faptelor sale în autorul acestei drame. E întâiași-dată că un haiduc ardelean e adus pe scenă, păstrându-i-se atât însușirile legendare, cât și caracterul istoric, al lui și al vremii în care a trăit.

E o dramă romantică, evident!

Scene tumultuoase în tabăra haiducească din mijloc de codru; un cort de tufării, în care Ileana, tipul iubitei din baladele haiducești, așteaptă pe dragul său Pintea; el însuși o mândrie de flăcău, bănuie a face multă dragoste și cu oarecari legături platonice cu fata magistratului din Baia-Mare; intrarea lui Pintea în tabără, — toate sunt învălitate în lumină romantică. Asemenea actele II și III, din cari remarcăm scena de întâlnire între Pintea și Rákoczy, sunt bogate în colorit romantic. Și totuși autorul nu exagerează nimic, nu caută să mărească efectul prin imposibilități, ci rămâne pe cât se poate de natural. Piesa *Pintea* va fi bine primită pe scena română: mai ales pe cea din Ardeal, deoarece aproape întreagă e scrisă în dialect. Dacă actul al treilea ar fi fost mai mult adâncit și cu mai puțină pripeală scris, drama asta ar fi avut și o valoare literară superioară încercărilor similare ale câtorva autori bucureșteni.

Lipsită total de frazeologie inutilă și de declamații seci, fără pretenții de dramă în stil mare, *Pintea* se prezintă ca lucrare de scriitor mai serios, fie chiar începător, singurul dintre concurenți care merită toată atenția și încurajarea societății.

Cel de-al doilea text pe care îl reproducem în continuare atestă o contribuție importantă a lui Chendi la îndrumarea mișcării teatrale românești din Transilvania, reprezentând concluziile sale la raportul anterior despre piesele propuse pentru premiu. Aceste concluzii sunt publicate în *Anuarul Societății pentru fond de teatru român* pe anul 1903-1904, la p. 103-105, iar la

¹ În original: *cântare* (n. ed.).

„tabla materiei“, scrierea e consemnată sub titlul: *Propunerea d-lui Il. Chendi în chestiunea traducerii de piese din literatura dramatică străină.*

Reproducem în continuare acest text:

Traduceri din literatura dramatică străină

D-I Il. Chendi a adresat președintelui Societății pentru fond de teatru român, scrisoarea de mai la vale, prin care propune ca comitetul Societății să îngrijească de traduceri din literatura dramatică străină.

Propunerea d-lui Chendi este următoarea:

Domnule președinte!

Onorutul comitet al Societății ce prezidați, mi-a făcut cinstea de a mă însărcina anul trecut cu cenzurarea lucrărilor dramatice, întrate la concurs pentru premiul de 500 coroane.

Cu acel prilej m-am convins că deși inițiativa Societății de a premia producții dramatice este laudabilă, căci constituie un stimulente pentru autorii români, totuși succesul nu va fi atât de mare. Motivele pentru cari am ajuns la convingerea asta sunt următoarele: cei ce se îmbulzesc la asemenea premii sunt de obicei diletanți sau începători, cari își caută norocul, lipsiți de calitatea de a înțelege trebuințele sufletești sau culturale ale românului ardelean.

D-voastră, prin aceste premii, voiți înainte de toate să procurați eventualelor trupe de diletanți de acolo un repertoriu potrivit cu interesele poporului. Privind însă actuala generație de scriitori, oricine poate vedea că nu avem autori de seamă ca să cunoască stările culturale de peste munți și să se facă interpretul lor. Un scriitor bucureștean, cum e d-l Lecca de pildă, niciodată n-are să poată scrie pentru scena ardeleană. Abia când se va ivi un talentat autor dramatic, care să cunoască societatea ardeleană și raporturile între naționalități, cum le cunoștea odinioară Alecsandri pe cele din Moldova, se va dezvolta și la noi acea literatură dramatică *ușoară*, cum o cereți d-voastre și cum ne trebuie în realitate, ca să fie înțeleasă de obștea întreagă, de la preot până la cel din urmă țaran. Va fi aceasta o literatură cu tendinți, fără mari pretenții artistice, dar în tot cazul ceva mai pe sus de producțiile autorilor de până acum, dacă voim ca ele să rămână și în literatură.

Autori de seamă, însă, nu se pot improviza, ci ne dă timpul.

Ar fi, firește, ciudat ca din pricina acestor considerații comitetul d-voastră să-și impună ca principiu așteptarea. Nu, el va găsi atâtea alte căi, tot apropiate de literatură și tot atât de folositoare pentru cultura generală a românilor. Asupra uneia din aceste țin să vă atrag luarea-aminte.

Un mijloc pentru a ajuta avântul scenei române și a contribui la întărirea bazei culturale sunt traducările. E înspăimântător¹ de mare lacuna ce

o constituie în cultura noastră lipsa de orientare în literaturile străine. Noi ardelenii nu cunoaștem aproape deloc literatura dramatică franceză, iar cei din Regat sunt absolut refractari față de tot ce este german. Puținele traduceri câte le avem sunt făcute la întâmplare, fără nici un sistem și alege și nu totdeauna de condeiele cele mai oțelite. O societate care ar lua asupra-și misiunea de a împrumuta din literaturile străine tot ce este mai de valoare și, pe calea unor bune traduceri, a vulgariza în popor floarea producțiilor dramatice, chintesența cugetării și inspirațiilor poetice din Apus, și-ar câștiga imense merite pentru toată românimea. Maghiarii au înțeles de mult această trebuință, și-au constituit, pe cum știți, o societate anume, iar astăzi autorii străini sunt aproape toți în mâinile poporului lor.

Traducători sunt mai ușor de aflat decât autori dramatice. Pentru poporul român din Ardeal e o fericire că are astăzi atâția scriitori harnici din mijlocul său. Patru poeți dintre cei mai de frunte câți a avut literatura românească: G. Coșbuc, St. O. Iosif, Oct. Goga și Maria Cunțan sunt forțe ce ușor ar putea fi întrebuințate în direcția de care vă vorbesc. Cu limba lor cea dulce și bogată, cu puterea lor de muncă, ei ar putea să talmăcească creațiile cele mai grele ale autorilor străini și sunt absolut sigur că pentru un onorar modest ei s-ar și angaja bucuros la o întreprindere de natura asta.

Iată de ce-mi permit a propune onoratului comitet:

să fixeze o sumă oarecare în bugetul său pentru tipărirea și retribuirea de traduceri din literatura dramatică străină:

această sumă să fie anuală, pentru ca să se poată apărea cel puțin două drame mari și o comedie pe an;
alegerea pieselor să se facă cu deosebită considerare la starea poporului nostru, la creșterea lui în idei mari și aspirațiuni idealiste;
cu traducerea lor să fie însărcinați scriitorii noștri de frunte, în primul rând d-nii Iosif și Goga.

Traducerile aceste, cari vor face parte din „Biblioteca autorilor străini“, să aibă un format atrăgător și un preț convenabil, pentru a străbate în cercurile cele mai largi ale poporului;

ar fi foarte potrivit ca seria să se deschidă prin o piesă cu tendinți, cum este, de pildă, *Wilhelm Tell* de Schiller.

Domnule președinte, sunt convins că nu vă fac o propunere irealizabilă, pentru că banii ce i-ați cheltui vi i-ați scoate ușor din vânzarea sigură a unor lucrări săvârșite de scriitori de valoare. Tot atât de convins sunt că îndeplinirea acestei datorii către popor intră în atribuțiile d-voastre de reprezentanți ai Societății dramatice. Primirea acestei propuneri ar fi totodată o dovadă că ați lărgit și mai mult concepția despre misiunea Societății d-voastre.

Primiți, vă rog, încredințarea deosebitei mele stime,

12 aprilie 1905

IL. CHENDI,

Bibliotecar-ajutor la Academia Română.

¹ În original: *însăimântată* (n. ed.).

Toate cele de mai sus ni-l arată pe Ilarie Chendi drept un critic literar cu o viziune cuprinzătoare asupra fenomenului literar românesc al timpului, care, contrar opiniilor de mai târziu ale lui Eugen Lovinescu, reacționa consecvent și în deplină cunoștință de cauză; el însuși înhămându-se la munca de traducere a unor piese de teatru de mare importanță din literaturile străine (vezi și în acest volum, p. 301-302).

VIAȚA LITERARĂ [XXVI]

Humorul lui Coșbuc. Darul de povestire al poetului. Coșbuc și Vecerde. Ce-a pășit Coșbuc în Sicilia. În vacanța de vară

A apărut în ziarul *Tribuna*, nr. 208, din 12 octombrie 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*”, cu indicația sub titlu: „de Il. Chendi”.

Referințele la Coșbuc și la opera sa sunt numeroase în critica lui Ilarie Chendi (vezi în această ediție, vol. 3, p. 113-115, vol. 4, p. 125-129 ș.a.)

„Umorul” pe care-l relevă criticul în opera lui Coșbuc vine să întărească ideea orientării epice, nonlirice, nonsentimentale, a creației scriitorului, în continuitatea lui Alecsandri și nu a lui Eminescu. După cum vedem, Chendi aduce nuanțe noi, puțin cunoscute și neluate în seamă din creația lui George Coșbuc.

VIAȚA LITERARĂ (XXVII)

Criticii noștri dramatici de astăzi. Criticii încetați din viață. Racoviță-Sfinx. Condițiile unei critici dramatice serioase

A apărut în *Tribuna*, nr. 217, joi 9 octombrie 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*”, cu semnătura sub titlu: „de Il. Chendi”.

Din articolele despre teatru ale lui Chendi s-ar putea constitui un întreg volum: Nimic nu rămâne în afara interesului criticului, piesele care se joacă pe scena teatrelor din Regat și din Transilvania, actorii, directorii de teatru, politica de ansamblu în domeniul teatrului etc.

După cum se vede din acest articol, Chendi cunoștea ca nimeni altul și istoria cronicii teatrale la noi, în rândul căreia scoate în relief personalitatea deosebită a lui D. Racoviță-Sfinx.

VIAȚA LITERARĂ [XXVIII]

„Plagiatul” d-lui Lovinescu. Antologiile și literații noștri. Manualele din anul acesta. Se cere o bună carte de istoria literaturii române

A apărut în *Tribuna*, nr. 223, duminică 17 octombrie 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*”, cu indicația sub titlu: „de Il. Chendi”.

Articolul este important din două puncte de vedere: întâi, fiindcă fixează poziția lui Chendi față de continuatorul său, Eugen Lovinescu, căruia „noi îi dorim succese în măsură cu talentul său”. Incidentul cu „plagiatul” adus de alții în discuție, este scuzat ușor de către criticul transilvănean, iar manualele de citire ale lui Lovinescu sunt chiar laudate pentru „ilustrațiile” lor „intuitive”.

A doua problemă, pe care vrem s-o subliniem, este pledoaria categorică a lui Chendi pentru o istorie a literaturii române bazată pe criteriile literar-artistice, ceea ce anticipează în mod evident, cu peste 30 de ani, pe G. Călinescu.

FUMEGĂ PUTREGAIUL

A apărut în *Tribuna*, nr. 223, duminică 17 octombrie 1910, ca articol de fond, autorul fiind semnalat la începutul primului rând, cu trei asteriscuri în piramidă, cunoscut asteronim al lui Chendi.

Tot articolul dezvăluie stilul aproape arghezian al pamfletelor lui Chendi, iar tipurile de trădători ca Burdia și Siegescu, de la catedra de limba română din Budapesta, formează substanța multor altor intervenții ale sale în presa timpului.

Iată, spre pildă, pe aceeași temă, cu aceleași personaje și în aceeași coloratură stilistică, pamfletul *Ghedeonii*, publicat anonim în revista *Tara noastră*:

Ghedeonii

Zilele aceste se țin la Berlin conferența interparlamentară la care iau parte reprezentanții tuturor neamurilor civilizate, ca în numele culturii și al sentimentelor umanitare să încresteze într-un răvaș trecător durerile lumii... În cuvinte cumpănite, cu violența domesticită a oamenilor culți, în fraze rotunjite de un cumpăt diplomatic se vor înfiripa din nou năzuințele unui vis zadarnic... Se vor spune cuvântări mișcătoare și se vor slăvi virtuțile evanghelice, se va cere revărsarea păcii și a bunei învoiri pe pământul chinuit... În această atmosferă de evanghelie se va ridica un glas de clopot și

galeria mișcată va admira frumosul bariton al unui bărbat cu distinse maniere de aristocrat... Va vorbi contele Albert Apponyi și, într-o franțuzească ireproșabilă, cu eminente calități de orator și logician, va desfășura postulatele spiritului modern... Vor fi desigur aplauze când nobilul conte va părăsi tribuna... Și dacă după acest frumos succes al unei oratorii fără greș – se va ridica din cutare colț o voce liniștită și va spune că rezultatul practic al acestei morale superioare e în țara nobilului conte cel mai rușinos pomelnic al persecuției omenеști, baritonul tremurat al ministrului Apponyi va tresări cu demnitate: „Domnilor, e adevărat că sub ministerul meu s-au repartizat vreo 180 de ani de închisoare și cam tot atâtea mii de coroane pentru agitatorii fără suflet ai neamurilor nemaghiare din țara mea... Dar trebuie să păzim integritatea statului, să apărăm liniștea cetățenilor... În țara mea popoarele sunt mulțămite și numai rebelii izolați strigă de persecuție. Ei mint și îmbată lumea. Vedeți, și visătorul bătrân Björnson a fost tras pe sfoară... Dar ca să cunoașteți adevărul curat (și aici va zâmbi nobilul conte fluturând o gazetă), ca să vedeți, să-mi dați voie să vă cetesc scrisoarea deschisă a unui român, a unui om de litere, a profesorului de universitate, românul Alexici adresată înșelatului uriaș de la nord...”

Cam astfel ne închipuim întreaga mascaradă și astfel interpretăm tendințele noului certificat de decreptitudine morală a cunoscutului Thersit... E prea evidentă păcătoșia și vor fi negreșit oameni s-o lămurească. De aceea nu ne tulbură nici impresia ce va trezi acest lamentabil argument.

E alta împrejurarea care ne oprește o clipă și ne pune pe gânduri... E faptul că acest sicofant nu e singur, o pecingine izolată pe un corp sănătos, ci e reprezentantul tipic al unei specii.

Nu vedeți, zi de zi, răsar tot mai multe ființe hibride, indivizii cu mentalitate coruptă, cari se smulg din rândurile noastre și caută să justifice, cu condeiul lor închiriat, toată mizeria păcătoasă, toate șicanele în care se zbate poporul nostru. Și nu vi se pare un fenomen curios că cei mai mulți din acești transfugi se desfac din o singură tagmă, din ceata intelectualilor: sunt profesori! Azi unul, mâne altul. S-a înfiripat o falangă întreagă, cu căpetenii și ostași. Sunt tot mai mulți acești ghedeoni. Sunt ghedeoni bătrâni podagroși, căpătuiți în ajutorul pensiei, sunt ghedeoni cari încă n-au ajuns și zgribură în așteptare. Mai sunt și pui de ghedeoni și se clocesc zilnic sub aripile ocrotitoare ale necinstei... Noi nu le-am făcut pomelnicul, deși ar fi instructivă pentru studiul criminalismului nostru național o înșiruire a păcatelor, dar aruncăm la rezeală pe hârtie numele cari se aștern în pripă. Cunoașteți cu toții acest pomelnic și rostul ierarhic al fiecăruia: Moldovan, Alexici, Kupár (Ghedeon), Costa, Siegescu, Ionescu, Viciu, Sabo... Cetitorii numără pe degete și completează lista.

Și acum te întrebi nedumerit: cum se face că sufletele cele mai chinuite de înoidală, condeiele cari se vând, se recrutează tocmai din rândurile acestora cari ar trebui să săvârșească la noi apostolul literelor? Să fim în fața unor apariții ce ne înfățișează uneori spiritul de cosmopolitism al unui modernism

avansat? Să fie acesta glasul științei rigide care plutește deasupra frământărilor vremelnice și nu se poate smulge din contemplarea eternității?... Vai, să nu ne frământăm mintea: e cu mult mai vulgară și cu mult mai clară psihologia acestor mici erostrați...

Lăsând la o parte păcătoșia sufletească, boală de ordin particular fără rețetă, orbecăirea acestor suflete are și un izvor comun. E lipsa unei *culturi naționale*, a unei educații care să-și tragă rădăcinile din spiritul unei conștiințe de demnitate națională. Ghedeonul nostru e un product specific al celor două-trei decenii din urmă. Ghedeonul nostru s-a frecat de zidurile școalei maghiare. Aici a învățat carte, aici și-a lustruit mintea. În această atmosferă străină i s-au înfiripat cele dintâi tresăriri ale conștiinței. Aici a fost umilit în credințele lui de acasă, aici i s-a pipernicit zi de zi îndemnul de solidaritate cu cei rămași în satul lui. Suflet slab, maleabil, a ieșit biruit din luptă. A înghițit, a tăcut, s-a plecat și în urmă s-a dat învins. Toate proporțiile mari ale manifestărilor omenеști el le vedea într-o singură înfățișare: oraș mare Pesta, poet genial Arany János, filozof Alexander Bernát. Și așa s-a confundat zi de zi în acest labirint nenorocit. A început să vorbească, să cetească, să cânte, să iubească ungurește. Și e la urma urmei firesc sfârșitul acestei povești urâte. Ce mai poți aștepta pentru neamul românesc de la un om a cărui viață sufletească a apucat aceste cărări? Ghedeonul se va gândi rar acasă, se va duce și mai rar. Și dacă se va duce, se va simți străin de tot. Acolo nu găsește numărul cel mai proaspăt din *Budapești Hirlap*, nici nevasta lui ungueroaică nu are societate. Va simți seara nostalgia cuibului părăsit. Îl cheamă opera de la Vigzhaz și-l enervează oamenii din jur, acei țărani buni și simpli de cari se ferește nevasta lui... Și când va urca în vagon va simți o ușurare, mulțumirea caldă a omului în ajutorul unei fericiri...

Că de aici până la trădarea de neam nu mai e nici un pas, se-nțelege. Că mai caută Ghedeonul câte-o formulă de împăcare a conștiinței naționale slăbănogite cu situația, încă se înțelege. Băiatul lui desigur nu va mai căuta. Acesta va fi unghur pur sânge. Dar tatăl lui se mai bate: face pe moderatul, scrie la gazetă, când ungurește, când românește, ori trimete scrisoare lui Björnson.

Cât de jalnic, cât de monstruos e acest portret... Și când te gândești că molohul nu e sătul încă, că cere jertfe zilnice... Condeiul ți se oprește și te întrebi îngrozit: Doamne, câți mai avem de dat?...”

(*Țara noastră*, nr. 38, din 14 septembrie 1908)

Se cuvine să reținem că dintr-un astfel de tip psihologic intuit pentru prima dată de Chendi a răsărit Apostol Bologa din *Pădurea spânzurașilor* a lui Liviu Rebreanu

„BOCETE LITERARE“

A apărut în revista *Luceafărul*, nr. 21, 1 noiembrie 1910, p. 523, la rubrica de „Cronică“, redactată de Chendi. Este pentru a patra oară când în

scrisul lui Chendi apare numele lui Arghezi, ceea ce înseamnă că poetul era urmărit îndeaproape de critic, pentru a fixa pentru el o judecată de valoare, care se va realiza în curând și în ciuda atitudinii polemice din aceste articole, spre cinstea spiritului critic al lui Ilarie Chendi.

VIAȚA LITERARĂ [XXIX]

*Cum se „distrug” scriitorii între dâșii. Cazul Minulescu - Ranetti.
Cazul Gârleanu – „Viața Românească”. Opera insectelor rahativore.
Ceea ce nu se poate distruge*

A apărut în *Tribuna*, nr. 229, duminică 6 noiembrie 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*”, cu semnătura sub titlu: „de Il. Chendi”. Cronică aceasta se distinge prin apărarea poetului „de talent”, Ion Minulescu, aflat în tabăra moderniştilor. Ceea ce dovedește încă o dată buna credință a lui Chendi.

VIAȚA LITERARĂ [XXX]

*Două probleme de actualitate: „Inutilitatea criticii”
și revistele literare „cu program”*

A apărut în *Tribuna*, nr. 240, duminică, 7/20 noiembrie 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*”, cu semnătura sub titlu: „de Il. Chendi”. La ambele probleme puse în discuție, Chendi dă răspunsuri profunde, de mare actualitate și astăzi.

VIAȚA LITERARĂ [XXXI]

*Farmecul tiparului. Autosugestiunea începătorilor.
Grândomania din lipsă de talent și de cultură. Vinovăția încurajărilor*

A apărut în *Tribuna*, nr. 245, duminică 14/27 noiembrie 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*”, cu semnătura sub titlu: „de Il. Chendi”. Acest articol, printre multe altele, dovedește capacitatea criticului transilvănean de a se ridica de la faptele concrete existente în literatura românească a timpului, la

generalizări deosebit de pătrunzătoare. Toate acestea, în opoziție cu imaginea pe care ne-a lăsat-o despre Chendi, Eugen Lovinescu.

MUZEUL A. SIMU

A apărut în revista *Luceafărul*, nr. 23, Sibiu, 1 decembrie 1910, cu semnătura la sfârșit: trei asteriscuri în piramidă, cunoscut asteronim al lui Chendi.

Faptul că Ilarie Chendi era interesat de toate aspectele literaturii și artei o dovedesc numeroase articole din cuprinsul acestei ediții a scrierilor sale (vezi, în acest sens, articolul *Viața literară*, [VI], în *Tribuna*, nr. 41, marți, 23 februarie/8 martie 1910; în acest volum, p. 118-120). Prezentarea muzeului e făcută cu profesionalism și multă căldură și recunoștință. În cuprinsul articolului sunt reproduse portretele celor doi creatori ai muzeului, precum și picturi și sculpturi din sălile de expoziție. Din păcate, acest muzeu de o frumusețe excepțională, - o adevărată insulă de marmură greacă antică în mijlocul Capitalei, - a fost distrus din temelii prin 1956, împreună cu casa lui Titu Maiorescu, de pe strada Mercur, alăturată, unde s-a citit pentru prima dată marele poem *Luceafărul* de Eminescu. În locul acestor mari monumente ale culturii române, s-au construit cele două blocuri pătrate, de un prost gust enorm, unde se află acum magazinul Eva. În rândul studențimii române a vremii se simțea că era vorba de o lovitură dată memoriei culturii române.

Statul român de azi ar trebui să refacă acele două clădiri și să le redea prestigiul pe care l-au avut, fie măcar să pună pe locul lor o placă comemorativă.

VIAȚA LITERARĂ [XXXII]

*Apropieri și semne de armonie. Concentrare în jurul
unei idei. Începuturi fătăduitoare. O întrelăsare vinovată.
Slăbirea entuziasmului. Eterna stagnare*

A apărut în *Tribuna*, nr. 269 din 12/25 decembrie 1910, la rubrica „Foița ziarului *Tribuna*”, cu semnătura sub titlu: „de Il. Chendi”.

Este unul dintre multele articole ale lui Chendi care dovedește atașamentul criticului transilvănean pentru organizarea vieții scriitorilor în proaspăta Societate a Scriitorilor Români.

INDICE DE AUTORI

A

Aaron, Florian: 175, 197
Aaron, Vasile: 57, 197
Adam, Ion: 180, 187-190
Adamescu, Gh.: 259
Agârbiceanu, Ion: 101, 158, 179, 188
Alecsandri, Vasile: 9, 26-39, 46, 62,
67, 118, 119, 122, 200, 246, 255,
288, 290, 295, 296, 297, 336,
337, 338
Alexandrescu, Grigore: 35, 40, 41,
50, 51
Alexandrescu - Dorna, Aurel: 145,
254
Alexici, Gh.: 97, 305, 340
Aman, Th.: 281
Anacreon: 46
Anghel, Dimitrie: 115, 158, 179,
193, 275, 285, 315, 316, 323
Antemireanu, Al.: 191-192, 323
Antim, Șt.: 169, 320
Antonescu, Em.: 145
Apponyi, Albert, conte: 340
Arany János: 341
Arghezi, Tudor: 154, 265, 341
Aristotel: 254
Arnim, Achim v.: 13
Artachino, Const.: 281
Asachi, Gh.: 14, 40, 41, 42, 45-49,
298

B

Bacalbașa, Iancu: 145, 270, 254
Bacaloglu, căpitan: 145

Baică, E. (folclorist): 12
Balaș, Petre: 28
Balzac, Honoré de: 231
Barac, Ioan: 57
Barițiu, Gh.: 66, 110, 197, 240, 310
Bataille, Henry: 268
Baudelaire, Ch.: 205
Bălășescu, Maria: 211, 212
Bălcescu, Nicolae: 35
Bărnățiu, Simion: 126
Bârsan, Olimpia: 128, 130
Bârsan, Zaharia: 115, 128, 129, 145,
251, 264, 306, 311, 316
Bârseanu, Andrei: 20, 290
Becescu, Fl.: 290
Beldiman, V.: 10, 40
Benedék Jancsó: 126
Bengescu-Dabija: 145
Bernát Alexander: 341
Bernhard, Sarah: 77
Bianu, Ion: 31, 34, 36, 64-68, 259,
296, 297, 299
Bibicescu, I.G.: 20, 290
Bielschovsky (biograf al lui Goethe):
231
Bilciurescu, Victor: 234, 235
Bilpai (fabulist antic indian): 49
Björnson, Bjornstjerne: 304
Bogdan, Ion: 126
Bogdan-Duică, Gh.: 12, 200, 201,
202, 323
Boileau, Nicolas: 46
Bolintineanu, Dimitrie: 48
Börne: 139
Brandes, Georg: 71

Braniște, Valeriu: 306
Brătescu-Voinești, I. Al.: 101, 115, 283
Brâncuși, C.: 281
Brentano, Clemens: 13
Brote (frații, economiști ardeleni): 134
Brunetière, Ferdinand: 192
Budai-Deleanu, Ion: 197
Bürger, Ferdinand: 18
Byron, George Gordon, lord: 57, 61, 102

C

Caion (Constantin A. Ionescu): 270
Canianu, M.: 20, 290
Cantemir, Antioh: 50, 51
Carada, Eugeniu: 115-116
Caragiale, Ion Luca: 115, 145, 331
Caragiale, Luca: 26
Carcalechi, Eugenia: 25, 27, 33, 288, 294, 295
Catul: 246
Călinescu, G.: 339
Călugăru, Alice: 264
Câmpineanu, Ion: 28
Cellini, Benvenuto: 281
Cerna, Panait: 100, 102, 306
Cerry, Gaetano: 18
Cervantes, Miguel de Saavedra: 182-184, 321, 322
Chainoi, G. (pseudonim al lui Ion Ghica): 29
Chénier, André: 53, 60
Ciocan, Ion: 97, 305
Ciotori, I.: 316
Cipariu, Timotei: 64
Ciura, Alexandru: 158
Clain, Samuil: 67
Codreanu, Mihail: 275
Comșa, I.: 134
Conachi, Costache: 40, 299
Constantinescu - Stans: 234
Conta, Vasile: 210-212, 324
Cornel, Th.: 202, 203, 321, 322

Coșbuc, George: 101, 115, 246-252, 257, 266, 337, 338
Creangă, Ion: 94, 95, 104, 288, 304
Cuciureanu, Mihail: 52, 53, 62-63, 298, 299
Cuciureanu, Gh.: 62
Cunțan, Maria: 258, 264, 337

D

Damé, Frédéric: 32, 139
Dauș, L.: 145, 146
Davidescu, N.: 265
Davila, Alex.: 128, 129, 145
Dăianu, Ilie: 141
Dăscălescu, N.: 201
Debussy: 77
Delacroix, Eugène: 282
Delavrancea, Barbu Ștefănescu: 101, 114, 115, 129, 130, 145, 234
Democrit: 169
Densusianu, Aron: 204
Densusianu, Ovidiu: 204, 205, 258, 284, 324
Diamandi, Gh.: 320
Dima, Gh.: 120
Dimachi: 40, 61
Dimitriade, Mircea: 145, 205
Doleanu, Ioan: 93
Donatello: 281
Donici, Al.: 40, 41, 42, 50-51, 298
Dosoței, mitropolitul: 67
Dragomirescu, Iuliu: 215
Dragomirescu, Mihail (Mihalache): 112, 133, 141, 142, 161, 172, 180, 209, 232, 233, 254, 259, 283, 316, 321
Dragoslav, I.: 283
Drăghicescu, Dimitrie: 134
Dumas, Al.: 59, 61
Dusé, Eleonore: 77
Dușu-Dușescu, T.: 145

E

Ebner-Eschenbach, Marie von, 228
Eftimiu, Victor: 315

Eliade, Pompiliu: 128, 145, 146
Eliade-Rădulescu, I.: 26, 40, 41, 43, 44, 45, 56, 59, 138, 182, 183, 285
Eminescu, Mihai: 7-22, 26, 94, 95, 102, 104, 119, 159, 173, 209, 210, 211, 213-215, 277, 289-294, 324, 325, 338, 343
Ervin (pseud. al lui Ovid Densusianu): 205, 232, 278, 324
Esop: 40, 41, 42, 49, 51

F

Faguet, Émile: 192
Farago, Elena: 316
Făgețel, C. Ș.: 275
Fedru: 49
Filimon, Nicolae: 37, 38, 296
Filipescu, Constantin: 57, 58
Flechtenmacher, Cristian: 116, 120
Florescu, Al. G.: 129, 145
Florescu, Bonifaciu: 35
Florian: 182

G

Gambetta: 312
Gârleanu, Emil: 101, 158, 181, 188, 257, 267, 269-270, 284, 342
Geiger (istoric literar german): 231
Geoffroy, părintele: 138
Gherea, Constantin Dobrogeanu: 153, 291
Ghica, Ion: 26-39, 66, 296-297
Gion (Ionescu George): 36, 139, 255
Goethe, Johann Wolfgang: 75, 213, 231, 290
Goga, Octavian: 101, 115, 156, 157, 222, 257, 266, 314, 334
Goldiș, Vasile: 238, 313
Golescu, Constantin (Dinicu): 185-186
Golescu, Iordache: 186
Golescu, Radu: 186
Gorun, Ion: 115

Görres: 13
Goujon, Jean: 281
Grandeia, Gr. H.: 12, 95
Grigorescu, Nic.: 118, 119, 281
Grigoriu, C.: 145
Grimm, frații: 95

H

Hasdeu, Bogdan Petriceicu: 36, 67, 104, 209, 234
Hauptmann, Gerhard: 96
Heine, Henrich: 19, 117, 120, 139, 169-170, 320
Herz, A. D.: 115, 129
Hjalmar (pseudonim al lui Al. Antemireanu): 191
Hodoș, Constanța: 145
Hodoș, Enea: 20, 290, 306
Hodoș, Iosif: 66
Hodoș, Nerva: 22, 67, 185, 186, 259, 189, 291, 292, 293
Hoffmann von Fallersleben: 18
Hoffmannsthal, Hugo von: 231
Horațiu: 246
Hrisoverghi, Alexandru: 46, 52, 53, 59-62, 298, 299
Hristopol, Atanasie: 40

I

Ibsen, Henrik: 69-71, 77, 231, 300, 301
Ionescu de la Brad, I.: 29
Iorga, Nicolae: 259, 316
Iosif, St. O.: 115, 158, 179, 257, 315, 320, 327, 337
Irwing, Henry: 77
Iser, Iosif: 284
Ivireanul, Antim: 67

J

Jarnik, Jan Urban: 20
Jaurès, Jean: 312

K

Keller, Gottfried: 18
 Kirileanu, G. T.: 290
 Klopstock, Friedrich Gottlieb: 102
 Kogălniceanu, Mihail: 28, 29, 59,
 60, 61, 62, 255
 Králov: 40, 42, 51

L

La Fontaine: 40, 42, 43, 49
 Lamartine, Alphons de: 59, 102
 Lăurian, August-Treboniu: 66, 110,
 299
 Lazăr, Gh.: 41, 44, 58, 132
 Lăzărici, Ioan: 99, 259
 Lecca, C.: 281
 Lecca, Haralamb G.: 145, 336
 Lemaître, Jules: 192
 Lemënyi: 110
 Lenau, Nicolaus: 118
 Leonescu, V.: 145
 Lessing, Gothold Ephraim: 43, 165,
 254
 Lisippos: 281
 Locaman (fabulist arab): 49
 Lovinescu, E.: 158, 257, 258, 326,
 339, 342
 Lucaci, V.: 313
 Luchian, St.: 281
 Lupaș, I.: 126, 177
 Lupu, Ioan: 303

M

Macedonski, Al.: 145, 154, 205, 274
 Macri, Panait: 145
 Maeterlinck, Maurice: 130, 302
 Maior, Petru: 55, 310
 Maioreșcu, Titu: 8, 21, 114-115,
 202, 209, 267, 289, 290, 291,
 292, 293, 307, 343
 Malla, I.: 145
 Malonyai, Dezsó: 135
 Maniu, Iuliu: 149, 238, 261, 313

Manliu, Ioan: 257
 Manoliu, Radu (M. Răducanu): 290,
 294
 Marcu, Demetriu: 91, 93, 304
 Maupassant, Guy de: 159
 Mărculescu, C.: 145
 Măndrescu, Simion: 121
 Meyer, Elard Hugo: 136
 Michelangelo: 281
 Miclescu, I.: 145
 Mihu, I.: 220, 221, 223
 Minar, Octav: 209, 210, 211, 212
 Minulescu, Ion: 181, 267, 268, 316,
 342
 Mirea, A. (pseudonimul lui St. O.
 Iosif și Dimitrie Anghel): 101,
 140, 316
 Miron Cristea: 317
 Miron Românuț: 148
 Molière: 38
 Moldovan, Gergely: 305, 340
 Molnar-Morariu, Ioan: 197, 310
 Mumuleanu, Barbu Paris: 40, 52-59,
 298, 299
 München, Andreas: 18
 Munteanu-Murgoci, I.: 316
 Murărașu, D.: 290, 291
 Mureșanu, Andrei: 14, 215

N

Nădejde, Sofia: 173, 174
 Negruzzi, Costache: 26, 46, 50, 51,
 59, 60, 62, 183, 255, 288
 Negruzzi, Iacob: 31, 33, 34, 35, 145
 Netea, Vasile: 289
 Niculi, I.: 119
 Nietzsche, Friedrich: 85
 Nordau, Max: 79
 Novalis: 17

O

Obedenaru, Gh.: 67
 Obradovici, Dositei: 40, 41, 45

Odobescu, Al.: 23-25, 30, 166, 294-
 295
 Ollănescu-Ascanio, D. C.: 254
 Onciul, Dimitrie: 126
 Onișor, V.: 290
 Onițu, Gh.: 306

P

Pann, Anton: 53, 56
 Panțu, G.: 115
 Panu, G.: 193
 Papadopol-Calimach, Al.: 26
 Papiu-Ilarian, Al.: 66, 299
 Pătrașcu, Nicolae: 27, 180
 Perpessicius: 291, 292, 293, 294
 Pfeffel, Cristian Frederick: 18
 Phidias: 281
 Pitiș, Ecaterina: 158, 264
 Platen, August von: 18
 Plutarch: 10
 Polizu-Micșunești: 145
 Pop, Vasile Gramen: 259
 Popa, Mircea: 288, 290, 292, 296,
 320
 Popescu, I.: 36, 297
 Popescu, Nedeia D.: 145, 146, 173
 Popescu, Spiridon: 269
 Popovici, Iosif: 306
 Popovici, Vasile: 107
 Porn, Eugen: 307, 321
 Praxiteles: 281
 Pumnul, Aron: 54
 Pușcaraiu, Ilarion: 148
 Pușkin, A.: 50

R

Racoviță-Sfinx, D.: 139, 253, 255,
 338
 Ralet, Dimitrie: 62
 Ranetti, G.: 145, 267, 268, 342
 Rațiu, Ioan: 306
 Rădulescu-Codin, I.: 20
 Rădulescu-Motru, C.: 112, 232, 233,
 307, 315

Rădulescu-Niger, N.G.: 103, 145,
 146
 Rădulescu-Pogoneanu, I. A.: 215,
 292
 Rebreanu, Liviu: 341
 Roman, Alexandru: 97, 197, 305
 Romanescu, Aristița: 128
 Rosetti, C. A.: 115
 Rosetti, D.R.: 145
 Rosetti-Max, D.: 145, 202
 Roșca, Iuliu: 145, 146
 Röhlscher, H.: 19
 Rousseau, Th.: 282
 Russo, Alecu: 62, 63, 200-202, 323
 Russu, Ioan: 44, 45
 Russu-Șirianul, I.: 91-93, 304, 313

S

Sadoveanu, Mihail: 101, 112, 115,
 147, 158, 173, 179, 188, 257,
 283, 315
 Sadoveanu-Evan, Isabela: 181
 Sandu-Aldea, C.: 158, 180, 257, 300,
 302, 316, 322
 Santorino, Elvira (pseud. al lui Al.
 Antemireanu): 191
 Săulescu, Gh.: 41
 Sârbu, Ion: 126
 Schefer, Leopold: 18
 Scheffel, I. V.: 18
 Schiller, Friedrich: 19, 62, 293, 337
 Schlegel, Fr.: 19
 Schletter, Paul: 71
 Schopenhauer, Arthur: 19, 81
 Schubert: 120
 Scrob, Carol: 173
 Scurtu, Ion: 215, 316
 Sevastos, D. O.: 20, 290
 Shakespeare, William: 76
 Shaw, George Bernard: 75-90, 151,
 152, 153, 303, 317, 320
 Shelley, Percy Bysshe: 102
 Sienkiewicz, Henryk: 208
 Șimșu, Anastase: 280-282, 343
 Sion, G.: 61

Slavici, Ioan: 197
 Slătineanu, Iordache: 57
 Smara (Smaranda Gheorghiu): 202
 Sofocle: 130
 Solomon (regele): 81
 Soricu, I. U.: 158
 Speranță, Th. D.: 103, 104, 234
 Stavri, Artur: 113, 283, 316
 Steiner, Rudolf: 71
 Sturdza, D. A.: 66
 Sudermann, Hermann: 301, 302
 Swift, J.: 80
 Szendrei, Janos: 135

Ș

Șaguna, Andrei: 94, 110, 126, 148,
 167, 175, 310
 Șeghescu, Iosif (Siegescu József):
 98, 110, 138, 305, 339, 340
 Șincai, Gh.: 310
 Ștefănescu, Cornelia: 303

T

Tempea, R.: 197
 Teodorescu, G. Dem.: 20, 290
 Teodorian, Caton: 316
 Terry, Hellene: 77
 Tieck, Wilhelm: 19
 Tocilescu, Gr. G.: 20, 290
 Tolstoi, Lev: 208
 Tomescu, V.: 145
 Twain, Mark: 302

Ț

Țichindeal, Demetriu: 40, 41, 42-45,
 298
 Țincu, N.: 145

U

Ubicini, Abdolonyme Honore: 28

V

Vaida-Voievod, Al.: 313
 Vasici, Paul: 62
 Văcărescu, Iancu: 50
 Văcărescu, Ienăchiță: 9, 55, 57
 Văcărești (poezii): 40
 Vărgolici, Ștefan: 183
 Vecerdea, Nicolae: 220-223, 232,
 236, 241-145, 248, 249, 325, 327
 Veniamin Costachi: 45
 Vereșciagin: 282
 Verhaeren, Emile: 231
 Vermont, Nic.: 281
 Verona, A.: 281
 Verrochio: 281
 Vigny, Alfred de: 102
 Vischer, Peter: 281
 Vlahuță, Al.: 115, 209, 234, 269
 Vulcan, Iosif: 157

W

Wagner, Richard: 77, 120
 Werner, Zacharias: 188
 Wieland, Christoph Martin: 19, 169,
 178
 Wilde, Oscar: 75, 151

Z

Zamfirescu, Duiliu: 115
 Zweig, St.: 231

CUPRINS

PREFEȚE
 (1902-1912)

<i>Prefață</i> (la vol. M. Eminescu, <i>Opere complete</i> , I, Literatura populară).....	7 (290)
<i>Prefață</i> (la vol. M. Eminescu, <i>Poezii postume</i> , edlție nouă, 1908).....	22 (292)
<i>Prefață</i> (la Al. Odobescu, <i>Opere complete</i> , vol. I).....	23 (295)
<i>Prefață</i> (la vol. Ion Ghica, <i>Scrisori către Vasile Alecsandri</i> , vol. IV „suplimentar“, B.p.t., 1905).....	26 (297)
<i>Prefață</i> (la vol. Țichindeal, Asachi, Donici, <i>Fabule alese</i>)..	40 (299)
<i>Prefață</i> (la vol. Mumuleanu, Hrisoverghi, Cuciureanu, <i>Scrieri alese</i> , 1909).....	52 (299)
<i>Prefață</i> (la vol. <i>Momente culturale</i> de Ion Bianu).....	64 (300)
<i>Prefață</i> (la vol. „Henric Ibsen, <i>Ziua învierii</i> , Epilog dramatic în 3 acte“).....	69 (301)

DIN PERIODICE
 (1910)

<i>Un spirit contimporan</i> : George Bernard Shaw.....	75 (303)
<i>Rusu-Șirianul și D. Marcu</i> . O pagină comemorativă ...	91 (304)
<i>Viața literară</i> (I). În amintirea lui Creangă. De ce este Creangă atât de popular. Excursia scriitorilor în Bucovina. Ce s-ar putea face la noi	94 (304)
<i>Catedra de limba română</i>	97 (304)
<i>Viața literară</i> (II). Scriitor și artist. Tendințele de azi. Proza artistică și proza cu tendinți. Poeți adevărați și virtuoși ai formei. Cerna	100 (306)
<i>Viața literară</i> (III). Cărți cari nu trebuie să se citească. Humor și pornografie. Un soi de reviste glumețe. Ale noastre	103 (306)
<i>Trecut și actualitate</i>	108 (307)

<i>Viața literară</i> (IV). Scriitorii și problemele sociale. O manifestare cu izbândă a scriitorilor. Un critic grosolan și zăpăcit. Casa scriitorilor. Carte nouă.....	111 (307)
<i>Viața literară</i> (V). Un nou jubileu Maiorescu. Spiritul sectar al serbării. Ardelenii își fac datoria. Încercările literare ale unui financiar distins. În căutarea marilor talente	114 (307)
<i>Viața literară</i> (VI). Literatura și artele. Sculptura și pictura. Muzica și literatura populară. Viața în asociații	118 (308)
<i>Cercul românilor de peste munți</i>	121 (308)
<i>Viața literară</i> (VII). De ale noastre. Ardelenii și cultura noastră. Avem literatură și n-avem oameni de știință. În căutarea unui istoric. Reflexiuni	124 (308)
<i>Viața literară</i> (VIII). De-ale teatrului. Două teatre, doi directori. Literatura dramatică originală. O piesă a lui Zaharie Bârsan. Succesele artistei Olimpia Bârsan	128 (311)
<i>Viața literară</i> (IX) Darul oratoriei la români. În România. La noi în Ardeal. În contra retorismului în artă. Pericolul frazeologiei în literatură	131 (311)
<i>Viața literară</i> (X). Lipsa de lucrări etnografice. Monografiile „Tribunii“. Cum lucrează ungerii. Un program de orientare pentru adunarea de material. Muzeul etnografic din București	134 (314)
<i>Foileton și foiletoniști</i>	138 (314)
<i>Viața literară</i> (XI). În contra unui critic zăpăcit. Mai suflă, mă? Reviste flecărețe. Reorganizarea „Cumpenei“	141 (315)
<i>Scriitorii noștri dramatici</i>	144 (316)
<i>Scrisoare către noul Arhiereu</i>	148 (317)
<i>Socialistul de paradă</i>	151 (317)
<i>La „Luceafărul“</i> . Articol inaugural	156 (318)
<i>Viața literară</i> (XII). Erori de tipar. Câteva rectificări. Sărmanul corector. Între ziarist și literat	161 (319)
<i>Viața literară</i> (XIII). Bunii noștri pașoptiști! O greșeală a Junimei. Lipsa de cultură clasică. Nu avem romaniști. Modernismul în învățământ.....	165 (319)

<i>Dări de seamă</i> (I). H. Heine, „Amintiri duioase sau memoriile domnului de Schnadelewopski“.....	169 (320)
<i>Viața literară</i> (XIV). O faptă a editorilor. Cine sunt editorii noștri. Reclama. Contracte și învoieli. Un proces cu Minerva.....	171 (320)
<i>Pagini polemice</i> Un indulgent biograf al „Telegrafului“. Realitatea tristă. Moțoc nu are cap. De-aș fi romancier!.....	175 (320)
<i>Viața literară</i> (XV). Ce fac scriitorii vara? Cărți și reviste. O nouă fază a unei vechi reviste. O supărare	179 (321)
<i>Dări de seamă</i> (II). Cervantes de Saavedra (M.de), „Don Quijote de la Mancha“. Viața și aventurile lui, București, 1910	182 (321)
<i>Dări de seamă</i> (III). Const. Golescu, „Însemnare a călătoriei mele“, făcută în anul 1824, 1825 și 1826, București, 1910	185 (322)
<i>Viața literară</i> (XVI). Ce este ghinionul? Ghinionul în literatură. Dl. Ion Adam și ghinioanele din ultimul d-sale volum de schițe, „Cu aripi tăiate“	187 (322)
<i>Viața literară</i> (XVII). Moartea unui critic de talent. Dl. Anghel atacat de un ziarist. Care trebuie să ne fie atitudinea față de o revistă provincială?.....	191 (323)
<i>Presa noastră națională</i>	196 (323)
<i>Viața literară</i> (XVIII). Popularizarea lui Alecu Russo. Prefața d-lui Gh. Bogdan-Duică. Cum se scriu biografiile contemporanilor	200 (323)
<i>Viața literară</i> (XIX). Un „Vrea curent“ modernist. Propagandă artificială. Răspuns la adresa: Bartha Miklós-utcza, Kolozsvár.....	204 (323)
<i>Viața literară</i> (XX). Diletantism și negustorie. „Eminescu comemorativ“. „Filosoful Conta“. O pagină simpatcă din tinerețele lui Conta.....	208 (324)
<i>Viața literară</i> (XXI). Fecunditatea scriitorilor noștri. Scris-a Eminescu puțin? Manuscrisele lui Eminescu și literatura eminesciană de azi. Necesitatea unei editării a fragmentelor lui dramatice.....	213 (324)

<i>Viața literară</i> (XXII). Imbecilul literar. Oamenii de lux în literatură. Oamenii normali și nevropații. Faimoasa răutate a criticului.....	216 (325)
<i>În jurul Societății teatrale</i> . Un epilog	220 (325)
<i>Viața literară</i> (XXIII). Ce te îndeamnă să scrii? Situațiile sociale și productivitatea scriitorilor. Moștenirile și scriitorii. Izvoare secate	224 (325)
<i>Viața literară</i> (XXIV). Iarăși ziarele și literatura. Critica de reclamă a ziarelor. Cum colaborez eu, fără să știu, la „Mișcarea“ din Iași. Despre popularitatea scriitorilor	228 (326)
<i>Viața literară</i> (XXV). O toamnă fără rod. N-avem o revistă săptămânală. Condițiile pentru a o putea face. Sacrificiile unor amatori. Sărmanul Bilciurescu!	232 (326)
<i>Condotieri mărunți</i>	237 (326)
<i>Societatea teatrală, Ilustrul Vecerdea și subsemnatul</i> . O chestiune de competență	241 (327)
<i>Viața literară</i> (XXVI). Humorul lui Coșbuc. Darul de povestire al poetului. Coșbuc și Vecerdea. Ce-a pățit Coșbuc în Sicilia. În vacanța de vară.....	246 (338)
<i>Viața literară</i> (XXVII). Criticii noștri dramatici de astăzi. Criticii încetați din viață. Racoviță-Sfinx. Condițiile unei critici dramatice serioase	253 (338)
<i>Viața literară</i> (XXVIII). „Plagiatul“ d-lui Lovinescu. Antologiile și literații noștri. Manualele din anul acesta. Se cere o bună carte de istoria literaturii române	256 (339)
<i>Fumegă putregaiul</i>	260 (339)
<i>Bocete literare</i>	264 (341)
<i>Viața literară</i> (XXIX). Cum se „distrug“ scriitorii între dâșii. Cazul Minulescu-Ranetti. Cazul Gârleanu – „Viața Românească“. Opera insectelor rahativore Ceea ce nu se poate distruge.....	267 (342)
<i>Viața literară</i> (XXX). Două probleme de actualitate: „Inutilitatea criticii“ și revistele literare „cu program“	272 (342)
<i>Viața literară</i> (XXXI). Farnecul tiparului. Autosugestiunea începătorilor. Grandomania din lipsă de talent și de cultură. Vinovăția încurajărilor	276 (342)

<i>Muzeul A. Simu</i>	280 (343)
<i>Viața literară</i> (XXXII). Apropieri și semne de armonie. Concentrare în jurul unei idei. Începuturi făgăduitoare. O întrelăsare vinovată. Slăbirea entuziasmului. Eterna stagnare.....	283 (343)
<i>Note și comentarii</i>	287 (343)
<i>Indice de autori</i>	345